

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหาร
ในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร

ปริญญานิพนธ์
ของ
วรวิทย์ จันทรเนย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2549

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหาร
ในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ
ของ
วรวิทย์ จันทรเนย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2549

วรวิทย์ จันทรเนย. (2549). การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่าง
ในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร.
ปริญญาานิพนธ์ กศม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ,
รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ.

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานครทั้งหมดจำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม,
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, วัดบุปผาราม, วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, วัดเพลงวิปัสสนา
วัดนางชีโชติการามและวัดนางนอง ในประเด็น กลวิธี รูปแบบ ลวดลาย การตกแต่ง และ
อิทธิพลตลอดจนบริบททางสังคมที่มีผลสะท้อนให้เห็นในผลงาน ซึ่งสามารถสรุปผลจากการศึกษา
วิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหาร ใช้กลวิธีที่เหมือนกันทุกวัด
แต่มีวิธีการตกแต่งต่างกัน และการใช้รูปแบบลวดลายที่ต่างกัน คือ รูปแบบลวดลายเลียนแบบ
ธรรมชาติ และรูปแบบธรรมชาติร่วมกับตราสัญลักษณ์ ส่วนบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นใน
ผลงานนั้น เนื่องจากสังคมไทยค้าขายกับจีนเป็นระยะเวลายาวนาน มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒน-
ธรรมเป็นผลให้งานศิลปะจีนร่วมอยู่ในงานศิลปกรรมของไทยในแง่ ประเพณี ความเชื่อ ความ
เป็นอยู่ทางสังคม

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหาร
ในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานครส่วนมาก ได้รับอิทธิพลศิลปะจากจีนทั้ง
รูปแบบลวดลายและการจัดองค์ประกอบ ส่วนอิทธิพลด้านการจำหลักได้จากสมัยอยุธยาตอนปลาย

AN ANALYSIS STUDY OF WOOD-CARVING DOORS AND WINDOWS
OF THE EARLY RATANAKOSIN TEMPLES IN BANGKOK

AN ABSTRACT
BY
WORAVIT CHANNAY

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Master of Education degree in Art Education
at Srinakharinwirot University

May 2006

Woravit Channay. (2006). *An Analysis Study of Wood-Carving Doors and Windows of the Early Ratanakosin Temples in Bangkok.*

Master thesis, (Art Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Adviser Committee: Assoc. Prof. Prit Supasetsiri, Assoc. Prof. Wunnarat Tungchareon.

An analysis study of wood-carving doors and windows of the early Ratanakosin periods focused on 7 Buddhist temples in Bangkok such as Wat Sutusthepwararam, Wat Bupharam, Wat Rajapraditsatidmahaseemaram, Wat Plengwipassana, Wat Nangchichotikaram, and Wat Nangnong in terms of techniques, forms, patterns, decorations, influences and reflection form social structures. The results showed that all temples used the same technique, different decorations; forms; and patterns: realistic natural patterns, some parts of realistic natural ones and natural ones with their symbols. In addition, Thai communities had traded with China for a long time, arts and cultures were exchanged each other. For this reason, Chinese arts on traditions, beliefs and ways of life were found in Thai arts. In conclusion, most of Buddhist temples in Bangkok were influenced by Chinese arts in terms of forms, patterns and organizations. As wood-carving doors were from the end of Ayuthaya period.

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหาร
ในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร

ปริญญานิพนธ์
ของ
วรวิทย์ จันทรเนย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2549
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร

ของ
วรวิทย์ จันทรเนย

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)
วันที่ เดือน 2549

..... ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

..... กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นวลลออ ทินานนท์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ ประธานและรองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการ ซึ่งมีส่วนในการให้ความรู้ ความคิด และข้อเสนอแนะ ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมา และขอขอบคุณคุณศิริ ศิริศิริ ภัฏโส เลขานุการคณะกรรมการบริหารหลักสูตร กศ.ม. ศิลปศึกษา ที่กรุณาประสานงาน ให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบพระคุณอาจารย์บุญเสริม ชัยเวทย์ อาจารย์คณะวิชาศิลปกรรม วิทยาลัย อาชีวศึกษาธนบุรี ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำเรื่องการจำหลักบานประตูและหน้าต่างวัดในเขต กรุงเทพมหานครรวมถึงอนุเคราะห์พาไปพบกับช่างจำหลักไม้ที่ประกอบอาชีพในทางด้านนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ชาลี สดประเสริฐ ตำแหน่งอาจารย์สอนศิลปะ ศิลปินและประธาน ชมรมจิตรกรวันหยุดแห่งประเทศไทย ที่กรุณาให้คำแนะนำและอนุเคราะห์เอกสาร หนังสือ เกี่ยวกับการแกะสลักและการลงรักปิดทองรวมถึงแนะนำให้รู้จักกับอดีตช่างจำหลักไม้ที่เคย ร่วมชมรมการแกะสลักบานประตูวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ประจำวัดทั้ง 7 วัด ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม, วัดราชบพิธ สติมมหาสีมาราม, วัดบุปผาราม, วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, วัดเพลงวิปัสสนา วัดนางชี โชติการามและวัดนางนอง ที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยในการรวบรวมข้อมูลของงานจำหลัก บานประตูและหน้าต่างรวมถึงการมอบเอกสารต่าง ๆ และหนังสือประวัติวัดให้กับผู้วิจัย

ขอขอบคุณนางสาวอมรรัตน์ ปักษ์กุล ที่ให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การลงพื้นที่ รวมทั้งการพิมพ์งานในบางส่วนและช่วยจัดบันทึกการสัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณบิดา มารดา พี่ น้อง และเพื่อนทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนให้ทั้ง กำลังกายและกำลังใจมาโดยตลอด

วรวิทย์ จันทรเนย

สารบัญ

บทที่.....	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1-7
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	6
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามคำศัพท์เฉพาะ.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
ประวัติวัดที่ทำการศึกษาค้นคว้า.....	8-12
บ้านประตูปานหน้าต่างจำหลักไม้.....	12
ความหมายของช่างแกะช่างสลัก.....	14
ประเภทของงานสลัก.....	18
วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือแกะสลัก.....	23
กลวิธีการจำหลักไม้.....	25
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานจำหลักไม้.....	30
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	32
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	32
ขอบเขตของการศึกษา.....	34
กระบวนการศึกษาวิเคราะห์.....	35
การเรียบเรียงปริญญานิพนธ์.....	35
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	37
วัดสุทัศนเทพวราราม.....	37
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	42
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	44

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 1 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	49
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 2 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	50
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 3 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	51
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 4 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	52
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวา ส่วนที่ 5 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	53
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	59
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	61
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	67
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	69
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	74
ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	76
กลวิธีการจำหลัก.....	82
รูปแบบลวดลาย.....	83
การตกแต่งและโครงสร้าง.....	83
องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่ สะท้อนให้เห็นในผลงาน.....	83

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	85
ภาพบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 2 บานขวาและซ้ายด้านหน้าวิหารวัดราชบพิธ-	
สถิตมหาสีมาราม.....	88
ภาพบานหน้าต่างเจ้าหลักช่องที่ 1 ด้านซ้ายบานขวาและซ้ายวิหารวัดราช-	
บพิธสถิตมหาสีมาราม.....	90
กลวิธีการจำหลัก.....	95
รูปแบบลวดลาย.....	95
การตกแต่งและโครงสร้าง.....	95
องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อน	
ให้เห็นในผลงาน.....	96
วัดบุปผาราม.....	98
ภาพบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 ด้านซ้ายบานซ้ายวิหารวัดบุปผาราม.....	101
ภาพบานหน้าต่างเจ้าหลักช่องที่ 1 ด้านซ้ายบานขวาวิหารวัดบุปผาราม.	103
กลวิธีการจำหลัก.....	108
รูปแบบลวดลาย.....	108
การตกแต่งและโครงสร้าง.....	108
องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อน	
ให้เห็นในผลงาน.....	108
วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	110
ภาพบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสี-	
มาราม.....	114
ภาพบานหน้าต่างเจ้าหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหา-	
สีมาราม.....	116
กลวิธีการจำหลัก.....	122
รูปแบบลวดลาย.....	122
การตกแต่งและโครงสร้าง.....	122

สารบัญ (ต่อ)

[illegible]

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 บานซ้าย วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	165
ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 บานขวา วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	166
ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 บานซ้าย วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	168
ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 บานขวา วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	169
กลวิธีการจำหลัก.....	172
รูปแบบลวดลาย.....	172
การตกแต่งและโครงสร้าง.....	172
องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นใน ผลงาน.....	173
วัดนางชีโชติการาม.....	175
ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานซ้ายอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	179
ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานขวาอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	180
กลวิธีการจำหลัก.....	185
รูปแบบลวดลาย.....	185
การตกแต่งและโครงสร้าง.....	185
องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน.....	186
วัดนางนอง.....	188
ภาพอกเลาจำหลักช่วงบนบานประตูช่องที่1บานขวาอุโบสถวัดนางนอง..	192
ภาพอกเลาจำหลักช่วงกลางบานประตูช่องที่1บานขวาอุโบสถวัดนางนอง	193
ภาพอกเลาจำหลักช่วงล่างบานประตูช่องที่1บานขวาอุโบสถวัดนางนอง.	194
ภาพอกเลาจำหลักช่วงบนบานหน้าต่างช่องที่1บานขวาอุโบสถวัดนางนอง	196
ภาพอกเลาจำหลักช่วงกลางบานหน้าต่างช่องที่1บานขวาอุโบสถวัดนางนอง	197
.....	
ภาพอกเลาจำหลักช่วงล่างบานหน้าต่างช่องที่1บานขวาอุโบสถวัดนางนอง	198
กลวิธีการจำหลัก.....	201
รูปแบบลวดลาย.....	201

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
การตกแต่งและโครงสร้าง.....	201
องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อน ให้เห็นในผลงาน.....	202
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	204
จุดมุ่งหมาย.....	204
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....	204
สรุปผลการศึกษา.....	205
อภิปรายผล.....	220
ข้อเสนอแนะ.....	221
บรรณานุกรม.....	223
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	226

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 วัดสุทัศน์เทพวราราม.....	38
2 วิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม.....	38
3 พระศรีสากยมุณี.....	39
4 บานหน้าต่างวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม.....	39
5 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูเจ้าหลักและบานหน้าต่างวิหารวัดสุทัศน์เทพ- วราราม.....	40
6 บานประตูช่องกลางด้านหลังวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม.....	41
7 ภาพบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งบนด้านหน้าวิหารวัดสุทัศน์- เทพวราราม.....	42
8 ภาพขยายบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งบน 1 วิหารวัดสุทัศน์- เทพวราราม.....	43
9 ภาพบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งล่าง 2 วิหารวัดสุทัศน์เทพ- วราราม.....	44
10 ภาพขยายบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งล่าง 3 วิหารวัดสุทัศน์ เทพวราราม.....	45
11 รูปแบบลวดลายบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 วิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม.....	45
12 รูปแบบลวดลายบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 วิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม.....	46
13 บานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม.....	47
14 ภาพลายเส้นบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศน์เทพ- วราราม.....	47
15 ภาพลายเส้นบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศน์เทพ- วราราม.....	48
16 ภาพลายเส้นบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศน์เทพ- วราราม.....	48
17 ภาพบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 2 บานขวาช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศน์เทพ- วราราม.....	49
18 ภาพขยายส่วนที่มีนกบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 2 บานขวาช่วงครึ่งบน 1 วิหาร วัดสุทัศน์เทพวราราม.....	50
19 ภาพบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 2 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศน์เทพ- วราราม.....	50

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
20 ภาพขยายส่วนที่มีกระรอกบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาช่วงครึ่งบน 2 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	51
21 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวามือส่วนที่ 3 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	51
22 ภาพขยายส่วนที่มีลิงบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 3 วิหารวัด สุทัศนเทพวราราม.....	52
23 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 4 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	52
24 ภาพขยายส่วนที่มีลิงและนกบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาช่วงครึ่งบน 4 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	53
25 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 5 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	53
26 ภาพขยายสิ่งก่อสร้างบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาช่วงครึ่งบน 5 วิหารวัด สุทัศนเทพวราราม.....	54
27 ภาพขยายปูเมฆและตะขาบบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายวิหารวัด สุทัศนเทพวราราม.....	54
28 รูปแบบลวดลายของบานประตูจำหลักช่องที่ 2 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	55
29 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายส่วนที่ 1 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	56
30 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 1 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	56
31 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายส่วนที่ 2 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	56
32 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 2 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	56
33 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายส่วนที่ 3 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	57
34 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 3 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	57

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
35 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายส่วนที่ 4 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	57
36 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 4 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	57
37 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายส่วนที่ 5 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	58
38 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 5 วิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	58
39 บานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วงบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	59
40 ภาพขยายส่วนที่มีหงส์จีนและนกบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วงบน 1 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	60
41 บานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วงล่างวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	61
42 ภาพขยายส่วนที่มีเสือและกวางบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วงครึ่งบน 1 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	62
43 รูปแบบลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 3 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	63
44 ลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานซ้ายวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	64
45 ลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	64
46 ลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	65
47 ลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	65
48 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 4 ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	66
49 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 6 ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	
66	
50 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม	67
51 ภาพขยายส่วนที่มีองค์เทพจีน กระบอกและสิงห์บานประตูจำหลักช่องที่ 4 บาน ซ้ายช่วงครึ่งบน 1 ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	68
52 ภาพบานประตูจำหลักช่อง 4 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม	69

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
53 ภาพขยายส่วนที่มีศาลา ๓ ต้นปาล์มและเรือบานประตูลำหลักช่อง 4 บานซ้าย ช่วงครึ่งล่าง 2 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	70
54 รูปแบบลวดลายของบานประตูลำหลักช่อง 4 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	71
55 ภาพลายเส้นบานประตูลำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	72
56 ภาพลายเส้นบานประตูลำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	72
57 ภาพลายเส้นบานประตูลำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	73
58 ภาพลายเส้นบานประตูลำหลักช่องที่ 4 บานขวาช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพ- วราราม.....	73
59 ภาพบานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม	74
60 ภาพขยายส่วนที่มีองค์เทพจีนและสิงห์บานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานขวาช่วง ครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	75
61 ภาพบานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม	76
62 ภาพขยายส่วนที่มีแพะ ช้างและสัตว์หิมพานต์บานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานขวา ช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	77
63 รูปแบบลวดลายบานประตูลำหลักช่องที่ 6 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	77
64 รูปแบบลวดลายบานประตูลำหลักช่องที่ 6 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม.....	78
65 ภาพลายเส้นลวดลายบานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัด สุทัศนเทพวราราม.....	79
66 ภาพลายเส้นลวดลายบานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานขวาช่วงครึ่งบนวิหารวัด สุทัศนเทพวราราม.....	79
67 ภาพลายเส้นลวดลายบานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัด สุทัศนเทพวราราม.....	80
68 ภาพลายเส้นลวดลายบานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานขวาช่วงครึ่งล่างวิหารวัด สุทัศนเทพวราราม.....	80
69 ขนาดความกว้างความสูงและหนาบานประตูลำหลักวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม	81
70 ขนาดความกว้างความสูงและหนาบานประตูลำหลักวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม	81
71 ขนาดความกว้างความสูงและหนาบานประตูลำหลักวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม	81

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
72 ขนาดความกว้างความสูงและหนาบานประตูจำหลักวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม	81
73 ประตูทางเข้าด้านหน้าฝั่งคลองหลอดวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	85
74 วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	85
75 วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	85
76 พระพุทธรูปที่ปวโรทัยและพระพุทธรูปองค์น้อยพระประธานในวิหารวัดราช- บพิธสถิตมหาสีมาราม.....	86
77 พระพุทธรูปที่ปวโรทัยและพระพุทธรูปองค์น้อยพระประธานในวิหารวัดราช- บพิธสถิตมหาสีมาราม.....	86
78 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหา- สีมาราม.....	87
79 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายและขวาด้านหน้าวิหารวัดราชบพิธสถิต- มหาสีมาราม.....	88
80 ภาพขยายบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมา- ราม.....	89
81 ภาพบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสี- มาราม.....	90
82 รูปแบบลวดลายบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมา- ราม.....	91
83 รูปแบบลวดลายบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมา- ราม.....	92
84 ภาพลายเส้นลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายวิหารวัดราชบพิธสถิต มหาสีมาราม.....	93
85 ภาพลายเส้นลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาวิหารวัดราชบพิธสถิต- มหาสีมาราม.....	93
86 ขนาดความกว้างและสูงบานประตูจำหลักบานใหญ่วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสี- มาราม.....	94
87 ขนาดความกว้างและสูงบานประตูจำหลักบานเล็กวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสี- มาราม.....	94
88 ขนาดความกว้างและสูงบานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	94
89 ขนาดความหนาบานประตูจำหลักบานใหญ่วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	94

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
90 ขนาดความหนาบานประตูจำหลักบานเล็กวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	94
91 ขนาดความหนาบานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	94
92 บริเวณด้านหน้าวัดบุปผาราม.....	98
93 วัดบุปผาราม.....	98
94 ภาพด้านข้างวิหารวัดบุปผาราม.....	99
95 วิหารวัดบุปผาราม.....	99
96 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดบุปผาราม.....	100
97 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายวิหารวัดบุปผาราม.....	101
98 ภาพขยายส่วนที่มีใบหน้าสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์บานประตูจำหลัก ช่องที่ 1 บานซ้ายวิหารวัดบุปผาราม.....	102
99 ภาพบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดบุปผาราม.....	103
100 รูปแบบลวดลายบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดบุปผาราม.....	104
101 ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัดบุปผาราม.....	105
102 ภาพบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัดบุปผาราม.....	105
103 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายวิหารวัดบุปผาราม.....	106
104 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดบุปผาราม.....	106
105 ขนาดความกว้างและสูงบานประตูจำหลักวิหารวัดบุปผาราม.....	107
106 ขนาดความกว้างและสูงบานหน้าต่างจำหลักช่อง 1 วิหารวัดบุปผาราม.....	107
107 ขนาดความหนาบานประตูจำหลักวิหารวัดบุปผาราม.....	107
108 ขนาดความหนาบานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดบุปผาราม.....	107
109 ประตูทางเข้าฝั่งคลองหลอดวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	111
110 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	111
111 บานประตูจำหลักช่อง 1 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	112
112 บานหน้าต่างจำหลักช่อง 1 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	112
113 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิต- มหาสีมาราม.....	113
114 ภาพบานประตูจำหลักช่อง 1 บานขวาวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.	114
115 ภาพขยายรูปดอกกลอยบานประตูจำหลักช่องที่ 1 ชั้นที่ 1 บานขวาวิหารวัดราช- ประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	115

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
116 ภาพขยายรูปดอกกลอยบานประตู่จำหลักช่องที่ 1 ชั้นที่ 2 บานขวาวิหารวัดราช- ประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	115
117 ภาพบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมา- ราม.....	116
118 ภาพขยายรูปดอกกลอยบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดราชประ- ดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	117
119 ภาพขยายรูปดอกกลอยบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดราชประ- ดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	117
120 รูปแบบลวดลายบานประตู่และหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสี- มาราม.....	117
121 รูปแบบลวดลายบานประตู่และหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสี- มาราม.....	118
122 ภาพลายเส้นลวดลายบานประตู่จำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัดราช- ประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	119
123 ภาพลายเส้นลวดลายบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัด ราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	120
124 ขนาดความกว้างและสูงบานประตู่จำหลักบานใหญ่วิหารวัดราชประดิษฐสถิต- มหาสีมาราม.....	121
125 ขนาดความกว้างและสูงบานประตู่จำหลักบานเล็กวิหารวัดราชประดิษฐสถิต- มหาสีมาราม.....	121
126 ขนาดความกว้างและสูงบานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสี- มาราม.....	121
127 ขนาดความหนาบานประตู่จำหลักบานใหญ่วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสี- มาราม.....	121
128 ขนาดความหนาบานประตู่จำหลักบานเล็กวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสี- มาราม.....	121
129 ขนาดความหนาบานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม..	121
130 ประตูทางเข้าด้านหน้าวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	126
131 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	126
132 พระประธานในวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	127

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

[illegible]

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
163 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 6 บานขวาวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	157
164 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 6 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	158
165 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 7 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	159
166 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 7 บานขวาวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	160
167 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 7 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	161
168 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 8 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	162
169 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 8 บานขวาวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	163
170 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 8 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	164
171 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	165
172 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 บานขวาวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	166
173 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	167
174 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	168
175 ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 บานขวาวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	169
176 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	170
177 ขนาดความกว้างและสูงบานประตูหลักวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	171
178 ขนาดความกว้างและสูงบานหน้าต่างหลักวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	171
179 ขนาดความหนาบานประตูหลักวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	171
180 ขนาดความหนาบานประตูหลักวิหารวัดเพลงวิปัสสนา.....	171
181 บริเวณด้านหน้าอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	176
182 พระประธานในอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	176
183 บานหน้าต่างอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	176
184 อุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	177
185 อุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	177
186 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม	178
187 ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานซ้ายอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	179
188 ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานขวามุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	180
189 รูปแบบลวดลายบานประตูหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	181
190 รูปแบบลวดลายบานประตูหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	182
191 บานประตูหลักช่องที่ 1 บานขวาด้านหน้าอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	183

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
192 บานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาด้านหน้าอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	183
193 ขนาดความกว้างและสูงบานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	184
194 ขนาดความหนาบานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม.....	184
195 วัดนางนอง.....	189
196 อุโบสถวัดนางนอง.....	189
197 พระประธานพระพุทธรมหาจักรพรรดิภายในอุโบสถวัดนางนอง.....	189
198 บริเวณด้านหน้าวัดนางนองติดคลองด่าน.....	189
199 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักอุโบสถวัดนางนอง.....	190
200 บานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	191
201 บานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	191
202 ออกเลาช่วงบนบานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	191
203 ออกเลาช่วงกลางบานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	191
204 ออกเลาช่วงล่างบานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	191
205 ออกเลาช่วงบนบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	191
206 ออกเลาช่วงกลางบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	191
207 ออกเลาช่วงล่างบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	191
208 ภาพอกเลาจำหลักช่วงบนบานประตูช่องที่ 1 บานขวามุโบสถวัดนางนอง.....	191
209 ภาพอกเลาจำหลักช่วงกลางบานประตูช่องที่ 1 บานขวามุโบสถวัดนางนอง....	193
210 ภาพจำหลักอกเลาช่วงล่างบานประตูช่องที่ 1 บานขวามุโบสถวัดนางนอง.....	194
211 รูปแบบลวดลายอกเลาจำหลักบานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	195
212 ภาพอกเลาจำหลักช่วงบนบานหน้าต่างช่องที่ 1 บานขวามุโบสถวัดนางนอง...	196
213 ลวดลายจำหลักอกเลาช่วงกลางบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	197
214 ลวดลายจำหลักอกเลาช่วงล่างบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	198
215 รูปแบบลวดลายอกเลาจำหลักบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	199
216 ขนาดความกว้างและสูงบานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	200
217 ขนาดความกว้างและสูงบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	200
218 ขนาดความหนาบานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	200
219 ขนาดความหนาบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	200
220 ขนาดความกว้างและสูงอกเลาจำหลักบานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	200

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
221 ขนาดความกว้างและสูงอกเลาจ้ำหลักบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	200
222 ขนาดอกเลาจ้ำหลักบานประตูอุโบสถวัดนางนอง.....	200
223 ขนาดความหนาอกเลาจ้ำหลักบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง.....	200

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณกาล เป็นที่รวมของวัฒนธรรมของหลายชนชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสถาปัตยกรรม ประเทศไทยเป็นที่รวมแบบศิลปะต่าง ๆ มีทั้งแบบขอม ลังกา พม่า อินเดีย จีน ไม่เว้นแม้กระทั่งแบบศิลปะจากประเทศในแถบยุโรป ที่เป็นเช่นนี้เพราะประเทศไทยอยู่ใกล้กับประเทศเหล่านี้หรือมีสัมพันธไมตรีกับชาติต่าง ๆ เมื่อเห็นศิลปวัฒนธรรมของชาติใดดีจึงรับหลักการของความคิดไว้ โดยการศึกษาแบบอย่างของชาตินั้น ๆ แล้วคัดเลือกอย่างละเอียดถี่ถ้วน สิ่งใดเหมาะสมกลมกลืนจึงนำมาปรับปรุงดัดแปลง ให้เข้ากับประเพณีและสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เสริมแต่งประกอบให้เข้ากับศิลปวัฒนธรรมดังที่ได้เห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน (ไชแสง สุขะวัณณะ. 2526 : 1)

หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิสกุล กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ ความว่า ประเทศไทยติดต่อกับประเทศจีนมาช้านาน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย ทว่าอิทธิพลทางศิลปะโดยเริ่มปรากฏตัวอย่างชัดเจนในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานสถาปัตยกรรมช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นที่น่าสังเกตว่า วัดจำนวนไม่น้อยที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและบุคคลต่าง ๆ ได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้น มีสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลแบบจีน หรือเป็นสถาปัตยกรรมที่เลียนแบบจีน ในสมัยรัชกาลที่ 3 เกิดนิยมแบบอย่างศิลปะจีน วัดที่สร้างขึ้นในสมัยนี้หลายวัด เช่น วัดราชโอรส วัดเทพธิดา โบสถ์วิหารก็ยกย้ายสร้างคล้ายแบบจีน ค่อยๆ เอาข้อฟ้าโบราณ หางหงส์ออก (สุภัทรดิศ ดิสกุล ม.จ., 2520 : 57) การที่งานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะวัด มีลักษณะพิเศษ ผิดไปจากแบบประเพณีเดิมที่เป็นแบบสถาปัตยกรรมของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ จึงเป็นสิ่งที่ชวนให้ศึกษา ค้นคว้าอยู่มาก (ไชแสง สุขะวัณณะ. 2526 : 2)

ศิลปะแห่งการจำหลักไม้นั้นได้กระทำมาตั้งแต่โบราณกาล แต่เนื่องด้วยความชื้นของอากาศ และความเสียหายได้ง่ายของวัตถุ จึงมีอาชงกล่าวยืนยันได้ว่า ศิลปะแห่งการจำหลักไม้ในสมัยสุโขทัย (ราชธานียุคแรกของประเทศไทย ซึ่งสถาปนาขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 1800) ยังคงเหลืออยู่หรือไม่ การค้นคว้าทางด้านโบราณคดี ช่วยให้เกิดความสว่างเกี่ยวกับศิลปะแห่งการจำหลักไม้สมัยสุโขทัยแก่เราได้ กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานียุคที่สองของไทย (พ.ศ. 1893 – 2310) สมัยนี้มีรสนิยมในลวดลายอันวิจิตรงดงามอย่างมีชีวิตจิตใจ ของงานช่างโลหะ ช่างรัก ปูนปั้น และงานศิลปะแห่งการจำหลักไม้ ได้บรรลุผลอย่างสวยงามที่สุด (ศิลป พีระศรี. 2504 : 10)

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็เช่นเดียวกับสมัยอยุธยาตอนปลาย นิยมทำบานทวารประตูหน้าต่าง เป็นลายทองรดน้ำ หรือทำเป็นลายมุก บานประตูจำหลักไม้มีอยู่บ้าง เช่น บานประตูจำหลักไม้ พระวิหารหลวงพระศรีสากยมุณีวัดสุทัศน์ ฯ ซึ่งจำหลักตามรูปแบบของอยุธยาตอนปลาย คือจำหลักลายดอกพุดตานเต็มทั้งบาน ดูรวม ๆ แล้วเต็มไปด้วยหมด เมื่อเข้าไปพิจารณาใกล้ ๆ จึงจะเห็นลูกเล่นของช่างจำหลักโบราณ จำหลักรูปกระแต กระรอก นกผีเสื้อ ตะขาบ รวมทั้งแมงเกาะหรือไผ่บินไปตามกิ่งก้าน ส่วนด้านล่างจะมีหินผา ถ้า มีเหล่านกนิรพอนรำ นกอรหันต์ ภู คนป่า บรรณศาลา ลำธาร โขดหิน และเรื่องราวต่าง ๆ แอบแฝงอยู่ ดูไม่เบื่อ ฝีมือได้รับการกล่าวขานยกย่อง ผลงานชิ้นนี้เป็นงานจำหลักอันยิ่งใหญ่สมัยรัชกาลที่ 2 (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. 2521: 20)

บานประตูโบสถ์เกาะสลักไม้ เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีค่ามากในด้านความงามทางศิลปะ ที่มีความประณีต ความละเอียดอ่อน เป็นงานศิลปะสมัยเก่าที่หาชมได้ยาก เนื่องจากไม่ได้มีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและบางส่วนถูกทำลายหรือผุกร่อนไปตามธรรมชาติ เป็นผลจากขาดการรักษาดูแลอย่างถูกวิธี (น. ณ ปากน้ำ. : 2537 : 27) ไม่เป็นวัตถุประเภทหนึ่งซึ่งนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายและหาได้ง่ายในประเทศอื่น ประโยชน์ของไม้ก็ใช้ได้ไม่จำกัดขอบเขต ไม่ว่าจะใช้ในการก่อสร้าง เช่น ใช้สร้างบ้าน ศาลา เพิงพัก ฯลฯ เริ่มกำเนิดการमारดาที่ใช้กระดานหล่อไฟ ช่วยฟื้นฟูสุขภาพ กระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ไม้ก็ได้เอื้อเฟื้อให้มนุษย์ได้จากไปด้วยดีในรูปของหีบศพ เชิงตะกอนและพื้นไฟ หรือทางศิลปะก็ตาม บรรดาศิลปกรรมที่สร้างด้วยไม้ หรืองานจำหลักไม้มีคุณค่าทางศิลปะอย่างสูงส่งได้เช่นเดียวกับศิลปกรรมที่สร้างหินและทองสัมฤทธิ์ ทั้งนี้เกี่ยวแก่ความถนัดของบุคคลผู้ใช้วัตถุนั้น (แน่งน้อย ปัญจพรรค์ , สมชาย ณ นครพนม.2535 : 1)

โดยทั่วไปการแสดงออกซึ่งศิลปะของคนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของชาติอันก่อให้เกิดคุณลักษณะของศิลปะขึ้น และเมื่อเราพิจารณาถึงพืชพันธุ์เมืองร้อน ซึ่งอุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษในเมืองไทยแล้ว เราอาจเห็นได้ว่า ศิลปินไทยแต่โบราณได้เกิดความประทับใจ จากสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติ ศิลปินเหล่านั้นได้สะท้อนความประทับใจเช่นนั้นออกมาปรากฏอยู่ในไม้จำหลัก ตลอดจนลวดลายประเภทอื่น ๆ ในสมัยโบราณงานจำหลักไม้ของไทยได้แก่ การจำหลักเป็นพระพุทธรูป มีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ การจำหลักลวดลายประดับพระศูภเจดีย์ ประดับพระที่นั่ง บุษบกมาลาและประดับเสลี่ยงพระราชยาน จำหลักลวดลายหน้าบันและบานประตูบานหน้าต่างโบสถ์วิหาร จำหลักลวดลายตกแต่งธรรมาสน์ ประดับเรือพระที่นั่งขนาดใหญ่อันงามสง่า สำหรับใช้ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ จำหลักลวดลายตกแต่งราชรถเป็นรูปทรงลายกระหนกเปลวเพลิง สำหรับอันเชิญพระบรมศพพระมหากษัตริย์และพระศพเจ้านายชั้นสูง รองลงมาก็คือจำหลักลวดลายตกแต่งเป็นเครื่องเรือน ซึ่งเครื่องเรือนของไทยนั้นจำกัดอยู่แค่เตียงเตี้ย ๆ มีขาสี่ขาเป็นรูปเท้าสิงห์ ได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากต้นแบบเท้าสิงห์ของจีน เตียงดังกล่าวนี้ใช้เป็นเตียงนอน เก้าอี้หรือที่นั่งพัก (ศิลป์ พีระศรี. 2514 : 5)

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีความจำเป็นในการฟื้นฟูประเทศในทุก ๆ ด้านโดยเฉพาะในเรื่องการก่อสร้างวัดและการตกแต่งส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบัน บานประตู บานหน้าต่าง กรอบประตูและหน้าต่าง มีการจำหลักไม้ การเขียนลวดลายประกอบ การลงรัก ปิดทอง ฯลฯ เนื่องจากเพิ่งสถาปนาบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียอิสรภาพแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นสมัยต่อจากสมัยกรุงธนบุรี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2325 เมื่อสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์เป็นปฐมบรมราชจักรีวงศ์ รัชกาลที่ 1 โดยย้ายเมืองมาตั้งที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาหรือฝั่งกรุงเทพฯ ภายหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงย้ายเมืองหลวงจากอยุธยามาอยู่ที่กรุงธนบุรี และเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงสมัยปัจจุบัน (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. 2525 : 1)

งานด้านสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 งานส่วนใหญ่เป็นงานฝีมือช่างที่ตกค้างหลงเหลืออยู่จากสมัยอยุธยา และกรุงธนบุรีเป็นผู้ก่อสร้าง ฝีมือเมื่อเทียบแล้วยังสู้สมัยอยุธยาตอนปลาย ๆ ที่มีคุณภาพของงานสูงมาก มิได้ ลักษณะของงานส่วนใหญ่เป็นงานในลักษณะแบบประดิษฐ์มาก ในระยะต้น ๆ ทั้งวังหลวงและวังหน้าดูแล้วยังไม่ประณีตเท่าที่ควร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 เริ่มมีศิลปินช่างจีนเข้ามา พบได้จากการวางหลังคากระเบื้องจะไม่มีฝ้าไชลา ใช้กระเบื้องมุงแนวของผนังจั่ว ก่อปูนปิดหัวกระเบื้องแบบศาลเจ้าหรือสถาปัตยกรรมจีนแม้กระทั่งลวดลายการประดับกระเบื้องที่จั่วและหลังคาหรืองานจำหลักไม้บานประตูและบานหน้าต่าง ต่อมา งานสถาปัตยกรรมช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 เริ่มได้รับอิทธิพลจากยุโรป เพราะมีการติดต่อกับทางยุโรป งานช่วงนี้มีการสร้างผสมกันระหว่างศิลปะแบบตะวันตกและศิลปะแบบไทยร่วมกัน ได้แก่ อาคารต่าง ๆ เช่น อาคารพระที่นั่งจักรี สมัยรัชกาลที่ 6 จึงนำศิลปะแบบตะวันตกของไทยมาใช้เพิ่มมากขึ้น เช่น โรงเรียนวชิราวุธ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พระราชวังสนามจันทร์ พระองค์ทรงใส่พระทัยถึงอนาคตของศิลปะไทย เกรงว่าศิลปะของช่างไทยจะสูญสิ้นไปจากแผ่นดิน จึงทรงโปรดให้สร้างโรงเรียนเพาะช่างขึ้น เพื่อเพาะให้เกิดเชื้อสายช่างให้แพร่หลายในแผ่นดินต่อไป สมัยรัชกาลที่ 7 เป็นช่วงของเศรษฐกิจตกต่ำ งานพัฒนาด้านการก่อสร้างจึงไม่มีอะไรก้าวหน้า สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองหลัง พ.ศ. 2475 งานศิลปะตะวันตกจึงไหลบ่าเข้ามาในประเทศไทยอย่างอิสระเสรี (นพวัฒน์ สมพิน. 2542 : 41) ด้านงานจิตรกรรมและประติมากรรมสมัยรัชกาลที่ 1 มีงานสลักหน้าบันต่าง ๆ เช่น ที่วัดมหาธาตุ วังหน้า วัดชนะสงคราม สมัยรัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3 งานศิลปะจากอิทธิพลของจีนเข้ามามาก ส่งผลไปถึงงานประติมากรรม การปั้น การสลักหิน การสลักไม้บานประตูหน้าต่าง การเขียนภาพฝาผนังต่าง ๆ มีศิลปะจีนร่วมอยู่ในงานด้วย การสร้างโบสถ์ วิหารก็ใช้ศิลปะแบบจีน งานจำหลักไม้บานประตูบานหน้าต่างโบสถ์และวิหารก็มีรูปแบบจากศิลปะจีน มีสร้างบ้านเรือนแบบตึก ศิลปะไม้แกะสลักที่ใช้ประกอบอาคารก็เริ่มลดลง (แน่นน้อย ปัญจพรรค , สมชาย ณ นครพนม.2535 : 10) ขณะที่ศิลปกรรมอื่น ๆ สมัยรัตนโกสินทร์ เช่น

เครื่องตกแต่งและเครื่องปั้นดินเผา ในช่วงระยะแรก ๆ จะสร้างโดยการใช้ฝีมือของช่างปั้น ต่อมาได้พัฒนาเป็นการผลิตด้วยระบบอุตสาหกรรม ในส่วนของเครื่องเคลือบดินเผาและจาน ชาม อื่น ๆ มีการศึกษาปรับปรุง สี รูปแบบอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะแก่การใช้งาน ศิลปะการปั้นปูนเป็นลวดลายไทย หรือแบบอย่างศิลปะชาติอื่นก็นำมาผสมผสานกับศิลปะไทยอย่างกลมกลืน เช่น การแกะสลักไม้ การฉลุไม้ การลงรักปิดทอง งานจำหลักไม้บานประตูโบสถ์หรือวิหาร การเขียนลายรดน้ำ ฯลฯ (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. 2525 : 3) ในช่วงรัชกาลที่ 4 - 5 อิทธิพลศิลปะตะวันตกเข้ามามีบทบาทในงานศิลปะไทยมากขึ้น อาทิ จิตรกรรมแนวตะวันตกที่มีสีแสงเงาแบบธรรมชาติ ขณะที่ช่วงรัชกาลที่ 6 - 7 บทบาทศิลปะจะเป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะแบบไทยและแบบตะวันตกแต่ จะเน้นมาในทางด้านศิลปะไทย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองรูปแบบงานศิลปะจึงปรับเปลี่ยนให้เป็นรูปแบบทางสากล โดยสรุปการช่างในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้พัฒนาและเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับขั้น ในหลายสาขา งานช่างศิลปกรรมจึงเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเจริญ ความเป็นอารยชน และเป็นผู้มีวัฒนธรรมในสังคมได้เป็นอย่างดี งานศิลปกรรมมีความสำคัญต่อมวลมนุษย และป็นสิ่งที่ขาดมิได้ในชีวิตประจำวัน เพราะเมื่อใดที่มนุษย์ขาดสุนทรีย์ภาพทางศิลปะ ชีวิตจะขาดความอ่อนโยนในจิตใจ และกระทบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมมนุษย์ (น. ณ ปากน้ำ. 2537 : 29) อย่างไรก็ดีงานศิลปกรรมประเภทช่างแกะช่างสลักนั้นนับเป็นงานของช่างไทยโบราณแขนงหนึ่งที่มีความงดงามวิจิตร สร้างขึ้นเพื่อใช้งานอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่คนธรรมดาสามัญจนถึงขุนนางและเจ้านายชั้นสูง งานช่างแกะช่างสลักมีอยู่ในเมืองไทยมากพอสมควร มีตั้งแต่ประเภทไม้ หิน หรือวัสดุอื่น ๆ งานจำหลัก คือการแกะสลักภาพและลวดลายของช่างจำหลักซึ่งใช้วัสดุต่าง ๆ กัน เช่น ไม้ อิฐ โลหะ ศิลา งานช่าง หยก และมรกตทำให้เกิดเป็นลวดลายและภาพนูนต่ำนูนสูง หรือภาพลอยตัวอาจเป็นงานประติมากรรมบริสุทธิ์หรือประติมากรรมตกแต่งเพื่อช่วยให้งานสถาปัตยกรรมมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตัวอย่างผลงานจำหลักที่เก่าแก่และสวยงาม เช่น ภาพจำหลักไม้ประดับหน้าบันและประตูโบสถ์ วิหาร อันวิจิตรงดงามในสมัยอยุธยา ได้แก่ บานประตูพระอุโบสถวัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถ บานประตูวัดดอนสัก จังหวัดอุตรดิตถ์ และบานประตูวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม สมัยรัตนโกสินทร์ (ราชบัณฑิตยสถาน.2530 : 141) สลักหมายถึงการปฏิบัติงานช่างชนิดหนึ่งเรียกว่า ช่างสลัก ปรากฏคำอธิบายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า การทำให้เป็นลวดลายหรือรูปภาพด้วยวิธีใช้สิ่วสกัด ต้องตอกดุน เป็นต้น เช่นสลักไม้ สลักลูกนิมิต ความหมายดังกล่าวอธิบายให้เห็นว่า คำว่า สลัก นั้นจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเข้าช่วยในการสลัก มีการใช้แรงตอก ใช้ค้อนตอกเครื่องมือที่ใช้สลักนั้น การปฏิบัติงานต้องใช้มือทั้งสองมือ จับค้อนมือหนึ่ง จับเครื่องมือใช้สลักมือหนึ่ง แล้วใช้ค้อนทุบตรงเครื่องมือใช้แรงตอกกระทำต่อเครื่องมือส่ววัสดุอีกครั้งหนึ่ง (นพวัฒน์ สมพันธ์. 2541 : 2) การสร้างมิตเป็นวิธีการหนึ่งของการสร้างงานแกะและงานสลัก การแกะตรา ช่างต้องแบ่งพื้นที่ ระยะในแบบกำหนดว่าส่วนใดจะแกะสลักลงไปในวัสดุ ส่วนใดจะเว้นผิววัสดุไว้ และจะแกะออกหรือ

เว้นไว้เป็นพื้นที่ กว้าง แคบเพียงใดหรือจะให้เส้นปรากฏมีความอ่อนโค้ง มีความแข็งแรงอย่างไร ควรต้องกำหนด ร่างแบบไว้และทำตามแบบ งานสลักส่วนใหญ่จะเป็นงานที่มีสามมิติ ไม่ได้แสดงลักษณะแบน ๆ แบบสองมิติอย่างเช่นงานแกะตราหรือแผ่นแม่พิมพ์ พิมพ์หนังสือ งานสลักเป็นงานที่แสดงถึงสามมิติคือมีความกว้าง ยาว สูง หนา มีความชัดเจนใกล้เคียงกับของจริงในธรรมชาติ งานสลักเกิดขึ้นเพราะต้องการสนองความมีมิติ ผลงานเมื่อมองดูแล้วมีความชัดเจน มีความเหมือนจริงกว่าผลงานที่มีสองมิติ การสร้างงานศิลปะในทางการแกะสลัก เป็นความต้องการของมนุษย์เพื่อให้ผลงานมีมิติ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานแกะงานสลักยังคงอยู่ปรากฏเป็นชิ้นงานศิลปกรรมมาจนถึงปัจจุบัน (สมชาติ มณีโชติ. 2529 :27) งานจำหลักไม้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อของมนุษย์ การสลักความตื้นลึกหนาบางบนวัสดุ ทำให้เกิดเป็นมิติขึ้น มนุษย์จะพยายามนำเอามิติมาสร้างเป็นรูปเคารพตามความเชื่อของมนุษย์ มนุษย์ในสมัยโบราณจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ตามเผ่าพันธุ์ของตน อาศัยอยู่กับธรรมชาติ มีความโดดเด่น มีความกลัว ปะปนกับการเสียดำเนินชีวิต ความกลัวทำให้มนุษย์สร้างสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แสวงหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งมีฤทธิ์ที่มองไม่เห็นตัว เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาตน จึงเป็นเหตุให้เกิดการนับถือธรรมชาติ ผี วิญญาณ นับถือเทพเจ้า เทวดาต่าง ๆ การนับถือสิ่งดังกล่าวเป็นเหตุทำให้มนุษย์สร้างรูปเคารพขึ้น โดยสมมติว่าเป็นผี เป็นเทพเจ้า หรือเทวดาตามความเชื่อของตน มีการกำหนดบุคลิกของเทพเทวดา ผี ที่นับถือว่ามีบุคลิก ท่าทาง ร่างกาย การแต่งตัว ลักษณะตา จมูก ปาก คิ้ว ใบหน้า และศีรษะ รวมไปถึงเสื้อผ้าและอาวุธที่ถือ ครั้นเมื่อได้กำหนดสิ่งต่าง ๆ ตามความเชื่อ มนุษย์ก็เริ่มสร้างรูปลักษณะตามความเชื่อ โดยมอบให้ช่างทำการสร้างให้ตนเอง ดังนั้นช่างในลักษณะงานแกะงานสลักจึงเริ่มเกิดขึ้น งานจำหลักจึงเกิดขึ้นมาในโลกตามความเชื่อของมนุษย์ (แน่นน้อย ปัญจพรรค์ , สมชาย ณ นครพนม. 2535 : 17) ความงามเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่มนุษย์แสวงหาและต้องการ เพราะความงามทำให้จิตใจมีความร่าเริงเบิกบาน และมีความสุข มนุษย์แสวงหาความสวยงาม จึงพยายามนำเอาความสวยงามมาไว้ใกล้ตัว แนวทางดังกล่าวมนุษย์จึงสร้างสิ่งแวดล้อมให้มีความสวยงามอยู่รอบตัว หรืออยู่ในบริเวณที่พอจะเข้าไปแตะต้องหรือสัมผัสได้ เช่น งานจำหลักไม้บานประตูบานหน้าต่างในโบสถ์และวิหาร มีทั้งความงามที่เน้นเลียนแบบธรรมชาติ และความงามที่หลีกเลี่ยงจากธรรมชาติ งานศิลปะในการจำหลัก งานฉลุไม้ การลงรักปิดทอง ฯลฯ วัดของไทยมีบทบาทต่อชีวิตคนไทยมากในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในด้านงานจำหลักไม้ผลงานจำหลักไม้ที่โดดเด่นคืองานจำหลักบานประตูบานหน้าต่างในโบสถ์และวิหารอันทรงความงามที่ยังคงเหลืออยู่ให้ชื่นชมและให้ได้ศึกษา สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์หรือสืบทอดไว้ไม่ให้สูญหายไปจากสังคมไทย (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. 2525 : 4) ศิลปกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น งานจำหลักไม้บานประตูภายในโบสถ์และวิหาร มีอยู่ไม่มากนักเนื่องจากเริ่มนิยมการเขียนลายรดน้ำ แทนงานจำหลัก อย่างไรก็ตามงานจำหลักไม้บานประตูก็ยังคงมีการสืบทอดต่อจากสมัยอยุธยา

พอสมควร แต่รูปแบบเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากได้รับอิทธิพลศิลปะจากต่างชาติเพิ่มมากขึ้น (นพวัฒน์ สมพิน. 2541 : 8)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้เห็นว่า งานศิลปกรรมงานจำหลักไม้ เป็นส่วนหนึ่งได้ ก่อเกิดจากอิทธิพลของมนุษย์ ที่ต้องการสร้างมิติ ต้องการสนองความเชื่อ ต้องการ ประโยชน์ในการใช้สอย ต้องการเลียนแบบธรรมชาติ และต้องการความงาม จากเหตุปัจจัย ดังกล่าวทำให้งานจำหลักดำรงอยู่ได้ และสืบต่อมาเป็นระยะยาวนาน มีวิวัฒนาการและ พัฒนาการมาตามลำดับ มาเป็นงานศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในบานประตูบานหน้าต่างในโบสถ์ และวิหารอันมีคุณค่าอย่างยิ่ง ดังนั้นงานจำหลักไม้บานประตูบานหน้าต่างในโบสถ์และวิหาร จึง เป็นงานศิลปกรรมที่มีความสำคัญและคนโดยทั่วไปรวมทั้งวงการศึกษาก็ให้ความสนใจ และมีการศึกษาค้นคว้ากันมากขึ้นในปัจจุบัน

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ลวดลายจำหลักบานประตู-หน้าต่างของพระอุโบสถและวิหาร ในวัด สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร ในประเด็น กลวิธี รูปแบบ ลวดลาย การตกแต่ง และอิทธิพลตลอดจนบริบททางสังคมที่มีผลสะท้อนให้เห็นในผลงาน

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบลักษณะเฉพาะด้านผลงานบานประตูและหน้าต่างจำหลัก ในวัดสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้นในกรุงเทพมหานคร ในประเด็น กลวิธี รูปแบบ ลักษณะลวดลาย การ ตกแต่ง และอิทธิพลตลอดจนบริบททางสังคมที่ปรากฏในงานจำหลักเหล่านั้น
2. ผลทางการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านศิลปะในระดับอุดมศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

บานประตูบานหน้าต่างจำหลักไม้ในวิหารและอุโบสถ ในวัดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร ช่วงการก่อสร้างวัดในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 มีจำนวนทั้งสิ้น 91 วัด

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ลวดลายบานประตูบานหน้าต่างจำหลักไม้ในพระอุโบสถและ วิหาร วัดในกรุงเทพมหานครที่ยังคงมีผลงานบานหน้าต่างบานประตูไม้จำหลักหลงเหลืออยู่จำนวน 7 วัดที่มีลวดลายงานจำหลักไม้ ได้แก่

วัดสุทัศนเทพวราราม

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

วัดบุปผาราม

วัดเพลงวิปัสสนา
 วัดนางชีโชติการาม
 วัดนางนอง
 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **บานประตูบานหน้าต่างจำหลัก** หมายถึง บานประตูไม้ ของวิหารและโบสถ์ประดับตกแต่งด้วยการแกะสลักไม้ทำให้เกิดเป็นลวดลายเป็นภาพต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อความวิจิตรงดงามเป็นสำคัญ
2. **รัตนโกสินทร์ตอนต้น** หมายถึง ช่วงเวลาระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก(รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) จวบจนสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)
3. **การตกแต่ง** หมายถึงการนำวัสดุชนิดอื่น ๆ มาประดับเพิ่มเติมโดยการติดทับ ทาทับ วัสดุเดิมซึ่งเป็นตัวไม้แกะสลักทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความโดดเด่น ความงดงามวิจิตรมากขึ้น
4. **กลวิธี** หมายถึง กระบวนการสร้างสรรค์ ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างทักษะและวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้แสดงออกในงานจำหลัก
5. **รูปแบบ** หมายถึง เรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏในงานจำหลักบานประตูและหน้าต่าง
6. **บริบททางสังคม** หมายถึง สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ที่สะท้อนให้เห็นในผลงานจำหลักบานประตูและหน้าต่าง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ประวัติวัดที่ทำการศึกษาค้นคว้า
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานประติมานวิทยาต่างจำหลักไม้ในวิหารและอุโบสถ
3. ความหมายของช่างแกะสลัก
4. ประเภทของงานสลัก
5. วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือแกะสลัก
6. กลวิธีการจำหลักไม้
7. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานจำหลักไม้

ประวัติวัดที่ทำการศึกษาค้นคว้า

1. วัดสุทัศนเทพวราราม

เป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. 2350 เมื่อคราวสร้างกรุงเทพฯ เดิมพระราชทานนามว่า “วัดมหาสุทธาราม” โดยในระยะแรกโปรดฯ ให้สร้างพระวิหารก่อนเพื่อประดิษฐานพระศรีศากยมุนี ซึ่งอัญเชิญมาจากพระวิหารหลวง วัดมหาธาตุ สุโขทัย แต่เริ่มก่อได้เพียงรากพระวิหาร ฐานชุกชี และประดิษฐานพระศรีศากยมุนีเสร็จ ก็สิ้นรัชกาล ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงได้โปรดฯ ให้สร้างต่อและลงพระหัตถ์จำหลักไม้บานประตูพระวิหารด้วยพระองค์เอง แต่การก่อสร้างยังไม่ทันเสร็จเรียบร้อยก็พอสิ้นรัชกาล ในรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ดำเนินการต่อมาจนกระทั่งแล้วเสร็จ โปรดฯ ให้สร้างพระระเบียง พระอุโบสถ และบรรจุพระบรมธาตุ เจาะพระประธานในศาลาการเปรียญ หล่อด้วยทองเหลืองกลักฝืนที่รวบรวมมาทำลาย หล่อพระเจดีย์ หล่อรูปปัญจวัคคีย์ สร้างเป็นสัตตมหาสถาน และสร้างกุฏิเสนาสนะเสร็จทั้งหมดในปี พ.ศ. 2390 การก่อสร้างได้สำเร็จตามแผนผังที่กำหนดไว้ในสมัย รัชกาลที่ 7 โปรดฯ ให้มีการฉลองสมโภชพระอาราม แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “ วัดสุทัศนเทพวราราม” นอกจากนี้ยังปรากฏในจดหมายเหตุเรียกว่า “วัดสุทัศนเทพวราราม” อีกนามหนึ่ง โดยทั่วไปคนนิยมเรียก วัดพระโตบ้าง วัดพระใหญ่บ้างหรือวัดเสาชิงช้า บริเวณที่ตั้งของวัดอยู่ในกลางกรุงรัตนโกสินทร์เป็นหนึ่งในหกพระอารามสำคัญที่สุดของไทย ได้รับการยกย่องเป็นวัดที่มีการวางผังได้สัดส่วนสวยงามที่สุด (ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร. : 2545 : 55)

2. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

รัชกาลที่ 5 ทรงสร้างขึ้นเป็นวัดแรกในรัชกาล เมื่อพุทธศักราช 2412 หลังเสด็จเสวยราชสมบัติแล้ว 1 ปี เพื่อเป็นวัดประจำรัชกาลตามโบราณราชประเพณี เป็นวัดธรรมยุติกนิกาย ครั้นถึงรัชกาลที่ 6 ทรงคำนึงว่าวัดเป็นสถานศึกษาของกุลบุตรได้มีการสร้างขึ้นมากแล้ว จึงทรงโปรดให้มีการสร้างโรงเรียนวชิราวุธแทนการสร้างวัด ด้วยแนวพระราชดำรินี้ รัชกาลที่ 7 มิได้ทรงสร้างวัดหากทรงรับพระราชภาระทำนุบำรุงบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามนี้แทนการสร้างวัด นอกจากเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 แล้วยังเป็นที่พักของสมเด็จพระสังฆราช 2 พระองค์ และเคยเป็นที่พักของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวิรุณ-หิตสยาม มกุฎราชกุมารพระองค์แรก (คณะกรรมการจัดงานสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. : 2525 : 10)

3. วัดบุปผาราม

ตั้งอยู่ริมคลอง วัดบุปผาราม เดิมชื่อวัดดอกไม้เป็นวัดโบราณ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามใหม่ว่า วัดบุปผารามพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงศ์และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์สร้างอุทหนุนเจือจกันเป็น 3 ส่วน เจ้าพระยาภาณุวงศ์ปฏิสังขรณ์บ้าง พระอุโบสถซ่อมแซมสร้างใหม่ คงเหลือแต่พระวิหารซึ่งตั้งอยู่ข้างพระอุโบสถ ภายในเขตกำแพงพุทธาวาส ซึ่งคงเป็นคติแบบเก่า เดิมมีภาพเขียนบนผนังแต่ปัจจุบันชำรุดหมดแล้ว มีข้อน่าติชมก็คือ บานประตูพระวิหารจำหลักไม่เป็นรูปดวงตราของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงศ์ รูปสุริยมณฑล กับลวดลายอันนิยมกันในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งออกแบบและฝีมืออยู่ในเกณฑ์งามน่าชมและยังมีลายปูนปั้น ส่วนซุ้มประตูกำแพงพุทธาวาส ทรวดทรงดีเดิมมีลวดลายปูนปั้นแต่บัดนี้ชำรุดหมดแล้ว บริเวณสังฆาวาส ประกอบด้วย กุฏิสงฆ์รูปตึกแบบแปลก ๆ สมัยรัชกาลที่ 5 ที่ยังเหลืออีกหลายหลัง เหมาะสำหรับสถาปนิกผู้ศึกษาฝีมือการก่อสร้างรุ่นเก่า สำหรับศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง ศิลปกรรมในวัดบุปผาราม ที่มีความสำคัญคือ บานประตูจำหลักไม้ พระวิหาร จำหลักลวดลาย จำหลักลวดลายและดวงตราสุริยมณฑล ฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 และที่ 4 ติดต่อกันเป็นของสำคัญที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง (น.ณ ปากน้ำ. : 2542 : 189)

4. วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งพระบรมจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นพระอารามหลวงของพระมหากษัตริย์ ตามโบราณราชประเพณี ใน พ.ศ. 2407 และทรงรับเข้าอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ สืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ จึงนับได้ว่าวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวงที่สำคัญยิ่งพระอารามหนึ่งในพระบรมราชจักรีวงศ์ พระราชประสงค์อีกประการหนึ่งในการสร้างวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามเพื่ออุทิศถวายแด่พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายโดยเฉพาะ

เนื่องจากครั้งยังทรงผนวชอยู่ทรงเป็นหัวหน้านำพระสงฆ์ชำระข้อปฏิบัติ ก่อตั้งคณะสงฆ์ฝ่าย
ธรรมยุติกนิกายขึ้น พระอารามหลังนี้จึงนับเป็นพระอารามแรกของคณะสงฆ์ธรรมยุติ เพราะวัด
ธรรมยุติ ก่อน ๆ นั้นได้ดัดแปลงมาจากวัดมหานิกายเดิมทั้งนั้น วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมา
รามจึงเป็นเสมือนวัดต้นแบบของคณะธรรมยุติกนิกายที่มีอยู่ในพุทธอาณาจักรบนผืนแผ่นดินไทย
อาณาเขตวัด วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ตั้งอยู่ใจกลางเมืองกรุงเทพมหานครใกล้กับ
พระบรมมหาราชวัง ตามที่ปรากฏในทะเบียนบ้าน อยู่ในท้องที่กรุงเทพมหานคร เขต 2
บ้านเลขที่ 2 (วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม) ตำบลพระมหาบรมราชวัง อำเภอพระนคร
จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับถนนสรณมัยและกรมแผนที่ทหาร
ทิศใต้	ติดต่อกับพระราชอุทยานสรณมัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับถนนราชินีและคลองหลอด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศ

(พระมหาวิโรจน์ ฐมฺมวิโร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม. : 2544 : 1)

5. วัดเพลงวิปัสสนา

วัดเพลงวิปัสสนา ตั้งอยู่เลขที่ 481 ถนนจรัสสินทวงศ์ ซอย 37 แขวงบางขุนศรี เขต
บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 10 ไร่ อาณา
เขตทิศตะวันออกจดซอย 37 จรัสสินทวงศ์และคลอง ทิศตะวันตกกับทิศเหนือจดคลอง ทิศใต้จด
ที่ดินเอกชน พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง การคมนาคมสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ
ภายในวัดมีอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ดังนี้ อุโบสถกว้าง 13 เมตร ยาว 27 เมตร สร้างด้วย
คอนกรีตเสริมเหล็ก เช่นเดียวกับวิหารมีขนาดกว้าง 10 เมตร ยาว 22 เมตร ศาลาการ
เปรียญสร้างด้วยไม้ขนาดกว้าง 13.50 เมตร ยาว 14 เมตร ส่วนกุฏิสงฆ์มี 65 หลังส่วนมาก
เป็นกุฏิกรรมฐาน ก่อสร้างด้วยไม้ 30 หลัง ครึ่งตึกครึ่งไม้ 11 หลัง และเป็นตึก 24 หลัง
นอกจากนี้มีหอรบขังและกำแพงวัดด้วย ปุชณียวัตถุสำคัญของวัดได้แก่ พระพุทธรูป 2 องค์ที่
สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และประดิษฐ์ฐานไว้ภายในกำแพงให้
เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน วัดเพลงวิปัสสนาสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุง
รัตนโกสินทร์ประมาณ พ.ศ. 2375 โดยกรมหลวงรักษารณเรศ โปรดให้กรมปลัดขำ สร้างวัดฝ่าย
วิปัสสนาธุระขึ้นในบริเวณที่ดินชาวจีนทำสวนผักและได้ขนานนามว่า “วัดเพลงวิปัสสนา” เหตุ
ที่ตั้งชื่อนั้นสันนิษฐานว่าบริเวณที่สร้างวัดนี้เป็นสถานที่ที่พระเจ้าตากสินมหาราช เคยเสด็จ
มาและประชาชน ได้ร้องเพลงถวายพระพรเป็นการสรรเสริญบารมีนั่นเอง ได้รับพระราชทาน
วิสุงคามสีมาครั้งหลังสุดเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517 สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี)
วัดมหาธาตุกรุงเทพมหานคร เป็นประธานจัดผูกพัทธสีมาแล้วครั้งหนึ่ง ขณะนั้นทางวัดให้การ
สนับสนุนการศึกษาทั้งในด้านปริยัติธรรมและการปฏิบัติธรรม โดยขึ้นกับสำนักศึกษาวัดมหาธาตุ
ตั้งแต่ พ.ศ. 2484 เป็นต้นมา พ.ศ. 2507 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) วัดสาม-

พระยา ได้ส่งพระครูสังวรสมาธิวัตร (ประเดิม โทมโล) มาเป็นเจ้าอาวาสในช่วงนี้ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือ พระครูวิมลศิริธรรม (กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. : 2526 : 216 – 217)

6. วัดนางชีโชติการาม

ตั้งอยู่ในคลองด่าน ผังเหนือ นอกวัดหนึ่งออกมาในเขตธนบุรี เป็นวัดโบราณซึ่งพระยาราชานุชิต(จ้อง) ปฏิสังขรณ์ วัดนี้มีพระปรารักษ์สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นหลักของวัด โดยมีพระอุโบสถและพระวิหารขนาดช้ายและขวา ขนาดใหญ่ทัดเทียมกันเป็นอาคารแบบรัชกาลที่ 3 ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา แต่ปั้นปูนเป็นลวดลายเครือเถาประดับด้วยกระเบื้องสี ลายกระเดียดไปทางจีน ผังของวัดคล้ายกับวัดหนึ่ง มีพระเจดีย์รายอยู่นอกพระระเบียง มีพระเจดีย์ย่อมุมสิบสองเรียงรายกัน 4 องค์ เป็นพระเจดีย์แบบรัชกาลที่ 3 บางที่อาจจะเจดีย์สมัยอยุธยาตอนปลายก็ได้ ภายในพระอุโบสถมีลักษณะให้เห็นได้ว่า เป็นวัดโบราณ มีมาก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 คือพระประธานขนาดใหญ่ตั้งอยู่ห่างผนังด้านหลังมาก หลังพระประธานเป็นพระนอน แม้จะถูกปฏิสังขรณ์แล้วก็ยังเห็นเค้าศิลปะอยุธยาได้ ใบเสมาทำด้วยหินทรายขาว ตั้งบนแท่นแบบอยุธยา คือมีบัวรองรับด้านใต้เป็นแข้งสิงห์ทรงฐานสี่เหลี่ยม ย่อมุม ใบเสมายอดตัดเป็นแบบใบเสมาสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ผนังพระอุโบสถมีภาพเขียนเต็มผนัง 4 ผนัง แม้บางส่วนจะชำรุดก็ยังเหลือของเก่าอยู่มาก ผนังด้านบนเหนือขอบหน้าต่าง เขียนรูปเทพชุมนุม มีแปลกกว่าที่อื่น คือแถวบน เขียนรูปพระที่นั่งเรียงราย หันพระพักตร์ด้านตรงและมีพัตรรองรับกลมสลัก แถวล่างลงมาเป็นรูปเทพชุมนุม เข้าใจว่าเดิมเป็นภาพเขียนสมัยอยุธยา ด้วยมีคติพระที่นั่งอันดับปรากฏเหลืออยู่ สมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งวัด จึงได้เขียนเพิ่มเติมขึ้นบริบูรณ์ เหนือรูปเทพชุมนุมเป็นรูปฤาษี นักสิทธิ์ พินัยธร กำลังเหาะในท่าพนมมือ ผนังด้านหลังเขียนรูปเทวดาเหาะ ลอยเหนือก้อนเมฆลอยเป็นทำนองเหาะมาบูชาพระประธาน มีซุ้มเรือนแก้วขนาดใหญ่แบบรัชกาลที่ 3 การเขียนก้อนเมฆลอยบนฟ้าสีดำผสมคราม คล้ายคลึงกับภาพเขียนหลังพระประธานพระอุโบสถวัดชีโนรสฯ เข้าใจว่าภาพเขียนตอนนี้เขียนในสมัยรัชกาลที่ 4 สิ่งทั้งดงามมีค่ามากของวัดคือ บานประตูพระอุโบสถสลักไม้รูปเขี้ยววง และมีรูปนักรบจีนสวมเสื้อเกราะ มือถือง้าวยืนบนสิงห์โต ฝีมือการแกะสลักงดงามมีความประณีตมาก บ่งบอกถึงลักษณะของความมีทักษะความชำนาญในเชิงช่างชั้นครู นอกจากนี้บานประตูหน้าต่างด้านในฝั่งมุข เป็นรูปภาพแบบจีน คือมีรูปมังกรต้นเมฆ รูปต้นไม้ นก ดอกไม้ มีความงดงามมาก หน้ากำแพงพุทธสถาน มีอ่างลายมังกรขนาดใหญ่ ใส่บัวได้เต็มปลุกบัวขนาดเล็ก ปลุกต้นไม้ ตกแต่งอย่างมีระเบียบ มีต้นตะโกตัด ต้นเข็ม ต้นแก้ว ในพระวิหารมีพระพุทธรูปจำนวนมาก ล้วนเป็นสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นพระยืน มีเตี้ยไม่มะเกลือฝีมือช่างจีน ได้ความว่าพระยาโชฎีกราชเศรษฐีนำมาถวายวัด เนื่องด้วยบุตรสาวของท่านคลอดบุตรตายบนเตียงนี้ เดิมทางวัดใช้เป็นที่วางพระนอน แต่ภายหลังเอาออกปล่อยเตียงว่างไว้วัดนางชีเป็นวัดที่ปลูกสร้างอย่างเป็นระเบียบ ตกแต่งวัดอย่างสะอาด มีลานสนามหญ้าหน้าวัดไปจนถึงริมคลอง ซึ่งมีศาลา

ทำน้ำเรียงอย่างมีระเบียบ เป็นวัดที่จัดได้สวยงาม กลมกลืนไปกับธรรมชาติ (น.ณ ปากน้ำ. : 2542 : 279-280)

7. วัดนางนอง

เป็นวัดโบราณอยู่ริมคลองด้านฝั่งใต้ ตรงข้ามวัดหนัง ธนบุรี รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงริ่ก่อสร้างใหม่ทั้งวัด พระอุโบสถวัดนางนองสร้างด้วยฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่มีช่อฟ้าใบระกา แต่มีลายปูนปั้นบนหน้าบัน ทั้งด้านหน้าและหลังเสาพาไลรูปสี่เหลี่ยม บานทวารพระอุโบสถด้วยมุขเต็มทั้งบาน เขียนลายทองเป็นแห่ง ๆ ขอบประตูด้านนอกเขียนลายทองบนรักเป็นรูปต้นกล้วยพฤกษ์และโคตรเพชร ที่หน้าต่างตรงฝาผนังด้านนอกเขียนรูปโคตรเพชร มีเพชรบริวารล้อมรอบ เปล่งรัศมีพวยพุ่งมายังต้นกล้วยพฤกษ์ พระเจดีย์ด้านหน้าพระอุโบสถเป็นพระเจดีย์ใหญ่แบบเจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุมยี่สิบ เป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงเจดีย์งดงามมาก องค์พระเจดีย์ตั้งบนฐานประทักษิณแปดเหลี่ยม ถัดจากพระเจดีย์เป็นลานกว้าง มีพระวิหารใหญ่อยู่สองข้างลาน พระวิหารมีกำแพงแก้วสูงใหญ่ ประตูทางเข้าเป็นประตูรูปโค้งแบบฝรั่ง ทำช่อกับประตูโค้งรูปวงกลมแบบจีนที่อยู่ข้างในพระวิหารก่อแบบศิลปะจีน เลียนมาจากวัดราชโอรส ฯ ลายปูนปั้นบนหน้าบันเป็นรูปมังกร เจดีย์จีนประดับกระเบื้องสี ลานพระวิหารทิศเหนือด้านหน้าพระวิหารมีย่อมุมยี่สิบ ขนาดใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลาง ขนาบด้วยพระปรางค์ขนาดย่อม ข้างละสององค์ หลังพระวิหารเป็นพระปรางค์ขนาดใหญ่ งานสลักไม้ของวัดนางนองคือ ออกเลาประตูพระอุโบสถของวัด เป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นลายจำหลักไม้ตรงจำหลักให้เข้ากับมุขประดับบานประตูอันเป็นแบบแผนศิลปะแบบจีน ลายตรงออกเลาจึงจำหลักรูปดอกลายพุดตานแบบศิลปะจีน ส่วนบนตรงมุมแหลมประจูปดอกตูม แม้ว่าจะประดับมุขจำหลักรูปดอกพุดตานทำให้ละม้ายไปทางจีน สังเกตให้ดี ประตูมีอกเลากับกรอบลาย ตรงออกเลาเป็นแบบศิลปะไทย โดยการนำศิลปะแบบจีนมาประยุกต์ใช้ด้วยกัน โดยมองแบบรวม ๆ ยังคงความเป็นไทยอยู่ (น.ณ ปากน้ำ. : 2542 : 283)

บานประตูบานหน้าต่างจำหลักไม้

สถาปัตยกรรมไทยในสมัยก่อนนั้น มักนิยมก่อสร้างอาคารเป็นบ้านเรือน และสถาปัตยกรรมเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร หอไตร กุฏิ ด้วยวัสดุไม้เป็นสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากอาคารที่ก่อสร้างทำด้วยไม้นั้น จะมีช่องลมมากช่วยระบายอากาศ ทำให้อากาศถ่ายเทได้ดี มีความสะดวกสบายมากกว่าอาคารที่ก่ออิฐถือปูน ตัวเรือนตั้งอยู่บนเสาที่สูง เพื่อใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนทำประโยชน์อื่น ๆ เช่น เก็บเครื่องมือ เครื่องมือการเกษตร เก็บเกี่ยวพืชนานาที่ไร่สวนของ เป็นที่ตั้งครกกระเดื่องสำหรับตำข้าว หรือหูกทอผ้าสำหรับทอเครื่องนุ่งห่มในครัวเรือน หรือเป็นที่นอนของสัตว์เลี้ยง ฯลฯ เนื่องจากมีประโยชน์ใช้สอยเช่นนี้ สถาปัตยกรรม จึงนิยมสร้างด้วยไม้แทบทั้งหมด บรรดาเครื่องใช้ที่เป็นไม้มีทั้งที่ประกอบขึ้นอย่างเรียบง่ายด้วยฝีมือช่างทั่วไป และที่สลักเสลาอลวดลายวิจิตรบรรจงด้วยเชิงช่างชั้นสูง นอกจาก

สลักเสลาสดลายแล้ว บางที่ยังตกแต่งเพิ่มเติมให้งดงามหรือหยาบยิ่งขึ้นสุดแต่จินตนาการและความเชื่อตามสมัยนิยมจะบันดาลให้เป็นไป (แน่นน้อย ปัญจพรรค, สมชาย ณ นครพนม.

2535 : 8)

น. ณ ปากน้ำ (2537 : 3) เขียนถึงงานจำหลักไม้ว่า

งานจำหลักไม้ที่มีความประณีตงดงาม มักจะปรากฏอยู่ตามส่วนของอาคารต่าง ๆ ที่สร้างจากไม้ เช่น ตามพระอุโบสถ พระวิหาร หอไตร ฯลฯ งานแกะสลักไม้อันงดงามจะปรากฏอยู่ตาม ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ คันทวย บานประตู บานหน้าต่าง ธรรมาสัน ตูพระไตรปิฎก ส่วนประกอบที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนแกะสลักด้วยลวดลายไทย ลายพันธุ์พฤกษาสัตว์ต่าง ๆ และลวดลายที่ได้รับอิทธิพลมาจากต่างแดน ซึ่งนำเข้ามาผสมผสานกับงานศิลปะของไทยได้อย่างกลมกลืน ดูมีความสวยงามมากขึ้น ช่วยเสริมคุณค่าแห่งศิลปะ และสถาปัตยกรรมไทยให้โดดเด่น มีคุณค่ามากขึ้น

อเนก นาวิกมูล (2544 : 69) กล่าวว่า ปัจจุบันในกรุงเทพมหานครมีวัดอยู่เป็นจำนวนมาก มีอยู่ถึง 433 วัด แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของศาสนาและความสำคัญของวัดต่อสังคมไทย วัดส่วนใหญ่ในกรุงเทพมหานครและธนบุรีมักเป็นวัดโบราณ ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดเป็นแหล่งศิลปกรรมและแหล่งกำเนิดช่างที่สำคัญ ศิลปกรรมชั้นเยี่ยมต่าง ๆ มักรวมกันอยู่ที่วัด เช่น ลวดลายจิตรกรรมฝาผนัง , ลวดลายปูนปั้น , งานสลัก ฯลฯ

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2521 : 19) กล่าวถึงบานประตูจำหลักไม้ว่า ในตอนต้นงานศิลปกรรมที่บานประตูถือคติศาสนาเป็นสำคัญ ทั้งสมัยสุโขทัยตอนปลาย อยุธยาตอนต้น นิยมสลักเป็นเทพประทับยืน พระหัตถ์ถือพระขรรค์แบบแผนอันนี้ปราชญ์พุทธศิลปะชาวตะวันตกเข้าใจว่ามาจากคติยักซ์กับยักษ์ผู้พิทักษ์พระพุทธรองค์ ชาวอินเดียมักจะตั้งไว้ตามประตูทางเข้าพุทธศาสนสถานมาแต่โบราณ คติเสี้ยววงของเงินที่เรายอมรับมาใช้บ้าง ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ก็มีรากฐานอันเดียวกัน

น. ณ ปากน้ำ (2537 : 29 – 30) เขียนถึงบานประตูจำหลักไม้ว่า

บานประตูจำหลักไม้ที่มีความงามและมีความโดดเด่น คือ บานประตูพระวิหารวัดราชบพิธ จำหลักเป็นรูปเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 คู่กับบานประตูมุข ศิลปะรัตนโกสินทร์ สืบทอดความคิดมาจากอยุธยาอย่างเคร่งครัดในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ล่วงมาถึงสมัยรัชกาลที่ 3 หันไปนิยมศิลปะจีนเพื่อแสวงหาทางออกในยุคสมัยของตน เมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นยุคสมัยที่ฝรั่งยุโรปและอเมริกาเข้ามาค้าขาย มาสอนหนังสือและติดต่ออย่างใกล้ชิด สมัยนี้หันไปนิยมอารยธรรมแบบฝรั่งสมัยหลังรัชกาลที่ 5 ลงมา เช่น บานประตูจำหลักไม้ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งจำหลักใหม่แทนของเดิมที่ถูกไฟไหม้ทั้งหมด จำหลักเป็นรูปพุทธประวัติ การจำหลักภาพธรรมชาติและกลุ่มคนดูกรูกรูรั้ง สมัยรัชกาลที่ 7 , 8 และ 9 การสอนศิลปะในไทยเน้นไปทางทฤษฎีศิลปะตะวันตกที่เรียกว่า “สมัยใหม่” เมื่อช่างจำหลักบานประตูวัดพระแท่นศิลาอาสน์ จะหันมาจำหลักเรื่องของพุทธศาสนาดังที่ศิลปินเก่าแก่เขาทำกัน ก็เลยกว้างไกล

จับจุดไม่ได้ว่าจะเอาอะไรกันแน่ รูปแบบศิลปะเก่ากับใหม่จึงไปตกคลั่งกระคนกัน ดังที่ปรากฏให้เห็นได้จากผลงานในช่วงนี้

ศิลปะ พีระศรี (2504 : 21) เขียนถึงงานจำหลักไม้ว่า

นอกจากจะตกแต่งหน้าบันและส่วนของหลังคา ของหน้าบันแล้ว ตามประตูโบสถ์ประตูวิหารโบราณยังมีการตกแต่งด้วยลวดลายจำหลักต่าง ๆ อย่างวิจิตรอลังการด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยอยุธยา ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ลายจำหลักประตูโบสถ์วิหารมีน้อย เพราะนิยมตกแต่งประตูด้วยลายรดน้ำหรือไม่ก็ลายประดับมุก บานประตูซึ่งมีรูปจำหลักนูนสูงเกี่ยวกับรูปคนในนิยายทางศาสนานั้น เป็นสิ่งที่นิยมทำกันในสมัยอยุธยา แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์กลับนิยมเขียนรูปทวารบาลเป็นเทวดาหรือยักษ์เป็นลายรดน้ำ (ลงรักปิดทอง) หรือไม่ก็เขียนรูประบายสีบนบานประตูและหน้าต่างโบสถ์วิหาร แทนการจำหลักลวดลาย งานจำหลักไม้บานประตูบานหน้าต่างวิหารและอุโบสถ เป็นส่วนประกอบสำคัญเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา งานจำหลักไม้จะมีรูปลักษณะ ลวดลาย งานแนวจิตรกรรมไทยที่สวยงามแฝงไว้ด้วยคติธรรมทางศาสนา เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประดับจรโล่งพุทธศาสนา เชื่อมโยงไปสู่จิตใจคนทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อศาสนาพุทธ

ความหมายของช่างแกะช่างสลัก

นพวัฒน์ สมพิน (2541 : 1) ให้ความหมายของช่างแกะช่างสลักไว้ว่า งานศิลปกรรมประเภทช่างแกะช่างสลักนั้น เป็นช่างไทยโบราณแขนงหนึ่ง ที่เรียกกันว่าช่างประณีตศิลป์ เนื่องจากเป็นงานฝีมือที่มีความละเอียดประณีต มีความงดงามวิจิตร สร้างขึ้นเพื่อใช้งานอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่คนธรรมดาสามัญจนถึงขุนนางและเจ้านายชั้นสูง งานช่างแกะช่างสลักมีอยู่ในเมืองไทยมากพอสมควร มีตั้งแต่ประเภทไม้ หิน หรือวัสดุอื่น ๆ งานช่างแกะและงานช่างสลักเป็นงานช่างประเภทหนึ่งที่มีความต่างกันด้วยวิธีปฏิบัติ มีคนไม่น้อยเรียกคำทั้งสองนี้รวมกันว่า “แกะสลัก” เป็นการพูดรวบรัดให้เข้าใจได้ง่ายและเร็ว ความจริงแกะสลักมาจากคำสองคำ แกะคำหนึ่งและสลักอีกคำหนึ่ง เมื่อพูดถึงคำว่าแกะสลักจึงควรทำความเข้าใจคำสองคำนี้

ราชบัณฑิตยสถาน.(2539 : 40-41) ได้ให้ความหมายของช่างแกะ ไว้ดังนี้

คือช่างฝีมือประเภทหนึ่ง ผู้ใช้เครื่องมือแกะแบบต่าง ๆ สร้างงานตามรูปและลักษณะที่ต้องการ เช่น การแกะลวดลายประดับ การแกะดวงตรา การแกะสลักพระพุทธรูป ช่างแกะแต่ละประเภท มีความชำนาญเฉพาะงานนั้น ๆ แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. ช่างแกะแร เป็นช่างแกะที่ทำงานร่วมกับช่างเงินช่างทอง โดยแกะแรหรือที่เรียกว่า “เพลา-ลาย” ให้เกิดความแวววาว

2. ช่างแกะดวงตรา เป็นช่างแกะที่ใช้วิธีขุดพื้นให้ต่ำลงเล็กน้อยโดยเว้นลายหรือภาพไว้ และต้องแกะเป็นภาพกลับใช้วัสดุจากไม้เนื้อละเอียดหรืองาช้าง

3. ช่างแกะลายประดับ เป็นช่างแกะลวดลายและภาพต่าง ๆ เช่น ลายที่หน้าบัน บานประตูหน้าต่าง ฯลฯ

4. ช่างแกะสลักรูปลอยตัว เป็นช่างที่แกะสลักพระพุทธรูป ครุฑ รูปสัตว์อื่น ๆ การแกะประเภทนี้ต้อง โกลนรูปพอให้ได้รูปตามที่ต้องการอย่างคร่าว ๆ จากนั้นจึงจะแกะละเอียดขึ้นจนสำเร็จรูป

5. ช่างแกะสลักของอ่อน เป็นช่างแกะสลักวัสดุสิ่งของที่มีเนื้ออ่อน เช่น ไม้เนื้ออ่อนขนาดเล็ก ผัก ผลไม้ สบู่ เทียน ฯลฯ

ความหมายของงานสลัก

นพวัฒน์ สมพิน (2541 : 1) เขียนถึงความหมายของงานสลักว่า สลัก หมายถึงการ ปฏิบัติงานช่างชนิดหนึ่งเรียกว่า ช่างสลัก ปรากฏคำอธิบายในพจนานุกรม ฉบับ ราชบัณฑิตยสถานว่า การทำให้เป็นลวดลายหรือรูปภาพด้วยวิธีใช้สิ่วสกัด ต้องตอกจน เป็นต้น เช่นสลักไม้ สลักลูกนิมิต ความหมายดังกล่าวอธิบายให้เห็นว่า คำว่า สลัก นั้นจำเป็นต้องใช้ เครื่องมือเข้าช่วยในการสลัก มีการใช้แรงตอก ใช้ค้อนตอกเครื่องมือที่ใช้สลักนั้น การ ปฏิบัติงานต้องใช้มือทั้งสองมือ จับค้อนมือหนึ่ง จับเครื่องมือใช้สลักมือหนึ่ง แล้วใช้ค้อนทุบตรง เครื่องมือ ใช้แรงตอกกระทำต่อเครื่องมือสิ่วอีกครั้งหนึ่ง ในปัจจุบันเรามักเรียกกันว่า “แกะสลัก” ซึ่งเรียกตามความเข้าใจที่จะให้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Sculpture” หรือเรียกว่า “ประติมากรรม” แต่ในสมัยโบราณระบุอย่างชัดเจนว่า “ช่างแกะ” เพราะคำว่า “สลัก” เป็นงาน อีกแขนงหนึ่ง

โชติ กัลยาณมิตร.(2518 : 236) ให้ความหมายของงานจำหลักว่า คือการเซาะสกัดเนื้อ หินให้เกิดร่องรอย มีความตื้นลึกด้วยเครื่องมือโดยเฉพาะทำให้เกิดภาพ และทรวดทรงในทาง ประติมากรรม

ราชบัณฑิตยสถาน.(2530 : 141) ให้ความหมายของคำว่าจำหลัก คือ การแกะสลักภาพ และลวดลายของช่างจำหลักซึ่งใช้วัสดุต่าง ๆ กัน เช่น ไม้ อัญมณี โลหะ ศิลา งามช้าง หยก และมรกต ทำให้เกิดเป็นลวดลายและภาพนูนต่ำนูนสูงหรือภาพลอยตัวอาจเป็นงานประติมากรรมบริสุทธิ์ หรือประติมากรรมตกแต่งเพื่อช่วยให้งานสถาปัตยกรรมมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตัวอย่างผลงาน จำหลักที่เก่าแก่และสวยงาม เช่น ภาพจำหลักไม้ประดับหน้าบันและประตูโบสถ์ วิหาร อันวิจิตร งดงามในสมัยอยุธยา ได้แก่ บานประตูพระอุโบสถวัดพระฝาง สว่างบุรีมุนีนาถ บานประตูวัด ดอนสัก จังหวัดอุตรดิตถ์ และบานประตูวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม สมัยรัตนโกสินทร์

วิทย์ พิณคันเงิน และ จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ (2515 : 11) เขียนถึงความหมาย ของช่างแกะช่างสลักไว้ดังนี้

ช่างแกะสมัยโบราณแยกสาขาออกไปตามลักษณะของงาน เช่น ช่างแกะตราสำหรับตำแหน่ง เครื่องหมาย หรือดวงตราที่เป็นอีกตำแหน่งหนึ่ง ช่างแกะข้อฟ้า ไบระกา เครื่องปรุงส่วนบนของอาคารก็เป็นอีกแขนงหนึ่ง เรียกกันว่า “ช่างไม้สูง” คือนอกจากจะมีฝีมือในการแกะแล้ว ยังจะต้องรู้จักทำเดือยสอดลิ้มเข้าปากไม้เก่งอีกด้วย พ้นจากนั้นก็ได้แก่ช่างแกะรูป เช่นพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ ที่เป็นรูปลอยตัว ช่างแกะลายก็เป็นช่าง แกะลายทั้งที่เป็นบานประตู บานหน้าต่าง โต๊ะ ตู้ สิ่งของเครื่องใช้ที่จะมีลวดลายประดับ ก่อนที่ช่างแกะจะ

แยกออกไปตามสาขาที่ตนถนัด จะต้องผ่านการแกะอย่างง่าย ๆ เสียก่อนเป็นลำดับแรก คือการแกะชุดหรือ แร่เส้น หมายความว่าใช้สิ่วขนาดเล็กชุดเดินเส้นบนแผ่นไม้เรียบ ๆ โดยครูผู้สอนจะเดินเส้นให้ดูเป็นตัวอย่าง ลัก 2-3 เส้นก่อน โดยมากเป็นเส้นตรงที่ยาวราว 1-2 นิ้วฟุต ให้แกะเส้นขนานไปทั้งระยะห่างกัน พอประมาณ และต้องห่างเท่ากันด้วย พอเห็นว่ามือแม่นดีแล้วจึงเปลี่ยนเป็นเส้นโค้ง จากโค้งน้อยไปหาโค้ง มากและมากขึ้นจนกลายเป็นเส้นขดกันหอย เหมือนที่เด็กเขียนเส้นขดสำหรับเล่นจูงนางเข้าห้องนั่นเอง

ความหมายของงานจำหลักไม้

น. ฦ ปากน้ำ (2537 : 3) กล่าวถึงความหมายงานจำหลักไม่ว่า

งานจำหลักไม้ คือ งานแกะสลักไม้ โดยการนำท่อนไม้ที่เตรียมไว้สำหรับงานแกะ ร่างแบบตามที่ต้องการ บนท่อนไม้ด้วยดินสอ จากนั้นใช้ขวาน หรือมีดถากเกลารูปแบบหยาบก่อนแล้วจึงใช้สิ่วหน้าต่าง ๆ มาชุด เซาะเอาเนื้อไม้ออกเก็บรายละเอียด จนได้รูปตามที่ต้องการของศิลปิน งานแกะสลักไม้ถือว่าเป็นงานศิลปะ ที่มีความประณีตงดงาม มักจะปรากฏอยู่ตามส่วนของอาคารต่าง ๆ ที่สร้างจากไม้ เช่น ตามพระอุโบสถ พระวิหาร หอไตร ฯลฯ งานแกะสลักไม้จะปรากฏอยู่ตาม ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ คันทวย บานประตู บานหน้าต่าง ธรรมาสน์ ตู้พระไตรปิฎก ส่วนประกอบที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนแกะสลักด้วยลวดลายไทย ลายพันธุ์พฤกษา สิ่งสารัตถ์ต่าง ๆ และลวดลายที่ได้รับอิทธิพลมาจากต่างแดน ซึ่งนำเข้ามาผสมผสานกับงาน ศิลปะของไทยได้อย่างกลมกลืน ดูมีความสวยงามมากขึ้น ช่วยเสริมคุณค่าแห่งศิลปะ และสถาปัตยกรรมไทย ให้โดดเด่น มีคุณค่ามากขึ้น

ศิลป พีระศรี (2504 : 6) เขียนถึงงานจำหลักไม้ของไทย ไว้ว่า

คือการแกะไม้โดยการใช้สิ่วตอก สกัดเอาเนื้อไม้ออก โดยคงเหลือรูปแบบที่ต้องการ งาน จำหลักไม้ในประเทศไทยมักนิยมการจำหลักเป็นพระพุทธรูป ซึ่งมีขนาดทั้งเล็กและใหญ่ การ จำหลักลวดลายประดับพระสถูปเจดีย์ ประดับพระที่นั่ง บุษบกมณฑา และประดับเสลี่ยงพระ ราชยาน จำหลักลวดลายหน้าบัน ประตูโบสถ์วิหาร จำหลักลวดลายตกแต่งธรรมาสน์ และ ประดับเรือพระที่นั่งขนาดใหญ่ ใช้ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ จำหลักลวดลายตกแต่งราชรถ ซึ่งมี ทรงรูปนอกเต็มไปด้วยกระหนกคล้ายเปลวเพลิง สำหรับอัญเชิญพระบรมศพพระมหากษัตริย์และ พระศพเจ้านายชั้นสูง รองลงมาคือ จำหลักลวดลายตกแต่งเป็นเครื่องเรือน บางที่ตกแต่งให้ สวยงามด้วยลวดลายลงรักปิดทอง

น. ฦ ปากน้ำ (2537 : 26-27) กล่าวถึงวิธีการแกะสลักกระทำได้ ดังนี้

การแกะสลักบานประตูขนาดใหญ่เป็นงานที่ต้องทำเป็นทีม คือมีนายช่างใหญ่ควบคุมการร่าง การอำนวยความสะดวก ให้โกลนหยาบ ๆ ในระยะแรก ๆ เมื่อถึงตัวลายและการตกแต่ง ส่วนละเอียดก็จะปล่อยให้ศิษย์ลูกมือที่ฝึกฝน มาอย่างดีเยี่ยมแล้วหลายคนช่วยกันทำคำสั่งของครูหรืออาจารย์ที่สั่งให้ทำ ต่อจากนั้นครูก็จะให้ศิษย์เอกมา ตกแต่งในส่วนที่สำคัญ โดยทุกขั้นตอนจะอยู่ในสายตาของครู สิ่งใดที่ศิษย์ทำไม่ได้ครูจึงจะลงมือทำเอง สมัยรัตนโกสินทร์ก็เช่นเดียวกับสมัยอยุธยาตอนปลาย นิยมทำบานทวารประตูหน้าต่าง เป็นลายทองรดน้ำ

หรือทำเป็นลายมุก บานประตูจำหลักไม้มีอยู่บ้าง เช่น บานประตูจำหลักไม้ พระวิหารหลวงพระศรีสากยมุณี วัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งจำหลักตามรูปแบบของอยุธยาตอนปลาย คือจำหลักลายดอกพุดตานเต็มทั้งบาน ดูรวม ๆ แล้วเต็มไปด้วยหมด เมื่อเข้าไปพิจารณาใกล้ ๆ จึงจะเห็นลูกเล่นของช่างจำหลักโบราณ เขาจำหลักรูป กระแต กระรอก นกผีเสื้อตะขาบ รวมทั้งแมงเกาะหรือไผ่บินไปตามกิ่งก้าน ส่วนด้านล่างจะมีหินผา ถ้า มี เหล่ากนิรพื่อนรำ นกอรหันต์ ภู คนป่า บรรณศาลา ลำธาร โขดหิน และเรื่องราวต่าง ๆ แอบแฝงอยู่ ดูไม่ เบื่อ ฝีมือได้รับการกล่าวขานยกย่อง เป็นงานชิ้นนี้เป็นงานจำหลักอันยิ่งใหญ่สมัยรัชกาลที่ 2

ผู้ที่มีความสามารถในการช่างลวดลายหรือรูปภาพต่าง ๆ ขึ้นด้วยวิธีการสลัก คำว่า “สลัก” อาจเรียกว่าจำหลัก หรือฉลาก็มี เป็นวิธีการของช่างทำให้เป็นลวดลายหรือภาพโดยใช้ วิธีสิ่วเจาะ งานช่างสลักเป็นไปในลักษณะศิลปภัณฑ์ที่สร้างขึ้นโดยวิธีการใช้วัสดุเหล่านี้คือ ไม้ หิน หนัง กระดาษ ฯลฯ เป็นสื่อสำหรับการถ่ายทอด ความคิด ความเชื่อ ความงาม และ ความสามารถของฝีมือให้ปรากฏ อาจแสดงออกเป็นรูปลักษณะ ด้วยรูปลักษณะของงานสลักรูป ลอยตัว งานสลักรูปกึ่งพื้นราบ และงานสลักรูปบนพื้นราบเป็นมาเช่นนี้ตามลำดับตั้งแต่โบราณ กาล งานช่างสลักและวิธีการของช่างสลักเป็นไปตามแบบแผน ซึ่งเป็นขนบนิยมและอย่าง โบราณ วิธีการสลักนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ต่างวิธีในการปฏิบัติงาน ซึ่งแตกต่าง ออกไปบ้างเล็กน้อย เป็นความรู้ที่จัดเป็นภูมิปัญญาในด้านการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมแบบไทย ประเพณีอย่างสำคัญสาขาหนึ่ง งานสลักไม้คืองานที่ใช้ไม้เนื้อดี คุณภาพคงทนถาวรเหมาะสมที่ จะนำไปสลักทำขึ้นเป็นรูปทรงสิ่งต่าง ๆ ลวดลายหรือรูปภาพให้คงรูปอยู่เช่นนั้นได้นาน ๆ งาน สลักไม้ในทางปฏิบัติโดยขนบนิยมอย่างโบราณ วิธีสลักไม้มีขั้นตอนที่เป็นความรู้พึงเข้าใจได้ใน ลำดับต่อไปนี้ ไม้เป็นวัสดุพึงหามาได้จากธรรมชาติไม้แต่ละชนิดที่จะนำมาใช้ทำการแกะสลักขึ้น เป็นลวดลายรูปภาพ ต้องได้รับการคัดเลือกเอาแต่เนื้อไม้คุณภาพดี ไม้ให้มีตาไม้ ไม้ย่อนเสี้ยน หรือมียางตกค้างอยู่มากในเนื้อไม้ จากนั้นจึงนำไม้มาฝึงในที่ร่มให้เนื้อไม้แห้งสนิท ถ้าได้เนื้อไม้ ฝึงค้างปีจะได้เนื้อไม้ที่คุณภาพดี จึงนำไม้นั้นมาตัดเป็นท่อนหรือเป็นแผ่น ตามขนาดประสงค์ที่ จะนำมาใช้งานสลักต่อไป (การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย : 2540 : 72)

ลวดลายจำหลักไม้ เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีค่ามากในด้านความงามทางศิลปะ ที่มี ความประณีต ความละเอียดอ่อน เป็นงานศิลปะสมัยเก่าที่หาชมได้ยาก เนื่องจากไม่ได้มีการ สืบทอดอย่างต่อเนื่องและบางส่วนถูกทำลายหรือผุพังไปตามธรรมชาติ เป็นผลจากขาดการ รักษาดูแลอย่างถูกวิธี และมีบางส่วนเกิดอุบัติเหตุถูกไฟไหม้เสียหายไป เครื่องไม้จำหลักแต่ละ ชิ้นเป็นของมีคุณค่าและเป็นมรดกทางศิลปะที่มีค่าล้ำเลิศของไทย (ศิลป พีระศรี. 2504 : 32)

งานบานประตูสลักไม้ขนาดใหญ่เดิมอยู่ที่วิหารพระศรีสากยมุณี วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นงานศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้ยุคใด ที่ผ่านมาความยิ่งใหญ่ไม่ได้อยู่ที่ขนาด และประวัติที่เกี่ยวข้อง แต่คุณค่าอยู่ที่การแสดงออกทางศิลปะบริสุทธิ์ ช่างสามารถเเนรมิตให้ เห็นชีวิต ความลึกลับ ปรากฏการณ์ธรรมชาติของป่า สรรพสิ่งเวียนว่ายไปตามเวรและกรรมอยู่ อย่างพร้อมมูล สัญลักษณ์ทั้งหมดได้ถูกจำลองไว้ที่บานประตูเพียงสองบาน ในด้านแบบแผนของ

งานศิลปกรรมเห็นได้ว่าผสมอิทธิพลจีนอยู่มาก ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามอิทธิพลสภาพแวดล้อมและ
รสนิยมของสังคมในขณะนั้น แต่เนื้อหาหรือคติธรรมของปาที่ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นคติไทย
อย่างชัดเจน (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. 2521 : 20)

ประเภทของงานสลัก

แบ่งออกได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การแกะแร่ คือช่างแกะที่ทำงานร่วมกับช่างเงินช่างทอง โดยแกะแร่หรือที่เรียกว่า
“เพลลา-ลาย” ให้เกิดความแวววาว
2. การแกะดวงตรา ช่างแกะจะใช้วิธีขุดพื้นให้ต่ำลงเล็กน้อยโดยเว้นลายหรือภาพไว้ และ
ต้องแกะเป็นภาพกลับ ใช้วัสดุจากไม้เนื้อละเอียดหรืองาช้าง เขาสัตว์ กระดุกสัตว์ และอื่น ๆ
3. การแกะลายประดับ เป็นช่างแกะลวดลายและภาพต่าง ๆ เช่น ลายที่หน้าบัน บาน
ประตู บานหน้าต่าง กรอบประตู กรอบรูป ฯลฯ โดยใช้วัสดุประเภทเนื้อไม้ ได้แก่ ไม้สัก ไม้
โมก ไม้ฉำฉา หรือไม้ชนิดอื่น ๆ ที่ไม่มีเนื้อหยาบแข็งกระด้าง
4. การแกะสลักรูปลอยตัว เป็นช่างที่แกะสลักพระพุทธรูป ครุฑ รูปสัตว์อื่น ๆ การแกะ
ประเภทนี้ต้องโกลนรูปพอให้ดูรูปตามที่ต้องการอย่างคร่าว ๆ จากนั้นจึงจะแกะละเอียดขึ้นจน
สำเร็จรูป วัสดุที่ใช้ ได้แก่ หินทราย หินอ่อน หยก หรือวัสดุชนิดอื่น
5. การแกะสลักของอ่อน เป็นช่างแกะสลักวัสดุสิ่งของที่มีเนื้ออ่อน เช่น ไม้เนื้ออ่อนขนาดเล็ก
เล็ก ผัก ผลไม้ สบู่ เทียน ยางลบ ฯลฯ

การกำหนดงานจำหลัก

การเกิดแนวทางการแกะสลักมีอยู่ 5 แนวทางคือ 1. เพื่อสร้างมิติ 2. เพื่อสนอง
ความเชื่อ 3. เพื่อประโยชน์ใช้สอย 4. เพื่อลอกเลียนหรือจำลองธรรมชาติ 5. เพื่อความ
งามทางศิลปกรรม

เพื่อสร้างมิติ

นพวัฒน์ สมพันธ์ (2541 : 3) กล่าวถึงงานจำหลักไม่ในการสร้างมิติ มีดังนี้

การสร้างมิติเป็นวิธีการหนึ่งของการสร้างงานแกะและงานสลัก การแกะตรา ช่างต้อง
แบ่งพื้นที่ ระบุในรูปแบบกำหนดว่าส่วนใดจะแกะลึกลงไปใวัสดุ ส่วนใดจะเว้นผิววัสดุไว้
และจะแกะออกหรือเว้นไว้เป็นพื้นที่ กว้าง แคบเพียงใดหรือจะให้เส้นปรากฏมีความอ่อนโค้ง มี
ความแข็งแรงอย่างไร ควรต้องกำหนด ร่างแบบไว้และทำตามแบบ งานสลักส่วนใหญ่จะเป็นงานที่
มีสามมิติ ไม่ได้แสดงลักษณะแบน ๆ แบบสองมิติอย่างเช่นงานแกะตราหรือแผ่นแม่พิมพ์ พิมพ์
หนังสือ งานสลักเป็นงานที่แสดงถึงสามมิติคือมีความกว้าง ยาว สูง หนา มีความชัดเจน
ใกล้เคียงกับของจริงในธรรมชาติ งานสลักเกิดขึ้นเพราะต้องการสนองความมีมิติ ผลงานเมื่อ
มองดูแล้วมีความชัดเจน มีความเหมือนจริงกว่าผลงานที่มีสองมิติ การสร้างงานศิลปะใน

ทางการแกะสลัก เป็นความต้องการของมนุษย์เพื่อให้ผลงานมีมิติ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานแกะสลัก ยังคงอยู่ปรากฏเป็นชิ้นงานศิลปกรรมมาจนถึงปัจจุบัน

เพื่อสนองความเชื่อ

แน่งน้อย ปัญจพรรค , สมชาย ณ นครพนม (2535 : 17) กล่าวถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับงานจำหลักว่า

เมื่อมนุษย์ได้สร้างความตื่นลึกลับบางอย่างบนวัสดุ จะทำให้เกิดเป็นมิติขึ้น มนุษย์จะพยายามนำเอามิติมาสร้างเป็นรูปเคารพตามความเชื่อของมนุษย์ มนุษย์ในสมัยโบราณจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ตามเผ่าพันธุ์ของตน อาศัยอยู่กับธรรมชาติ มีความโดดเด่น มีความกลัวปะปนกับการเสี่ยงดำเนินชีวิต ความกลัวทำให้มนุษย์สร้างสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แสวงหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งมีฤทธิ์ที่มองไม่เห็นตัว เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาตน จึงเป็นเหตุให้เกิดการนับถือธรรมชาติ ผี วิญญาณ นับถือเทพเจ้า เทวดาต่าง ๆ การนับถือสิ่งดังกล่าวเป็นเหตุทำให้มนุษย์สร้างรูปเคารพขึ้น โดยสมมติว่าเป็นผี เป็นเทพเจ้า หรือเทวดาตามความเชื่อของตน มีการกำหนดบุคลิกของเทพเทวดา ผี ที่นับถือว่ามีบุคลิก ท่าทาง ร่างกาย การแต่งตัว ลักษณะตา จมูก ปาก คิ้ว ใบหน้า และศีรษะ รวมไปถึงเสื้อผ้าและอาวุธที่ถือ ครั้นเมื่อได้กำหนดสิ่งต่าง ๆ ตามความเชื่อ มนุษย์ก็เริ่มสร้างรูปลักษณะตามความเชื่อ โดยมอบให้ช่างทำการสร้างให้ตนเอง ดังนั้นช่างในลักษณะงานแกะสลักจึงเริ่มเกิดขึ้น งานศิลปกรรมช่างแกะสลักจึงเกิดขึ้นมาในโลกตามความเชื่อของมนุษย์ งานจำหลักของไทยเป็นแนวความคิดที่ไทยรับเอาอย่างศาสนาพราหมณ์ที่ยกย่องพระมหากษัตริย์ให้ทรงเป็นสมมุติเทวราช และแนวความคิดทางพุทธศาสนาให้พระมหากษัตริย์เป็นสมเด็จพะหน่อพุทธางกูร

เพื่อประโยชน์ใช้สอย

แน่งน้อย ปัญจพรรค , สมชาย ณ นครพนม (2536 : 14) ได้เขียนถึงประโยชน์ใช้สอยงานศิลปกรรมประเภทไม้ มีดังนี้

มนุษย์ดำรงชีพด้วยการอาศัยปัจจัย เครื่องบำรุงบำเรอชีวิตเพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย และความเป็นอยู่อย่างสงบและมีความสุขในการใช้ชีวิตประจำวัน มีกิจกรรมหลายอย่าง ที่จะต้องปฏิบัติดำเนินการให้ได้มาซึ่งปัจจัย 4 เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ดังนั้นปัจจัย 4 จึงเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นให้ชีวิตดำรงอยู่โดยพื้นฐานก่อนก้าวไปสู่ความต้องการของสังคมและอื่น ๆ นอกจากปัจจัย 4 มนุษย์มีความจำเป็นต้องแสวงหา งานศิลปกรรมที่ทำด้วยไม้จึงเป็นส่วนหนึ่งของความต้องการของมนุษย์ ในอดีตไม่มีใช้เพียงพอต่อความต้องการ มนุษย์นำไม้มาปลูกบ้านทำอาคารศาสนาต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องใช้สอยอื่น ๆ ประวัติการใช้ไม้มีมายาวนานมาก ตั้งแต่สมัยสร้างปราสาทหินก็มีจารึกว่า ฝา เพดาน ทำด้วยไม้ และมีร่องรอยส่วนประกอบสถาปัตยกรรมหินประเภทช่อ คาน บานประตู ก็เป็นไม้ด้วย แต่ไม่เหลือหลักฐานสมัยนั้นให้ศึกษาแล้ว เครื่องมือเครื่องใช้เป็นองค์ประกอบเครื่องใช้หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ทำจากไม้ไม่จำเป็นจะเป็นลักษณะใด เป็นงานศิลปกรรมที่มีลักษณะหายาก ๆ ส่วนมากเน้นไปในทางเรียบง่ายเพื่อสะดวกในการใช้สอยเป็นหลัก

เพื่อลอกเลียนหรือจำลองธรรมชาติ

นพวัฒน์ สมพิน (2541 : 7) กล่าวถึงการสร้างงานเกี่ยวกับการลอกเลียนแบบจากธรรมชาติ มีแรงบันดาลใจ คือ

การดำรงชีวิตมนุษย์ ต้องอาศัยอยู่กับสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากธรรมชาติ ความงามในลักษณะของสัตว์ ของคน ของพืชชนิดต่าง ๆ รวมทั้งวัตถุอื่น ๆ นำมาซึ่งความพอใจแก่มนุษย์ เป็นเหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เกิดความคิดที่จะจำลองธรรมชาติส่วนนั้นไว้ เช่น คน สัตว์ ฯลฯ ความพยายามที่จะจำลองธรรมชาติ เพื่อความเหมือนดังกล่าว เป็นที่มาของการคิดสร้างงานศิลปกรรมเลียนแบบธรรมชาติเกิดขึ้น เพื่อให้งานศิลปกรรมมีความกว้าง ยาว หนา อย่างรูปที่เห็นในธรรมชาติ จึงเกิดการสร้างงานช่างสลัก เช่น รูปสลักหินอ่อนใน ประเทศกรีก กรุงโรมในอิตาลี ที่เป็นรูปวินัส รูปคนเหมือน หรือสระของมนุษย์ทั้งที่เป็นภาพเปลือยและมีผ้าห่มเป็นริ้วรอยยับของผ้าที่งดงาม กล่าวได้ว่าการคิดที่จะลอกเลียนแบบธรรมชาติ เป็นเหตุผลหนึ่งของที่มาของงานช่างแกะช่างสลักอีกทางหนึ่ง

การแกะสลักรูปแบบต่าง ๆ เริ่มมาจากแบบที่มีอยู่ในธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนแล้วมาผนวกเข้ากับความคิดสร้างสรรค์ ที่เกิดจากการจินตนาการ ตามความเชื่อความศรัทธา ช่างแกะสลักรูปลอยตัว โดยมากจะแกะพระพุทธรูป ครุฑ หรือรูปสัตว์อื่น ๆ การแกะประเพณีนี้อาจโกลนรูปพอให้ได้รูปอย่างคร่าว ๆ จากนั้นจะละเอียดขึ้นจนสำเร็จรูป การแกะประเพณีนี้นอกจากการแกะลักษณะอื่นคือ เป็นการแกะรูปลอยตัว ไม่มีพื้นหลัง อาจใช้วัสดุหลายชนิด เช่น งาม้าง หิน ฯลฯ แต่ในประเทศไทยใช้ไม้เป็นส่วนมาก (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539 : 41)

งานศิลปะเริ่มจากการเลียนแบบธรรมชาติแล้วพัฒนาขึ้นโดยการบูรณาการจากความคิดงานศิลปะประเภทประติมากรรมแสดงออกด้วยการปั้นรูป แกะสลักหรือการหล่อและการสร้างรูปเคารพต่าง ๆ ตามความเชื่อความศรัทธาของแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่นศาสนาพุทธสร้างพระพุทธรูป ศาสนาพราหมณ์สร้างรูปเทพเจ้า ศาสนาคริสต์สร้างรูปพระเยซูเป็นต้น (บุญเยี่ยม แยมเมือง. 2537 : 22)

รูปแบบของการสลักไม้ที่ปรากฏเป็นรูปร่างลักษณะต่าง ๆ โดยการมองเห็นได้ด้วยตา มีแรงบันดาลใจจากแหล่งที่มา คือ มาจากธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ประกอบด้วยรูปแบบจากรูปทรงของธรรมชาติ เป็นแหล่งข้อมูลที่มีมนุษย์นำมาใช้สำหรับการแกะสลัก มนุษย์ได้รับแรงบันดาลใจจากรูปแบบลวดลายของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว รูปแบบและลวดลายของธรรมชาติเป็นวัตถุดิบทางความคิด มีอิทธิพลในการออกแบบสำหรับใช้การสร้างสรรค์ในงานศิลปะมาก ในการแกะสลักไม้มีรูปแบบต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการแกะสลักล้วนมีแบบอย่างที่มาจากธรรมชาติ (ประเสริฐ ศีลรัตน. 2538 : 7)

เพื่อความงามทางศิลปกรรม

นพวัฒน์ สมพิน (2541 : 8) กล่าวถึงความงามที่เกี่ยวข้องกับงานจำหลักไม่ว่า

ความงามเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่มนุษย์แสวงหาและต้องการ เพราะความงามทำให้จิตใจมีความร่าเริงเบิกบานและมีความสุข มนุษย์จึงแสวงหาความสวยงาม จึงพยายามนำเอาความสวยงามมาไว้ใกล้ตัวหรืออยู่กับตัว โดยแนวทางดังกล่าวมนุษย์จึงสร้างสิ่งแวดล้อมให้มีความสวยงามอยู่รอบตัว หรืออยู่ในบริเวณที่พอจะเข้าไปแตะต้องหรือสัมผัสได้ เช่นงานศิลปกรรมต่าง ๆ มีทั้งความงามที่เน้นเลียนแบบธรรมชาติ และความงามที่หลีกเลี่ยงจากธรรมชาติ งานศิลปกรรมตามแนวความคิดจึงถือเอาความงามด้านประติมากรรมเป็นหลัก ซึ่งศิลปกรรมทางด้านตะวันออก เช่น ไทย จะเน้นความงามทางด้านประติมากรรมยิ่งไปกว่าความงามตามธรรมชาติสร้างไว้ ตัวอย่างเช่น ดอกไม้ที่ว่างมาแล้ว นายช่างก็ยังแยกกลีบนำมาพับ มาเย็บ หรือร้อยเข้าใหม่เพื่อให้เกิดความงามที่ประณีต และมีความงามวิจิตรเหนือไปกว่าดอกไม้ที่มีความงามตามธรรมชาติโดยทั่วไป ดังนั้นการสร้างงานศิลปกรรมประติมากรรมเพื่อความงามจึงเกิดขึ้น เริ่มตั้งแต่เครื่องใช้ไม้สอย อุปกรณ์เครื่องมือ เริ่มสร้างความงามประกอบเข้าไป เช่น ด้ามกระบวยตักน้ำ ก็เริ่มตากให้เป็นรูปงู รูปหัวเปิด หัวนก และอื่น ๆ ด้ามชอกก็นำมาแกะเป็นลวดลายต่าง ๆ เครื่องตีสระนาคนำมาแกะราง ไม้เท้านำมาแกะลวดลาย เครื่องใช้ในบ้าน เช่น เขียนหมาก ตลับขี้ผึ้งสีปาก ก็มีลวดลายประกอบ ส่วนประกอบของบ้านเรือนมีการตากแกะเส้นสลักลาย ลึก ตื้น ในชั้นงานต่าง ๆ มากขึ้น การที่มนุษย์มีความต้องการความงามจึงเป็นเหตุให้มีการสร้างงานศิลปกรรมขึ้น และโดยเฉพาะงานช่างแกะช่างสลักเป็นงานที่มีมาแต่ดั้งเดิม นับแต่มนุษย์เริ่มวิวัฒนาการตนเองสู่ความมีอารยธรรมในโลก

รูปแบบงานจำหลักไม้

บุญเยี่ยม แยมเมือง (2537 : 70-71) เขียนถึงรูปแบบงานประติมากรรมไทยที่ใช้รูปแบบเดียวกับงานสลัก สามารถแบ่งรูปแบบออกได้ ดังนี้

1. การสร้างรูปเคารพ เป็นการสร้างงาน เพื่อสนองความรู้สึกทางใจ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้ยึดมั่นในการทำความดี เพื่อความสบายใจ รูปแบบของการสร้างรูปเคารพได้แก่ พระพุทธรูป พระพุทธรูปเป็นรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระศาสดาของชาวพุทธ เป็นการปั้นหรือแกะสลักรูปเพื่อน้อมนำใจให้ระลึกถึง พระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์มีต่อชาวโลก และเพื่อจะได้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามแนวทางคำสอนของพระองค์

2. การสร้างรูปเทพเจ้า งานปั้นหรืองานสลักของไทยนอกจากจะสร้างเป็นรูปพระพุทธรูปแล้ว ยังมีการสร้างเป็นรูปเคารพอย่างอื่นอีก คือ รูปเทพเจ้า ได้แก่ พระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ ฯลฯ

3. รูปแบบสัตว์ มีทั้งสัตว์ทั่ว ๆ ไป เช่น นก กระต่าย กระรอก แมว สุนัข ฯลฯ และสัตว์หิมพานต์ เช่น พญานาค พญาครุฑ พญาราชสีห์ ถ้าเป็นสัตว์ทั่ว ๆ ไปจะอยู่ในลวดลายปั้นหรือแกะสลักประดับอาคาร ถ้าเป็นสัตว์หิมพานต์จะประดับตามสถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น พญานาคที่มีทั้งเศียรเดียวและหลายเศียร พญาราชสีห์ หรือสิงห์ประดับตรงทางเข้าออก หรือราวราบันได พญาครุฑประดับไว้ตรงหน้าบันพระอุโบสถ เป็นต้น

ประเสริฐ ศีลรัตน (2538 : 7) เขียนถึงรูปแบบการแกะสลักไม่ว่า

รูปแบบของการสลักไม้ที่ปรากฏเป็นรูปร่างลักษณะต่าง ๆ โดยการมองเห็นได้ด้วยตา มีแรงบันดาลใจจากแหล่งที่มา คือ มาจากธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ประกอบด้วย รูปแบบจากรูปทรงของธรรมชาติ เป็นแหล่งข้อมูลที่มนุษย์นำมาใช้สำหรับการแกะสลัก มนุษย์ได้รับแรงบันดาลใจจากรูปแบบลวดลายของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว รูปแบบและลวดลายของธรรมชาติเป็นวัตถุดิบทางความคิด มีอิทธิพลในการออกแบบสำหรับการสร้างสรรค์ในงานศิลปะมากในการแกะสลักไม้มีรูปแบบต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการแกะสลักมีดังต่อไปนี้

1. ลักษณะแสดงความเหมือนจริง คือรูปแบบภาพเรื่องราวของบานประตูบานหน้าต่างวิหารและโบสถ์แกะสลักไม้ ที่เลียนแบบธรรมชาติมีความคล้ายหรือมีความเหมือนจริงตามธรรมชาติ และมีการปรับแต่งความงามตามรสนิยมของศิลปิน
2. ลักษณะแสดงสัญลักษณ์ คือรูปแบบภาพเรื่องราวของบานประตูบานหน้าต่างของวิหารและโบสถ์ประตูแกะสลักไม้ที่ใช้รูปทรงต่าง ๆ มาใช้แทนค่าความหมายภายในภาพงานสลัก
3. ลักษณะนามธรรม คือรูปแบบงานสลักไม้ที่ให้ความสำคัญแก่รูปแบบจากธรรมชาติน้อยลง โดยการนำเนื้อหาจากธรรมชาติเฉพาะที่มีลักษณะเด่น ๆ มาบางส่วน มาจัดองค์ประกอบขึ้นใหม่ ตามประสบการณ์และความรู้สึกนึกคิดของผู้สลัก
4. ลักษณะเหนือธรรมชาติ คือการนำรูปทรงธรรมชาติมาดัดแปลงใหม่ให้แตกต่างไปจากความจริง มีความเหนือจริงตามคตินิยมและความเชื่อของศิลปิน
5. ลักษณะซ้ำ คือ การแกะสลักรูปแบบที่มีลักษณะเหมือนกันหรือคล้าย ๆ กันประกอบเป็นลวดลายซ้ำ ๆ กันบนบานประตูบานหน้าต่างของวิหารและอุโบสถ
6. ลักษณะรูปทรงเรขาคณิต เป็นรูปทรงพื้นฐานที่มาจากสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นด้านเรขาคณิต เช่น วงกลม สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ฯลฯ

อารี สุทธิพันธุ์ (2521 : 3) เขียนถึงความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบจากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น คือสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้นมีรูปทรงเฉพาะ เช่น บ้าน รั้ว ตะกร้า ไห เกวียน ฯลฯ มนุษย์รู้จักการออกแบบสิ่งของเครื่องใช้มานานแล้วและรู้จักใช้ความคิดสร้างสรรค์ออกแบบเป็นลวดลายต่าง ๆ ให้กลมกลืนกับรูปทรง

งานศิลปกรรมด้านช่างแกะสลัก มีทั้งที่เป็นไม้ประกอบขึ้นอย่างเรียบง่าย ด้วยฝีมือช่างทั่วไป หรือสลักลวดลาย วิจิตรบรรจงด้วยช่างฝีมือชั้นสูง บางที่ยังตกแต่งเพิ่มเติมให้หรูหรายิ่งขึ้นสุดแต่จินตนาการและความเชื่อตามสมัยนิยม เป็นส่วนหนึ่งได้ก่อกำเนิดจากอิทธิพลของมนุษย์ ที่ต้องการสร้างมิติ ต้องการสนองความเชื่อ ต้องการประโยชน์ใช้สอย ต้องการเลียนแบบธรรมชาติ และต้องการความงาม จากเหตุปัจจัยดังกล่าวทำให้งานแกะสลักดำรงอยู่ได้ และสืบต่อมาเป็นระยะยาวนาน มีวิวัฒนาการและพัฒนาการตามลำดับ จนปรากฏเป็นงานศิลปกรรมอันมีคุณค่าอย่างยิ่ง ดังนั้นงานช่างแกะและงานช่างสลักจึงเป็นงานศิลปกรรมที่มีความสำคัญมากและคนโดยทั่วไปรวมทั้งวงการศึกษาได้ให้ความสนใจ และมีการศึกษาค้นคว้ากันมากขึ้นในปัจจุบัน

วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือแกะสลัก

แผ่นน้อย บัญจพรรค , สมชาย ณ นครพนม (2536 : 21) กล่าวถึง วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือแกะสลัก มีดังต่อไปนี้

ค้อนไม้ มีลักษณะแบบตะลุมพุกขนาดเล็ก ทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้แดง ไม้ชิงชัน หรือเลือกเอาส่วนที่เป็นแกนของไม้เนื้อแข็งทำเป็นตัวค้อน ส่วนด้ามอาจใช้ไม้ที่มีเนื้ออ่อนกว่าได้ เหตุที่ต้องเป็นค้อนไม้เพราะเวลาตอกลงบนลี้จะทำให้เบาแรง คอบคุมน้ำหนักได้ดี ไม่ทำให้ส่วนด้ามลี้ต้องเสียรูปหรือเย็นเร็ว เป็นการรักษาลี้ให้มีอายุการใช้งานได้ดีและยาวนาน ปัจจุบันอาจปรับเปลี่ยนเป็นการใช้ค้อนไม้หรือไม้หน้ากว้างต่าง ๆ ตามความถนัดของช่าง

ลี้ เครื่องมือสำคัญในการแกะสลักไม้ให้เกิดเป็นรูปร่างหน้าตา ลวดลายลึกลึ้น หน้า บาง ทำจากเหล็กที่มีความเหนียวไม่เปราะง่าย ที่ใช้ในงานแกะมีทั้งมีด้ามและไม่มีด้ามแล้วแต่ความถนัดของช่างและชนิดของงานที่สำคัญ เช่น

ลี้เล็บมือหรือลี้ปลายโค้ง มีหน้ากว้างตั้งแต่ ¼ นิ้วขึ้นไป ใช้แกะเส้นโค้ง วงกลม ลายขด ร่อง

ลี้หน้าตรง มีขนาด ½ นิ้ว ถึง 1 นิ้ว ใช้แกะเส้นตรงขุดพื้นให้ลึก

ลี้ปากเสี้ยว คล้ายกับลี้หน้าตรง ผิดกันที่คมลี้เฉียงเป็นมุมแหลม ใช้ปาดลายหรือแต่งลายในช่องแคบ ๆ

นอกจากนี้ยังมีลี้ลักษณะพิเศษที่สร้างขึ้นกับงานบางประเภท เช่น ลี้วง ใช้ขุดให้เกิดเป็นแอ่งลึก ใช้ขุดแอ่งหรือหลุมในพื้นที่แคบเป็นต้น

เครื่องมือช่างไม้อื่น ๆ ประกอบด้วย เลื่อย ตะไบ กบไสไม้ มีด สว่าน กาว ดินสอ กระดาษทราย

ปัจจุบันเครื่องมือบางอย่างเป็นเครื่องมือไฟฟ้าที่ทำให้ทำงานเร็วขึ้น หากแต่งงานสลักไม้ที่นิยมว่ามีคุณค่า งดงาม จะต้องเป็นงานสลักด้วยมือทุกขั้นตอน

วิทย์ พิณคันเงิน และ จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ (2515 : 13) เขียนถึงเครื่องมือและวัสดุการแกะสลักไว้ว่า

การปฏิบัติงานสลักไม้มีเครื่องมือสำหรับถากพื้น เจาะ คว้าน และแต่งเกลลาไม้สลักจนสำเร็จเป็นรูปไม้สลักตามความประสงค์ มีเครื่องมือดังต่อไปนี้ ขวานหมู หรือผึ้ง (เครื่องมือถากไม้รูปคล้ายจอบหน้าแคบ) ลี้ หน้าต่าง ๆ คือลี้หน้าฉากหรือลี้หน้าตัดตรง ลี้หน้าแปลหรือลี้หน้าตัดเฉียง ลี้เล็บมือหรือลี้หน้าโค้งรูป ¼ วงกลม ลี้ร่องหรือลี้รูปตัววี (V) สว่านโยน(เครื่องมือสำหรับเจาะไม้) ค้อนไม้ ไม้ตอกลี้(เครื่องมือสำหรับใช้แทนค้อนไม้ในบางที่) เครื่องมือแกะนั้นอาจไม่เหมือนกันทุกคน สุดแต่ว่าใครจะถนัดมากน้อยกว่ากันอย่างไร บรรดาสิ่งเหล่านั้นต้องคมกริบอยู่เสมอ ลี้หน้าตรงและลี้เล็บมืออย่างดีเป็นสิ่งที่ใช้กรุยลาย พอขุดพื้นได้ทีแล้วจึงลงมือแกะตัวลายโดยใช้ลี้หน้าเฉียงที่เรียกว่าลี้ฉาก ปาดตัวลายตั้งเหลี่ยมเป็นชั้นเชิงไปตามแบบครู ที่เรียกว่า “แบบครู” คือเป็นแบบที่ช่างยอมรับกันทั่วไป เป็นแบบอันเหมาะสม เช่น การปาดคมลี้ตั้งเหลี่ยมเพลข้างหนึ่ง ฉากข้างหนึ่งเป็นต้น เท่ากับเป็นการช่วยคัดตัวลายให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

ไม้ เป็นสิ่งที่ช่างจะต้องมีความรู้คุณสมบัติของไม้ ที่จะต้องเลือกใช้ให้เหมาะกับลักษณะงาน เช่น ความคงทน ความอ่อนหรือแข็ง มีเนื้อละเอียดหรือหยาบ ส่วนสีของไม้ช่างจะคำนึงเพียงเล็กน้อย เพราะงาน

ไม้ส่วนส่วนใหญ่จะต้องนำไปตากแห้งลงรักปิดทอง ประดับกระจก นอกจากนั้นจะต้องพิจารณาคัดเลือกไม้ที่ไม่ มีตำหนิ เช่น เป็นตาไม้หรือมีรอยร้าว

ชนิดของไม้ที่นิยมมาแต่โบราณ คือ ไม้สัก ซึ่งมีความแข็งแรงปานกลางเนื้อไม้ค่อนข้างหยาบแต่มีผิวละเอียดสี น้ำตาลอ่อน สามารถทนทานต่อดินฟ้าอากาศ แมลงกินเนื้อไม้ ได้ดีกว่าไม้ชนิดอื่น ตลอดจนการยืดหดตัวก็ ไม่มาก หน้าบัน บานประตู โบสถ์วิหาร พระราชมณเฑียร สมัยอยุธยา อายุนับร้อย ๆ ปี เป็นประจักษ์ พยานให้เห็นตราบเท่าทุกวันนี้

นอกจากไม้สักแล้วยังมีไม้ชนิดอื่น ๆ อีกเช่น ไม้ตะเคียน นิยมแกะโซนหัวเรือ ในปัจจุบันไม้สักเป็น ของหายากและมีราคาแพง งานสลักไม้ขนาดใหญ่จึงลดจำนวนลงหรือใช้วัสดุอื่น ๆ เช่น ปูน โลหะ แทนซึ่ง หาได้ง่ายและคงทนกว่า แต่ให้ความงดงามต่างกัน งานไม้แกะจึงคงไว้แต่ประเภทเครื่องเรือน หัตถกรรม เครื่องประดับในอาคาร ของที่ระลึก บางครั้งใช้ไม้สั่งเข้าจากต่างประเทศ หรือเลือกใช้ไม้ที่มีราคาถูกกว่าไม้ สัก เช่น ไม้ขนุน ไม้ฉำฉา เป็นต้น

วัสดุที่เป็นไม้สำหรับการแกะสลักมีหลายชนิด ได้แก่ไม้ ชนิดพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีเนื้อ แน่น ละเอียด มีความคงทนอยู่ได้นาน เช่นไม้สัก ไม้โมก ไม้ตะแบก ฯลฯ วัสดุอื่น ๆ เช่น หินทราย หินอ่อน หินแกรนิต เขาสัตว์ กระดุกสัตว์ งาช้าง ฯลฯ งานแกะสลักของไทยเริ่ม จากการมีความมุ่งหมาย ที่สำคัญก็เพื่อสนองความรู้สึกทางใจที่มีต่อศาสนา รูปแบบของการ สลักจึงเป็นการสร้างรูปเคารพเป็นหลัก หลังจากนั้นจึงนำไปใช้ทางด้านอื่น ๆ งานแกะสลักมี รูปแบบที่เหมือนกับงานประติมากรรมด้วยเช่นกัน (บุญเยี่ยม แยมเมือง. : 2537 : 66)

ไม้สักเป็นวัสดุประเภทไม้ที่ใช้ในการแกะสลัก ที่นิยมมาตั้งแต่โบราณ มีเนื้อที่ไม่แข็ง กระด้าง มีความนุ่มแข็งแรงปานกลาง และถือว่ามีความทนทานต่อสภาพดิน ฟ้า อากาศ และแมลง ดีกว่าไม้ชนิดอื่น ๆ จึงเป็นที่นิยมสำหรับการแกะสลักมาจนถึงปัจจุบัน

กลวิธีการจำหลักไม้

วิทย์ พิณคันเงิน , จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ (2515 : 14) กล่าวถึงกลวิธีการจำหลัก ไม้ มีดังนี้

การแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ คือจากวัสดุที่นำมาทำอาจจะเป็นชิ้นใหญ่หรือชิ้นเล็กก็ได้ เช่น กิ่งไม้ ท่อนไม้ โคนลำต้น เหง้าไม้ รากไม้ โดยการนำต้นไม้มทั้งต้นมาตัดนำส่วนที่ต้องการมาทำการ แกะสลัก ในการแกะสลักขั้นแรกต้องออกแบบส่วนเสียก่อน เมื่อได้รูปแบบที่แน่นอน จึงทำการร่างแบบลงบน ท่อนไม้ตามแบบที่ออกแบบไว้แล้ว จากนั้นจึงเริ่มแกะออกทีละเล็ก ทีละน้อย จนเสร็จสมบูรณ์ได้ตามรูปแบบ ที่ต้องการ ในการแกะสลักสิ่งที่ควรจดจำไว้เสมอคือ ต้องทำอย่างประณีตคิดวางแผนล่วงหน้าไว้ก่อนเสมอ ว่าจะแกะแบบไหน อย่างไร ตรงไหนควรแกะก่อน ตรงไหนควรแกะทีหลัง แกะอย่างค่อย ๆ และช้า ๆ อย่างสลักอย่างรุนแรงโดยเด็ดขาด เพราะงานแกะสลักเป็นงานที่ทำพลาดไม่ได้ เมื่อทำพลาดแล้วงานชิ้นนั้นจะ แก่ไขยาก และจะขาดความสมบูรณ์ทันที ถ้าสลักรุนแรงไปอาจจะทำให้งานชิ้นนั้นเสียไปทั้งหมด ทำให้เสีย ไม้ไปทั้งท่อน หมายความว่าไม่สามารถแกะตามรูปแบบเดิมที่ออกแบบหรือร่างไว้แต่แรก การแก้ไขทำได้

เพียงลด ตัดทอน รูปแบบลง หรือปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบใหม่ ๆ ที่สามารถทำได้ ปัญหาที่ว่านี้จะพบมากในกลุ่มของผู้ที่ฝึกทำการแกะสลักใหม่ ๆ เนื่องจากผู้ที่เริ่มต้นแกะสลักใหม่ ๆ ยังไม่มีความชำนาญและไม่คุ้นเคยกับเนื้อไม้ที่นำมาแกะสลัก จึงทำให้เสียหายบ้างเป็นเรื่องปกติ ของผู้ที่เริ่มต้นสำหรับงานสลัก เมื่อเกิดความชำนาญแล้วก็จะไม่มีความเสียหาย จากการแกะสลักอย่างรุนแรง หรือสลักอย่างผิดพลาด

การปฏิบัติงานสลักไม้มีขั้นตอนอยู่หลายขั้นตอนคือ การขึ้นรูปสลักไม้เป็นขั้นตอนแรกเริ่มปฏิบัติงาน ส่วนสลักไม้ขั้นต้นต้องจัดการร่างแบบบนท่อนไม้ หรือแผ่นไม้นั้นให้เป็นรูปร่าง หรือลดทอนลงเป็นเค้ารอยหยาบ ๆ ขึ้นเสียก่อนด้วยดินสอขาวและใช้หมึกดำ ตัดเส้นทับเส้นร่างดินสอขาวให้ชัดเจน จากนั้นจึงเริ่มงานขึ้นขึ้นรูปสลักไม้ ด้วยการใช้ขวานหมู หรือมีด ฟัน ถาก ตัดเอาเนื้อไม้ส่วนที่ไม่พึงประสงค์ออกไปจากท่อนไม้ จนกระทั่งเป็นรูปทรงคร่าว ๆ ของรูปภาพ เรียกว่าหุ่นโคลน การแกะครั้งแรกนี้ถ้าเป็นการแกะลาย เรียกว่า “โคลนลาย” ถ้าเป็นการแกะรูปเรียกว่า “โคลนรูป” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Roughing Out” คือการใช้สิ่วลงหรือใช้ขวานถากก็ได้ ช่างที่ชำนาญจะใช้ขวานถากเพราะมีความชำนาญมาก งานแกะไม้ที่ดีจะไม่มีการขัดถูด้วยกระดาษทรายบนตัวลายเหล่านี้ ถ้าจะปิดทองก็ใช้รงคส์สีเหลืองทาก่อน เพื่อให้รงคส์เคลือบเนื้อไม้หนึ่งชั้น แล้วจึงลงรักภายหลัง การรัดรูปไม้สลัก การรัดรูปเป็นขั้นตอนสลักไม้ ทำเป็นรูปภาพหรือลดทอนต่อเนื่องจากที่ได้ขึ้นหุ่นโคลน ให้ปรากฏทรวดทรง ขนาด และสัดส่วนให้ชัดเจนจนดูคล้ายจะเป็นรูปไม้สลักถึงสำเร็จ (งานสลักไม้ขั้นนี้เรียกว่ารัดรูป) ขั้นตอนไม้สลักที่ผ่านการรัดรูปแล้วเรียกว่า “หุ่น” การสลักส่วนละเอียด การสลักไม้ขั้นนี้จัดเป็นขั้นตอนงานฝีมือ ที่ต้องใช้ความสามารถมากกว่า การปฏิบัติงานสลักไม้ขั้นต้น ๆ เพราะต้องสลักส่วนละเอียดต่าง ๆ ให้ปรากฏเห็นได้ชัดตามกระบวนแบบ อันเป็นขนบนิยม ทั้งยังเป็นช่องทางและโอกาสให้ช่างสลักได้แสดงความสามารถ ของฝีมือ ประสิทธิภาพ ความชำนาญ และภูมิรู้ โดยเติมกำลังของช่าง การเก็บงานไม้สลัก การเก็บงานไม้สลักคือการตรวจดูความเรียบร้อยของงานไม้สลัก โดยตรวจเก็บส่วนที่ ควรปรับ ควรแก้ แต่งให้ดีให้งามสมบูรณ์ และยังกินความถึงการสลักทั้งฝีมือไวบนชิ้นงาน ให้เห็นความสดในการตัดสินใจ อย่างแม่นยำ นับพลง ในชิ้นงานนั้น หรือการแสดงออกภูมิภาวะในทางสุนทรีย์ภาพของช่างสลักฝากชิ้นไว้ในชิ้นงาน เช่น การประดับปลายกระหนกอย่างพิสดารในชิ้นสุดท้าย เป็นการเน้นความสมบูรณ์แก่ชิ้นงานเป็นขั้นตอนสิ้นสุดของผลงาน

กลวิธีการจำหลักไม้มีขั้นตอน ดังนี้

1. การลอกแบบ งานแกะสลักจะต้องมีแบบก่อนเพราะฉะนั้นช่างเขียนมีส่วนสำคัญที่จะต้องทำงานร่วมกับช่างแกะในขั้นตอนแรก เพื่อพิจารณาแบบร่วมกันในการผลิตผลงานเพราะแบบและลายบางอย่างอาจไม่เหมาะสม หรือไม่สามารแกะสลักออกมาตามแบบที่ร่างไว้ การถ่ายแบบลงบนไม้ที่จะแกะจะต้องเขียนลายลงบนกระดาษแข็งแล้วปรุลายให้โปร่งโดยเอาลดทอนไว้ แล้วนำไปวางบนไม้ ยึดให้แน่น เอาลูกประคบดินสอพอง ผุ่นขาวทาบให้ทั่วตัวไม้ หากเป็นไม้ชนิดสีอ่อนควรใช้ผงถ่านแทน นำต้นแบบออกจะปรากฏลดทอนลายบนตัวไม้ หรือใช้การถ่ายแบบจากเครื่องถ่ายเอกสาร ย่อหรือขยายตามที่ต้องการลงบนกระดาษชนิดบางทากาวนำไปติดบนแผ่นไม้ ปล่อยให้แห้งสนิทเพื่อสำหรับการแกะลาย โดยแกะลายผ่านกระดาษที่เป็นแบบ

2. การแกะสลัก การแกะจะเริ่มด้วยการใช้สิ่วขนาดเล็กแกะกรุยลายว่าส่วนใด จะเป็นพื้นส่วนใดจะเป็นตัวลาย แล้วเริ่มขุดด้วยสิ่วหน้าตรงเอาส่วนที่ไม่ใช่ตัวลายออก การขุดควรขุดเป็นชั้น ๆ เมื่อลึกตามที่ต้องการก็แต่งพื้นให้เรียบไว้เพื่อประดับตกแต่ง เมื่อขุดพื้นให้ลายเด่นแล้ว จะ

ใช้ส่วปลดลายให้เอียง ลึก กลม หรือเป็นลายสูงต่ำตามความต้องการ ของลวดลายเช่น ลาย พันธุ์พุกษา อย่างบานประตูลิขิตวิเศษ ซึ่งกึ่งกันของต้นไม่มีความสลับซับซ้อน จะต้องใช้ การขุดเจาะอย่างประณีต สำหรับการแกะสลักอย่างประณีตกรรม จะใช้มีดหรือขวานตัด ถาก โกลนตามลายที่ลอกหรือร่างอย่างคร่าวๆ แล้วจึงตอกแกะด้วยส่วตามลวดลายที่ร่าง สามารถเขียนลวดลายซ้ำได้หลายครั้ง เพราะเมื่อแกะลายที่เขียนแล้วก็ต้องเขียนลายเพื่อแกะ ลายใหม่ นอกเสียจากช่วงที่มีความชำนาญ จะแกะโดยกะระยะสัดส่วนโดยไม่ต้องเขียนลายซ้ำ อีกหลายครั้ง การปรับแต่งลายและรูปครั้งสุดท้าย ช่วงจำหลักตกแต่งด้วยตะไบหรือขัดด้วย กระดาษทรายแล้วรอการตกแต่งในลักษณะต่าง ๆ กัน อีกต่อไป (แห่งน้อย ปัญจพรรค์ , สมชาย ณ นครพนม. 2535 : 22)

พื้นของการแกะสลักไม้

วัลลภ ไชยพรหม (2529 : 127) กล่าวถึงการทำให้พื้นสำหรับการแกะสลักไม่ว่า

งานแกะสลักไม้จะมีพื้นเป็นฐานรองรับลาย มีความลึกเกิดจากการแกะการขุดในหลาย ๆ ครั้ง ใช้ส่วหน้าขนาด 12 มม.เบอร์ 5 พื้นของงานแกะสลักจะช่วยเสริมและเน้นลายให้เกิดมี ความเด่นมากขึ้น มีรูปแบบดังนี้

1. รูปแบบพื้นเรียบ คือจะมีลักษณะเป็นพื้นเรียบไม่มีลวดลายต่าง ๆ ปรากฏอยู่ ใน การสลักช่างจะทำการสลักลายให้มีความนูน ส่วนพื้นตรงร่องลายจะเกลาให้เรียบสำหรับลงสี หรือประดับด้วยกระจกสี บางครั้งการทำพื้นเรียบทำโดยการนำลายที่แกะสลักแล้วมาประกบกับ แผ่นไม้ที่มีพื้นเรียบอยู่ก่อนแล้ว

2. รูปแบบพื้นลายนูน คือช่างจะแกะสลักลวดลายปรากฏอยู่ก่อนหนึ่งชั้น เพื่อสำหรับ นำลวดลายที่เล็กกว่ามาประกบ เพื่อเสริมลวดลายขนาดเล็กกว่าลวดลายที่เป็นพื้น ให้ดูเด่น มี มิติมากยิ่งขึ้น

3. รูปแบบพื้นประดับด้วยกระจกสี จะมีลักษณะเป็นแบบพื้นเรียบ อาจจะมีพื้นที่กว้าง มากยิ่งขึ้นเพื่อสำหรับการติดกระจกสี เพื่อเน้นลวดลาย

กลวิธีการจำหลักสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. กลวิธีการตกแต่งพื้นผิว
2. กลวิธีการสร้างพื้นผิวให้มีมิติแบ่งออกเป็น
 - 2.1 กลวิธีการจำหลักนูนต่ำ
 - 2.2 กลวิธีการจำหลักนูนสูง
 - 2.3 กลวิธีการจำหลักลอยตัว

การประดับตกแต่ง

งานจำหลักไม้มีวิธีการประดับตกแต่ง ดังต่อไปนี้

ลวดลายประดับด้วยกระจกสี คือลวดลายต่าง ๆ ที่ใช้ประดับด้วยกระจกสี ในบางส่วนโดย การใช้กระจกสีต่าง ๆ ติดลงบนลวดลายของบานประตูบานหน้าต่างจำหลักไม้ของวิหารและอุโบสถ

เพื่อเน้นให้ลวดลายมีความเด่น เมื่อถูกแสงส่องกระจกจะสะท้อนสีเกิดความวาวชัดเจนยิ่งขึ้น งานประดับกระจกเด่นชัดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่เดิมได้แบบอย่างมาจากอินเดียนิยมทำให้เกิดความแวววาวเมื่อต้องแสงอาทิตย์มีสีสังดงาม แบ่งออกได้ 4 แบบดังนี้

1. ประดับกระจกแบบพื้นเต็มหน้า เช่น ช่อฟ้า ใบระกา ฝาผนัง
2. ประดับเป็นร่องกระจกในพื้นลายที่แกะสลักลงรักปิดทองเรียกว่า ปิดทองร่องกระจก
3. ประดับบนพื้นไม้ที่ขุดเป็นร่องลวดลายต่าง ๆ แล้วประดับกระจกสีบนตัวลายนั้น พื้นปิดทองที่บ เรียกว่า ประดับกระจกลงยา
4. ประดับกระจกผสมการประดับมุก เรียกว่า มุกแถมเบี้ย ชนิดของกระจกที่ใช้ในสมัยโบราณเป็นกระจกสีที่ดาตอยู่บนแผ่นดีบุก มีความบางเหมือนข้าวเกรียบ เรียกว่า กระจกเกรียบ ปัจจุบันไม่มีแล้วเนื่องจากมีแต่กระจกแก้วซึ่งหนา ตัดยากงานไม่ประณีต (แน่น้อย ปัญจพรรค์ , สมชาย ณ นครพนม. 2535 : 23)

การปิดทองล่องชาด ประตู หน้าต่าง โบสถ์ วิหาร ตั่ง โต๊ะหมู่ ชุ่มพระ และไม้แกะสลักอื่น ๆ จำนวนมากนิยมตกแต่งด้วยการปิดทองล่องชาด ส่วนที่เป็นตัวลายจะเป็นสีทองอร่ามโดดเด่นขึ้นจากพื้นร่องลายที่ทาสีแดงสด การปิดทองล่องชาดมีวัตถุประสงค์สองอย่างคือ ป้องกันรักษาเนื้อไม้และทำให้ดูขลังและศักดิ์สิทธิ์ เพราะสีแดงสดของชาดเป็นสีที่มีความเชื่อถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ในสมัยโบราณ (แน่น้อย ปัญจพรรค์ , สมชาย ณ นครพนม. 2535 : 23)

การตกแต่งงานไม้สลัก การตกแต่งงานไม้สลักปรกติมักทาน้ำมันเพื่อรักษาเนื้อไม้หรืออาจตกแต่ง ในลักษณะวิธีการอื่น ๆ ได้อีกคือ การลงรักปิดทองด้วยทองคำเปลว การตกแต่งด้วยการเขียนระบายสี การตกแต่งด้วยการประดับมุก การตกแต่งด้วยการประดับกระจกสี (การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย. : 2540 : 74)

แน่น้อย ปัญจพรรค์ , สมชาย ณ นครพนม (2535 : 23) กล่าวถึงการตกแต่งว่า มีกลวิธีการตกแต่งดังนี้

1. ตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ในงานไม้แกะสลักทุกชนิดทั้งสถาปัตยกรรมภายในภายนอกอาคาร เครื่องใช้เครื่องเรือน สิ่งของกษัตริย์ราชวงศ์ และเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา ถือว่าเป็นของสูง เป็นของควรแก่การเคารพบูชา จึงนิยมตกแต่งด้วยทอง มีกลวิธีการทำดังนี้

- 1.1 ทาด้วยยางรัก ใช้ชุบแปรงทาแต่เพียงบาง ๆ ค่อย ๆ ทาให้สม่ำเสมอ ทาให้ทั่วรอให้แห้ง เมื่อแห้งสนิทแล้วทาซ้ำจนหนาให้เรียบทั่วเท่ากันแล้วปล่อยให้แห้งสนิท 1-3 วัน

- 1.2 ติดด้วยทองคำเปลว ใช้ทองคำเปลว 100 เปอร์เซ็นต์ นำทองคำเปลวมาติดครั้งละแผ่นทาบกดลงบนตัวลายให้แนบสนิท นำแผ่นที่สองมาทาบติดโดยต้องทับเกยแผ่นที่ติดก่อนทับเกยอย่างน้อยสองมิลลิเมตรแล้วจึงกดติดให้แน่นจนครบทั่วทั้งหมด (ในขั้นตอนนี้ควรทำในสถานที่ไม่มีลมพัดผ่านหรือที่อับลม เพราะการปิดทองในที่ที่มีลมจะทำให้แผ่นทองปลิวว่อนกระจัดกระจาย) การลงรักมีส่วนช่วยในการเคลือบเนื้อไม้ ป้องกันการเสื่อมโทรมของเนื้อไม้ที่เกิดจากแสงแดด ฝน และแมลงกินเนื้อไม้ ในปัจจุบัน รักษาหากมี

กรรมวิธีการทำยุ่งยากใช้เวลาหลายวัน จึงมีผู้นิยมใช้สีโปวรถยนต์ซึ่งมีสีดำมาทาแทนรัก มีคุณสมบัติแห้งเร็วกว่า ทนเวลาแรงงานและต้นทุนมาก แต่ไม่มีความคงทนนานเหมือนรักที่ได้จากธรรมชาติ

2. ตกแต่งด้วยการประดับกระจก การประดับด้วยกระจกมีอยู่ 4 แบบคือ ประดับกระจกแบบพื้นเต็มหน้า ประดับกระจกเป็นร่องกระจกในพื้นลาย ประดับบนพื้นไม้ที่ขูดเป็นร่องลวดลายต่าง ๆ หรือประดับกระจกลงยา ประดับกระจกผสมการประดับมุกหรือมุกเกมเบื้อ กระจกที่ใช้ในสมัยโบราณเป็นกระจกสีที่ตัดอยู่บนแผ่นดีบุก มีความบางเหมือนข้าวเกรียบ เรียกว่า กระจกเกรียบ (ปัจจุบันเลิกผลิตแล้ว) การประดับด้วยกระจกมีกลวิธีการทำโดยเตรียมวัสดุดังนี้

- กระจกเกรียบหรือแผ่นกระจกแก้วที่ตัดเป็นชิ้นตามแบบ
- รักสมุก ทำจากรักเคี้ยวและสมุกไปตองที่สุ่มไฟจนดำแล้วบดให้ละเอียดร่อนเอากากออก คล้ายกันจนเหนียว หรือชัน ชันทำจากน้ำมันยาง นำปูนขาวพอประมาณคล้ำให้เข้ากันจนได้ที่
- ไม้ไผ่เหลาเล็ก ๆ ให้มีรูปลักษณะเหมือนก้านธูป
- ชีผึ้งและดินสอดำ เมื่อมีวัสดุครบมีขั้นตอนและวิธีการทำ ดังนี้

2.1 ใช้ดินสอดำร่างแบบลวดลายเบา ๆ กำหนดขอบเขตการติดกระจก

2.2 นำไม้ไผ่ที่เหลาไปจุ่มรักสมุกหรือชันอาจจะใช้ฟูกันเบอร์เล็กแทนไม้ไผ่ก็ได้แต่จะไม่ทน เนื่องจากคราวต่อไปชนฟูกันจะแตกบังคับทิศทางยาก นำรักสมุกหรือชันที่ติดอยู่บนปลายไม้ทาตรงแบบลวดลายที่สำหรับการติดกระจกให้ชุ่มพอประมาณเพื่อเป็นตัวเชื่อมติด

2.3 จากนั้นนำไม้อันใหม่ติดซี่ผึ้งที่ปลายไม้ ไปแตะชั้นกระจกมาติดบนตัวเชื่อมที่ได้กำหนดลวดลายไว้แล้วจนครบทั่วทั้งหมด

3. การปิดทองรองชาด การปิดทองมีขั้นตอนและวิธีการทำ ดังนี้

3.1 ทาด้วยยางรัก ใช้ชุปแปรงทาแต่เพียงบาง ๆ ค่อย ๆ ทาให้สม่ำเสมอ ทาให้ทั่วรอให้แห้ง เมื่อแห้งสนิทแล้วทาซ้ำจนหนาให้เรียบทั่วเท่ากันแล้วปล่อยให้แห้งสนิท 1-3 วัน

3.2 ติดด้วยทองคำเปลว ใช้ทองคำเปลว 100 เปอร์เซ็นต์ นำทองคำเปลวมาติดครั้งละแผ่นทาบทดลงบนตัวลายให้แนบสนิท นำแผ่นที่สองมาทาบติดโดยต้องทับเกยแผ่นที่ติดก่อนทับเกยอย่างน้อยสองมิลลิเมตรแล้วจึงกดติดให้แน่นจนครบทั่วทั้งหมด (ในขั้นตอนนี้ควรทำในสถานที่ไม่มีลมพัดผ่านหรือที่อับลม เพราะการปิดทองในที่ที่มีลมจะทำให้แผ่นทองปลิวว่อนกระจัดกระจาย) การลงรักมีส่วนช่วยในการเคลือบเนื้อไม้ ป้องกันการเสื่อมโทรมของเนื้อไม้ที่เกิดจากแสงแดด ฝน และแมลงกินเนื้อไม้ ในปัจจุบัน รักหายากมีกรรมวิธีการทำยุ่งยากใช้เวลาหลายวัน จึงมีผู้นิยมใช้สีโปวรถยนต์ซึ่งมีสีดำมาทาแทนรัก มีคุณสมบัติแห้งเร็วกว่า ทนเวลาแรงงานและต้นทุนมาก แต่ไม่มีความคงทนนานเหมือน รักที่ได้จากธรรมชาติ

3.3 ทาด้วยชาด ชาดที่ดีจะมีสีแดงสด ชาดมักมาจากเมืองจีน มีทั้งที่เป็นผงและเป็นก้อน มีหลายชนิด คือ ชาดสีสุก เป็นชาดผสมผงน้ำมัน สำหรับทาบานเรือนและสิ่งของ บางทีผสมกับน้ำยางรักทำให้เกิดเป็นสีแดงคล้ำ มีความทนทาน ชาดจ่อแสง มาจากเมืองจีนเป็นก้อนเอามาฝนหรือบดเป็นสีแดงผสมน้ำตาล ชาดหรรณ เป็นชาดที่ผสมกับปรอทและกำมะถัน ใช้ทาหรือเขียนบนทองจะจับเนื้อทองกว่าชาดชนิดอื่น วิธีการทาชาด นำชาดที่ผสมได้ที่ใช้แปรงหรือฟูกันจุ่มให้ติดแปรงหรือฟูกันพอประมาณ จากนั้นนำไปทาตรงร่องของลวดลายที่ออกแบบไว้ให้ทั่วจนครบ

4. การเขียนลายประดับมุก วิธีการเขียนลายประดับมุกมีขั้นตอนและกลวิธีการทำ ดังนี้

4.1 ออกแบบลวดลายบนกระดาษแก้วด้วยดินสอ เอีชีบี

4.2 คัดเลือกหอยมุกมาตัดออกเป็นชิ้นเล็ก ๆ ด้วยกรรไกรตัดแผ่นเหล็ก

4.3 นำชิ้นหอยมุกมาทาด้วยยางรักติดลงบนลวดลาย ที่ออกแบบไว้บนกระดาษแก้วจนเต็มแผ่นตามลายที่ได้ออกแบบไว้

4.4 นำแปรงไปจุ่มน้ำรักทาตรงพื้นที่ ที่สำหรับนำแบบไปติด ทิ้งให้แห้งสนิท

4.5 นำแปรงจุ่มน้ำรักชนิดแห้งเร็วทาทับพื้นที่เดิมอีกครั้ง ปลอยทิ้งให้หมาดจนเหนียวได้ที่ แล้วจึงนำกระดาษแก้วที่ติดด้วยหอยมุกเรียบร้อยแล้วไปติดทับ ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วลอกกระดาษแก้วออกให้หมด

4.6 ขัดให้เรียบด้วยกระดาษทรายเบอร์ละเอียด จนทั่วทั้งแบบใช้แปรงขัดทำความสะอาดให้เรียบร้อย จากนั้นขัดมันด้วยใบตองแห้งหรือใยมะพร้าว ขัดถูพอให้ร้อนจะทำให้ขึ้นเงามันวาว

กลวิธีการตกแต่งงานจำหลักสามารถสรุปได้คือ กลวิธีลงรักปิดทอง กลวิธีประดับกระจก กลวิธีปิดทองร่องชาติ และกลวิธีเขียนลายประดับมุก

การสร้างงานจำหลักเป็นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม

คือการจำหลักงานบางส่วนเพื่อตกแต่งหรือเสริมงานประติมากรรมให้มีความวิจิตรงดงามนำไปเป็นส่วนประกอบของสถาปัตยกรรมทางศาสนาให้ดูน่าศรัทธามากยิ่งขึ้น บางครั้งนำไปตกแต่งสถานที่ด้วย เพื่อใช้ตกแต่งให้เกิดความหรูหรา สง่างาม ลวดลายประดับนี้มักจะใช้ตกแต่งตามสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารที่สำคัญทางศาสนา ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร พระมณฑป หรือ อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อองค์พระมหากษัตริย์ คือ พระที่นั่งปราสาท ฯลฯ อาคารดังกล่าวนี้ย่อมประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้เทคนิคในการก่อสร้างโดยเฉพาะ แต่ในบางส่วนของงานสถาปัตยกรรมจะมีงานประติมากรรมหรืองานจำหลักเข้าไปช่วยเสริมให้มีความงามวิจิตรขึ้น เช่น ตามหน้าบันของพระอุโบสถ พระวิหาร พระที่นั่ง จะมีลายประดับหน้าบันเป็นลายแกะไม้ หรือปูนปั้น เป็นลายเถา หรือลายประกอบรูปภาพ งานจำหลักไม้ที่มีความโดดเด่นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือบานประตูสลักไม้ ลงรักปิดทองของพระวิหารศรีศากยมุณี วัดสุทัศน์เทพวราราม ของจริงปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กล่าวกันว่าเป็นฝีมือพระหุตต์ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยพระองค์ทรงสลักเป็นประติมากรรมในสมัยรัชกาลที่ 7 (คณะกรรมการจัดงานสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. 2525 : 77)

นพวัฒน์ สมพิน (2541 : 219) ได้เขียนถึงงานแกะสลักไว้ว่า

งานแกะสลักไม้เป็นงานศิลปกรรมเพื่อเพิ่มความสวยงาม และความน่าเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น เช่น งานศิลปกรรมลายประดับหน้าบันไม้สลักปิดทองประดับกระจกที่เหนือประตูทิศตะวันออก ทางเข้าพระอุโบสถ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร งานสลักไม้ลายหน้าบันและลายที่ประตูศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี งานสลักไม้ส่วนบนเป็นลายพันธุ์ ด้านล่างเป็นคติธรรมทางพุทธศาสนา ที่บานประตูด้านตะวันตกและฐานธรรมมาสน์ พระอุโบสถวัดวังกระจับ ตำบลคอทราย อำเภอยะบะระจัน จังหวัดสิงห์บุรี (ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์) งานสลักไม้หน้าบัน คันทวยสลัก

ลายและบานประตูสลักลายปูนภาพ ที่วัดหน้าพระเมรุราชิการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 ฯลฯ

วิทย์ พิณคันเงิน และ จุลพรรณศรี พยาชมรานนท์ (2515 : 14) กล่าวถึงงาน
 จำหลักไม้ว่า

การแกะสลักลายที่ยอดเยี่ยมสำหรับในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น ได้แก่บานประตู(กลาง) พระวิหารพระศรี
 ศากยมุนี ที่วัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งเชื่อกันว่ามีฝีมือของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ประสมอยู่ด้วย ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 2 กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “อนึ่งบานประตูพระวิหารนั้น โปรด
 ให้สลักลายชุดด้วยไม้แผ่นเดียว กรมหมื่นจิตรภักดีเป็นนายงาน เมื่อคิดอย่างสำเร็จแล้วให้ยกเข้ามาในท้อง
 พระโรงทรงสลักด้วยฝีมือพระหัตถ์ก่อนแล้วจึงให้ช่างทำต่อไป ” ในเรื่องบานประตูนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายว่า “ บานทวารวิหารพระศรีศากยมุนีเป็นลายสลักซับซ้อนกัน
 หลายชั้น งามวิจิตรอย่างน่าพิศวงอย่างยิ่ง เคยได้ยินพูดกันว่าเดิมได้มาแต่เมืองเหนือคู่หนึ่งต้องพระราช
 หฤทัยว่าเป็นของงาม จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำเพิ่มขึ้นใหม่อีกสองคู่ ประดิษฐานขึ้นไว้ประจำพระวิหาร
 ภายหลังมาปรากฏขึ้นว่าทรงจำรักด้วยฝีมือพระหัตถ์แห่งพระองค์เอง แจกอยู่ในหนังสือพระราชวิจารณ์ เห็นจะ
 พึงสันนิษฐานผลสมกันได้ว่าเดิมได้มาจากเมืองเหนือคู่หนึ่งจริง เพราะบานที่เรียกว่าแกะทำนองนี้ เห็นมีช่าง
 เมืองเหนืออยู่บ้าง เช่น ที่วิหารพระแท่นศิลาอาสน์ (ไฟไหม้เสียแล้ว) และเมืองฝางเป็นต้น ในยุคนี้คงจะทำ
 ประกวดประชันกันมาก ที่เรียกว่าแกะนั้นก็สมควร เพราะควานปรุซับซ้อนกันลงไปเป็นหลายชั้น ซึ่งจะใช้
 สี่อย่างเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยคมมีดมาก เมื่อได้ลายแกะอันงามมาเช่นนั้น เป็นเหตุเตือนพระราชหฤทัยให้
 ทรงแกะสู้ เพราะพระองค์ทรงชำนาญการแกะยิ่งนัก....” การแกะไม้ในสถานที่ต่าง ๆ จำเป็นต้องมีวิธีการผิ
 ดแตกต่างออกไปบ้าง เช่น การแกะหน้าบันโบสถ์วิหาร ซึ่งใช้ไม้แผ่นใหญ่ ยากที่จะหาไม้แผ่นเดียวได้
 จำเป็นจะต้องเฟลอะไม้หลายแผ่นเข้าเป็นแผ่นเดียวกัน ในระหว่างกันแกะจะไม่เฟลอะเข้าด้วยกัน แต่จะเรียง
 ต่อกันโดยยึดให้แน่นหนาพอจะลงมือแกะได้ ต่อมาเมื่อแกะเสร็จแล้วจึงรื้อออกเป็นแผ่น ๆ เพื่อนำขึ้นขึ้น
 ประกอบกันอีกทีหนึ่ง เป็นเพราะงานมีหลายชิ้นรวมกันแล้วเป็นชิ้นใหญ่มีน้ำหนักมากยากต่อการนำไปติดตั้ง
 จึงไม่นิยมเฟลอะไม้ก่อนทำการแกะสลัก ส่วนงานบานประตูจำหลักไม้อุโบสถบานประตูจำหลักไม้วิหาร
 ส่วนมากจะเฟลอะไม้เป็นแผ่นเดียวกัน หรือใช้ไม้แผ่นเดียวที่มีความหนาสามารถที่จะแกะเป็นภาพนูนสูงหรือ
 กึ่งลอยตัวได้ บานประตูจำหลักไม้ของวิหารหรืออุโบสถจึงนิยมใช้ไม้เพียงแผ่นเดียว สำหรับทำการแกะ
 สลักต้องงานบานประตูในหนึ่งบาน

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานจำหลักไม้

(วุฒินันท์ งามฤทธิ์. 2540 : 17) ได้วิจัยพบว่า ปัจจุบันงานไม้แกะสลักของไทยได้รับความ
 นิยมขึ้นมามีอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากไม้กลายเป็นสิ่งมีราคาแพง และหายากงานแกะสลักไม้จึง
 เกิดการเปลี่ยนแปลง สมัยก่อนไม้แกะสลักประกอบสิ่งก่อสร้างและประกอบเครื่องยศเจ้านาย
 ชั้นสูงเป็นหลัก แต่ปัจจุบันศิลปะไม้แกะสลักดังกล่าวทำได้เป็นเพียงเพื่อบูชาหรือเป็นส่วนมาก
 สิ่งของเครื่องใช้ในศาสนา เช่น พระพุทธรูป โต๊ะหมู่ ธรรมมาสน์ ฯลฯ บุษบกธรรมมาสน์อัน
 วิจิตรอลังการ งานจำหลักบานประตูโบสถ์และวิหาร เคยสร้างสืบเนื่องมาจนถึงปลาย
 รัตนโกสินทร์ ไม่มีการแกะใหม่เท่าใดนัก ไม้แกะสลักประเภทเครื่องเรือนและของใช้เบ็ดเตล็ดได้

เข้ามาแทนที่ไม้แกะสลักชั้นสูง ไม้แกะสลักไม่ว่าจะเป็นชิ้นเล็กหรือชิ้นใหญ่จะมีราคาแพง ชาวบ้านทั่วไปไม่สามารถซื้อได้ ปัจจุบันเป็นเพียงงานฝีมือแบบพื้น ๆ เป็นพวกสิ่งของจำลอง ชิ้นเล็ก ๆ จำลองสิ่งของสวยงาม เช่น เรือจำลอง เกวียนจำลอง ศาลพระภูมิ รูปสัตว์ต่าง ๆ และแผ่นไม้แกะสลักที่ใช้ตกแต่งงานสถาปัตยกรรม

แห่งน้อย ปัญจพรรค์ , สมชาย ณ นครพนม (2535 : 8) กล่าวว่า

งานแกะสลักไม้บานประตูบานหน้าต่างโบสถ์และวิหาร เป็นงานที่แกะสลักอย่างสวยงาม วิจิตรด้วยเชิงช่างชั้นสูง บางทีก็ตกแต่งเพิ่มเติมให้หรูหรายิ่งขึ้น โดยการลงรักปิดทองหรือการประดับด้วยกระจกตามจินตนาการและความเชื่อตามสมัยนิยมที่จะบันดาลให้เป็นไป งานแกะสลักไม้นอกเหนือจากจะประดับตามโบสถ์หรือวิหารแล้วยังนิยมประกอบตกแต่งกับหอแจก (ศาลาการเปรียญ) และหอไตรด้วย

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2537 : 94) เขียนถึงงานจำหลักไม้ว่า

งานจำหลักไม้บานประตูโบสถ์บานประตुวิหารวัดในจังหวัดลำปาง นิยมแกะตุ้มกระด้างด้วยลายไส้หมู ลายขี้เมฆ ลายพญานาค จะแกะลายเต็มทั้งแผ่น ส่วนเชิงใหม่จะแกะลายดอกไม้ ลายเครือเถา ส่วนคันถวยจะแกะในรูปของนาคขดตัวออกมาในรูปของนาคเป็นตัวแบกรับน้ำหนักอาคารไว้ หรือลายยักษ์ลายพฤษภา เป็นต้น

แห่งน้อย ปัญจพรรค์ , สมชาย ณ นครพนม (2536 : 5) กล่าวว่า

งานจำหลักไม้บานประตูโบสถ์และวิหารเป็นศิลปกรรมสำคัญของชาติส่วนหนึ่งและยังเป็นศิลปะที่วิจิตรบรรจง ประณีต ตระการตา มีชีวิตชีวามีลูกเล่นและมีเสน่ห์แฝงด้วยความเชื่อ ความศรัทธา สิ่งเหล่านี้ซ่อนลึกอยู่ในจิตวิญญาณของผู้แกะสลัก เห็นได้จากผลงานจำหลักไม้บานประตูที่สามารถบอกสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

(บุญเกิด บุตรอำคา. 2543 : 175) ได้วิจัยพบว่า จากการศึกษาการแกะสลักไม้บานประตูบานหน้าต่างอุโบสถ เกี่ยวกับคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ พบว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ทำให้ทราบถึงความเป็นมา ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและ ความต้องการของสังคม ซึ่งอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของคนแต่ละยุคแต่ละสมัย หลักฐานข้อมูลดังกล่าวสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพโดยรวมของสังคมส่วนใหญ่ได้เป็นอย่างดี องค์ประกอบของงานแกะสลักบานประตูหน้าต่างอุโบสถ มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธประวัติ ชาดก และหลักธรรม เรื่องทวารบาลเทพผู้พิทักษ์รักษาประตู และเรื่อง ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมผนวกกับจินตนาการได้แก่ลายพันธุ์พฤกษาและลายกระหนกเครือเถาเคล้า ภาพ มีรูปทรงเกิดจากมูลฐานทางศิลปะ ได้แก่ เส้น รูปทรง สีและช่องว่าง ใช้หลักการจัดภาพแบบสมดุลอย่างมีเอกภาพ โดยใช้กรรมวิธีการแกะสลักไม้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

การศึกษาวิเคราะห์งานบานประตูและหน้าต่างจำหลักไม้ในวิหารและอุโบสถวัดในกรุงเทพมหานครผู้ค้นคว้าได้ทำการสำรวจสถานที่ต่าง ๆ ที่เป็นวัดสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นต่อจากสมัยอยุธยาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร มีรายชื่อวัดอันเป็นประชากร รวม 91 วัด ดังต่อไปนี้

กรุงเทพมหานคร

1. วัดสุทัศนเทพวราราม	21. วัดปทุมคงคา
2. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	22. วัดสามพระยา
3. วัดบวรนิเวศน์วรวิหาร	23. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
4. วัดสระเกศ	24. วัดเบญจมบพิตรวราราม
5. วัดเทพธิดาราม	25. วัดราชนัดดาราม
6. วัดราชนัตราม	26. วัดมกุฏกษัตริยาราม
7. วัดมหรณพาราม	27. วัดราชาธิวาสวรวิหาร
8. วัดบูรณศิริมาตยาราม	28. วัดราชบูรณะ
9. วัดจักรวรรดิราชาวาส	29. วัดนรนาถสุนทริการาม
10. วัดบรมนิวาส	30. วัดปทุมวนารามวรวิหาร
11. วัดโสมนัสวิหาร	31. วัดชนะสงคราม
12. วัดเทวราชกุญชร	32. วัดมหาพฤฒาราม
13. วัดไตรมิตรวิทยาราม	33. วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม
14. วัดสังเวชวิศยาราม	34. วัดปรีนัยก
15. วัดปทุมคงคา	35. วัดเทพศิรินทราวาส
16. วัดกันมาตุยาราม	36. วัดสังเวชวิศยาราม
17. วัดเทพธิดาราม	37. วัดตรีทศเทพ
18. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	38. วัดบวรมงคล
19. วัดสัมพันธวงศาราม	39. วัดอินทรวิหาร

20. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
กรุงเทพมหานคร(ฝั่งธนบุรี)

1. วัดอรุณวราราม
2. วัดเครือวัลย์
3. วัดบุปผาราม
4. วัดราชสิทธิาราม
5. วัดอินทาราม
6. วัดโพธิ์นิมิตร
7. วัดเศวตฉัตร
8. วัดकुหาสวรรค์
9. วัดทองนพคุณ
10. วัดทองธรรมชาติ
11. วัดดาวดึงษาราม
12. วัดสุวรรณ
13. วัดพิชัยญาติการาม
14. วัดจันทาราม
15. วัดอนงคาราม
16. วัดนาคนกลาง
17. วัดประยุรวงศาวาส
18. วัดชินวราราม
19. วัดนางชีโชติการาม
20. วัดนางนอง
21. วัดหนัง
22. วัดนวลนรดิศ
23. วัดศรีสุธาราม
24. วัดเวฬุราชิน
25. วัดโมลีโลกยาราม
26. วัดเวฬุราชิน

40. วัดจักรวรรดิราชาวาส

27. วัดอินทาราม
28. วัดราชโอรสธาราม
29. วัดอมรินทราราม
30. วัดราชผาติการาม
31. วัดท่าพระ
32. วัดอัปสรสวรรค์
33. วัดกัลยาณมิตร
34. วัดสังข์กระจาย
35. วัดคฤหบดี
36. วัดประดู่ฉิมพลี
37. วัดไก่เตี้ย
38. วัดปากน้ำ
39. วัดพระยาทำ
40. วัดรัชฎาธิฐาน
41. วัดกาญจนสิงหาสน์
42. วัดกคีนีนาถ
43. วัดจันทาราม
44. วัดราชคฤห์
45. วัดขุนจันทร์
46. วัดบางขุนนนท์
47. วัดราชนัลดาราม
48. วัดใหม่พิเรนทร์
49. วัดเพลงวิปัสณา
50. วัดดีดวด
51. วัดหงส์รัตนาราม

กลุ่มตัวอย่าง

จากการไปสำรวจสถานที่ต่าง ๆ ทั้งหมด 91 แห่งข้างต้น พบว่า มีวัดที่ มีงานบานประตูบานหน้าต่างจำหลักไม้ในวิหารและอุโบสถ รวม 7 แห่ง จากวัดทั้ง 7 แห่งนั้นเป็นวัดซึ่งมีงานประตูจำหลักไม้ในวิหารจำนวนทั้งสิ้น 5 วัด ได้แก่

1. วัดสุทัศนเทพวราราม

มีจำนวนบานประตูวิหาร 10 บาน บานหน้าต่างวิหาร - บาน

2. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

มีจำนวนบานประตูวิหาร 10 บาน บานหน้าต่างวิหาร 28 บาน

3. วัดบุปผาราม

มีจำนวนบานประตูวิหาร 8 บาน บานหน้าต่างวิหาร 20 บาน

4. วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

มีจำนวนบานประตูวิหาร 6 บาน บานหน้าต่างวิหาร 32 บาน

5. วัดเพลงวิปัสสนา

มีจำนวนบานประตูวิหาร 8 บาน บานหน้าต่างวิหาร 20 บาน

และวัดที่มีงานประตูจำหลักในอุโบสถ จำนวน 1 วัด ได้แก่

1. วัดนางชีโชติการาม

มีจำนวนบานประตูอุโบสถ 8 บาน บานหน้าต่างอุโบสถ - บาน

และวัดที่มีงานนอกเสาบานประตูและหน้าต่างจำหลักในอุโบสถ จำนวน 1 วัด ได้แก่

1. วัดนางนอง

มีจำนวนบานประตูอุโบสถ 8 บาน บานหน้าต่างอุโบสถ 20 บาน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยมุ่งจะศึกษาวิเคราะห์บานประตูและหน้าต่างในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. กลวิธีการจำหลัก ได้แก่

1.1 วิธีการทางบวก

1.2 วิธีการทางลบ

2. รูปแบบ

3. ลวดลาย ได้แก่

3.1 ลายไทย

3.2 ลายเลียนแบบธรรมชาติ

3.3 ลายเรขาคณิต ได้แก่

3.3.1 ลายที่เป็นพื้นฐาน เช่นวงกลม สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ฯลฯ

4. การตกแต่ง
 - 4.1 การลงรักปิดทอง
 - 4.2 การประดับกระจก
5. องค์ประกอบและอิทธิพลทางศิลปะ

กระบวนการศึกษาวิเคราะห์

1. ศึกษาข้อมูลจากวัดสุทัศนเทพวราราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดบุปผาราม วัดเพลงวิปัสสนา วัดนางชีโชติการาม วัดนางนอง วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม
2. ถ่ายภาพบานประตูบานหน้าต่างหลักของวัด มีจำนวนทั้งสิ้น 178 บาน
3. นำงานหลักไม้บานประตูบานหน้าต่างทั้งหมดมาเทียบเกณฑ์ที่สร้างขึ้นโดยจัดเป็นหมวดหมู่ให้ตรงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ อธิบายงานหลักบานประตูบานหน้าต่างตามเกณฑ์แต่ละเกณฑ์ประกอบภาพถ่าย ซึ่งประกอบด้วย กลวิธี รูปแบบ ลักษณะลวดลาย การตกแต่ง และอิทธิพลตลอดจนบริบททางสังคมที่มีผลสะท้อนให้เห็นในผลงาน
4. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างงานบานประตูบานหน้าต่างหลักของกลุ่มตัวอย่างว่ามีความสอดคล้อง หรือต่างกัน โดยพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลกระทบในช่วงการสร้างผลงาน ว่ามีสิ่งบ่งชี้ให้เห็นถึง การได้รับอิทธิพลสภาพแวดล้อม รสนิยมของสังคม การได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม
5. นำงานที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า เสนอเป็นผลการวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ประกอบภาพถ่ายลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในกรุงเทพมหานคร

การเรียบเรียงปริญาานิพนธ์

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร เรียบเรียงตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. บทที่ 1 : บทนำ
 - ภูมิหลัง
 - จุดมุ่งหมายของการวิจัย
 - ความสำคัญของการวิจัย
 - ขอบเขตของการวิจัย
 - นิยามศัพท์เฉพาะ
2. บทที่ 2 : เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ประวัติวัดที่ทำการศึกษาค้นคว้า

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานประตูปานหน้าต่างหลักไม้ในวิหารและอุโบสถ

ความหมายของช่างแกะสลัก

ประเภทของงานสลัก

วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือแกะสลัก

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานจำหลักไม้

3. บทที่ 3 : วิธีดำเนินการวิจัย

การกำหนดประชากรการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

4. บทที่ 4 : ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

5. บทที่ 5 : สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บรรณานุกรม

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานครทั้งหมดจำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม, วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, วัดบุปผาราม, วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, วัดเพลงวิปัสสนา วัดนางชีโชติการาม และวัดนางนองในประเด็น กลวิธี รูปแบบ ลักษณะลวดลาย การตกแต่ง และอิทธิพลตลอดจนบริบททางสังคมที่มีผลสะท้อนให้เห็นในผลงาน ซึ่งผลจากการศึกษามีรายละเอียดสามารถกล่าวถึงประเด็นสำคัญของลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร ดังนี้

วัดสุทัศนเทพวราราม

ตั้งอยู่เลขที่ 146 ถนนบำรุงเมือง แขวงราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. 2350 เมื่อคราวสร้างกรุงเทพฯ วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เป็นหนึ่งในหกพระอารามสำคัญที่สุดของประเทศไทยตั้งอยู่ใจกลางเกาะรัตนโกสินทร์ คือกลางกรุงเทพมหานคร โดยมีพระศรีศากยมุนีเป็นประธานของพระอาราม ประดิษฐานทับใจเมือง ต้องด้วยตำหรับมหาพิชัยสงครามและได้ความหมายตามปางพระพุทธรูปปางมารวิชัย คือ ชะนะมาร อันเป็นความหมายแห่งหลักเมือง อโยธยา คือเมืองที่ไม่แพ้ใคร บริเวณที่ตั้งวัดอยู่เกือบกึ่งกลางของกรุงเทพมหานครเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางจักรวาล เป็นศูนย์รวมของสรรพสิ่งที่น่าสนใจ รูปแบบของการก่อสร้างของสิ่งก่อสร้างภายในวัดมีทั้งคตินิยมปริศนาธรรม สัญลักษณ์ที่ต้องขบคิดตีปัญหาให้เข้าใจ การวางผังการก่อสร้าง ทำอย่างเป็นระบบเป็นระเบียบสวยงาม เป็นจุดเด่นและเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง เดิมพระราชทานนามว่า “วัดมหาสุทธาวาส” โดยในระยะแรกโปรดฯ ให้สร้างพระวิหารก่อนเพื่อประดิษฐานพระศรีศากยมุนี ซึ่งอัญเชิญมาจากพระวิหารหลวง วัดมหาธาตุสุโขทัย แต่เริ่มก่อได้เพียงรากพระวิหาร ฐานชุกชี และประดิษฐานพระศรีศากยมุนีเสร็จ ก็สิ้นรัชกาล ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงได้โปรดฯ ให้สร้างต่อและลงพระหัตถ์จำหลักไม้บานประตูพระวิหารด้วยพระองค์เอง แต่การก่อสร้างยังไม่ทันเสร็จเรียบร้อยก็พอดีสิ้นรัชกาล ในรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ดำเนินการต่อมาจนกระทั่ง

แล้วเสร็จ โปรดฯ ให้สร้างพระระเบียง พระอุโบสถและบรรจุพระบรมธาตุ เจาะพระประธานในศาลาการเปรียญหล่อด้วยทองเหลืองกลักฝืน ที่รวบรวมมาทำลายหล่อพระเจดีย์หล่อรูปปั้นจตุรคัย สร้างเป็นสัตตมหาสถาน และสร้างกุฏิเสนาสนะเสร็จทั้งหมดในปี พ.ศ. 2390 การก่อสร้างได้สำเร็จตามแผนผังที่กำหนดไว้ในสมัย รัชกาลที่ 7 โปรดฯ ให้มีการฉลองสมโภชพระอาราม แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “ วัดสุทัศนเทพวราราม” นอกจากนี้ยังปรากฏในจดหมายเหตุเรียกว่า “วัดสุทัศนเทพวราราม” อีกนามหนึ่ง โดยทั่วไปคนนิยมเรียก วัดพระโตบ้าง วัดพระใหญ่บ้างหรือวัดเสาชิงช้า บริเวณที่ตั้งของวัดอยู่ในกลางกรุงรัตนโกสินทร์เป็นหนึ่งในหกพระอารามสำคัญที่สุดของไทย ได้รับการยกย่องเป็นวัดที่มีการวางผังได้สัดส่วนสวยงามที่สุด

เจ้าอาวาสวัดสุทัศนฯ รูปปัจจุบันตั้งใจพัฒนาวัดให้สวยงาม มีกิจกรรมทางศาสนาทุกวันพระหรือในวันหยุดวันสำคัญต่าง ๆ จัดเป็นที่ประชุมฟังธรรมปฏิบัติธรรม สำหรับชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงบริเวณวัด และบุคคลทั่วไปเป็นมหาวิทยาลัยแห่งศิลปะเปิดโอกาสสำหรับผู้สนใจทุกคนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศสามารถศึกษาชื่นชมได้ตลอดเวลา ทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศเป็นการเผยแพร่ศาสนาและศิลปกรรมของไทยที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง

ภาพประกอบ 1 วัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพประกอบ 2 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

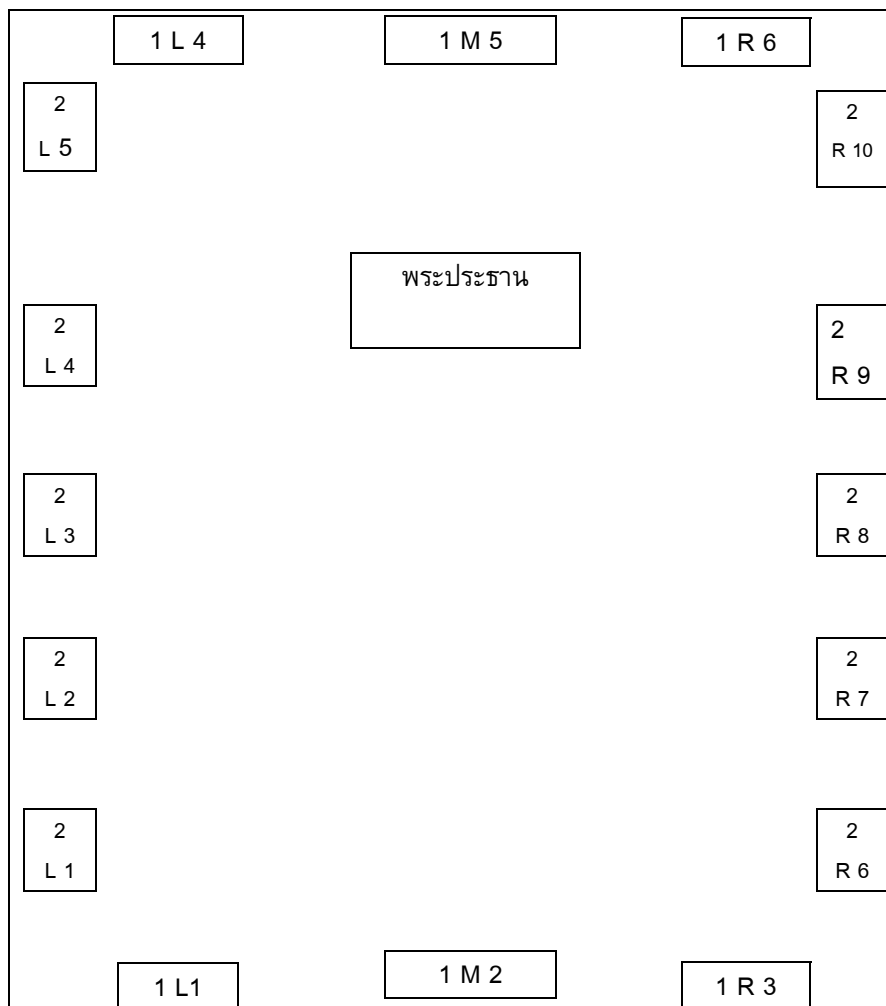

ภาพประกอบ 3 พระศรีสากยมุนีพระประธานในวิหาร

ภาพประกอบ 4 บานหน้าต่างเดิมจําหลักรูปแก้วชิงดวงได้รับการตกแต่งโดยปั้นปูนน้ำมันแบบ
โบราณเป็นรูปต้นไม้เขมอและสัตว์

ด้านหลัง

ด้านหน้า

หมายเลข 1 บานประตู (1 L 1 = บานประตูช่องที่ 1 แถบซ้ายด้านหน้า) (1 R 3 = บานประตูช่องที่ 3 แถบขวาด้านหน้า) (1 M 2 = บานประตูช่องที่ 2 ช่องกลางด้านหน้า)

หมายเลข 2 บานหน้าต่าง (2 L 1 = บานหน้าต่างช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (2 R 8 = บานหน้าต่างช่องที่ 8 ด้านขวา)

ภาพประกอบ 5 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูจำหลักและบานหน้าต่างวิหาร
วัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพประกอบ 6 บานประตูด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม ที่ทำขึ้นใหม่โดยเขียนลายเป็นรูปดอกไม้และกิ้งกิ้งพันธุ์พุกษา ปัจจุบันลวดลายบางส่วนชำรุด

บานประตูจำหลักไม้วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม มีจำนวนทั้งหมด 12 บานแบ่งออกเป็น บานใหญ่ขนาด 129 x 512 ซม. จำนวน 4 บาน บานเล็กขนาด 97 x 400 ซม. จำนวน 8 บาน มี บานใหญ่ด้านหลังวิหารไม้ได้แกะสลักใช้เขียนภาพเป็นรูปดอกไม้และกิ้งกิ้งพันธุ์พุกษา เป็นบานที่ทำขึ้นมาใหม่ทดแทนบานด้านหน้าที่ถูกไฟไหม้ โดยนำบานแกะสลักจากด้านหลังไปติดตั้งไว้ด้านหน้าและนำบานที่ทำขึ้นมาใหม่ไว้ด้านหลัง บานชำรุดปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้คงเหลือบานประตูจำหลักไม้สำหรับการศึกษาจำนวน 10 บาน ส่วนบานหน้าต่างจำหลักไม้จำนวน 20 บานเดิมเป็นลวดลายจำหลักรูปแก้วชิงดวงปิดทองประดับกระจกสี ได้รับการแก้ไขสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โดยทำเป็นลวดลายปูนน้ำมันปั้น ปิดทองคำเปลวรูปต้นไม้เขมอและสัตว์ป่า ปิดทับลายแก้วชิงดวงลายจำหลักเดิมทั้งหมด สำหรับการนำมาศึกษาวิเคราะห์ เหลือบานประตูจำหลักไม้รวมทั้งสิ้น 10 บาน แบ่งออกเป็นบานประตูด้านหน้าวิหาร 6 บานด้านหลัง 4 บานโดยเลือกมาวิเคราะห์ช่องละ 1 บาน เฉพาะบานที่มีออกเลา เนื่องจากลวดลายบานประตูที่มีออกเลาจะมีลวดลายเพิ่มขึ้นในส่วนของออกเลาเนื่องจากนั้นมีลวดลายเหมือนกันทั้งหมด แตกต่างกันเพียงลวดลายที่กลับด้านกันและในส่วนรายละเอียดของเนื้อหาที่แตกต่างกันในบางส่วน เมื่อมองภาพรวมจะเหมือนกัน ลายจำหลักไม้บานประตูทุกบานจะทาด้วยชาด ลงรักปิดทองทับลายทั้งหมด มองเห็นเป็นสีทองเหลืองอร่ามทั้งบาน โดยนำไม้มาทาด้วยยางรัก เมื่อแห้งสนิทปิดด้วยทองคำเปลว การลงรักปิดทองเป็นภูมิปัญญาโบราณที่

สามารถป้องกันการเสื่อมโทรมของเนื้อไม้ที่เกิดจากแสงแดด ฝน และแมลงกินเนื้อไม้ รักษาเนื้อไม้ให้คงทนอยู่นาน

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 7 บานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งบนด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

บานประตูทั้งบานมีขนาด 97 x 400 ซม. เริ่มจากช่วงบนมีหงส์บินโฉบด้านข้างอยู่บนยอดต้นดอกพุดตานมีดอกตูม ดอกบานแทรกอยู่เต็มพื้นที่ ไล่ต่ำลงมามีดอกตูม ดอกบาน และ ก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกัน ถัดลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอก ทั้งเกาะบนกิ่งดอก และ กำลังบิน นกที่เกาะ มองเห็นนกไม่เต็มตัว เห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรงโดยมีกิ่ง ใบ ดอก บางส่วนบังตัวนก ถัดมาเกือบสุดครึ่งบาน มีกระรอกแหงนหน้าขึ้นข้างบน เกาะอยู่บนกิ่งดอก โดยรอบมีดอก กิ่งและใบที่ทับซ้อนกันส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบจะสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบมีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตู

ภาพประกอบ 8 ภาพขยายส่วนที่มีหงส์(สัตว์หิมพานต์ในวรรณคดีไทย)

บานประตูลำหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งบน 1 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพจริง

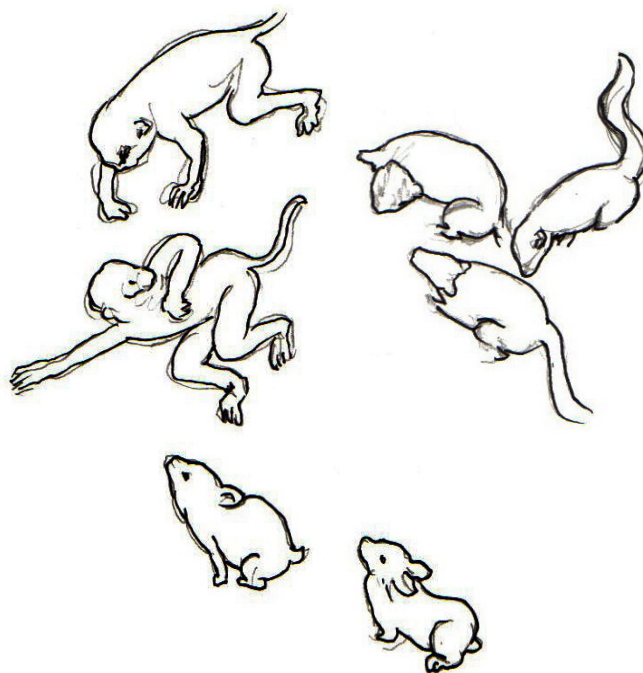

ลายเส้น

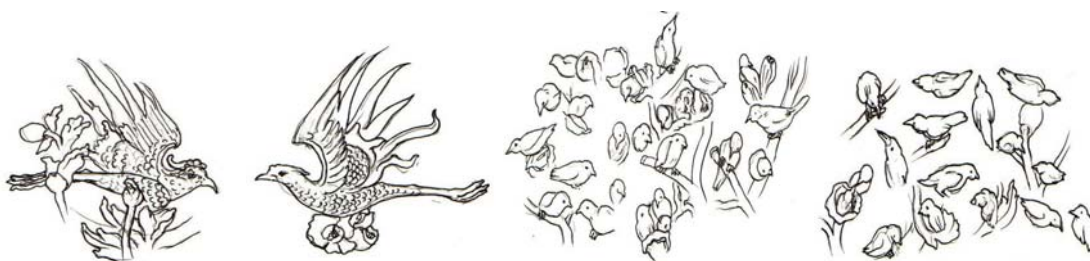
ภาพประกอบ 9 บานประตูหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานขวาช่วงครึ่งล่างด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

เริ่มจากช่วงล่างสุดช่วงโคนต้นดอกมีกระต่ายสองตัวเล็มใบถัดขึ้นมา กิณรี สองตัวอยู่ในชอกโคนดอก เหนือขึ้นมามีลิงกำลังนอนหัวพาดบนกิ่งอีกตัวเกาะต้นดอกมองลงมา ด้านฝั่งตรงข้ามมีกระรอกซ่อนตัวอยู่ในชอกต้นดอก เหนือขึ้นมากระรอกอีกตัวเกาะอยู่บนกิ่งยอดดอก ที่มีทั้งตูม ดอกบาน และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกัน มีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอก ทั้งเกาะอยู่บนกิ่งดอกและกำลังจิกกินผลดอก มองเห็นนกไม่เต็มตัว มองอย่างสังเกตเห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรงโดยมีกิ่ง ใบ ดอกบังตัวนก ถัดมาเกือบสุดครึ่งบานช่วงบน มีกระรอกก้มตัวหัวชี้มาทางด้านล่าง เกาะอยู่บนกิ่งดอก ท่ามกลางดอก กิ่งและใบที่ทับซ้อนกัน บริเวณขอบประตูโดยรอบสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบที่มีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตู

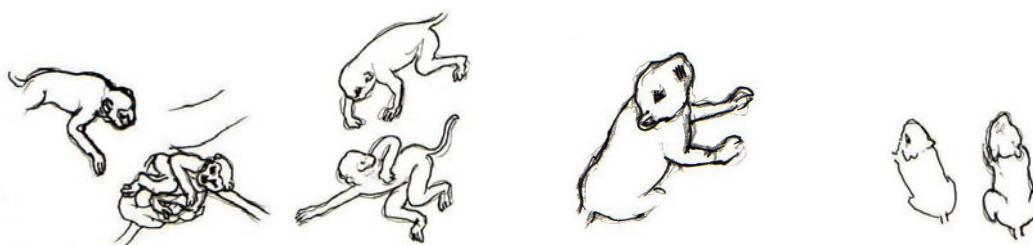

ภาพประกอบ 10 ภาพขยายส่วนที่มีกระรอก กระต่าย และลิงบานประตูลำหลักช่องที่ 1 บาน
ซ้ายช่วงครึ่งล่าง 3 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

หงส์

นก

ลิง

หมี(ลวดลายเพิ่มเติมเฉพาะบานซ้าย)

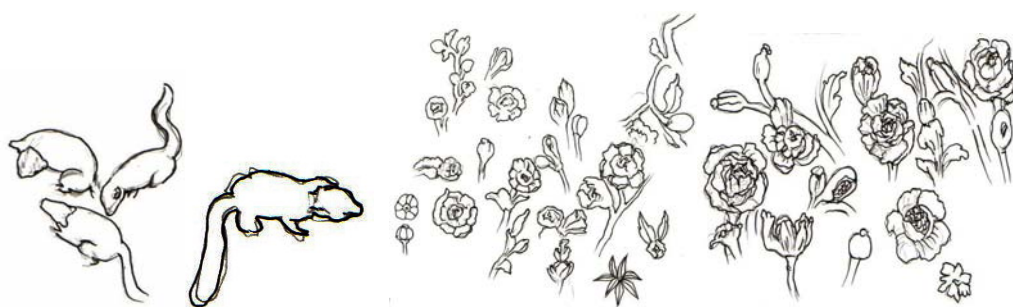
หนู

ภาพประกอบ 11 รูปแบบลวดลายบานประตูลำหลักช่องที่ 1 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

กระต่าย

สัตว์หิมพานต์รูปร่างคล้ายกินรี

กระรอก

ดอกพุดตาน

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

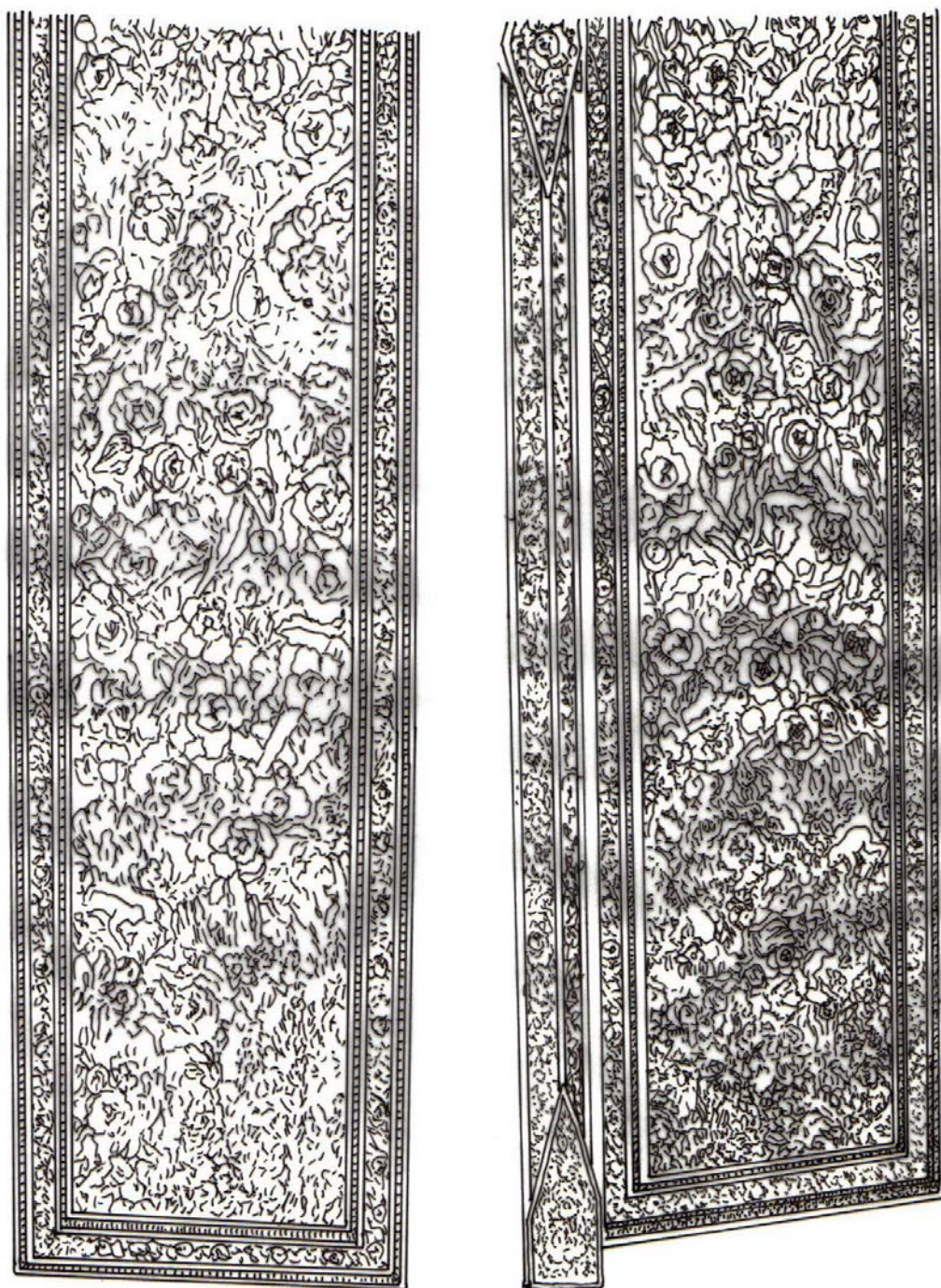

ลายดอกพุดตานบนอกเสา

ภาพประกอบ 12 รูปแบบลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 1 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพประกอบ 13,14 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาช่วงครึ่งบนวิหาร
วัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏวดลายมีความละเอียดสูง
และจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพประกอบ 15,16 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาช่วงครึ่งล่าง
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏลวดลายมีความ
 ละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพจริง

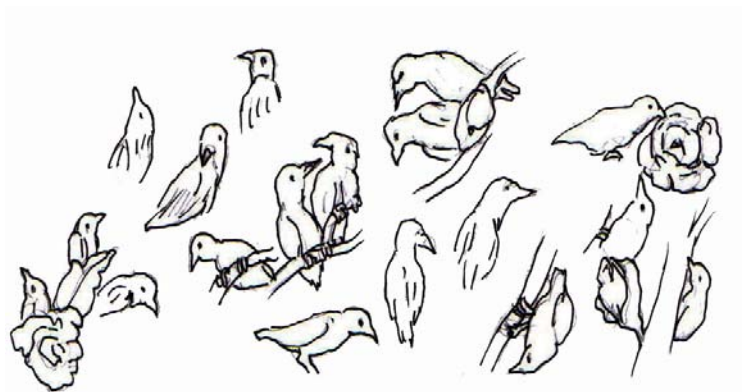

ลายเส้น

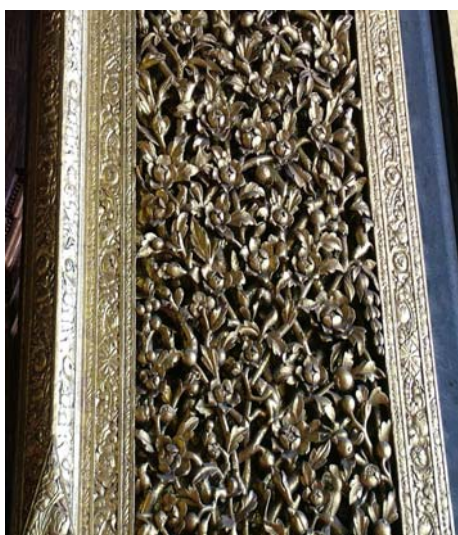
ภาพประกอบ 17 บานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 1 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 1 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

บานประตูทั้งบานมีขนาด 129 x 512 ซม. จากมุมบนลงมาตลอดส่วนที่ 1 มีต้นดอกพุทตานที่มีดอกตูม ดอกบานแทรกอยู่อย่างหนาแน่น ต่ำลงมาเล็กน้อย มีดอกตูม ดอกบาน และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกัน ถัดลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้ ในหลายท่าทาง บางที่เกาะเป็นคู่หรือเกาะอยู่แบบเดี่ยว นกที่เกาะอยู่ตามกิ่งไม้บางตัว มองเห็นนกไม่เต็มตัว เห็นตัวนกโผล่ด้านข้างหรือด้านตรง โดยมีกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้หรือผลไม้บังตัวนก ถัดลงมามี กิ่งไม้และใบไม้ที่ทับซ้อนกันส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบจะสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรง ล้อมรูปดอกกับใบ มีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตู ส่วนตรงช่วงอกเลามีลายสลัก ลักษณะเช่นเดียวกับกรอบ

ภาพประกอบ 18 ภาพขยายส่วนที่มีนกบานประตูลำหลักช่องที่ 2 บานขวาช่วงครึ่งบน 1
วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพจริง

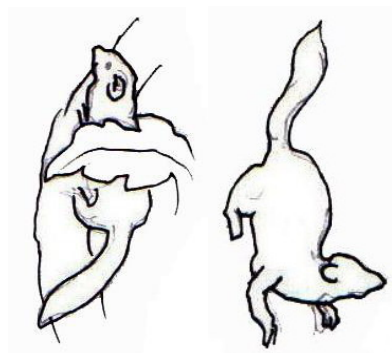

ลายเส้น

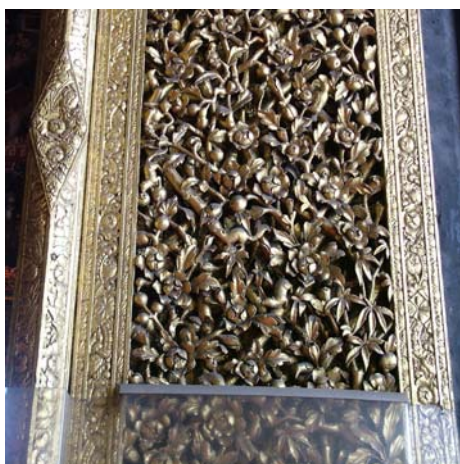
ภาพประกอบ 19 บานประตูลำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 2 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูลำหลักช่องที่ 2 บานขวามือส่วนที่ 2 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

จากมุมบนลงมาตลอดส่วนที่ 2 มี ลำต้น ดอกตูม ดอกที่บาน และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกันอย่างหนาแน่น ถัดลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้ ในหลายท่าทาง นกที่เกาะมองเห็นนกไม่เต็มตัว เห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรงโดยมีกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้บังตัวนกต่ำลงมามีลิงนั่งบนกิ่งดอกไม้ โดยรอบมีดอกไม้ กิ่งไม้และใบไม้ที่ทับซ้อนกันส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบที่มีลักษณะซ้ำกันตลอด โดยรอบของบานประตู ส่วนตรงช่วงอกเลามีลายสลักลักษณะเช่นเดียวกันกับกรอบ

ภาพประกอบ 20 ภาพขยายส่วนที่มีกระรอกบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาช่วงครึ่งบน 2
วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพจริง

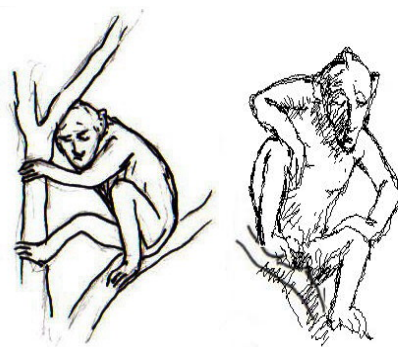

ลายเส้น

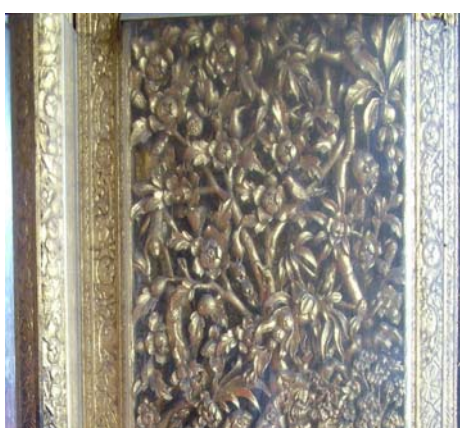
ภาพประกอบ 21 บานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 3 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวามือส่วนที่ 3 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

จากมุมบนลงมาตลอดส่วนที่ 3 ต้นดอกพุดตานมีดอกตูม ดอกบานแทรกอยู่เต็มพื้นที่ ดอกตูม ดอกบาน และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกัน ถัดลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้ ในหลายท่าทาง นกที่เกาะ มองเห็นนกไม่เต็มตัว เห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรงโดยมีกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้บางส่วนบังตัวนก ถัดลงมา มีลิงนั่งมือกุมหัวเข่าอยู่บนกิ่งไม้ ต่ำลงมามีกระรอก สามตัวเกาะอยู่บนลำต้นท่ามกลางดอกไม้ กิ่งไม้และใบไม้ที่ทับซ้อนกัน กระรอกบางตัวกำลังจะ กินผลไม้ ส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบที่มี ลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตู ส่วนตรงช่วงอกเลามีลายสลักลักษณะเช่นเดียวกัน กับกรอบ

ภาพประกอบ 22 ภาพขยายส่วนที่มีลิงบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 3
วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพจริง

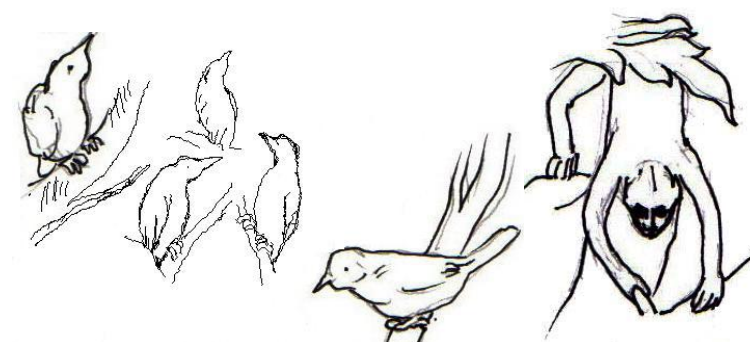

ลายเส้น

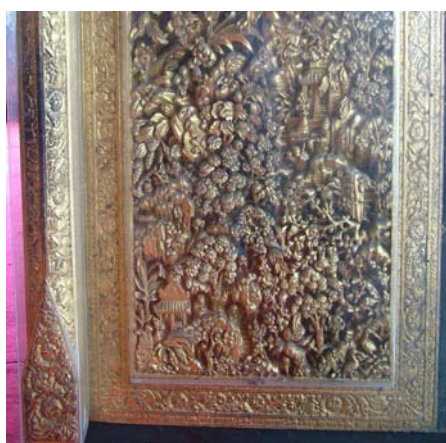
ภาพประกอบ 23 บานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 4 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 4 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

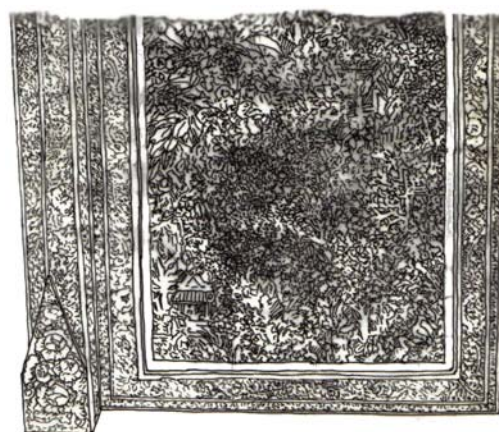
จากบริเวณด้านบนสุดลงมาตลอดส่วนที่ 4 เริ่มจากมีดอกพุดตานและใบเต็มพื้นที่และมีนกเกาะอยู่ตรงชอกกิ่ง ถัดต่ำลงมามีนกอีกตัวเกาะอยู่ตรงชอกดอกพุดตาน เยื้องต่ำมานกอีกตัวเกาะบนลำต้น ถัดลงมานกอีกตัวเกาะอยู่บนผลดอกและเยื้องมาทางด้านซ้ายมีลิงเกาะอยู่บนปลายกิ่งดอกโดยหันหัวลงมาทางด้านล่าง ถัดต่ำลงมาเป็นดอก ผล กิ่ง ลำต้น พร้อมใบเบียดกันอยู่ ส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบจะสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบที่มีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตูส่วนตรงช่วงอกเลามีลายสลักลักษณะเช่นเดียวกับกรอบ

ภาพประกอบ 24 ภาพขยายส่วนที่มีลิงและนกบนประตูลำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 4
วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพจริง

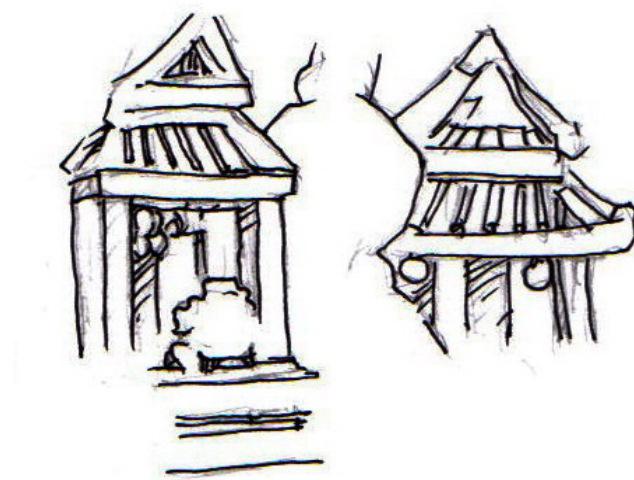

ลายเส้น

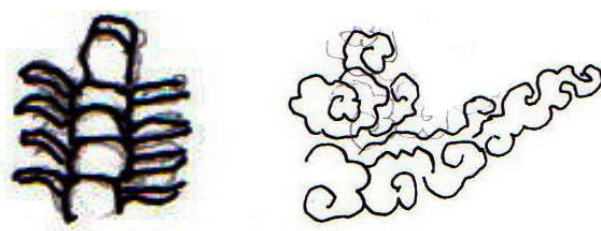
ภาพประกอบ 25 บานประตูลำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 5 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูลำหลักช่องที่ 2 บานขวาส่วนที่ 5 ด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

จากบริเวณด้านล่างสุดขึ้นไปตลอดส่วนที่ 5 เริ่มจากมีนกกินปลาสองตัว ยืนอยู่ข้างโขดหิน และบริเวณด้านตรงข้ามมีศาลาพัก ถัดมามีต้นไม้ใหญ่บริเวณใต้ต้นไม้มีคนอุ้มเด็กอยู่ ด้านซ้ายส่วนด้านขวามีลักษณะก้นหน้าใต้ลงมา มีบันไดตรงชอกหิน เหนือขึ้นมามีต้นไม้ขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้างสลับกับโขดหินและกิ่งไม้ที่มีพุ่มใบอย่างหนาแน่น ถัดขึ้นมามีศาลาเก๋งจีนตั้งอยู่ตรงชอกหินผา ด้านหน้าศาลามีนักบวชสององค์ทำทางกำลังเดินลงจากศาลา เหนือขึ้นไปมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่ด้านข้าง และเหนือขึ้นไปบริเวณผาหินมีดอกไม้ขึ้นอยู่เต็มตามชอกหิน บริเวณหน้าผาที่มีต้นไม้ ดอกไม้ขึ้นเต็มเช่นกัน ส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบที่มีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตูส่วนตรงช่วงอกเลามีลายสลักลักษณะเช่นเดียวกันกับกรอบ

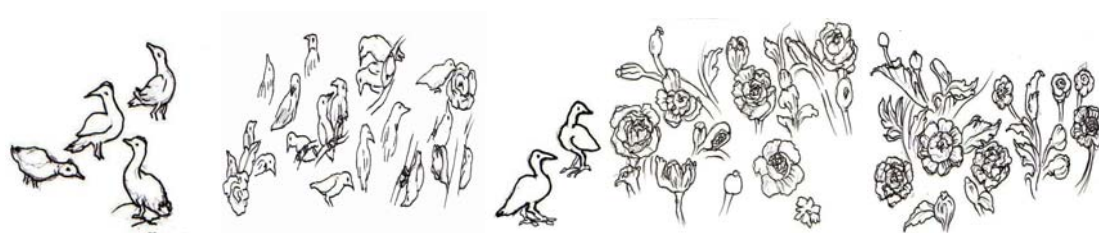
ภาพประกอบ 26 ภาพขยายสิ่งก่อสร้างบ้านประตูลำหลักช่องที่ 2 บ้านชาวช่วงครึ่งล่าง 5
วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพขยายตะขาบและปูเมฆ (รายละเอียดที่เพิ่มเติมแตกต่างกับบ้านชาว)

ภาพประกอบ 27 รูปแบบลวดลายบ้านประตูลำหลักช่องที่ 2 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

นก

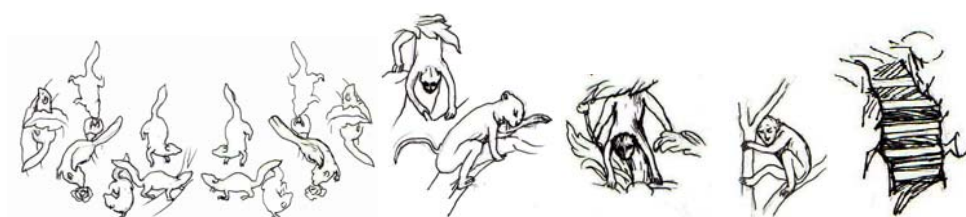
ดอกพุดตาน

โขน

นักบวช

คน

กระรอก

ลิง

บันไดหิน

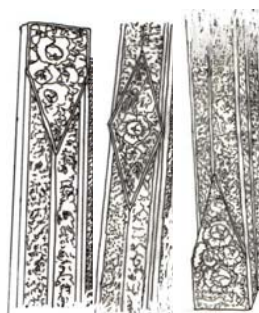
ปุยเมฆ และตะขาบ(ลวดลายเพิ่มเติมเฉพาะบานซ้าย)

ศาลา

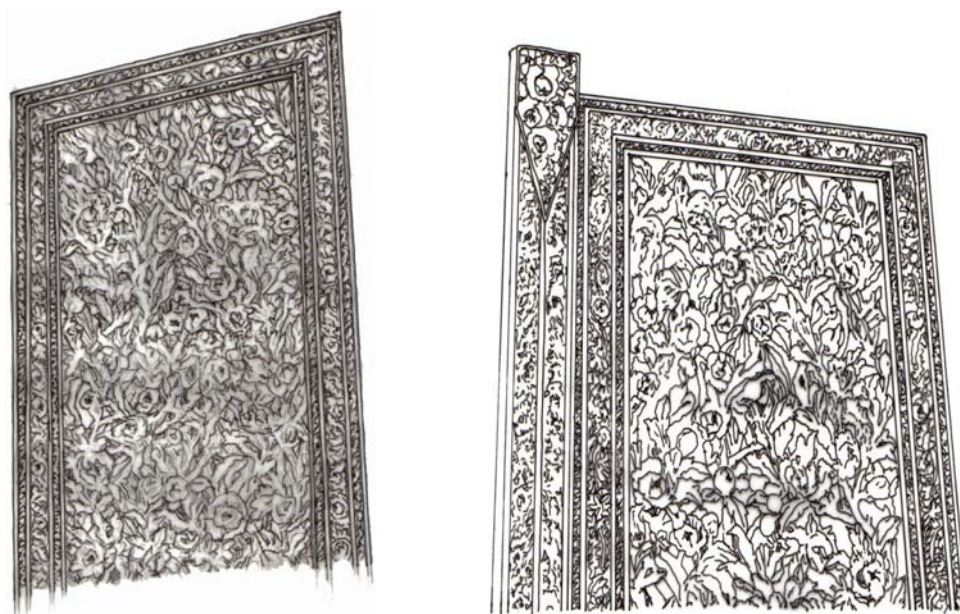

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

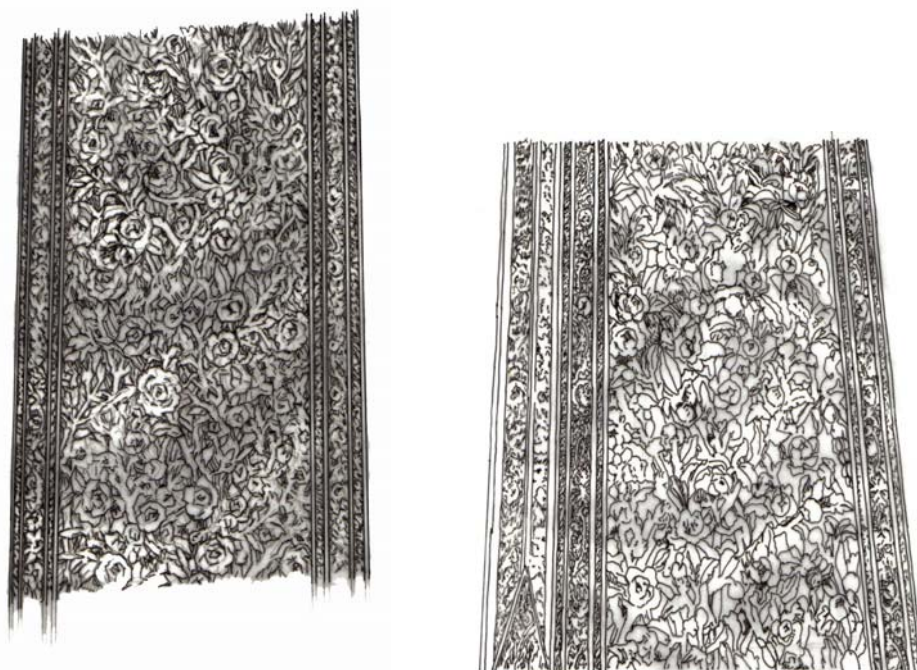

ลายดอกพุดตานบนอกเสา

ภาพประกอบ 28 รูปแบบลวดลายบานประตูหลักช่องที่ 2 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

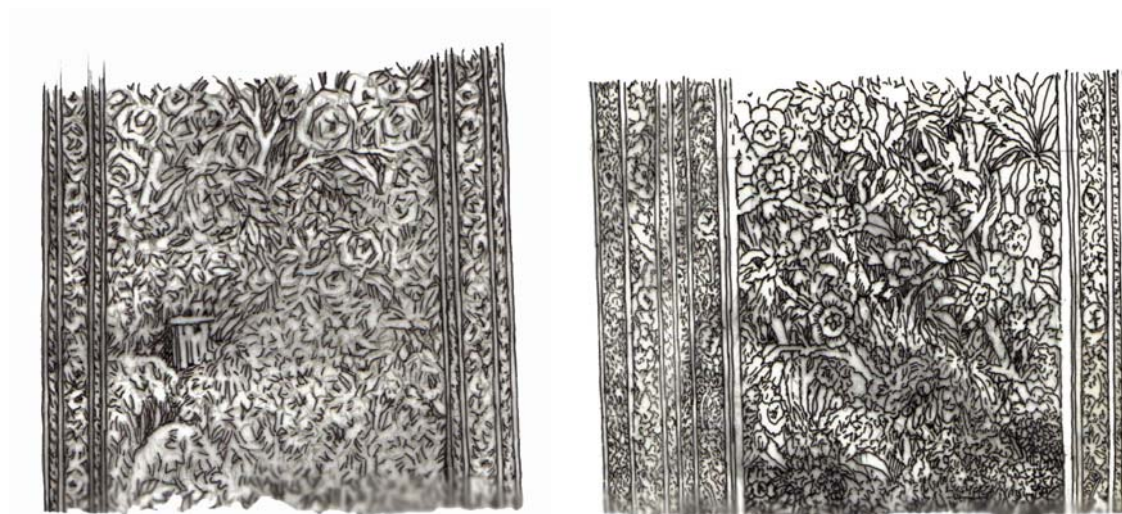
ภาพประกอบ 29 , 30 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายและขวาส่วนที่ 1 วิหาร
วัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏลวดลายดอกพุดตานมี
ความละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพประกอบ 31 , 32 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายและขวาช่วงครึ่งบน 2
วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏเป็นลวดลายมีความ
ละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

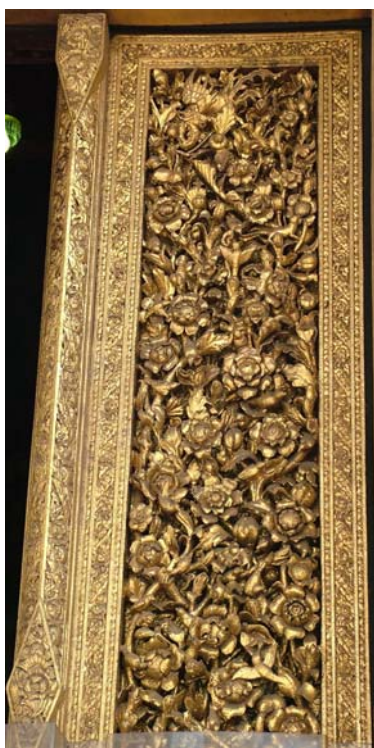
ภาพประกอบ 33 , 34 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายและขวา ส่วนที่ 3
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏเป็นลวดลายมีความ
 ละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพประกอบ 35 , 36 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายและขวา ช่วงครึ่งล่าง 4
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏเป็นลวดลายมีความ
 ละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพประกอบ 37 , 38 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายและขวาส่วนที่ 5
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏเป็นลวดลายมีความ
 ละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 39 บานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานชาวช่วงบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานชาวช่วงครึ่งบนด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

บานประตูทั้งบานมีขนาด 97 x 400 ซม. เริ่มจากช่วงบนมีหงส์จีน(หางมีลักษณะเรียวยาวคล้ายหางนกยูง)บินโฉบด้านข้างอยู่บนยอดต้นดอกพุทตานมีดอกตูม ดอกบานแทรกอยู่เต็มพื้นที่ ไล่ต่ำลงมามีดอกตูม ดอกบาน และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกัน ถัดลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้ ทั้งเกาะบนกิ่งดอก และกำลังบิน นกที่เกาะ มองเห็นนกไม่เต็มตัว เห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรงโดยมีกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้บางส่วนบังตัวนก ถัดมาเกือบสุดครึ่งบานมีกระรอกแหงนหน้าขึ้นข้างบน เกาะอยู่บนกิ่งดอก โดยรอบมีดอกไม้ กิ่งไม้และใบไม้ที่ทับซ้อนกันส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบจะสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบมีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตู

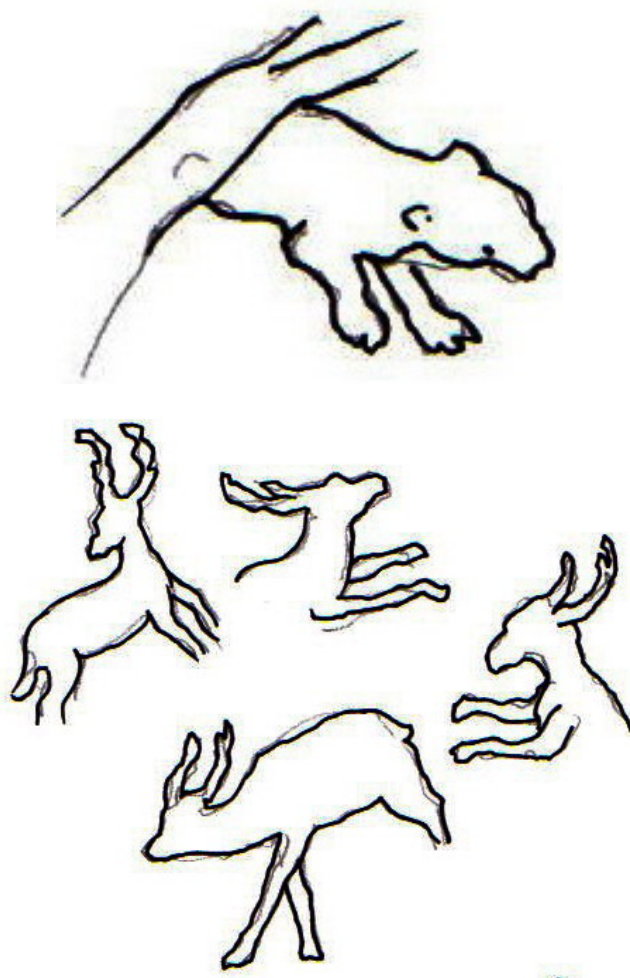
ภาพประกอบ 40 ภาพขยายส่วนที่มีหงส์จีนและนก บานประตูลำหลักช่องที่ 3 บานขวาช่วง
ครึ่งบน 1 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

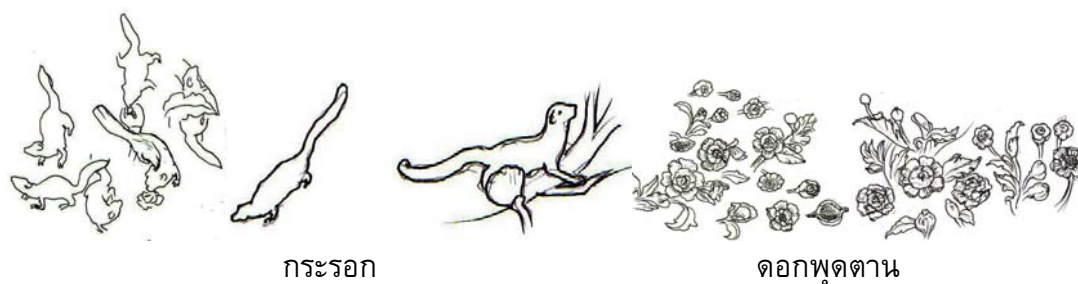
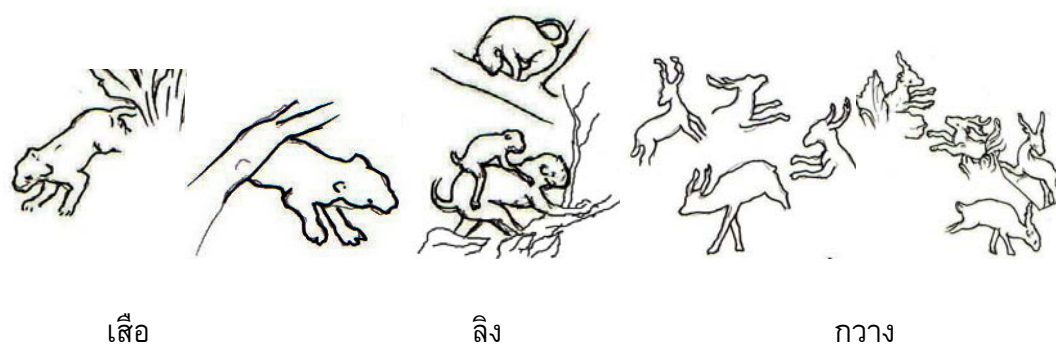
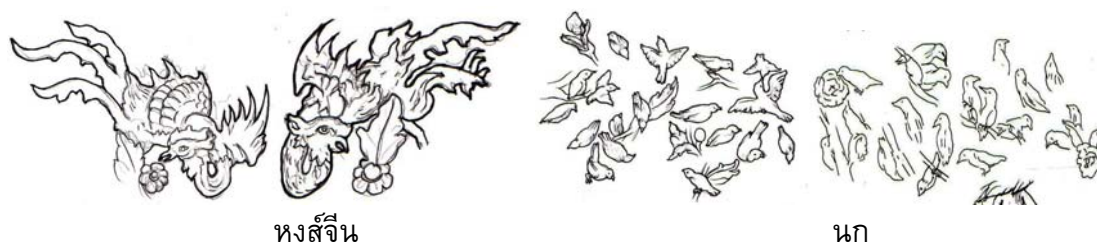
ภาพประกอบ 41 บานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขาวช่วงล่างวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขาวช่วงครึ่งล่างด้านหน้าวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

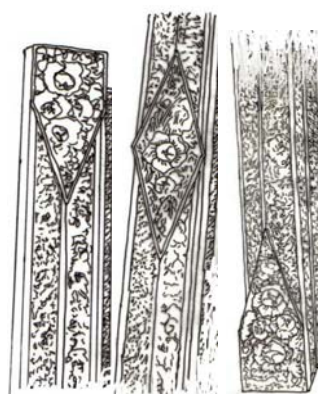
เริ่มจากช่วงล่างสุดช่วงโคนต้นดอกพุทธานมีกวาง 1 ตัวกำลังกินอาหารบนพื้นดินเท้าหลังเหยียบบนโคนต้นดอกไม้ บนต้นมีนกเกาะอยู่พร้อมดอกไม้ที่อยู่ตามโคนต้นเยื้องมาทางด้านหน้ามีเสือซ่อนอยู่ในซอกของโคนต้นดอกไม้ ถัดขึ้นมามีกวางตัวที่ 2 ทำทางเลี้ยวหลังอยู่บนกิ่งดอกและกวางตัวที่ 3 , 4 ทำทางหมอบเหนือขึ้นมามีลิงเกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้ 2 ช่วงโดยมีลิงพร้อมลูกเกาะบนหลังของช่วง 1 ช่วงที่ 2 มีลิงนั่งอยู่ตรงง่ามกิ่งไม้ ต้นดอกไม้ประกอบด้วยดอกตูม ดอกบาน ผลดอก กิ่ง ก้านและใบอย่างหนาแน่น และบางส่วนทับกัน ซ้อนกัน บังกัน พร้อมทั้งมีนกและกระรอกเกาะอยู่ตามกิ่ง ก้านเป็นช่วง ๆ บริเวณขอบประตูโดยรอบสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบที่มีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตู

ภาพประกอบ 42 ภาพขยายส่วนที่มีเสือและกวาง บานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานขวาส่วนที่ 2
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

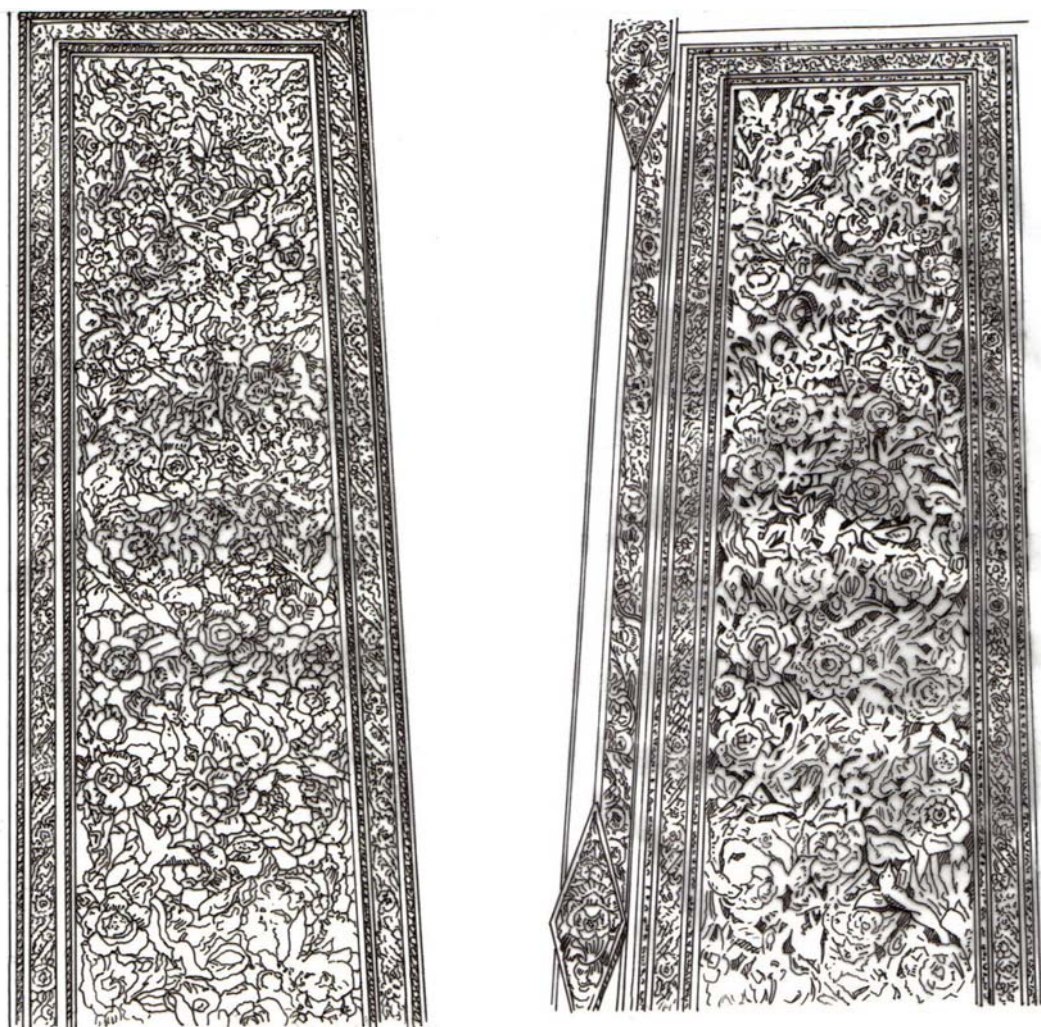

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

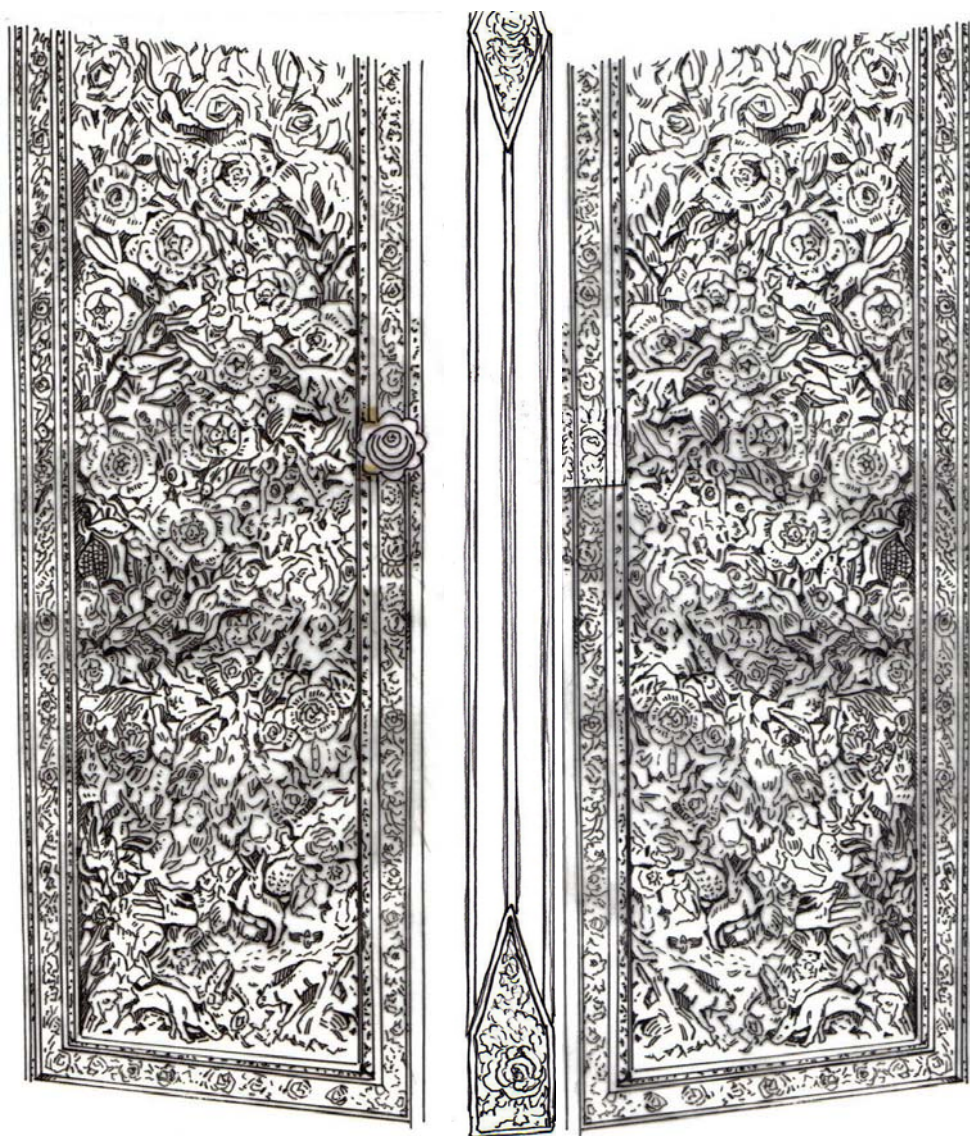

ลายดอกพุดตานบนอกเสา

ภาพประกอบ 43 รูปแบบลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 3 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพประกอบ 44 , 45 ลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานซ้ายและขวาช่วงครึ่งบน
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏลวดลายมีความ
 ละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพประกอบ 46 , 47 ลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 3 บานซ้ายและขวาช่วงครึ่งล่าง
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏลวดลายมีความ
 ละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพประกอบ 48 , 49 ภาพบานประตูจำหลักด้านหลังช่องที่ 4 และช่องที่ 6
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

บานประตูด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม มีบานประตูจำหลัก 4 บานแบ่งออกเป็น ช่องที่สี่ 2 บาน ช่องที่หก 2 บาน สำหรับการศึกษาวิเคราะห์ นำมา 2 บาน โดยเลือกช่องละ 1 บาน เนื่องจากบานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายและขวามีลวดลายเหมือนกันและประตูช่อง 6 บานซ้ายและขวามีลวดลายเหมือนกัน มีความแตกต่างในส่วนลวดลายวางสลักลับด้าน และ รายละเอียดของลวดลายบางส่วนมีขนาดไม่เท่ากัน

ภาพจริง

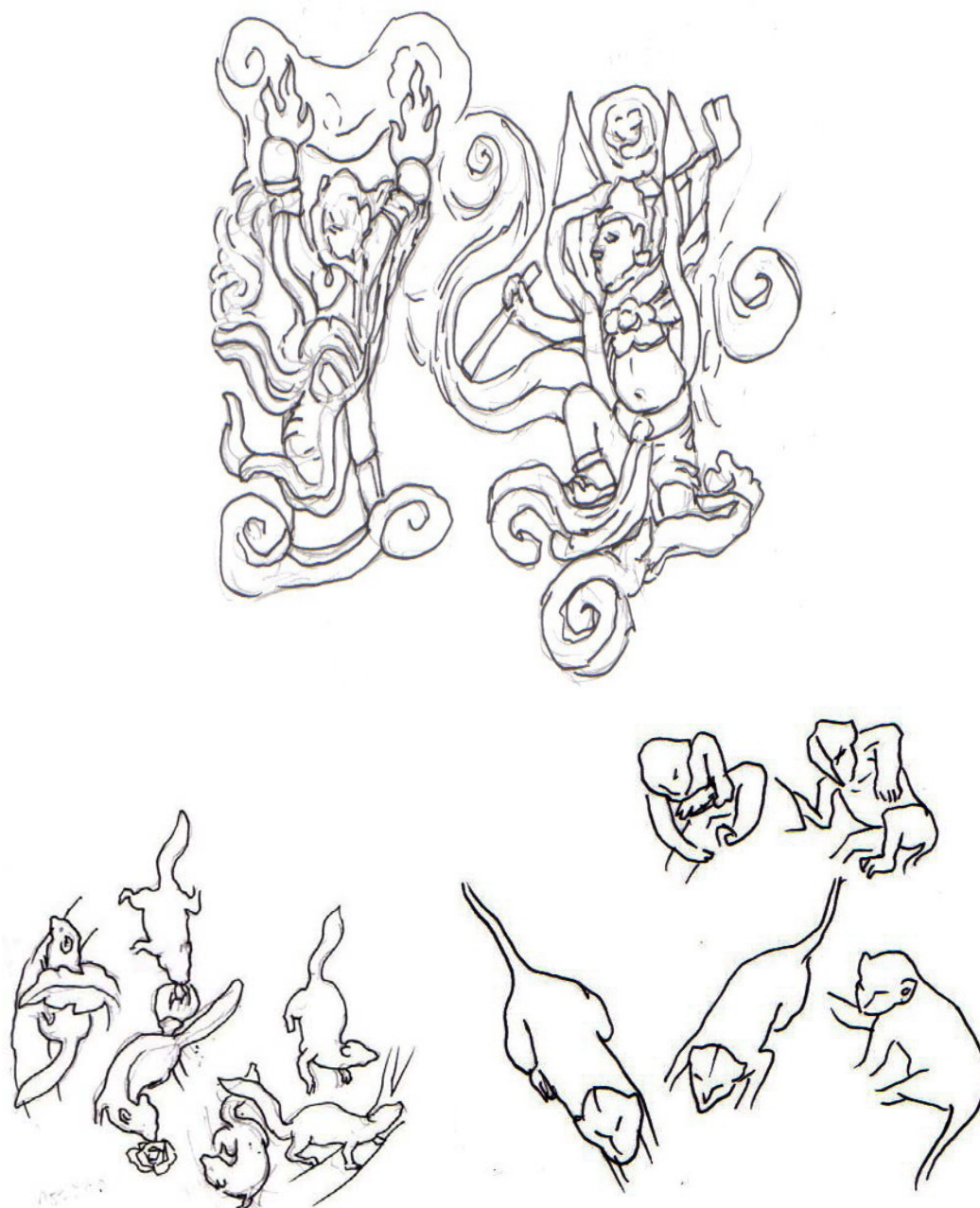

ลายเส้น

ภาพประกอบ 50 บานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งบนด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

เริ่มจากช่วงบนมีเทพจีนสององค์อยู่บนยอดต้นดอกพุทตานที่มีดอกตูม ดอกบานแทรกอยู่อย่างหนาแน่น ผสมกับปุยเมฆที่แทรกอยู่ตามช่องกิ่งไม้ถัดมาทางด้านล่างเป็นดอกมีดอกตูม ดอกที่บานพร้อมกับผลดอก และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกันเต็มพื้นที่ ถัดลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้ ทั้งเกาะบนกิ่งดอก และที่ซ่อนตัวตามซอกกิ่งไม้ใบไม้ นกที่เกาะ มองเห็นนกไม่เต็มตัว จะเห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรงโดยมีกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้บังตัวนก ถัดมาเกือบสุดครึ่งบาน มีกระรอกหันหน้าลงมาด้านล่าง เกาะอยู่บนกิ่งดอก และมีลิงกำลังนั่งอยู่บนกิ่งไม้ โดยรอบประกอบด้วยดอกไม้ กิ่งไม้และใบไม้ จัดวางเต็มพื้นที่ ส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบที่มีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบาน

ภาพประกอบ 51 ภาพขยายส่วนที่มีองค์เทพจีน กระรอกและลิงบนประตูลำหลักช่องที่ 4 บาน
ซ้ายช่วงครึ่งบน 1 ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพจริง

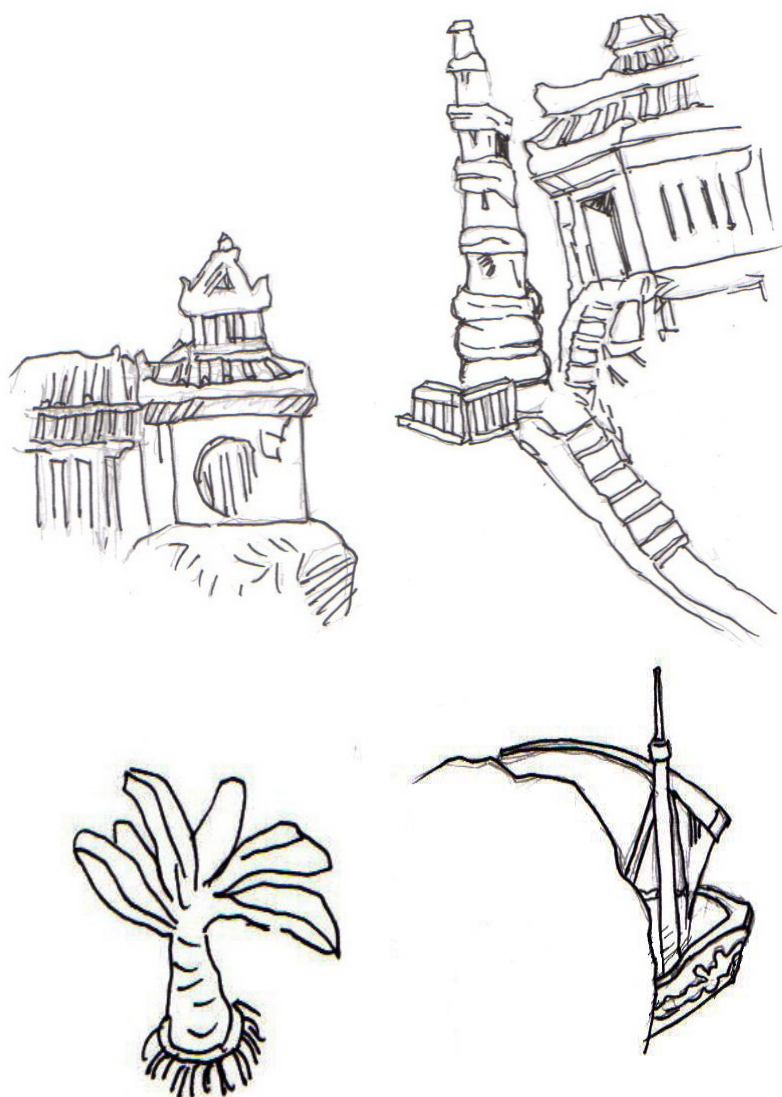

ลายเส้น

ภาพประกอบ 52 บานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

เริ่มจากช่วงกลางของบานประตูต่อกับบานช่วงบนมีดอกพุดตาน ลำต้น และกิ่งก้านใบ มีดอกตูม ดอกบานพร้อมกับผลดอก และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกันหนาแน่น ถัดลงมา มีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้มากิ่งหนึ่ง ทั้งเกาะบนกิ่งดอก และที่ซ่อนตัวตามซอกกิ่งไม้ใบไม้ นกที่เกาะมองเห็นนกไม่เต็มตัว เห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรงโดยมีกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้บังตัวนก ถัดมา มีลิงเกาะอยู่บนลำต้นไม้หันหัวลงมาทางด้านล่าง อีกหนึ่งตัวนั่งอยู่ตรงพุ่มกิ่งไม้ ต่ำลงมา บริเวณซอกโขดหินมีต้นไม้และกล้วยไม้โผล่ขึ้นมาให้เห็นอย่างหนาแน่น เยื้องโขดหินมีศาลาพักอยู่ด้านริมขวาตั้งอยู่บนโขดหิน ถัดลงมามีศาลาและถะ รูปทรงคล้ายเจดีย์แต่ไว้สำหรับประดับโคมไฟ ถัดมาด้านหน้า มีกระถางดินซึ่งตั้งอยู่ข้าง ๆ และมีนักบวชยืนอยู่ข้างเจดีย์ ที่ตั้งบนโขดหินเช่นเดียวกับหลังแรกแต่หลังนี้มีบันไดหินเป็นทางขึ้น ส่วนด้านล่าง ช่วงด้านขวามือด้านหน้าโขดหินมีต้นปาล์มเล็ก หนึ่งต้นถัดต่ำลงมาตรงซอกหินมีต้นไม้เล็ก ๆ จัดวางเต็มพื้นที่ ผังขวามือบริเวณซอกโขดหินมีเรือขนาดเล็กจอดอยู่ และส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบจะสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบที่มีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตู

ภาพประกอบ 53 ภาพขยายส่วนที่มีศาลา ตะ ต้นปาล์มและเรือบานประตู่จำหลักช่องที่ 4 บาน
ซ้ายช่วงครึ่งล่าง 2 ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

องค์เทพจีน

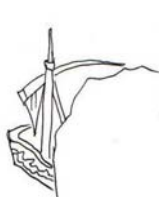
นักบวช

กระถางดิน

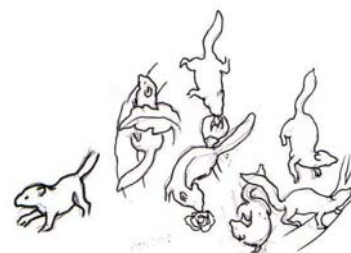
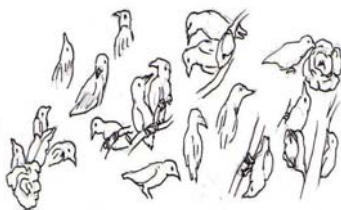
ศาลา และกะ

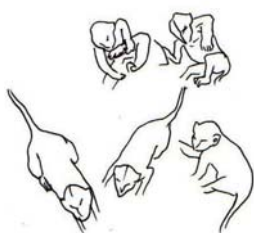
เรือ

นก

กระรอก

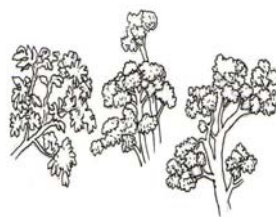
ลิง

ดอกพุดตาน

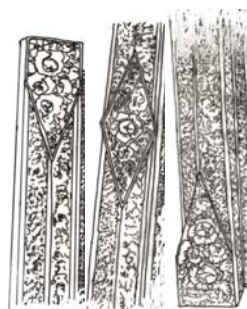
ปาล์ม

ต้นไม้

โขดหิน

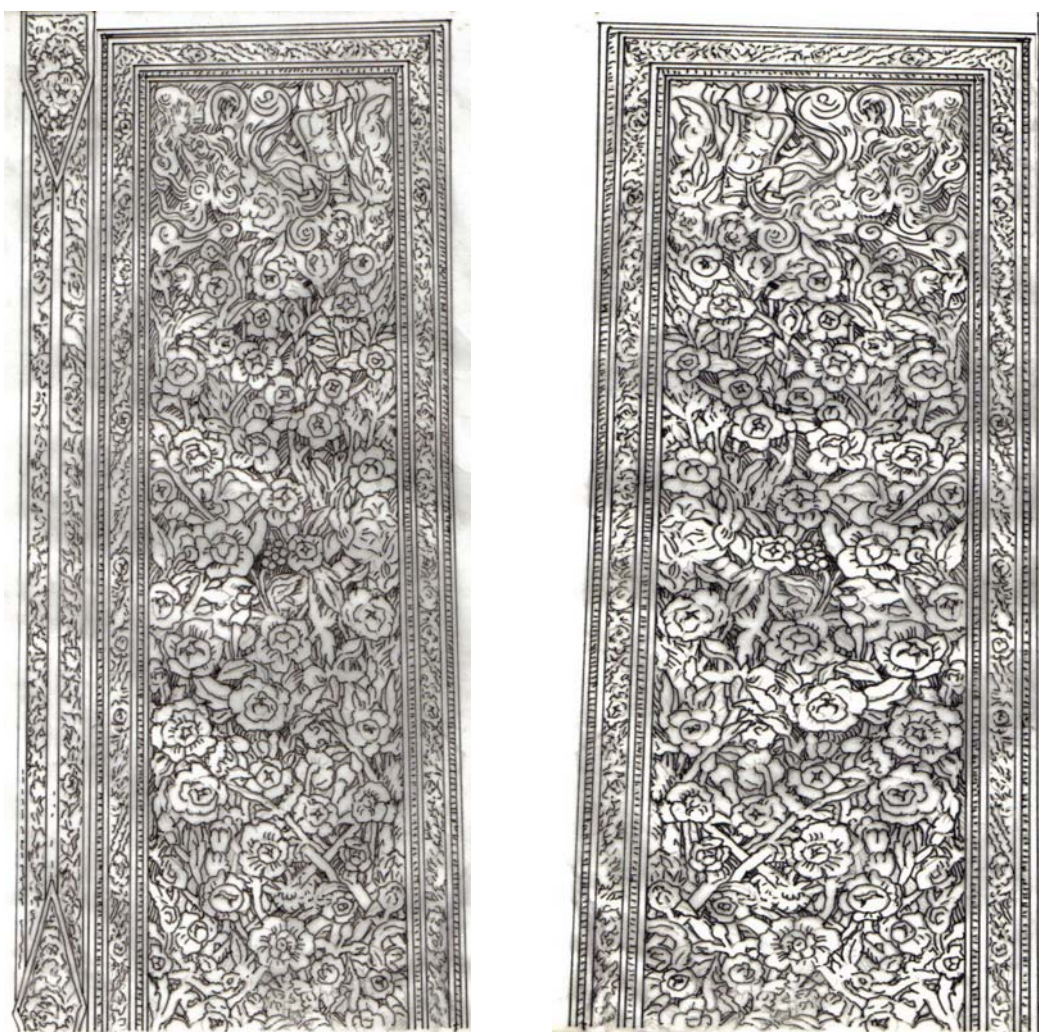

ลายดอกพุดตานบนอกเสา

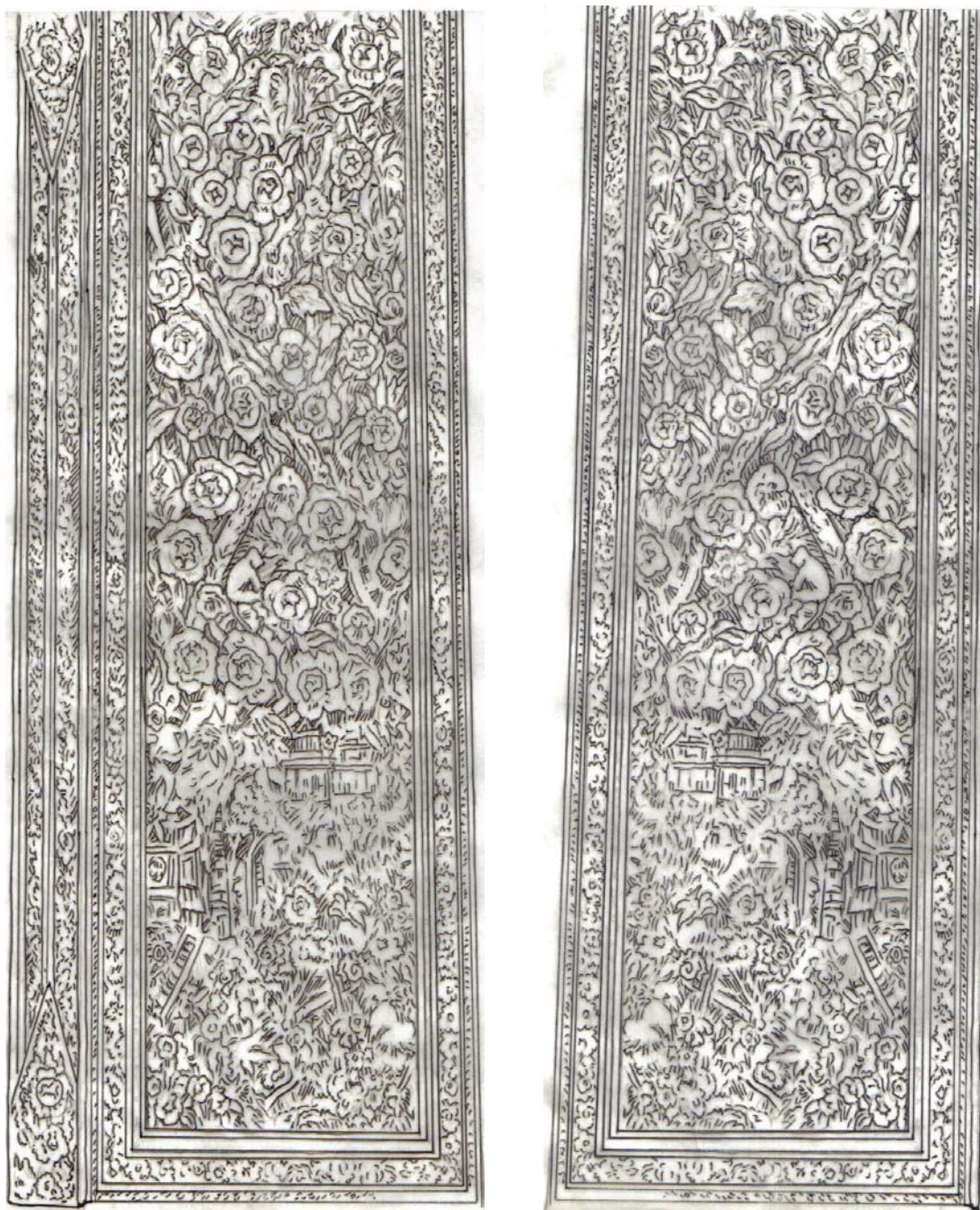

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

ภาพประกอบ 54 รูปแบบลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 4 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

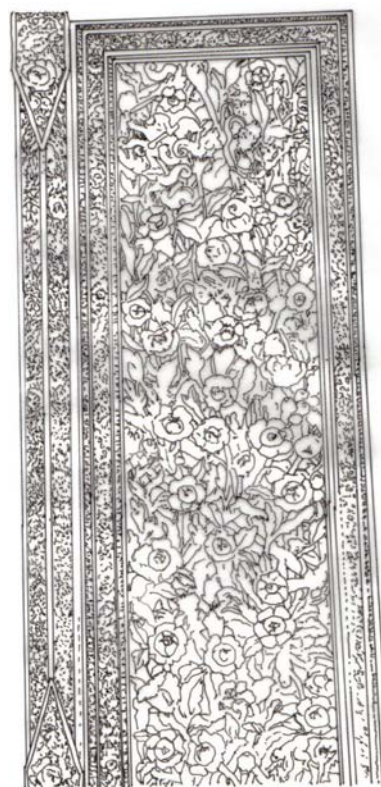
ภาพประกอบ 55 , 56 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานซ้ายและขวาช่วงครึ่งบน
ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏลวดลายมี
ความละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพประกอบ 57 , 58 ภาพลายเส้นบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 4 บานซ้ายและขวาช่วงครึ่งล่าง
ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏวดลายมี
ความละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพจริง

ลายเส้น

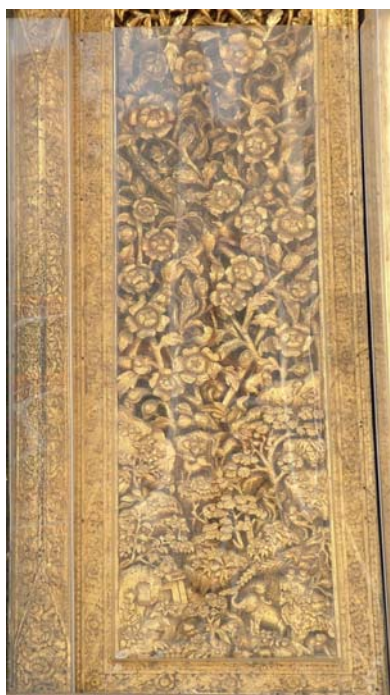
ภาพประกอบ 59 บานประตูจำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งบนด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

เริ่มจากช่วงบนมีเทพจีนสององค์อยู่บนยอดต้นพฤกษา ที่มีดอกพุดตาน ผสมกับปุยเมฆแทรกอยู่ตามช่องกิ่งไม้ถัดมาทางด้านล่างมีดอกตูม ดอกบานพร้อมกับผลดอก และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกันหนาแน่น ถัดลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้ ทั้งเกาะบนกิ่งดอก และที่ซ่อนตัวตามซอกกิ่งไม้ใบไม้ นกที่เกาะ มองเห็นนกไม่เต็มตัว เห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรงโดยมีกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้บังตัวนก ถัดมาเกือบสุดครึ่งบาน มีกระรอกหันหน้าลงมาด้านล่าง เกาะอยู่บนกิ่งดอก และมีลิงนั่งอยู่บนกิ่งไม้ ถัดลงมาลิงอีกตัว กำลังเดินลงมาจากต้นไม้ เหยียดต่ำลงมาลิงอีกตัวคลานอยู่บนกิ่งไม้ โดยรอบประกอบด้วยดอกไม้ กิ่งไม้และใบไม้ที่จัดวางเต็มพื้นที่ ส่วนบริเวณขอบประตูโดยรอบจะสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกพุดตานกับใบที่มีลักษณะซ้ำกันตลอดโดยรอบของบานประตู

ภาพประกอบ 60 ภาพขยายส่วนที่มีองค์เทพจีน และลิงบานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วง
ครึ่งบน 1 ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพจริง

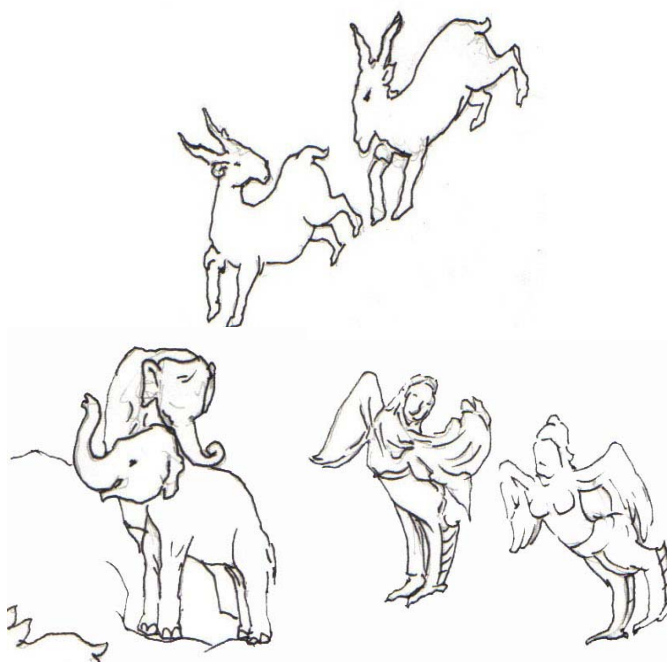

ลายเส้น

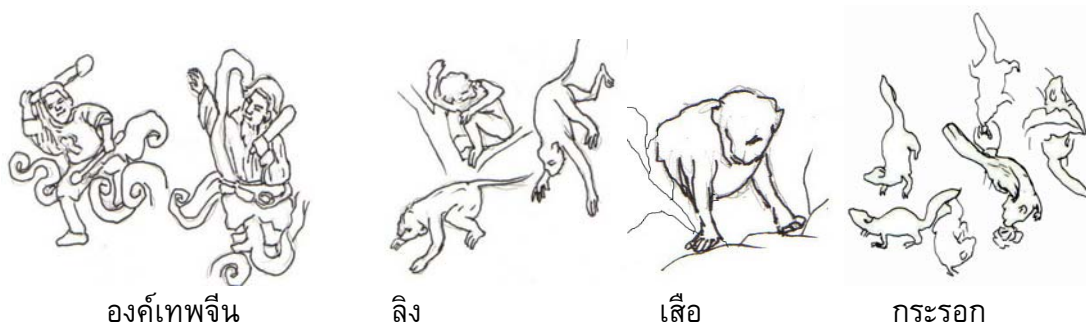
ภาพประกอบ 61 บานประตูหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างด้านหลัง
วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งล่างด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

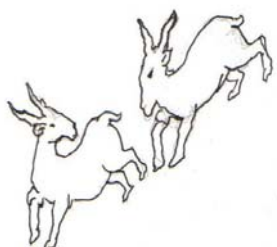
เริ่มจากช่วงกลางของบานประตูต่อกับบานช่วงบนมีดอก ลำต้น และกิ่งก้านใบ มีดอกตูม ดอกบานพร้อมกับผลดอก และก้าน กิ่งใบที่สลับทับซ้อนกัน บังกันอย่างหนาแน่น ถัดลงมามีนก เกาะอยู่บนกิ่งดอกไม้ ทั้งเกาะบนกิ่งดอก และซ่อนตัวตามซอกกิ่งไม้ใบไม้ นกที่เกาะ มองเห็น นกไม่เต็มตัว เห็นตัวนกโผล่ด้านข้าง ด้านตรง โดยมีกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้บังตัวนก ถัดมา เกือบสุดบาน มีกระรอก เกาะอยู่บนโขดหิน ต่ำลงมามีแพะสองตัววิ่งบนโขดหินในบริเวณซอก โขดหินมีต้นไม้ขนาดเล็กและกล้วยไม้ ข้างโขดหินมีกิ้งกือยืนอยู่ตัวแรกยืนอยู่บนโขดตัวที่สองอยู่ ด้านล่างเยื้องต่ำลงมา ถัดลงมามีศาลาพักอยู่ด้านริมซ้าย ส่วนช่วงกลางมีช้างสองตัวหยอก ล้อเล่นกัน เนื้อช้างเล็กน้อยตรงซอกหินมีนกฮูกเกาะเป็นคู่ ส่วนด้านล่างสุดมีกระต่ายสองตัววิ่ง ไล่กัน ช่วงด้านขวามือตรงซอกหินมีเสือลักษณะโผล่หัวออกมา และส่วนบริเวณบนนอกเสาและ ขอบประตูโดยรอบจะสลักเป็นกรอบเดินเป็นลายเส้นตรงล้อมรูปดอกกับใบมีลักษณะซ้ำกันตลอด โดยรอบของบานประตู

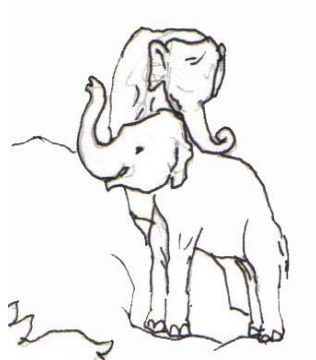
ภาพประกอบ 62 ภาพขยายส่วนที่มี แพะ ช้างและสัตว์หิมพานต์(คล้ายกินรีในวรรณคดีไทย)
บานประตูลำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายช่วงครึ่งล่าง 2 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพประกอบ 63 รูปแบบลวดลายบานประตูลำหลักช่องที่ 6 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

แพะ

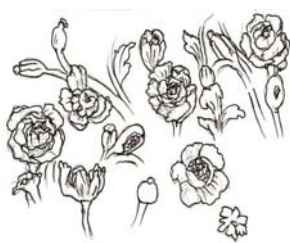
ช้าง

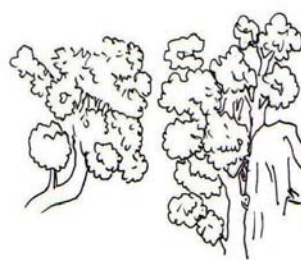
สัตว์หิมพานต์รูปร่างคล้ายกินรี

กล้วยไม้

ดอกพุดตาน

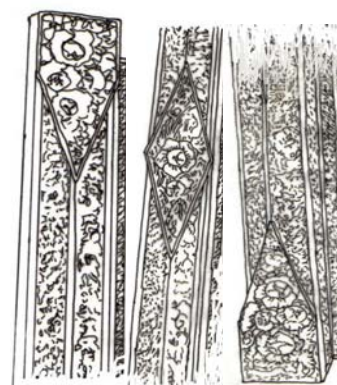
ต้นไม้

โขดหิน

ศาลา

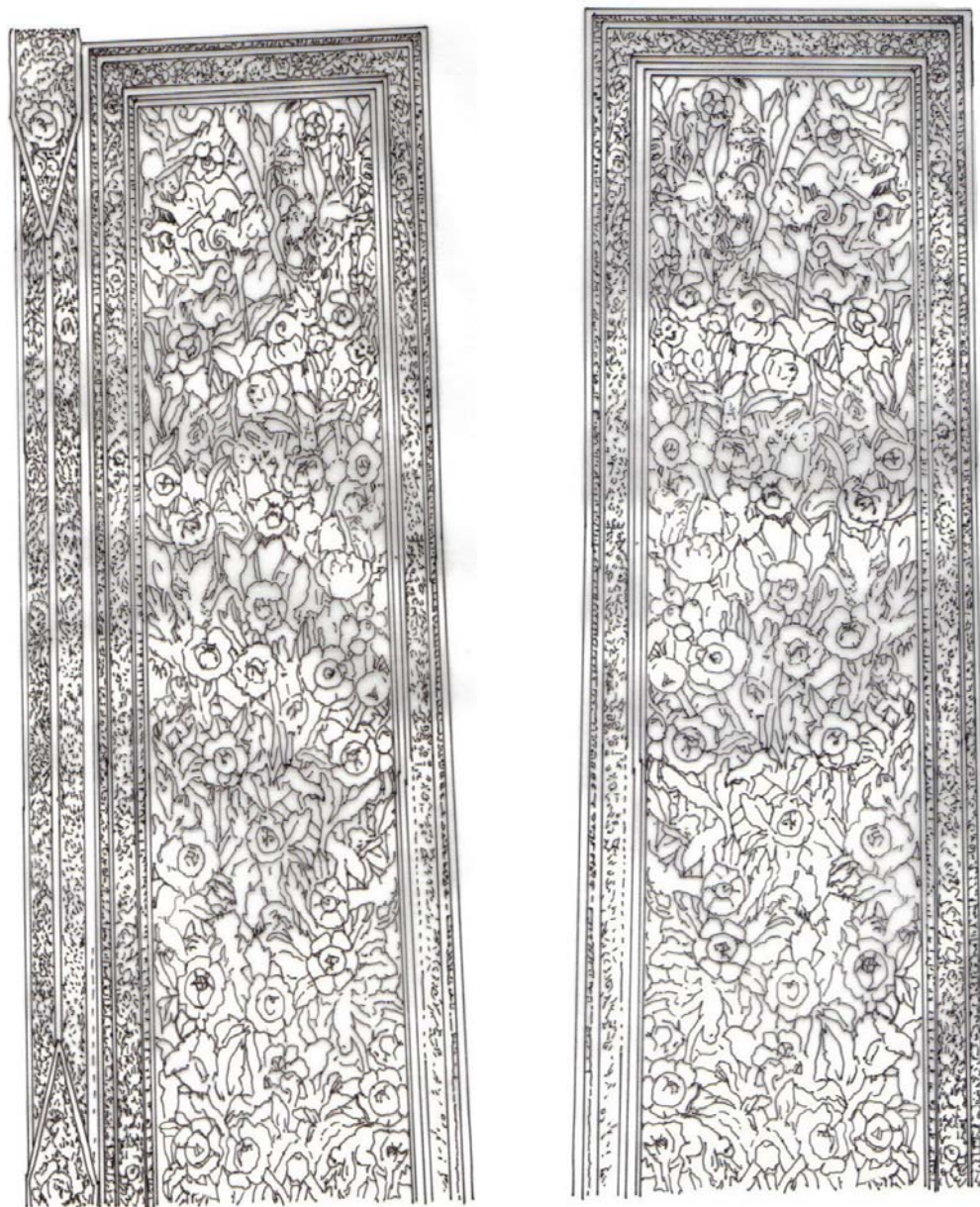

ลายดอกพุดตานบนอกเสา

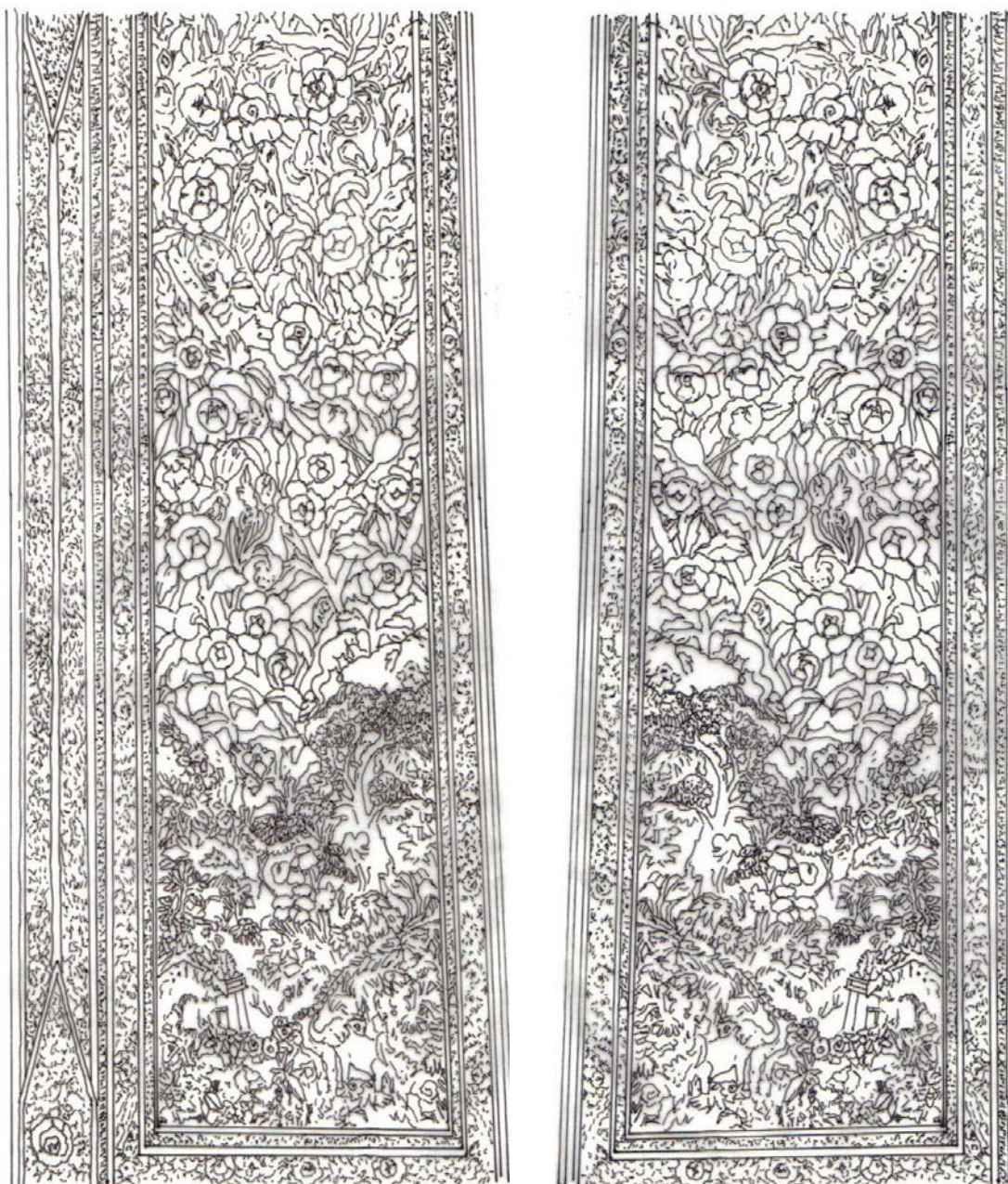

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

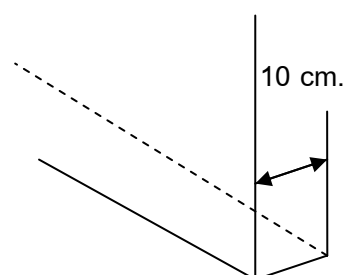
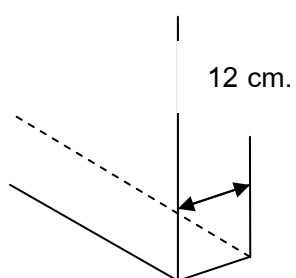
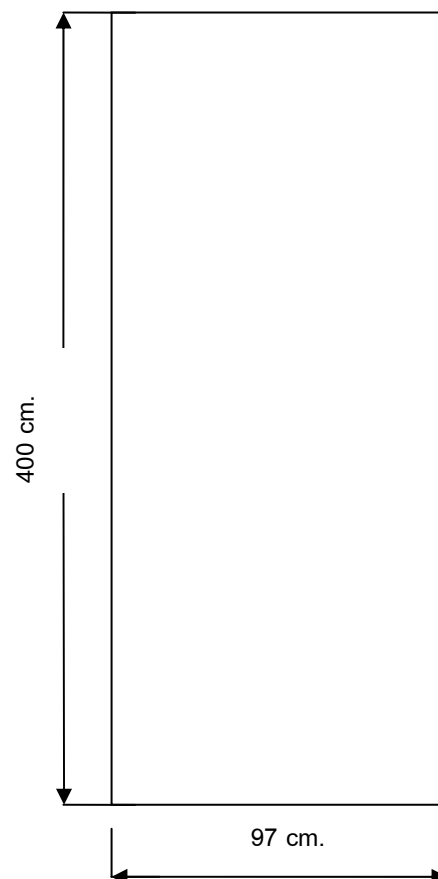
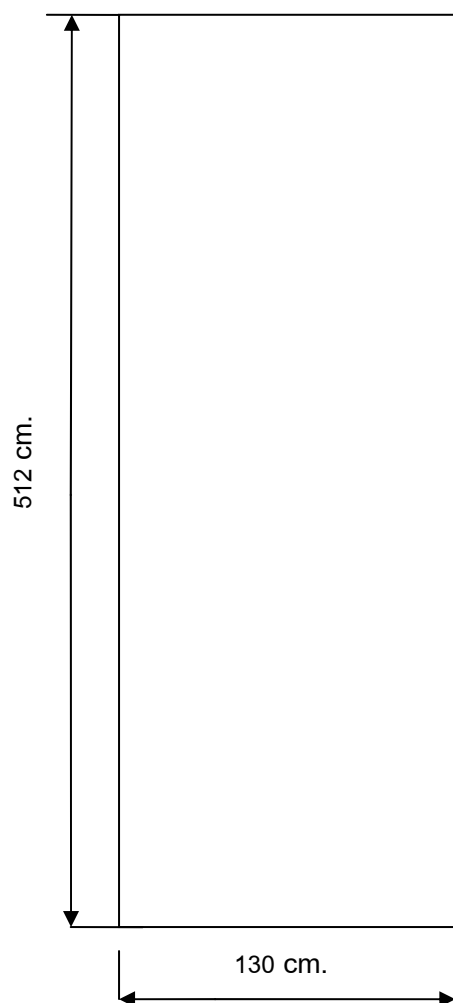
ภาพประกอบ 64 รูปแบบลวดลายบานประตูหลักช่องที่ 6 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาพประกอบ 65 , 66 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายและขวา
ช่วงครึ่งบนวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏผลลายมี
ความละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ภาพประกอบ 67 , 68 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 6 บานซ้ายและขวาช่วงครึ่งล่าง
ด้านหลังวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม จากการลอกลายถอดเป็นลายเส้นปรากฏลวดลายมี
ความละเอียดสูงและจัดวางเต็มพื้นที่

ความหนา

ภาพประกอบ 69 , 70 , 71 , 72 ขนาดความกว้าง ความสูงและหนาบานประตูเจ้าหลัก
 วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม

กลวิธีการจำหลัก

ในบันทึกความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีกล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-
หล้านภาลัย ทรงเป็นผู้ลงมือจำหลักเป็นปฐม ทำนองเอาเคล็ดหรือเอาฤกษ์เอาชัย แล้วให้กรม
หมื่นวิจิตรสุนทรกับช่างไปดำเนินการจำหลักต่อ เหตุที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 2
ทรงจำหลักบานประตูเป็นปฐมก็คงจะเนื่องด้วยบรรดาช่างทราบว่าจะพระองค์เป็นช่างผู้มีฝีมือ มี
ผลงานจำหลักที่มีชื่อเสียงเลื่องลือเป็นที่กล่าวขานมาแล้ว เช่น หัวพระลักษณ์ พระรามของหุ่น
หลวง (ปัจจุบันประดิษฐานในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร) สำหรับงานจำหลักบานประตู
วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นการจำหลักแนวเหมือนจริง เลียนแบบธรรมชาติ อย่างละเอียด
ประณีตลึบซับซ้อน กิ่งลอยตัว ถือเป็นงานชิ้นหนึ่งที่มีความยิ่งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 2 บาน
ประตูจำหลักวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดย
การใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ขั้นตอนแรกเตรียม
แผ่นไม้ความหนา 4 - 6 นิ้ว แล้วใช้ดินสอดำร่างตามแบบที่ได้ออกแบบไว้ จากนั้นใช้วิธีกลนรูป
(การกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยัง
ไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อกลนเสร็จแล้วจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วน
รองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ ลงมาเรื่อย ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์
จากนั้นทำการตรวจเช็ครายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ว่าต้องเสริมแต่ง หรือแกะเพิ่มเติมรายละเอียด
เล็ก ๆ น้อย ๆ บางสิ่งเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้ามีต้องทำในขั้นตอนนี้ ก่อนที่จะทำการขัดเกลาให้เรียบ
ในส่วนที่มีเส้นไม้ ปกติช่างบรมครูจะไม่นิยมการขัดเกลาชิ้นงานแกะสลัก โดยช่างจะใช้วิธีฝน
เครื่องมือแกะให้คมกริบอยู่ตลอด ช่างจะใช้เครื่องมือที่มีความคมแกะสลักโดยทิ้งรอยลึ่วไว้ แกะ
ทิ้งรอยให้ดูถึงความชำนาญของฝีแปรง การใช้ร่องรอยลึ่วของการแกะสลักจะบ่งบอกถึง
ความรู้สึบบางอย่างแฝงไว้ในผลงานศิลปินผู้สร้างงาน กรณีที่ใช้กระดาดทรายขัดจะขัดเฉพาะ
ในบางส่วนที่ไม่มีความเรียบร้อยเท่านั้น เช่น การแกะในส่วนที่เป็นตาไม้ หรือบางครั้งต้องแกะ
ย้อนรอยเส้นไม้ เมื่อทำการขัดด้วยกระดาดทรายเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อมานำชิ้นงานมาทำ
ความสะอาดโดยใช้ปื้ลมเป่าหรือด้วยวิธีการอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีผงฝุ่นเกาะอยู่ตามตัวลาย จากนั้น
ใช้ผ้าชุบน้ำอุ่นหรือชุบน้ำมันซักแห้งพอหมาด ๆ เสร็จแล้วจึงนำไปผึ่งตากลมให้แห้ง เพื่อ
เตรียมไว้สำหรับการตกแต่งในขั้นตอนต่อไป ช่างจินอาวูโส วัย 70 ปี อดีตช่างจำหลักเชื้อสายจีน
อาศัยอยู่ ซ.วัดทองเพลง ย่านวงเวียนใหญ่ กล่าวถึงงานจำหลักว่า เขาติดตามญาติผู้ใหญ่มาจาก
จีนตั้งแต่ยังเด็กเพื่อมาทำการแกะสลักโดยเป็นลูกมือก่อน เมื่อชำนาญจึงได้เป็นช่างอย่างเต็มตัว
เมื่อ 40 กว่าปีที่ผ่านมา ช่างจำหลักมีมาก ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปเกือบหมด ความรู้ต่าง ๆ จาก
การจำหลักไม้ไม่มีการสืบทอดหรือสอนแก่คนรุ่นหลัง จึงทำให้ภูมิความรู้เกี่ยวกับงานจำหลักสูญ
หายด้วย ปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือช่างสมัยก่อนไม่นิยมสอนวิชาให้ใครง่าย ๆ ถ้าจะเรียนรู้ต้องไป
ขอสมัครเป็นลูกมือก่อนและใช้วิธีแบบครูพักลักจำเอาเอง มีช่างรุ่นเก่าเล่าต่อกันมาว่า งาน
จำหลักที่มีชื่อเสียงเช่น วัดสุทัศนเทพวราราม เมื่อช่างจำหลักแกะสลักเสร็จ ได้ทำลายเครื่องมือ

จำหลักทั้งทั้งหมด ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับวิธีการแกะและเคล็ดลับต่าง ๆ จึงสูญหายไปด้วย สอดคล้องกับลุ่มเวช ผู้ดูแลวัดสุทัศนเทพวราราม กล่าวว่า เมื่อมาที่วัดครั้งแรกเคยได้ยินผู้ดูแลวัดคนก่อนเล่าต่อกันมาว่า ช่างสลักในสมัยนั้นเมื่อทำการแกะสลักบานประตูเสร็จแล้ว ได้ทำลายเครื่องมือสำหรับการแกะสลักทั้งทั้งหมด โดยยังไม่ทราบเหตุผลที่แท้จริงว่าเพราะเหตุใด

รูปแบบ ลวดลาย

เป็นลักษณะเลียนแบบตามธรรมชาติประกอบด้วย ลวดลายประเภทพืช เช่น ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ กล้วยไม้ ฯลฯ ประเภทสัตว์ คือ นก กระรอก ลิง แพะ ช้าง ฯลฯ ประเภทที่มีตามธรรมชาติ คือ ฆอดหิน หน้าผา ประเภทสิ่งก่อสร้าง คือ ศาลา เจดีย์ ภูเขา บ้านโคกประเภทสิ่งของ โถ กระจ่างดิน ประเภทมนุษย์ ได้แก่ คน และมนุษย์ในเทพนิยาย เช่น เทพเจ้าต่าง ๆ ของจีนและสัตว์หิมพานต์ในวรรณคดีไทย

การตกแต่งและโครงสร้างสี

บานประตูจำหลักวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมด เป็นสีทองทั้งบาน เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจน และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสีประตูจำหลักทุกบานสีที่ใช้คือสีทอง

องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน

งานจำหลักบานประตูวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม มีทั้งหมดรวม 10 บาน ทุกบานมีขนาดใหญ่ โดยเป็นบานคู่อยู่ในแต่ละช่องของประตู งานจำหลักในแต่ละบานมีรูปแบบการจัดวางที่คล้ายคลึงกันทุกบานคือ เป็นรูปพฤษภา มีกิ่ง ก้าน ใบ ดอก ลักษณะตระหวัดเกาะเกี่ยวต่อเนื่องกันทั้งบาน จัดวางอย่างเต็มพื้นที่ทั้งบานทับซ้อนกันอย่างหนาแน่น พร้อมกับมีสัตว์เกาะเหนียวเหมือนจริงตามธรรมชาติ เป็นการ จัดวางแบบคละ กัน กำหนดให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพหรือเยื้องกันเล็กน้อย โดยอยู่บริเวณช่วงบน ช่วงกลาง หรือช่วงล่างของบานส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่ไม่เป็นระเบียบแบบแผนสมดุลทั้งสองด้านเท่ากัน ตามหลักการเดิมของจิตรกรรมไทย แต่มีการแบ่งเป็นด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาไม่เท่ากันที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีน กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ภาพทั้งสองด้านมีจำนวนกิ่ง ก้าน ดอกไม้ สัตว์ มีขนาดไม่เท่ากัน แต่เมื่อมองภาพรวมแล้วให้ความรู้สึกมีน้ำหนักเท่ากัน ลวดลายมีความลึกตั้งแต่ 2 – 6.5 ซม.ทำให้เกิดมิติ คล้ายความ

เหมือนจริงตามธรรมชาติ ภาพประกอบด้วย ลำต้นพฤษภา กิ่ง ก้าน ใบ ดอก และสัตว์เต็มพื้นที่ มีความอ่อนช้อย นุ่มนวล งดงาม ผลงานจำหลักมีความละเอียด ประณีต

อิทธิพลของงานจำหลักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยมากจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่นิยมการจำหลักไม้บนบานประตูและบานหน้าต่างของโบสถ์และวิหาร บานประตูจำหลักของวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม ได้รับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายเรื่องการจำหลักรวมถึงรูปแบบและการจัดวางร่วมกับศิลปะจีน เนื่องจากสมัยรัตนโกสินทร์รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดศิลปะจีนมาก ซึ่งงานจำหลักวิหารวัดสุทัศนฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงกำหนดลักษณะลายแบบวิธีการแกะและเริ่มแกะด้วยพระองค์ก่อนแล้วโปรดเกล้าฯ ให้ช่างฝีมือแกะต่อ บานประตูจำหลักวิหารวัดสุทัศนฯ จึงมีอิทธิพลศิลปะจีนเข้ามาผสมผสานอยู่ในงาน รูปแบบลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนที่อยู่ในงาน เช่น ลำต้นพฤษภา แป๊ะกง เทพอาร์ักษ์ นักบวช ก้อนเมฆ เป็นต้น (น. ณ ปากน้ำ. 2537 : 28)

ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีนมาตั้งแต่กรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาในด้านธุรกิจการค้าขาย ในระยะเวลาการคบค้าอันยาวนานเช่นนี้ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยนำเอาศิลปวัฒนธรรมของตน ติดตัวมาเผยแพร่แก่คนไทยโดยการนำเข้ามาผสมรวมกับงานศิลปกรรมของไทย สมัยรัตนโกสินทร์สภาวะทางเศรษฐกิจประเทศไทยดีขึ้น ในทางการเมืองไม่มีศึกสงคราม จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น เป็นการบ่งชี้ถึงการมีรสนิยมทางด้านศิลปะของสังคม และเพื่อเป็นมรดกสืบทอดทางศิลปวัฒนธรรมของไทยในช่วงระยะเวลานี้ (ไชแสง สุชะวัฒน์. 2526 : 7)

งานจำหลักบานประตูวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม พบว่ามีรูปแบบลวดลายที่บ่งบอกถึงความเชื่อความศรัทธาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ลวดลายรูปเทพเจ้าของจีน ลวดลายรูปเจดีย์ของไทยสอดคล้องกับแนงน้อย ปัทมฉัตร, สมชาย ณ นครพนม (2536 : 5) กล่าวว่า งานจำหลักไม้บานประตูโบสถ์และวิหารเป็นศิลปกรรมสำคัญของชาติส่วนหนึ่งและยังเป็นศิลปะที่วิจิตรบรรจง ประณีต ตระการตา มีชีวิตชีวา มีลูกเล่นและมีเสน่ห์แฝงด้วยความเชื่อความศรัทธาในรูปแบบลวดลาย เทพเจ้า นักรบ ทวารบาลเทพผู้พิทักษ์รักษาประตู สิ่งเหล่านี้ซ่อนลึกอยู่ในจิตวิญญาณของผู้แกะสลัก เห็นได้จากผลงานจำหลักไม้บานประตูที่สามารถบอกสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า งานจำหลักวัดสุทัศนเทพวรารามรับอิทธิพลศิลปะการจำหลักไม้ตามรูปแบบของสมัยอยุธยาตอนปลายและผสมกับรูปแบบลวดลายงานศิลปะจากจีนที่แทรกอยู่ในผลงานได้อย่างกลมกลืนและสวยงาม

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ตั้งอยู่ เลขที่ 2 ถนนวัดราชบพิธ แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 ใกล้กระทรวงมหาดไทย ด้านตะวันออกจดถนนเฟื่องนคร ด้านตะวันตกจดถนนอัษฎางค์ ริมคลองคูเมืองเดิม ด้านเหนือจดถนนวัดราชบพิธ และด้านใต้จดคลองหลอดวัดราชบพิธ รัชกาลที่ 5 ทรงสร้างขึ้นเป็นวัดแรกในรัชกาล เมื่อพุทธศักราช 2412 หลังเสด็จเสวยราชสมบัติแล้ว 1 ปี เพื่อเป็นวัดประจำรัชกาลตามโบราณราชประเพณี เป็นวัดธรรมยุติกนิกาย ครั้นถึงรัชกาลที่ 6 ทรงค้ำจุนว่าวัดเป็นสถานศึกษาของกุลบุตรได้มีการสร้างขึ้นมากแล้ว จึงทรงโปรดให้มีการสร้างโรงเรียนวชิราวุธแทนการสร้างวัด ด้วยแนวพระราชดำรินี้ รัชกาลที่ 7 มิได้ทรงสร้างวัดหากทรงรับพระราชภาระทำนุบำรุงบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามนี้แทนการสร้างวัด นอกจากเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 แล้วยังเป็นที่พักของสมเด็จพระสังฆราช 2 พระองค์ และเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวิรุณหิตสยามมกุฎราชกุมารพระองค์แรก เจ้าอาวาสปัจจุบัน คือสมเด็จพระพุทธปาพจนบดี (จินตาทโร) (คณะกรรมการจัดงานสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. : 2525 : 10)

ภาพประกอบ 73 ประตูทางเข้าด้านหน้าฝั่งคลองหลอดวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

วิ

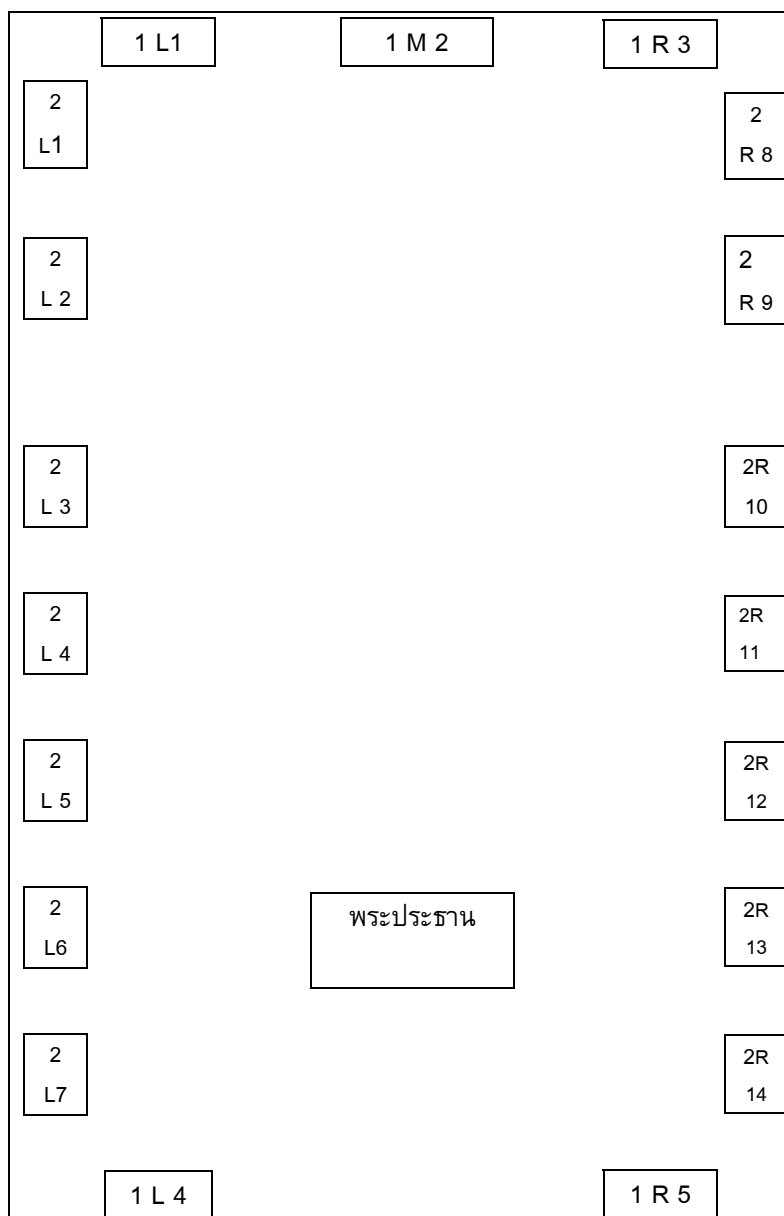
ภาพประกอบ 74 , 75 วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 76 , 77 พระพุทธรูปประทับปาวโรทัยและพระพุทธร้องคีรสน้อย พระประธานใน
วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

บานประตูเจ้าหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มีจำนวนทั้งหมด 10 บานแบ่งออกเป็นบานใหญ่ขนาด 72 x 356 ซม. จำนวน 2 บาน บานเล็กขนาด 65 x 276 ซม. จำนวน 8 บาน มีบานประตูเจ้าหลักสำหรับการศึกษาจำนวน 10 บาน และบานหน้าต่างเจ้าหลักขนาด 40 X 170 ซม. จำนวน 28 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตูเจ้าหลักบานหน้าต่างเจ้าหลักของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม จะนำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างละ 1 บาน โดยการสุ่มเลือกบานที่มีความงดงามมีลวดลายที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดมาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนบานประตูและบานหน้าต่างเจ้าหลัก รวมทั้งสิ้น 38 บาน มีลวดลายเหมือนกันทั้งหมดและมีความแตกต่างกันเฉพาะ ขนาดความกว้างและความยาวเล็กใหญ่ไม่เท่ากันและวางตำแหน่งลวดลายกลับด้านกันระหว่างบานซ้ายมือและขวามือ

ด้านหน้า

ด้านหลัง

หมายเลข 1 บานประตู (1 L 1 = บานประตูช่องที่ 1 แถบซ้ายด้านหน้า) (1 R 3 = บานประตูช่องที่ 3 แถบขวาด้านหน้า) (1 M 2 = บานประตูช่องที่ 2 ช่องกลางด้านหน้า)

หมายเลข 2 บานหน้าต่าง (2 L 1 = บานหน้าต่างช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (2 R 8 = บานหน้าต่างช่องที่ 8 ด้านขวา)

ภาพประกอบ 78 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างหลัก

วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพจริง

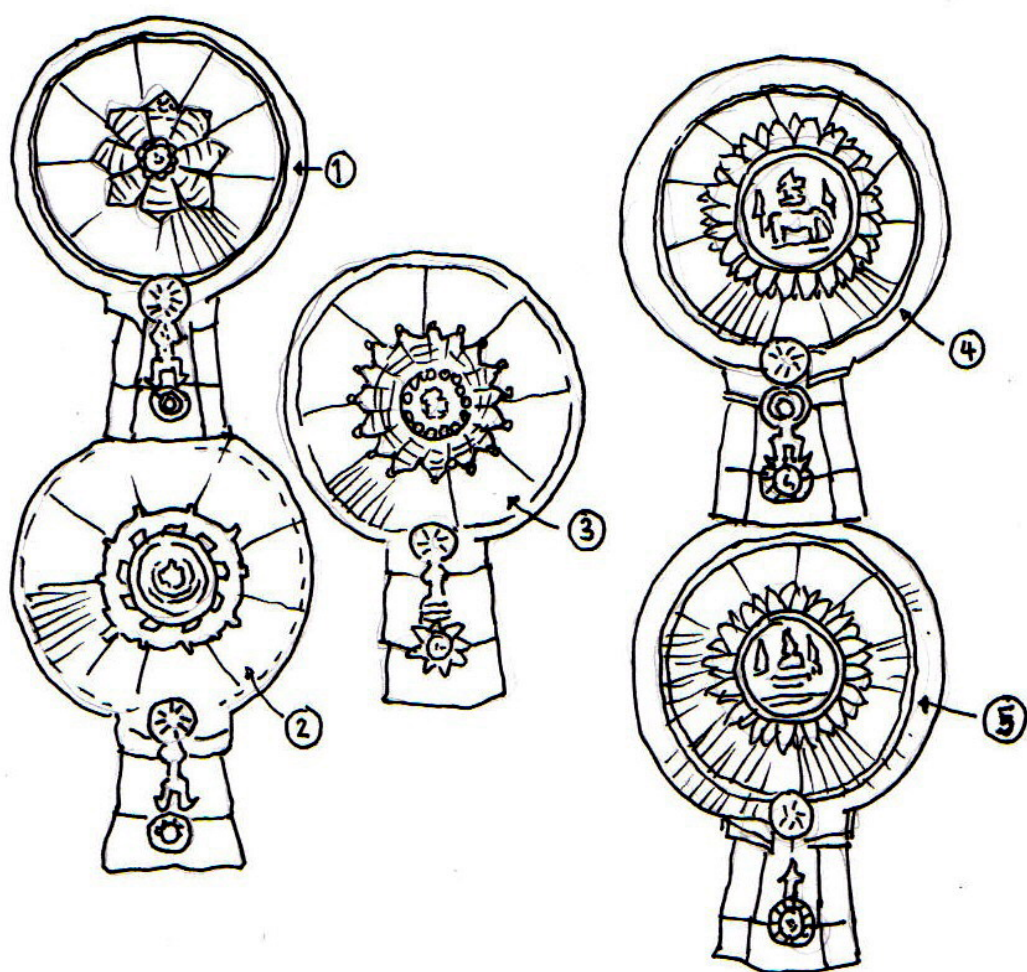

ลายเส้น

ภาพประกอบ 79 บานประตูหลักช่องที่ 2 วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 2 บานซ้ายและขวาด้านหน้าวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

เริ่มจากช่วงบนแกะสลักเป็นตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตราดวงแรกเหรียญตรงกลาง ทาสีทองล้อมด้วยสีเหลือง และล้อมด้วยแถบสีเขียวช่วงริมเดินเส้นด้วยสีน้ำเงินและสีแดงเป็นเส้นเล็ก ถัดลงตราดวงที่สองตรงกลางดวงตราที่เป็นเหรียญทาสีทอง ส่วนรอบนอกทาสีสีเหลือง ถัดลงมาดวงตราที่สามเหรียญตราตรงกลางทาสีทอง ตรงส่วนรอบนอกทาสีชมพูอ่อน ถัดต่อลงมาดวงตราที่สี่เหรียญตรงกลางทาสีทองล้อมด้วยสีแดงส่วนแถบด้านนอกทาสีเขียวอ่อน ริมแถบด้านในเดินเส้นด้วยสีน้ำเงินและสีเหลือง และดวงตราสุดท้ายเหรียญตรงกลางทาสีทองล้อมด้วยสีน้ำเงินอ่อน ส่วนแถบด้านนอกทาสีเขียวอ่อนแถบด้านในเดินเส้นด้วยสีแดงและสีเหลือง โดยรอบดวงตราทั้งหมดแกะสลักเป็นลายดอกหูกลิบโดยช่วงกลางของดอกและกลีบประดับด้วยมุขสี เริ่มจากสีขาว สีแดง สีน้ำเงินอ่อน สีเขียว ตรงพื้นประดับด้วยกระจกลีน้ำเงินทั้งบาน ตรงกรอบริมประตูสลักเดินเป็นเส้นเล็กล้อมรอบ และริมสุดเป็นแถบเส้นใหญ่สอดไส้ด้วย ลายดอกประดับกระจกลีด้วย สีแดง ชมพู เขียว น้ำเงิน ตรงอกเลาจะสลักไว้ตรงช่วงกลาง ช่วงบนและล่าง เป็นรูปดอกประดับด้วยกระจกลีไว้ตรงกลางดอกและส่วนกลีบดอก

ภาพประกอบ 80 ภาพขยายบานประตูลำหลักช่องที่ 2 บานซ้าย

ด้านหน้าวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ดวงตรา 1-5 เป็นตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 81 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

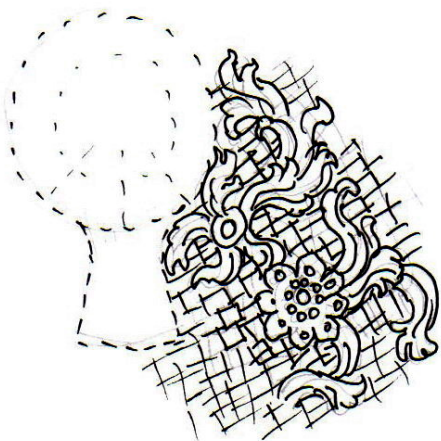
ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

เริ่มจากช่วงบนแกะสลักเป็นตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตราดวงแรกเหรียญตรงกลาง เป็นสีทองล้อมด้วยสีเหลือง และล้อมด้วยแถบสีเขียวช่วงริมเดินเส้นด้วยสีน้ำเงินและสีแดงเป็นเส้นเล็ก ถัดลงตราดวงที่สองตรงกลางดวงตราที่เป็นเหรียญทาด้วยสีทอง ส่วนรอบนอกทาด้วยสีเหลือง ถัดลงมาดวงตราที่สามเหรียญตราตรงกลางทาด้วยสีทอง ตรงส่วนรอบนอกทาด้วยสีชมพูอ่อน ถัดต่อลงมาดวงตราที่สี่เหรียญตราตรงกลางทาด้วยสีทองล้อมด้วยสีแดงส่วนแถบด้านนอกทาด้วยสีเขียวอ่อน ริมแถบด้านในเดินเส้นด้วยสีน้ำเงินและสีเหลือง และดวงตราสุดท้ายเหรียญตรงกลางทาด้วยสีทองล้อมด้วยสีน้ำเงินอ่อน ส่วนแถบด้านนอกทาด้วยสีเขียวอ่อนแถบด้านในเดินเส้นด้วยสีแดงและสีเหลือง โดยรอบดวงตราทั้งหมดแกะสลักเป็นลายดอกห้ากลีบโดยช่วงกลางของดอกและกลีบประดับด้วยมุขสี เริ่มจากสีขาว สีแดง สีน้ำเงินอ่อน สีเขียว ตรงพื้นประดับด้วยกระจกลีน้ำเงินทั้งบาน ตรงกรอบริมประตูสลักเดินเป็นเส้นเล็กล้อมรอบ และริมสุดเป็นแถบเส้นใหญ่สอดไส้ด้วย ลายดอกประดับกระจกลีด้วยสีแดง ชมพู เขียว น้ำเงิน ตรงนอกเลาจะสลักไว้ตรงช่วงกลาง ช่วงบนและล่าง เป็นรูปดอกประดับด้วยกระจกลีไว้ตรงกลางดอกและส่วนกลีบดอก

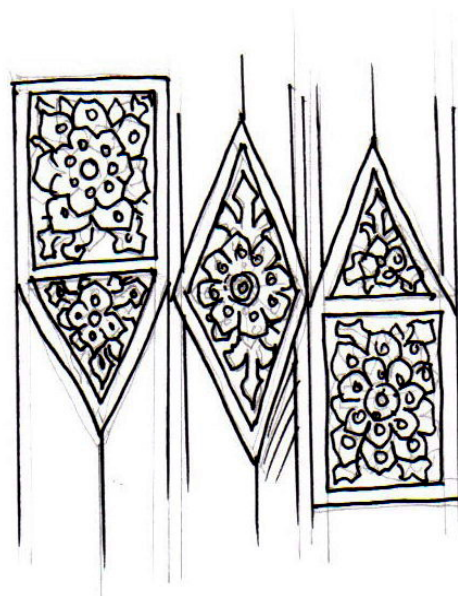

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

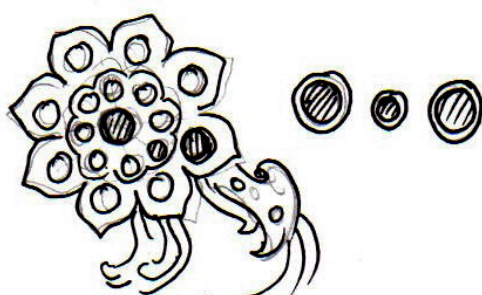
ภาพประกอบ 82 รูปแบบลวดลายบานประตูและหน้าต่างจำหลัก
 วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

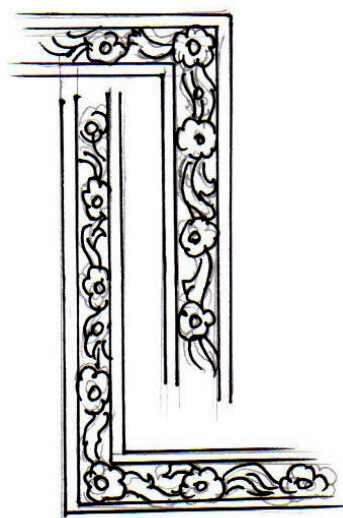
ลายเครือเถาล้อมรอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ลายดอกบานอกเลา

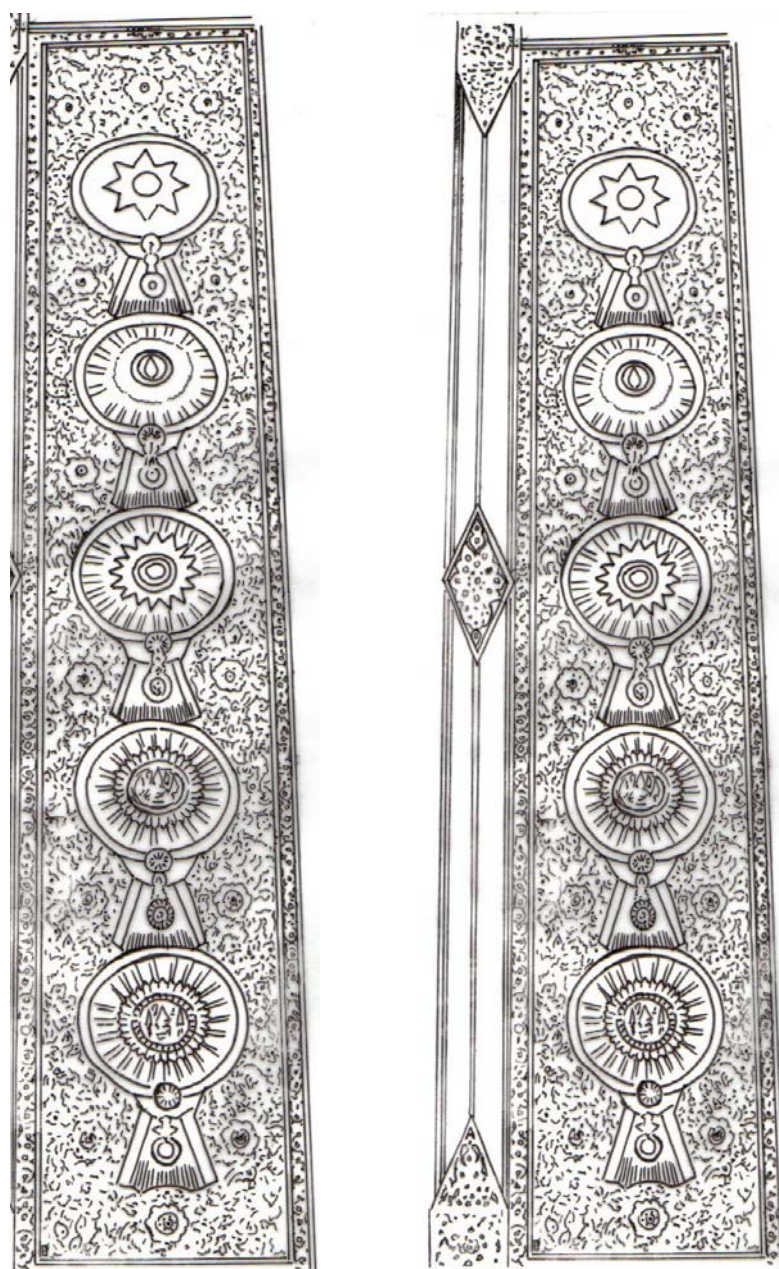

มุกสีประดับบนลาย

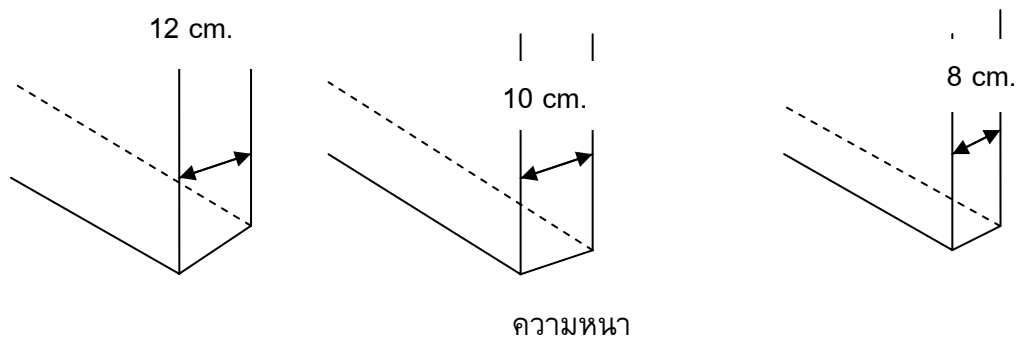
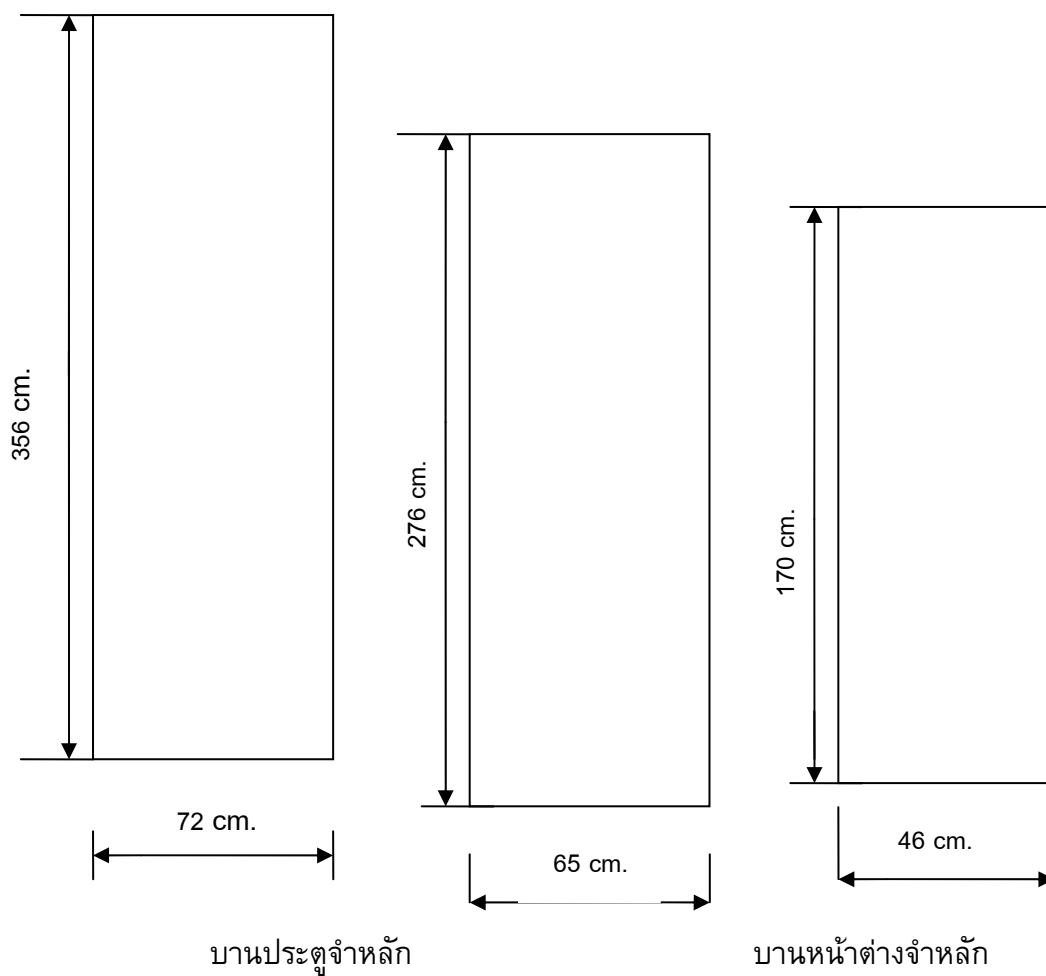

ลายเครือเถาบนกรอบ

ภาพประกอบ 83 รูปแบบลวดลายบานประตูและหน้าต่างจำหลัก
 วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 84 , 85 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 2 บานซ้ายและขวา
ด้านหน้าวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 86 , 87 , 88 , 89 , 90 , 91 ขนาดความกว้าง ความสูงและหนาบานประตูและ
หน้าต่างเจ้าหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

กลวิธีการจำหลัก

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม่วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ นำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ขั้นตอนแรกเตรียมแผ่นไม้ความหนา 2-4 นิ้ว แล้วใช้ดินสอดำร่างตามแบบที่ได้ออกแบบไว้ จากนั้นใช้วิธีโกนรูป (การโกนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อโกนเสร็จแล้วจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ ลงมาเรื่อย ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์ จากนั้นทำการตรวจเช็ครายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ว่าต้องเสริมแต่งหรือแกะเพิ่มเติมรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ บางสิ่งเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้ามีต้องทำในขั้นตอนนี้ก่อนที่จะทำการขัดเกลารับเรียบ ในส่วนที่มีเส้นไม้ ปกติช่างบรมครูจะไม่นิยมการขัดเกลารับเรียบงานแกะสลัก โดยช่างจะใช้วิธีฝนเครื่องมือแกะให้คมกริบอยู่เสมอ ช่างจะใช้เครื่องมือที่มีความคมแกะสลักโดยทิ้งรอยสิ่วไว้ แกะทิ้งรอยให้ดูถึงความชำนาญของฝีแปรง การโชว์ร่องรอยสิ่วของการแกะสลักจะบ่งบอกถึงความรู้สึบบางอย่างที่แฝงไว้ในผลงานศิลปินผู้สร้างงาน กรณีที่ใช้กระดาดทรายขัดจะขัดเฉพาะในบางส่วนที่ไม่มีความเรียบร้อยเท่านั้น เช่น การแกะในส่วนที่เป็นตาไม้ หรือบางครั้งต้องแกะย้อนรอยเส้นไม้ เมื่อทำการขัดด้วยกระดาดทรายเรียบร้อยแล้วขั้นตอนต่อมาให้นำชิ้นงานมาทำความสะอาดโดยใช้ปัมลมเป่าหรือด้วยวิธีการอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีผงฝุ่นเกาะอยู่ตามตัวลาย จากนั้นใช้ผ้าชุบน้ำอุ่นหรือชุบน้ำมันชักแห้งพอหมาด ๆ เสร็จแล้วจึงนำไปผึ่งตากลมให้แห้ง เพื่อเตรียมไว้สำหรับการตกแต่งในขั้นตอนต่อไป

รูปแบบ ลวดลาย

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม่วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มีลักษณะลวดลายเป็นตราประจำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตัวลวดลายมีความสูงจากพื้น 1 – 3 ซม. ลงสีเลียนแบบของจริง ผสมกับลายไทยที่เป็นส่วนประกอบในช่องว่าง ลักษณะของลายไทยเป็นลายกนกเครือเถาหรือเครือวัลย์ต่อเนื่องเป็นเถาขึ้นไปจนครบรอบตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์

การตกแต่งและโครงสร้างสี

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม่วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักส่วนที่เป็นลายกระหนกเครือเถาทั้งหมด ใช้มุกสีประดับตกแต่งบนตัวลายเป็นชั้นวงกลมเล็ก มีสีขาว สีเขียว น้ำเงิน แดง ชมพู ส้ม และใช้กระจกสีน้ำเงินติดบนพื้น ส่วนตรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใช้สีทาตามความเป็นจริงของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่กำหนดสีเป็นสัญลักษณ์ไว้ เช่น บางดวงพื้นสีเหลืองล้อมรอบด้วยแถบสีเขียว บางดวงเป็นสีชมพูหรือสีเหลืองไม่มีแถบ หรือพื้นสีแดงหรือสีน้ำเงิน เป็นต้น

เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีความลึกซึ้งกันหลายชั้น มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสี่ประตู จำหลักทุกบานสีที่ใช้คือสีทองประดับด้วยมุกสีต่าง ๆ และกระจกสีเพื่อให้เกิดแวว เมื่อตัวลายกระทบด้วยแสง

องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มีทั้งหมดรวม 38 บาน แบ่งออกเป็น บานประตูจำหลักไม้ 10 บาน บานหน้าต่างจำหลักไม้ 28 บาน โดยเป็นบานคู่อยู่ในแต่ละช่องของประตู และช่องหน้าต่าง งานจำหลักในแต่ละบาน

งานจำหลักไม้บานประตูบานหน้าต่างของวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามรับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายด้านศิลปะการจำหลักไม้ ซึ่ง น. ณ ปากน้ำ กล่าวว่าอิทธิพลของงานจำหลักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยมากจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่นิยมการจำหลักไม้บนบานประตูและบานหน้าต่างของโบสถ์และวิหาร ส่วนการตกแต่งใช้การตกแต่งด้วยมุกที่เป็นเทคนิคศิลปะการตกแต่งของจีน วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ กล่าวว่าสำหรับการประดับตกแต่งด้วยมุกสีของงานศิลปกรรมไทย ได้รับอิทธิพลมาจากจีน ที่นิยมใช้มุกประดับตกแต่งไว้ตามเครื่องใช้ต่าง ๆ ของเจ้านายชั้นสูง การปั้นรูปหรือลวดลายต่าง ๆ ที่ประดับตามโบสถ์แล้วประดับลวดลายตามส่วนต่าง ๆ ด้วยมุกสีหรือกระจกสี เป็นงานศิลปหัตถกรรมประเภทประณีตศิลป์ที่ต้องมีการวางแผนมีขั้นตอนการทำงานอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน เพราะหากขาดความระมัดระวังในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง จะทำให้ผลงานเกิดความเสียหาย เนื่องจากวัสดุต่าง ๆ ที่นำมาใช้มีราคาแพงและมีจำนวนจำกัด งานประเภทนี้จึงต้องทำโดยช่างฝีมือที่มีความชำนาญ การใช้มุกจากจีนเนื่องจากมีราคาถูกกว่าของไทยนอกจากมุกแล้วไทยยังนำชาดราจากจากจีนสำหรับทาสีเนื้อไม้ให้คงทนอยู่นาน

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นการจัดวางแบบซ้ายและขวาสมดูลกัน กำหนดให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพหรือเยื้องกันเล็กน้อย โดยอยู่บริเวณช่วงบน ช่วงกลาง หรือช่วงล่างของบานส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่เป็นระเบียบแบบแผนสมดูลทั้งสองด้านเท่ากัน ตามหลักการเดิมของจิตรกรรมไทย กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ที่วางตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ส่วนด้านซ้ายและขวาใช้ตัวลายกนกเครือเถาประดับด้วยมุกสีต่าง ๆ มาจัดวาง โดยมีขนาดและจำนวนเท่า ๆ กัน พื้นที่ว่างระหว่างตัวลวดลายที่เป็นพื้นใช้วิธีการประดับด้วยกระจกสีน้ำเงิน

งานจำหลักบานประตูบานหน้าต่างของวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พบว่ามีรูปแบบลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่บ่งบอกถึงความศรัทธาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจเจ้านายชั้นสูง

รวมถึงพระมหากษัตริย์ ซึ่ง บุญเยี่ยม แยมเมือง กล่าวว่าการสร้างงานแนวนี้ เพื่อสนองความรู้สึกทางใจ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้ยึดมั่นในการทำความดี เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อเป็นเกียรติประวัติ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของ ภาพบุคคลทั้งตัว ครึ่งตัว ภาพใบหน้า หรือสิ่งของเครื่องใช้หรือรูปแบบสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นๆ งานจำหลักบานประตูและหน้าต่างวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามนอกจากใช้ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นหลัก ยังใช้ลายไทยเป็นส่วนประกอบอยู่โดยรอบ ลักษณะของลายไทยเป็นลายกนกเครือเถาหรือเครือวัลย์ต่อเนื่องเป็นเถาขึ้นไปวางล้อมอยู่รอบ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ โดยช่างจำหลักนำมาจัดวางเรียงกันเป็นช่วง ๆ โดยแบ่งเป็น สองส่วน คือที่เป็นพื้นและส่วนที่เป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ โดยส่วนที่เป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์วางให้สูงขึ้นมาจากพื้น 1-2 เซนติเมตร สำหรับส่วนที่เป็นพื้นประดับกระจกสีและวางลายกนกเครือเถาหรือเครือวัลย์ต่อเนื่องเป็นเถา งานจำหลักบานประตูและหน้าต่างวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม รับอิทธิพลศิลปะจากจีนในด้านการประดับตกแต่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ไชแสง สุขะวัฒนะ พบว่า สังคมไทยค้าขายกับจีนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ชาวจีนได้นำศิลปวัฒนธรรมของตนเข้ามา เป็นผลให้ไทยรับอิทธิพลงานศิลปะจีนรวมอยู่ในงานศิลปกรรมของไทย ในแง่ประเพณี ความเชื่อความศรัทธารวมถึงความเป็นอยู่ทางสังคม

งานจำหลักบานประตูและหน้าต่างวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นการผสมผสานระหว่างงานศิลปะไทยและเทคนิคการประดับตกแต่งด้วยตัวมุกสีที่เป็นเทคนิคศิลปะของจีน ซึ่งช่างได้นำมาใช้ร่วมกัน ได้อย่างลงตัวมีความกลมกลืนและสวยงาม

วัดบุปผาราม

ตั้งอยู่เลขที่ 369 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ทิศเหนือติดกับถนนเทศบาลสาย 1 ทิศใต้ติดกับคลองวัดบุปผาราม ทิศตะวันออกติดกับตลาดนกกะจอก ทิศตะวันตกติดกับคลองวัดบุปผารามและถนนเทศบาลสาย 2 วัดบุปผาราม เดิมชื่อวัดดอกไม้เป็นวัดโบราณ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามใหม่ว่า วัดบุปผาราม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์สร้างอุทมนเจือจานกันเป็น 3 ส่วน เจ้าพระยาภาณุวงศ์ปฏิสังขรณ์บ้าง พระอุโบสถซ่อมแซมสร้างใหม่ คงเหลือแต่พระวิหารซึ่งตั้งอยู่ข้างพระอุโบสถ ภายในเขตกำแพงพุทธาวาสซึ่งคงเป็นคติแบบเก่า เดิมมีภาพเขียนบนผนังแต่ปัจจุบันชำรุดหมดแล้ว มีชื่อน่าติชมก็คือ บานประตูพระวิหารจำหลักไม้เป็นรูปดวงตราของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ รูปสุริยมณฑลกับลวดลายอันนิยมกันในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งออกแบบและฝีมืออยู่ในเกณฑ์งามน่าชมและยังมีลายปูนปั้น ส่วนซุ้มประตูกำแพงพุทธาวาส ทรวดทรงดีเดิมมีลวดลายปูนปั้นแต่บัดนี้ชำรุดหมดแล้ว บริเวณสังฆาวาสประกอบด้วย กุฏิสงฆ์รูปตึกแบบแปลก ๆ สมัยรัชกาลที่ 5 ที่ยังเหลืออีกหลายหลัง เหมาะสำหรับสถาปนิกผู้ศึกษาฝีมือการก่อสร้างรุ่นเก่า สำหรับศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง ศิลปกรรมในวัดบุปผาราม ที่มีความสำคัญคือ บานประตูจำหลักไม้ พระวิหาร จำหลักลวดลาย จำหลักลวดลายและดวงตราสุริยมณฑล ฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 และที่ 4 ติดต่อกันเป็นของสำคัญที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง (น.ณ ปากน้ำ. : 2542 : 189)

ภาพประกอบ 92 บริเวณด้านหน้าวัดบุปผาราม

ภาพประกอบ 93 วัดบุปผาราม

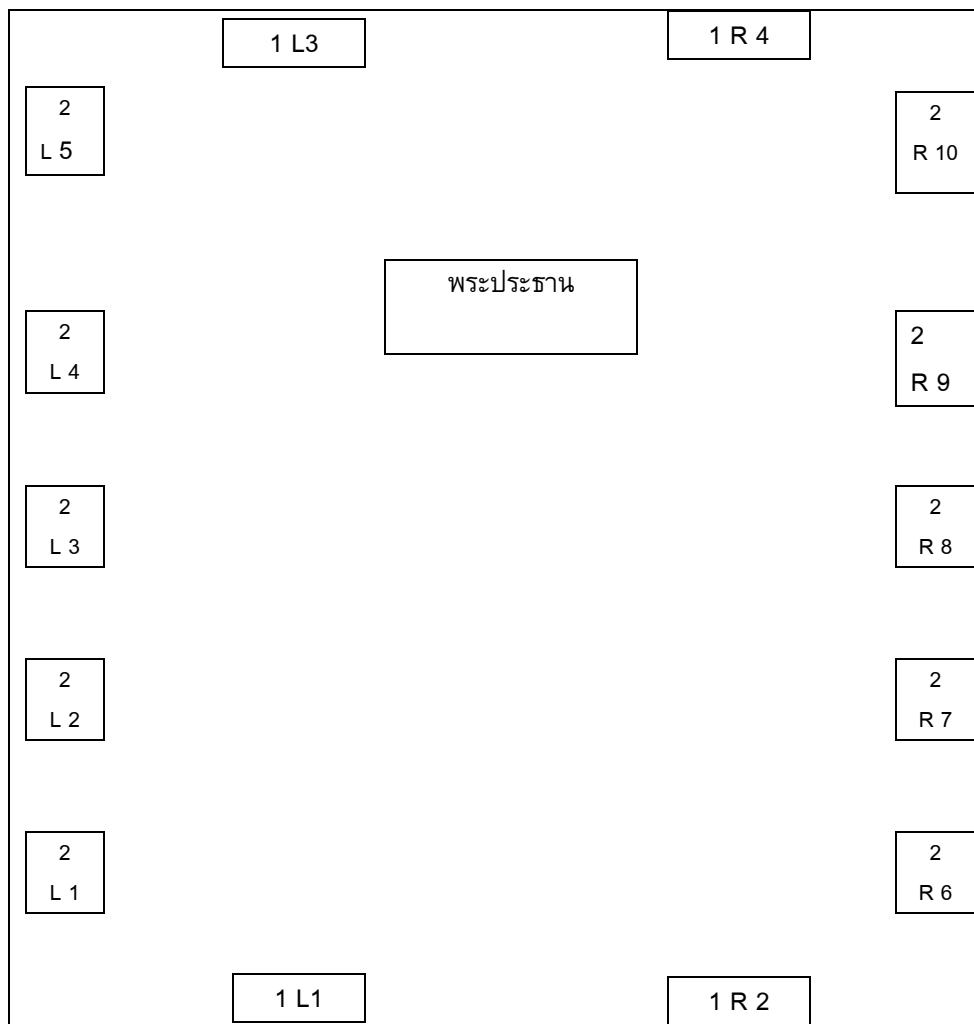
ภาพประกอบ 94 ภาพด้านข้างวิหารวัดบุปผาราม

ภาพประกอบ 95 วิหารวัดบุปผาราม

บานประตูจำหลักวิหารวัดบุปผาราม มีจำนวนทั้งหมด 8 บาน ขนาด 64 X 284 ซม. มีบานประตูจำหลักสำหรับการศึกษาจำนวน 8 บาน และบานหน้าต่างจำหลักขนาด 54 x 210 ซม. จำนวน 20 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตูจำหลักบานหน้าต่างจำหลักของวัดบุปผาราม นำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างละ 1 บาน โดยการสุ่มเลือกบานที่มีความงดงามมีลวดลายที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดมาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนบานประตูจำหลัก บานหน้าต่างจำหลัก รวมทั้งสิ้น 28 บาน มีลวดลายเหมือนกันทั้งหมดและมีความแตกต่างกันเฉพาะขนาดความกว้างและความยาวที่เล็กใหญ่ไม่เท่ากัน

ด้านหลัง

ด้านหน้า

หมายเลข 1 บานประตู (1 L1 = บานประตูช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (1 R 2 = บานประตูช่องที่ 2 ด้านขวา)

หมายเลข 2 บานหน้าต่าง (2 L1 = บานหน้าต่างช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (2 R 6 = บานหน้าต่างช่องที่ 6 ด้านขวา)

ภาพประกอบ 96 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดบุปผาราม

ภาพจริง

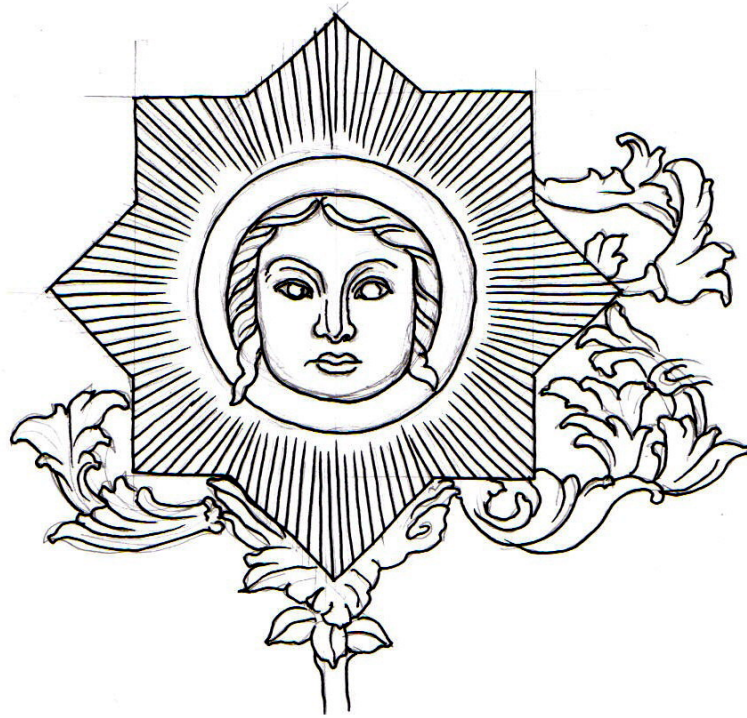

ลายเส้น

ภาพประกอบ 97 บานประตูจำหลักช่องที่ 1 วิหารวัดบุปผาราม

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายวิหารวัดบุปผาราม

บานประตูพระวิหารจำหลักไม้วัดบุปผาราม จากช่วงล่างสุดของบานส่วนกลางของบานเป็นรูปดอกไม้ลายเครือเถา จัดเรียงเป็นแนวตั้งขึ้นไปจนสุดช่วงบน เริ่มจากดอกล่างด้านข้างซ้ายและขวาของดอกจะมีก้านใบโผล่ออกมา ลักษณะโค้งม้วนเข้าหาดอกคล้ายรูปวงรีสูงขึ้น และต่อเนื่องไปจนสุดช่วงบนของบาน ก้านดอกที่โผล่ออกมาจะเป็นดอกตูมเล็ก สลับกับใบเล็ก ใบใหญ่ และยอดใบ ตวัดเกี่ยวทับกัน ซ้อนกันขึ้นไปอย่างหนาแน่น จนเต็มพื้นที่ลักษณะของก้าน กิ่ง ใบ มีลักษณะคล้ายดอกโบตั๋นของจีน ตรงส่วนกลางของบานประตูเป็นภาพใบหน้าสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ล้อมด้วยลวดลายกลีบดอกแปดกลีบ ตามกลีบล้อมด้วยลายเส้นตรงวางเรียงแบบถี่เต็มทั่วทุกกลีบ ลักษณะคล้ายรัศมีแสงของพระอาทิตย์ ในการจำหลักลวดลาย การแกะใช้วิธีการแกะทะลุลาย จากนั้นจึงแกะตัวลายที่ไม่ลึกมากอยู่ในระหว่าง 2-5 เซนติเมตร แต่มีความละเอียดในส่วนของใบและก้านขดที่แกะเป็นเส้นเล็ก ๆ ตวัดเกี่ยวกัน ซ้อนกัน เหมือนจริงตามธรรมชาติ ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกและก้านขดลงในช่องล้อมรอบตลอดทั้งบาน

ภาพประกอบ 98 ภาพขยายส่วนที่มีภาพใบหน้าสมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์สุริยวงศ์บ้านประตู่
จำหลักช่องที่ 1 บ้านซ้ายวิหารวัดบุปผาราม

ภาพจริง

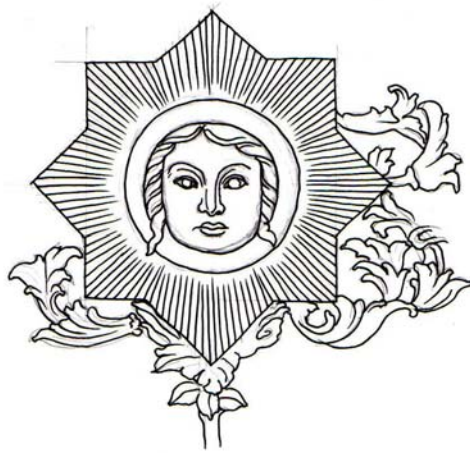

ลายเส้น

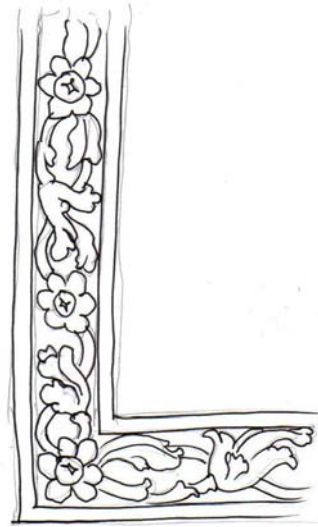
ภาพประกอบ 99 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 วิหารวัดบุปผาราม

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 บานขาววิหารวัดบุปผาราม

บานประตูพระวิหารจำหลักไม้วัดบุปผาราม จากช่วงล่างสุดของบานส่วนกลางของบาน เป็นรูปดอกไม้ลายเครือเถา จัดเรียงเป็นแนวตั้งขึ้นไปจนสุดช่วงบน เริ่มจากดอกล่าง ด้านข้าง ซ้ายและขวาของดอกจะมีก้านใบโผล่ออกมา ลักษณะโค้งม้วนเข้าหาดอกคล้ายรูปวงรีสูงขึ้น ไป และต่อเนื่องไปจนสุดช่วงบนของบาน ก้านดอกที่โผล่ออกมาจะเป็นดอกตูมเล็ก สลับกับใบ เล็ก ใบใหญ่ และยอดใบ ตวัดเกี่ยวทับกัน ซ้อนกันขึ้นไปอย่างหนาแน่นเต็มพื้นที่ ลักษณะของ ก้าน กิ่ง ใบ มีลักษณะคล้ายดอกโบตั๋นของจีน ตรงส่วนกลางของบานประตูเป็นภาพใบหน้า สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ ล้อมด้วยลวดลายกลีบดอกแปดกลีบ ตามกลีบมีลายเส้น ตรงวางเรียงแบบถี่เต็มทั่วทุกกลีบ ลักษณะคล้ายรัศมีการส่องแสงของพระอาทิตย์ ในการจำหลักลวดลาย การแกะใช้วิธีการเจาะทะลุลาย จากนั้นแกะตัวลายที่ไม่ลึกมากอยู่ใน ระหว่าง 2-5 เซนติเมตร แต่มีความละเอียดในส่วนของใบและก้านขดที่แกะเป็นเส้นเล็ก ๆ ตวัด เกี่ยวกัน ซ้อนกัน เหมือนจริงตามธรรมชาติ ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอก และก้านขดลงในช่องล้อมรอบตลอดทั้งบาน

ภาพใบหน้าสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

ลายดอกเครือเถาภายในกรอบ

ลายดอกเครือเถา

ตำแหน่งการวางตัวลวดลาย

ภาพประกอบ 100 รูปแบบลวดลายบานประตูและหน้าต่างหลักวิหารวัดบุปผาราม

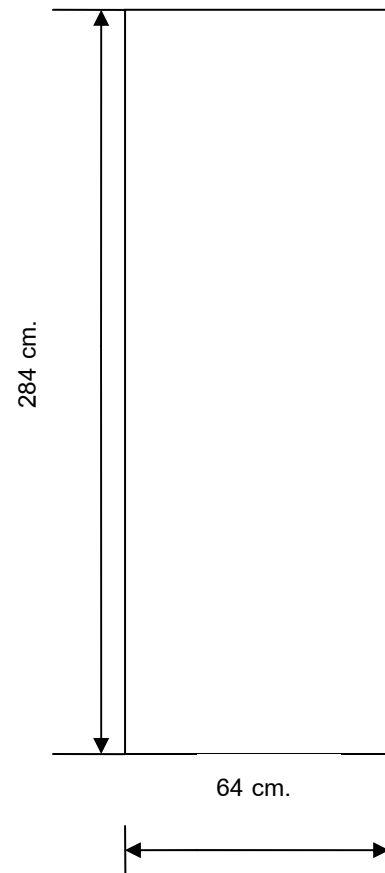
ภาพประกอบ 101 บานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัดบุปผาราม

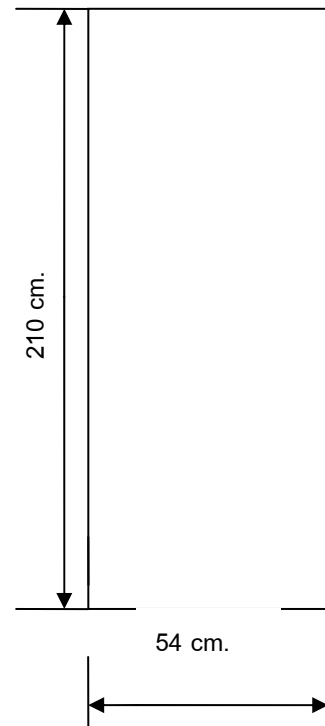
ภาพประกอบ 102 บานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาวิหารวัดบุปผาราม

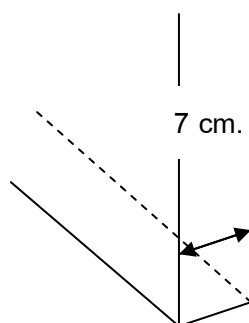
ภาพประกอบ 103,104 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวา
วิหารวัดบุปผาราม

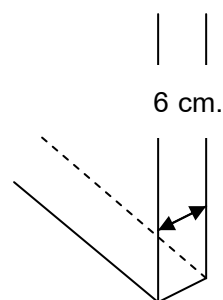
บานประตู

บานหน้าต่าง

ความหนา

ภาพประกอบ 105 , 106 , 107 , 108 ขนาดความกว้าง ความสูงและหนาบานประตู
และหน้าต่างวิหารวัดบุปผาราม

กลวิธีการจำหลัก

บานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดบุปผาราม คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกจะวิธีการเตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน แผ่นไม้มีความหนา 3 – 5 นิ้ว จากนั้นนำลวดลายที่แกะไว้มาปิดทับอีกครั้งหนึ่งโดยการยกตัวลายสูงจากพื้นขึ้นมา 1-2 เซนติเมตร การสลักลายทำโดยเมื่อได้ทำการร่างเสร็จ ใช้สิ่วเจาะให้ทะลุแยกช่องว่างกับตัวลายออกจากกัน อย่างชัดเจน จากนั้นจึงแกะตามรอยร่างในส่วนลายละเอียดต่าง ๆ จนเกิดเป็นลวดลายที่ออกแบบไว้ ลวดลายแกะมีความลึกประมาณ 2-3 เซนติเมตร จากนั้นใช้กระดาษทรายขัด ตกแต่งบางส่วนเพื่อความเรียบร้อย แล้วนำไปติดทับลงบนพื้นโดยให้ตัวลายลอยสูงจากพื้น 2 เซนติเมตร เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแกะสลัก และรอการตกแต่งในขั้นต่อไป

รูปแบบ ลวดลาย

เป็นลักษณะเหมือนจริงเป็นลายดอกไม้เครือเถา ที่เกี่ยวตัวกันขึ้นไปหนาแน่นเต็มพื้นที่ทั้งบาน ส่วนตรงกลางของบานจะมีตราสัญลักษณ์เป็นดอกแบ่งได้แปดกลีบส่วนภายในดอกเป็นรูปวงกลม ภายวงกลมเป็น ภาพใบหน้าสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

การตกแต่งและโครงสร้างสี

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดบุปผาราม มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการปิดทองล่องชาดเคลือบลายจำหลักทั้งหมด ส่วนพื้นจะทาสีด้วยชาดสีแดงเข้ม เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีความลึกซึ้งกันหลายชั้น มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสีประตูจำหลักทุกบานสีที่ใช้คือสีทอง

องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน

งานจำหลักบานประตูวิหารวัดบุปผาราม มีทั้งหมดรวม 8 บาน บานหน้าต่างจำหลัก 20 บาน โดยเป็นบานคู่อยู่ในแต่ละช่องของประตู และช่องหน้าต่าง งานจำหลักในแต่ละบานมีรูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกบานคือ เป็น เป็นการการจัดวางแบบให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่สมดุลทั้งสองด้าน แบ่งเป็นด้านซ้ายและขวา กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ตามหลักการของจิตรกรรมไทย ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดต่างกันบ้างเมื่อมองโดยสังเกตอย่างละเอียด คือมีขนาดไม่เท่ากันทั้งหมดในบางจุด เมื่อมองภาพรวมให้ความรู้สึกว่ามีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมีความลึกตั้งแต่

2 – 3 เซนติเมตร โดยตัวลวดลายจะอยู่สูงขึ้นมาจากพื้น เพื่อเน้นตัวลายให้เด่นชัดมากขึ้น ศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายในเรื่องศิลปะการจำหลักไม้ ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ที่นิยม สืบทอดความคิดมาจากอยุธยาอย่างเคร่งครัด คือการจำหลักภาพธรรมชาติ ภาพดอกไม้ที่จัดวางแบบเต็มพื้นที่ และกลุ่มคนดูกรูกรัง (น. ณ ปากน้ำ. 2537 : 29)

จากหนังสือประวัติวัดบุปผาราม (ที่ระลึกงานทำบุญอายุ 65 ปี พระธรรมรัตนดิลกเจ้าอาวาส เมษายน 2535) บันทึกไว้ว่า พระวิหารได้รับอิทธิพลศิลปกรรมของประเทศจีนตามพระราชนิยมของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปแบบพระวิหารจึงเป็นศิลปกรรมรูปแบบทรงจีนผสมไทย ซ่อฟ้าเป็นรูปครุฑ หางหงส์เป็นรูปนาค หน้าบันเป็นลายเครือดอกไม้ มีตรามหาสุริยมณฑลอยู่ตรงกลาง บานประตูและหน้าต่างจำหลักลวดลายดอกเครือเถาตรงกลางเป็นภาพใบหน้าสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งงานวิจัยของ ไชแสง สุชะวัฒนะ สรุปไว้ว่าประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีนมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาในด้านธุรกิจการค้าขาย ในระยะเวลาการคบค้าอันยาวนาน ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยนำเอาศิลปวัฒนธรรมของตน ติดตัวมาเผยแพร่แก่คนไทย สมัยรัตนโกสินทร์สภาวะทางเศรษฐกิจประเทศไทยดีขึ้น ในทางการเมืองไม่มีศึกสงคราม จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น เป็นการบ่งชี้ถึงการมีรสนิยมทางด้านศิลปะของสังคมในช่วงระยะเวลานั้น และเพื่อเป็นมรดกสืบทอดทางศิลปวัฒนธรรมของไทย เป็นกิจกรรมทางสังคมที่สะท้อนสู่ผลงานทางศิลปะในช่วงระยะเวลานั้น ๆ

บานประตูและหน้าต่างจำหลักของวิหารวัดบุปผาราม พบว่ามีรูปแบบลวดลายใบหน้าที่บ่งบอกถึงความศรัทธาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจเจ้านายชั้นสูงรวมถึงพระมหากษัตริย์ ซึ่ง บุญเยี่ยม แยมเมือง กล่าวว่าการสร้างงานแนวนี้ เพื่อสนองความรู้สึกทางใจ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้ยึดมั่นในการทำความดี เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อเป็นเกียรติประวัติ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของ ภาพบุคคลทั้งตัว ครึ่งตัว ภาพใบหน้า หรือสิ่งของเครื่องใช้หรือรูปแบบสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นๆ

บานประตูและหน้าต่างจำหลักของวิหารวัดบุปผารามได้รับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายในเรื่องศิลปะการจำหลักไม้และรูปดอกไม้ได้รับอิทธิพลจากงานศิลปะจีนที่ช่างจำหลักนำมาผสมผสานกับงานศิลปะไทย ได้อย่างกลมกลืนและสวยงาม

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ตั้งอยู่เลขที่ 2 ถนนสราญรมย์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวง ชั้นเอกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งพระบรมจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นพระอารามหลวงของพระมหากษัตริย์ ตามโบราณราชประเพณี ใน พ.ศ. 2407 (จารึกประกาศในรัชกาลที่ 4 มี 2 ฉบับ จารึกบนแผ่นศิลาที่ซุ้มด้านหลังพระวิหาร ฉบับแรกเป็นประกาศสร้างวัดลงปี 2407 ฉบับหลังประกาศผูกพัทธสีมาวัดลงปี 2408) และทรงรับเข้าอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ สืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ จึงนับได้ว่าวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวงที่สำคัญยิ่งพระอารามหนึ่ง ในพระบรมราชจักรีวงศ์ พระราชประสงค์อีกประการหนึ่งในการสร้างวัดราชประดิษฐฯ เพื่ออุทิศถวายแด่พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายโดยเฉพาะ เนื่องจากครั้งยังทรงผนวกอยู่ทรงเป็นหัวหน้านำพระสงฆ์ชำระข้อปฏิบัติ ก่อตั้งคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายขึ้น พระอารามหลังนี้จึงนับเป็นพระอารามแรกของคณะสงฆ์ธรรมยุติ เพราะวัดธรรมยุติ ก่อน ๆ นั้น ได้ดัดแปลงมาจากวัดมหานิกายเดิมทั้งนั้น วัดราชประดิษฐฯ จึงเป็นเสมือนวัดต้นแบบของคณะธรรมยุติกนิกายที่มีอยู่ในพุทธอาณาจักรบนผืนแผ่นดินไทย มีงานศิลปะสิ่งสำคัญในวัดคือ พระวิหารหลวงประดับหินอ่อน มีมุขหน้าหลัง หน้าบันเป็นไม้แกะสลักลวดลายงดงาม ซุ้มประตูและหน้าต่างประดับลายปูนปั้นรูปมกรู บานประตูและหน้าต่างเป็นงานไม้แกะสลักประดับมุขสีจากจีน ที่ผนังเขียนภาพพระราชพิธีสิบสองเดือนและภาพสุริยุปราคา พระพุทธสิหิงคปฏิมากรหล่อจำลองจากพระพุทธสิหิงค์ ภายในพระพุทธรูปบรรจุพระบรมอัฐิของรัชกาลที่ 4 ประสาทยอดปรารงค์เป็นแบบขอมมีสองหลังสร้างด้วยคอนกรีต หน้าบันของซุ้มประดับลายปูนปั้นนูน ปรารงค์เขมรเป็นที่บรรจุพระอังคารสมเด็จพระสังฆราช (สา) และของเจ้าอาวาสองค์ต่อมา 2 องค์ หอระฆัง ประดับด้วยกระเบื้องจีนและถ้วยชามสี

อาณาเขตวัด วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ตั้งอยู่ใจกลางเมืองกรุงเทพมหานครใกล้กับพระบรมมหาราชวัง ตามที่ปรากฏในทะเบียนบ้าน อยู่ในท้องที่กรุงเทพมหานคร เขต 2 บ้านเลขที่ 2 (วัดราชประดิษฐฯ) ตำบลพระมหามบรมราชวัง อำเภอพระนคร จังหวัด กรุงเทพมหานคร มีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับถนนสราญรมย์และกรมแผนที่ทหาร
ทิศใต้	ติดต่อกับพระราชอุทยานสราญรมย์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับถนนราชินีและคลองหลอด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศ

(พระมหาวิโรจน์ ฐมฺมวิโร วัดราชประดิษฐฯ. : 2544 : 1)

ภาพประกอบ 109 ประตูทางเข้าฝั่งคลองหลอดวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 110 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

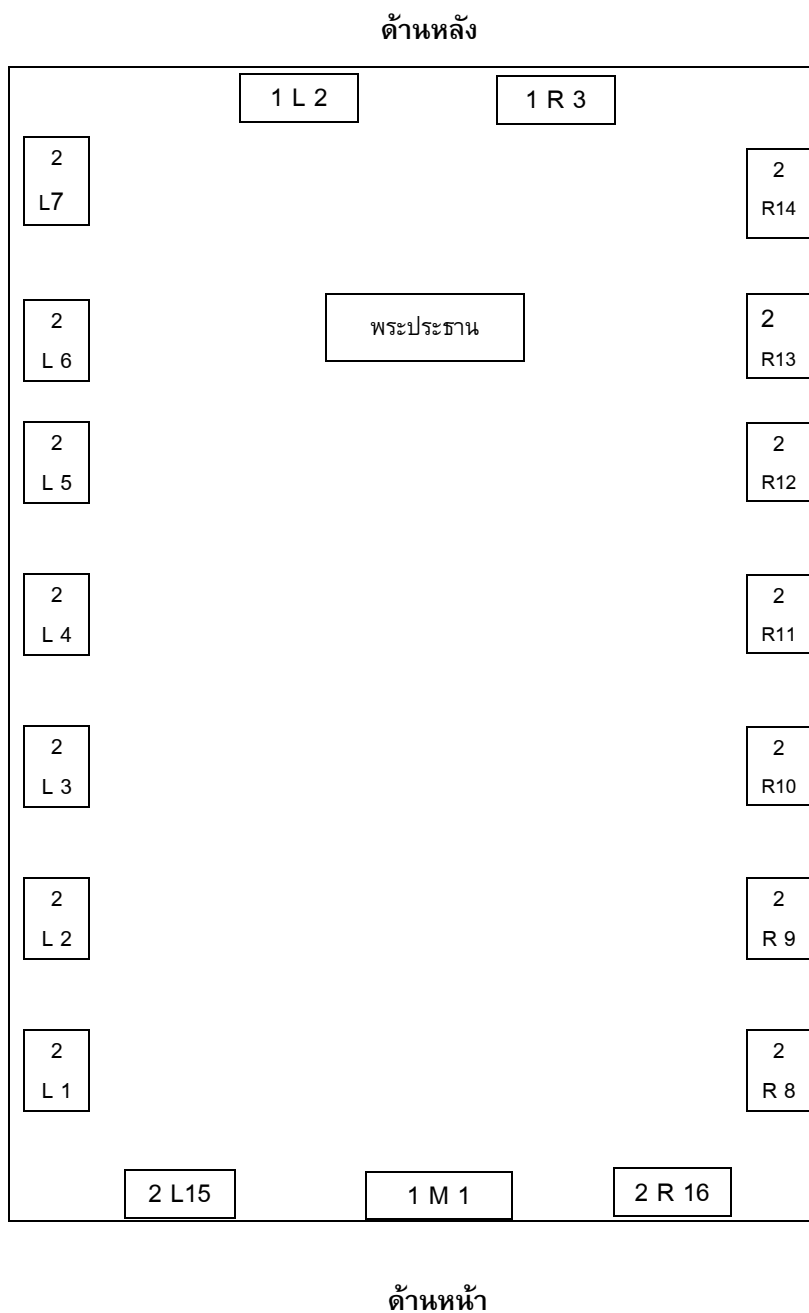

ภาพประกอบ 111 บานประตูจำหลักช่องที่ 1 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 112 บานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

บานประตูจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม มีจำนวนทั้งหมด 38 บาน แบ่งออกเป็นบานประตู 6 บาน โดยมีบานใหญ่ขนาด 55 X 307 ซม.จำนวน 2 บาน บานเล็กขนาด 33 X 203 ซม.จำนวน 4 บาน มีบานประตูจำหลักไม้สำหรับการศึกษาจำนวน 6 บาน และบานหน้าต่างจำหลักไม้ขนาด 31 x 150 ซม. จำนวน 32 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้ของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม นำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างละ 1 บาน โดยการสุ่มเลือกบานที่มีความงดงามมีลวดลายที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดมาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนบานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้ รวมทั้งสิ้น 38 บาน มีลวดลายเหมือนกันทั้งหมดและมีความแตกต่างกันเฉพาะ ขนาดความกว้างและความยาวเล็กใหญ่ไม่เท่ากัน และวางตำแหน่งลวดลายกลับด้านกันระหว่างบานชายและขวา

หมายเลข 1 บานประตู (1 L 2 = บานประตูช่องที่ 2 แถบซ้ายด้านหลัง) (1 R 3 = บานประตูช่องที่ 3 แถบขวาด้านหลัง) (1 M 1 = บานประตูช่องที่ 1 ช่องกลางด้านหน้า)

หมายเลข 2 บานหน้าต่าง (2 L 1 = บานหน้าต่างช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (2 R 8 = บานหน้าต่างช่องที่ 8 ด้านขวา)

ภาพประกอบ 113 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหาร
วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพจริง

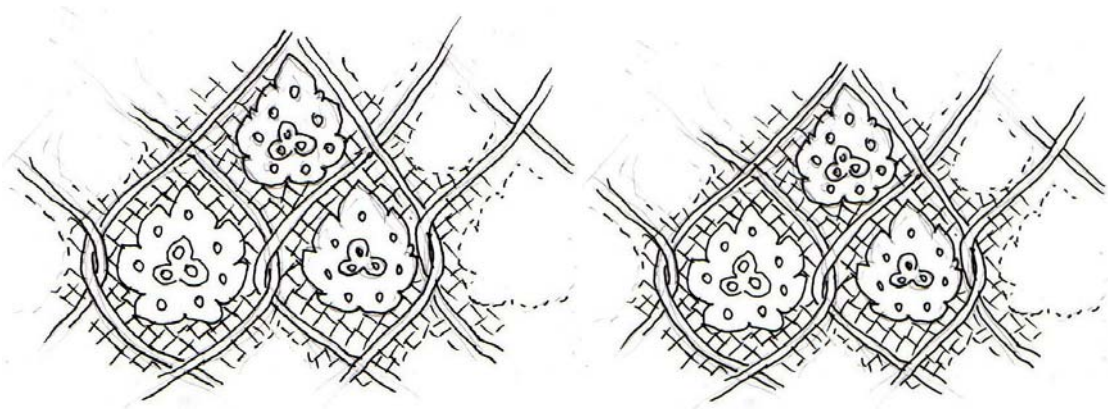

ลายเส้น

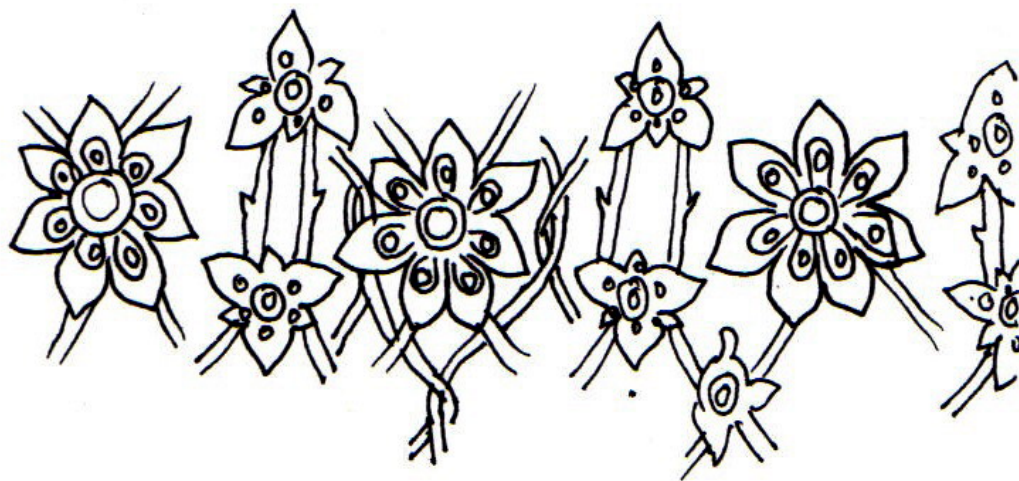
ภาพประกอบ 114 บานประตูหลักช่องที่ 1 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

บานประตูพระวิหารจำหลักไม้ราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม มีลักษณะเป็นลายทับซ้อนสองชั้น ตัวลายชั้นแรกเป็นดอกลอยอยู่บนพื้น ตัวลายชั้นที่สองเป็นดอกลอยซ้อนให้เยื้องกับตัวลายบนพื้นชั้นแรก จากช่วงบนสุดจนถึงช่วงล่างสุดของบานเป็นรูปดอกลอยขนาดใหญ่เจ็ดแฉก 23 ช่วง ดอกลอยขนาดกลางหกแฉก 29 ช่วง ดอกลอยขนาดเล็กมีแฉกเล็กสามแฉก 23 ช่วง ดอกใหญ่วางตำแหน่งสลับจำนวนดอกคือ ช่วงที่ 1 จำนวน 2-2 ดอกครึ่ง ช่วงที่ 2 จำนวน 3-3 ดอกครึ่ง สลับกันไปจนครบจำนวน 23 ช่วงโดยมีเส้นเดินต่อระหว่างดอก เชื่อมโยงทุกดอก เป็นลักษณะข้าวหลามตัด ดอกขนาดกลาง 29 ช่วง วางแทรกตรงช่องว่างระหว่างดอกใหญ่ ช่วงละ 3 ดอกจนครบจำนวน 29 ช่วงโดยมีเถาลายเชื่อมต่อกับดอกขนาดเล็ก และดอกเล็ก 23 ช่วง วางแทรกอยู่ระหว่างดอกขนาดกลางช่วงละ 6 ดอกจนครบ 23 ช่วง มองดูโดยรวมทั้งบานประกอบด้วยดอกขนาดใหญ่ กลาง เล็ก จัดวางในลักษณะซ้ำ ๆ กัน มีช่องว่างระหว่างตัวลายเท่า ๆ กัน จนเต็มทั้งบานประตู ส่วนลวดลายบนนอกเสา เป็นลายประจำยาม กับลายเทพพนมในช่วงกลางช่วงมุมกับมุมล่างเป็นลายดอกและลายบนกรอบเป็นลายดอกวางสลับต่อกันแบบซ้ำ ๆ ครบทั้งกรอบ

ดอกกลอยส่วนที่อยู่บนพื้น (ชั้นที่ 1)

ดอกกลอยส่วนที่ซ้อนอยู่ (ชั้นที่ 2)

ภาพประกอบ 115 , 116 ภาพขยายรูปดอกกลอยบานประตู่จำหลักช่องที่ 1 บานขวา
 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพจริง

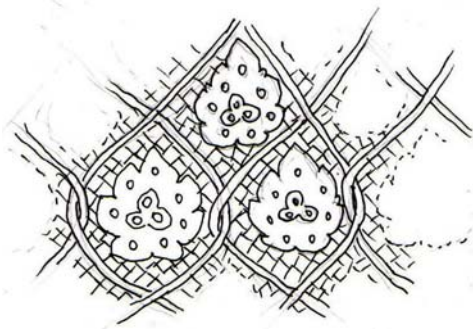

ลายเส้น

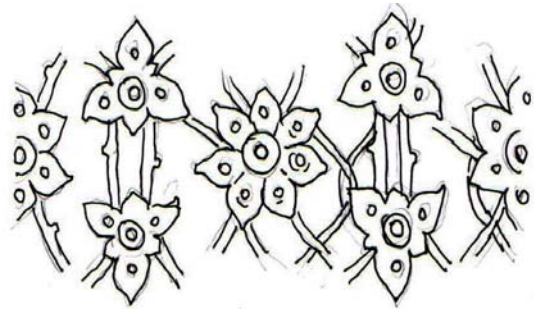
ภาพประกอบ 117 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 บานขวาวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

บานหน้าต่างหลักไม้วิหารราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม มีลักษณะเป็นลายทับซ้อนสองชั้น ตัวลายชั้นแรกเป็นดอกกลอยอยู่บนพื้น ตัวลายชั้นที่สองเป็นดอกกลอยซ้อนให้เยื้องกับตัวลายบนพื้นชั้นแรก จากช่วงบนสุดจนถึงช่วงล่างสุดของบานเป็นรูปดอกกลอยขนาดใหญ่เจ็ดแฉก 14 ช่วง ดอกกลอยขนาดกลางหกแฉก 25 ช่วง ดอกกลอยขนาดเล็กมีแฉกเล็กสามแฉก 13 ช่วง ดอกใหญ่วางตำแหน่งสลับจำนวนดอกคือ ช่วงที่ 1 จำนวน 1-1 ดอกครึ่ง ช่วงที่ 2 จำนวน 2 ดอก สลับกันไปจนครบจำนวน 14 ช่วงโดยมีเส้นเดินต่อระหว่างดอกเชื่อมโยงทุกดอก เป็นลักษณะข้าวหลามตัด ดอกขนาดกลาง 25 ช่วง วางแทรกตรงช่องว่างระหว่างดอกใหญ่ วางสลับกันช่วงแรก 2 ดอกช่วงสอง 2-2 ดอกครึ่งจนครบจำนวน 25 ช่วงโดยมีเถาเลื้อยเชื่อมต่อกับดอกขนาดเล็ก และดอกเล็ก 13 ช่วง วางแทรกอยู่ระหว่างดอกขนาดกลางช่วงละ 4 ดอกจนครบ 13 ช่วง มองดูโดยรวมทั้งบานจะเห็นดอกขนาดใหญ่ กลาง เล็ก จัดวางในลักษณะซ้ำ ๆ กัน มีช่องว่างระหว่างตัวลายเท่า ๆ กัน จนเต็มทั้งบานประตู ส่วนลวดลายบนนอกเลา ช่วงบนช่วงล่างเป็นลายประจำยาม ช่วงกลางเป็นลายเทพพนม ในส่วนที่เหลืระหว่างช่วงล่าง – กลาง ช่วงกลาง - บนเป็นลายดอกเครือเถาและลายบนกรอบเป็นลายดอกวางสลับต่อกันแบบซ้ำ ๆ ครอบทั้งกรอบ

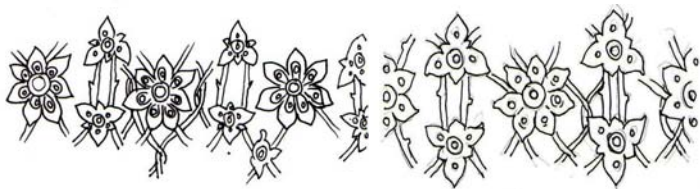
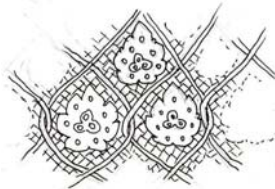

ดอกลอยส่วนที่ซ้อนอยู่บนพื้นที่ 1

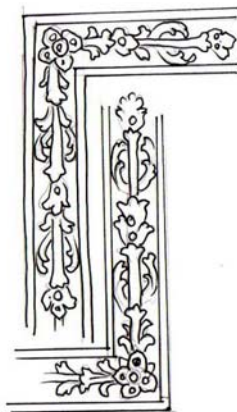
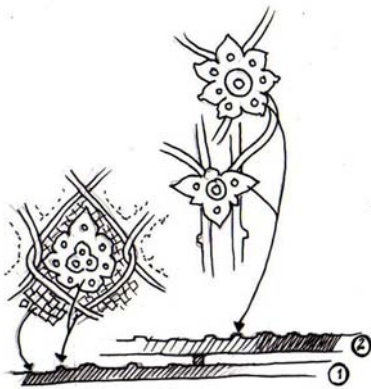

ดอกลอยส่วนที่อยู่บนพื้นที่ 2

ภาพประกอบ 118 , 119 ภาพขยายดอกลอยบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานขวา
วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

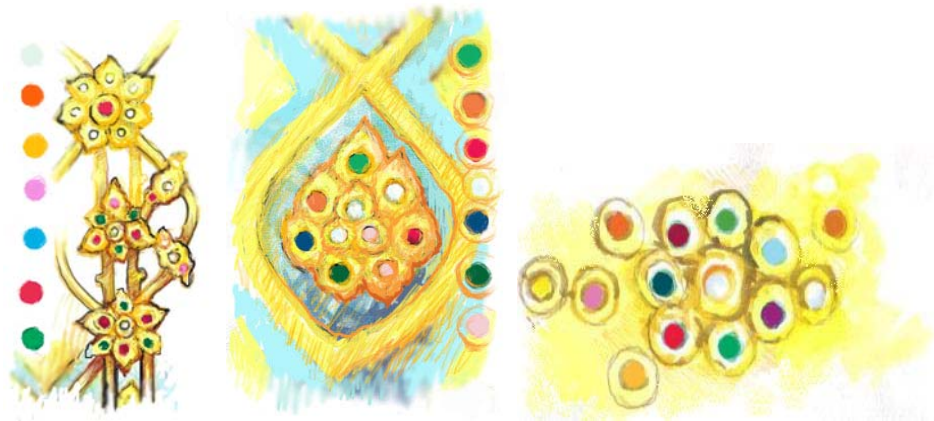

ลายดอกลอย

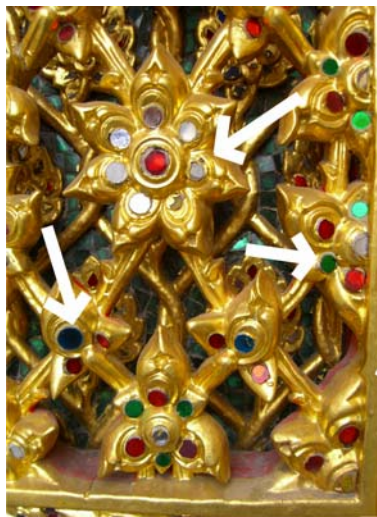

ตำแหน่งการวางดอกลอย ลายดอกบนกรอบ ลายเทพพนมและลายประจายามบนอกเสา

ภาพประกอบ 120 รูปแบบลวดลายบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหาร
วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

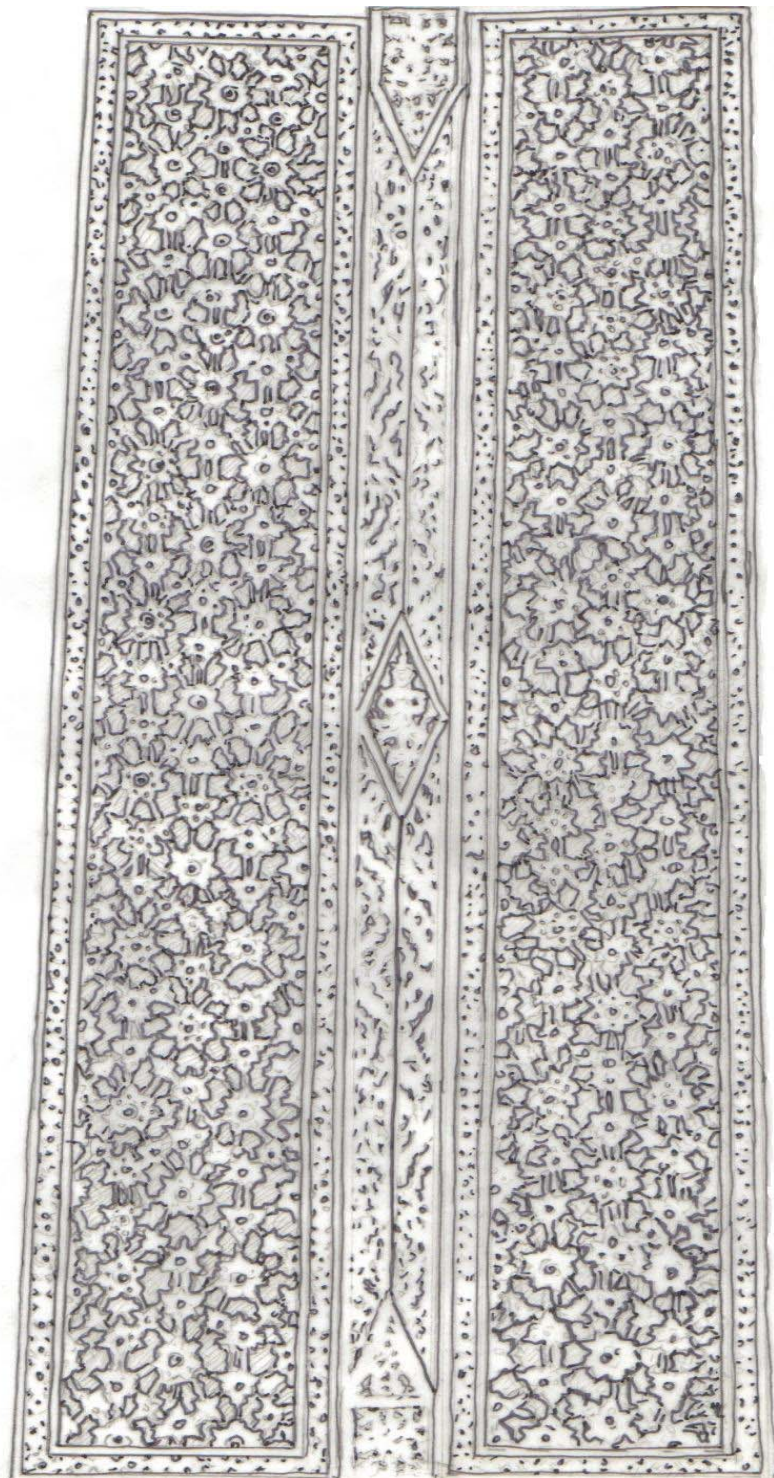

มุกสีต่าง ๆ เช่น สีเขียว สีแดง สีฟ้า สีม่วง สีเหลือง สีขาวและสีชมพู

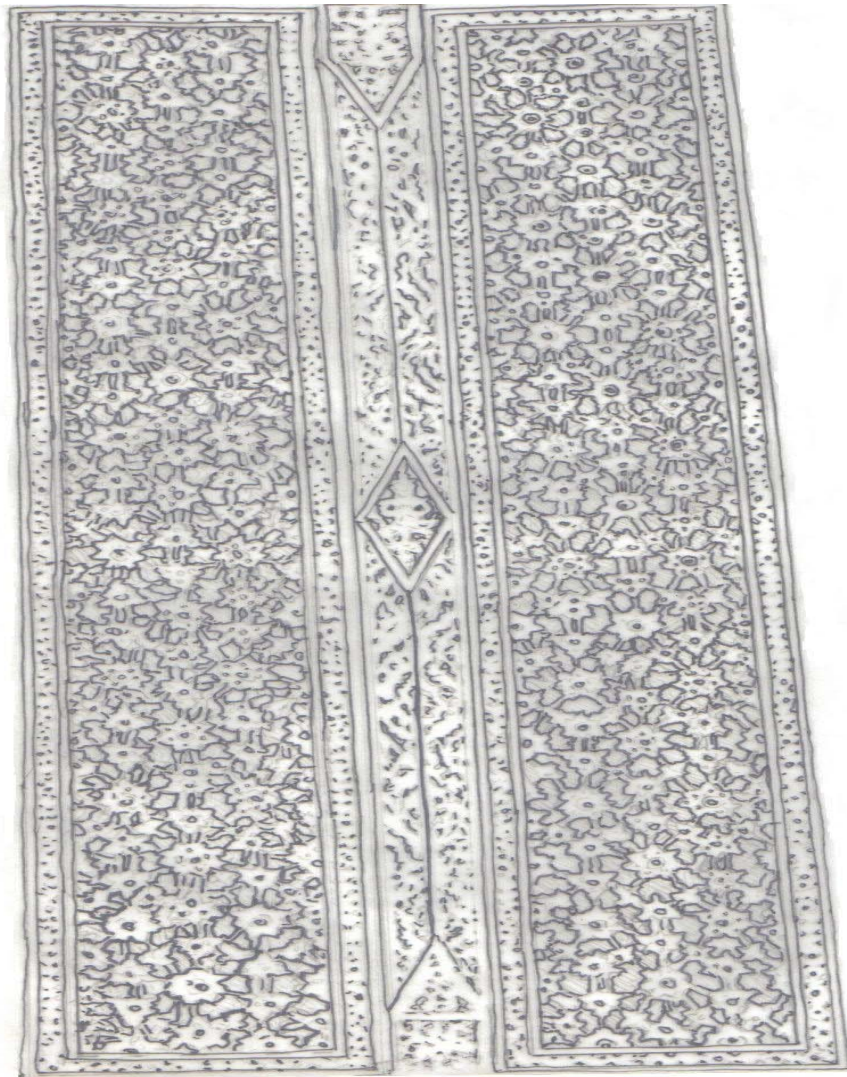

มุกสีต่าง ๆ ที่ประดับตามกลีบลายและส่วนกลางตัวลาย

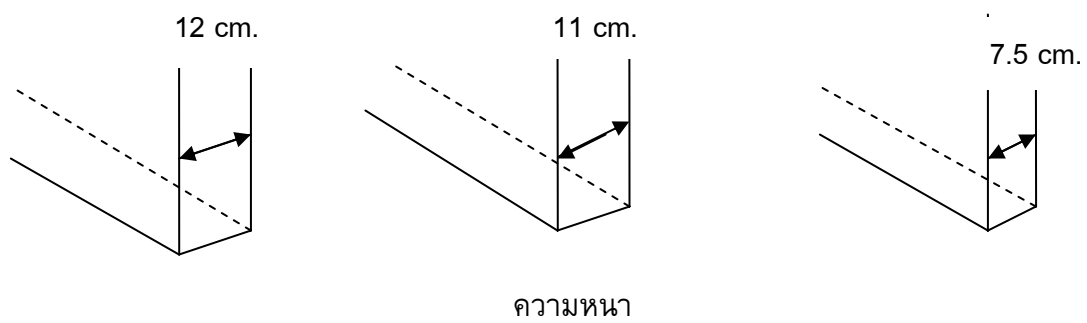
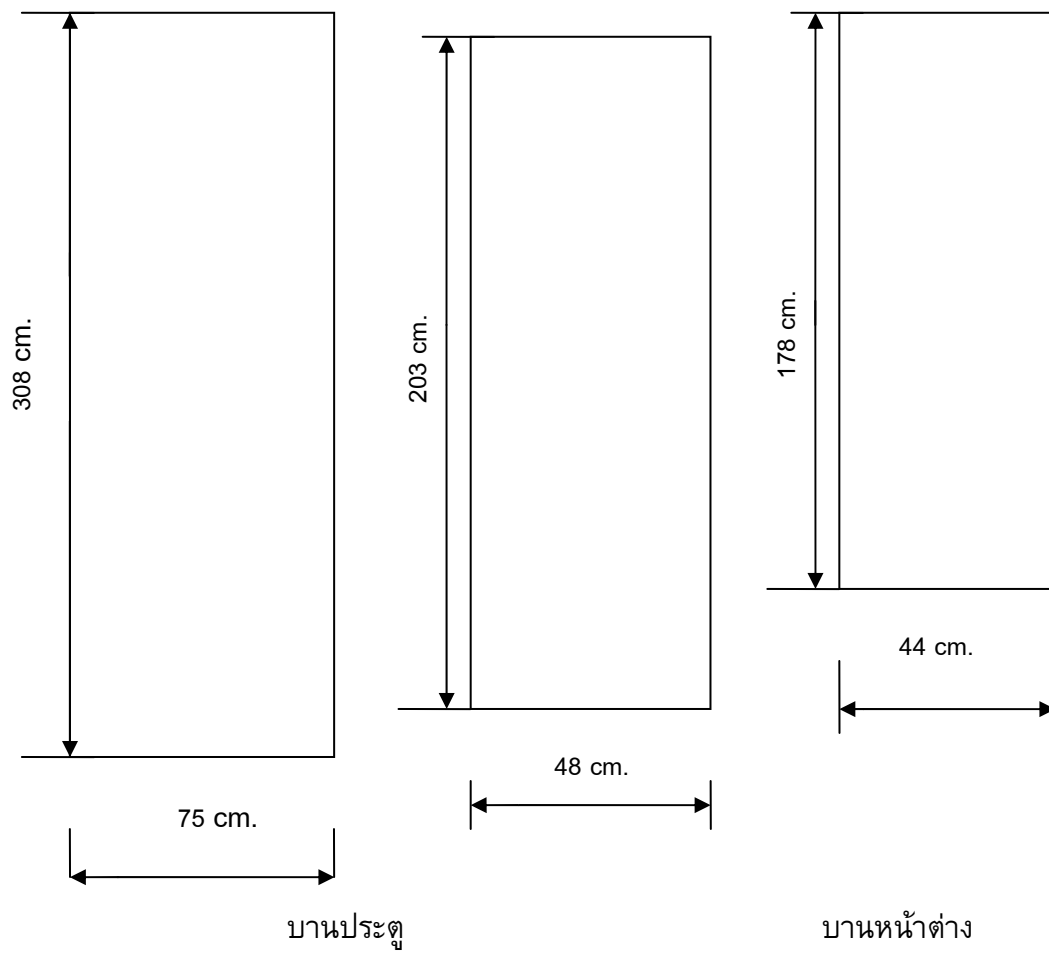
ภาพประกอบ 121 รูปแบบลวดลายบานประตูและหน้าต่างหลัก
 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 122 ภาพลายเส้นบานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวา
 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 123 ภาพลายเส้นบานหน้าต่างจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวา
 วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 124 , 125 , 126 , 127 , 128 , 129 ขนาดความกว้าง ความสูง และหนา
บานประตูและหน้าต่างจำลองวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

กลวิธีการจำหลัก

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกจะวิธีการเตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน โดยการใช้ไม้มีความหนาตั้งแต่ 4 – 6 นิ้ว จากนั้นจึงนำลวดลาย ที่ร่างไว้บนกระดาษมาปิดทับลงตรงพื้นเนื้อไม้โดยใช้กาวยาให้ทั่วทั้งแผ่นในส่วนที่ติดลาย จากนั้นทำการโกนลาย และแกะรายละเอียดต่าง ๆ จนเสร็จ นำไม้อีกแผ่นความหนาที่ 1 นิ้ว ชัดผิวให้เรียบทำการปิดลายที่ออกแบบไว้บนกระดาษมาปิดทับ ใช้วิธีการสลักให้ทะลุเหมือนการฉลุเจาะลาย โดยเหลือไว้เฉพาะตัวลาย จากนั้นนำตัวลายที่แกะไว้มาปะกบทับอีกครั้งหนึ่ง โดยการยกตัวลายสูงจากพื้นขึ้นมาเล็กน้อย รุ่ง ช่างประติมากรรม วัย 54 ปี (อดีตช่างจำหลักและซ่อมลวดลายตามวัดปัจจุบันรับแกะสลักบานประตูตามบ้านและแกะสลักลวดลายทรงนกเขา) กล่าวว่า การสลักลายทำได้อีกวิธีหนึ่งคือ ทำโดยเมื่อได้ทำการร่างเสร็จแล้วจึงฉลุตัวลายโดยการเจาะให้ทะลุแยกช่องว่างกับตัวลายออกจากกันอย่างชัดเจน จากนั้นจึงแกะตามรอยร่างในส่วนลายละเอียดต่าง ๆ จนเกิดเป็นลวดลายที่ออกแบบไว้ ลวดลายแกะมีความลึกประมาณ 1-3 เซนติเมตร จากนั้นใช้กระดาษทรายขัดตกแต่งบางส่วนเพื่อความเรียบร้อย แล้วนำไปติดทับลงบนพื้นโดยให้ตัวลายลอยสูงจากพื้น 2 เซนติเมตร เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแกะสลัก และรอการตกแต่งในขั้นต่อไป

รูปแบบ ลวดลาย

เป็นลักษณะเหมือนจริงเป็นลายดอกลอย วางลายดอกสองชั้น ชั้นแรกวางดอกอยู่บนพื้นสลักดอกในแต่ละช่วงจากสองดอกครึ่งในช่วงแรกและสามดอกครึ่งในช่วงต่อไปจนครบ 23 ช่วง โดยมีเส้นเดินรอบดอกลักษณะรูปทรงใบโพธิ์ ดอกลอยชั้นบนมีแบบต่าง ๆ เช่น ดอกลอยดอกใหญ่เจ็ดกลีบ ดอกลอยขนาดเล็กกว่าดอกใหญ่หกกลีบโดยมีกลีบใหญ่สามกลีบและมีกลีบเล็กสามกลีบซ้อนอยู่ และดอกลอยขนาดเล็กไม่มีกลีบ มีเถาดอกเป็นเส้นเดินเชื่อมติดกันระหว่างดอกใหญ่ ดอกขนาดกลางและดอกขนาดเล็กลักษณะเหมือนใบโพธิ์ มองโดยรวมทั้งบานจะเหมือนรูปทรงข้าวหลามตัด ส่วนลวดลายบนนอกเลา ช่วงบนช่วงล่างเป็นลายประจายาม ช่วงกลางเป็นลายเทพพนม ในส่วนที่เหลือระหว่างช่วงล่าง - กลางช่วงกลาง - บนเป็นลายดอกเครือเถาและลายบนกรอบเป็นลายดอกวางสลักต่อกันแบบซ้ำ ๆ จนครบทั้งกรอบ

การตกแต่งและโครงสร้างสี

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมดและประดับกระจกโดยพื้นชั้นแรกนอกจากดอกลอยและเถาเดินรอบดอกแล้วในส่วนช่องที่ว่างระหว่างดอกประดับ

ด้วยกระจกสีน้ำเงิน เมื่อมีแสงส่องเข้ามาจะเห็นเป็นสีเขียวเนื่องจากสีทองที่อยู่บนชั้นที่สอง สะท้อนลงไปผสมกับสีน้ำเงิน ดอกลอยชั้นแรก ประดับด้วยมุกสีเม็ดกลม 7 สี ตามกลีบโดยไล่ สีต่าง ๆ ตั้งแต่สีแดง แดงส้ม น้ำเงิน ฟ้ำ เขียว เขียวเหลือง ขาว และม่วงตรงกลางดอกประดับ ไว้ 3 เม็ด คือสีขาว,แดง,น้ำเงินหรือสลับเป็นสีอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความแตกต่างกัน ชั้นบนดอก ใหญ่ประดับด้วยมุกสี 3 สีสลับตามกลีบจนครบเจ็ดกลีบโดยไล่สีดังนี้ สีขาว สีม่วง และเหลืองหรือ สีขาว เหลือง ม่วง ขาว ส่วนตรงกลางดอกประดับด้วยเม็ดสีแดง ดอกขนาดกลางสามกลีบใหญ่ ประดับด้วยสีแดง สามกลีบเล็กประดับด้วยสีเขียว ตรงกลางดอกประดับด้วยสีขาว สำหรับดอก เล็กประดับด้วยเม็ดสี 2-3 สี โดยไล่สี จากสีน้ำเงิน แดง หรือ แดง เขียว ขาว มุกสีต่าง ๆ ที่ ประดับไว้เมื่อถูกแสงจะสะท้อนสี จากสีของตัวลายที่อยู่ใกล้กัน ทำให้เกิดสีใหม่ ๆ ขึ้นมา ทำให้ ลายต่าง ๆ มีความสวยงามมากขึ้น เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีความ ลึกซึ้งกันหลายชั้น มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คง อยู่ยาวนาน โครงสร้างของสีประจำหลักทุกบานที่ใช้คือสีทอง สีเหลืองสดใสเกิดจากการลง น้ำรักแล้วปิดทองทับอีกครั้ง ตกแต่งเพิ่มเติมด้วยการประดับมุกสีและกระจกสีเพื่อให้เกิดสี สะท้อนกันระหว่างตัวลาย เมื่อกระทบกับแสง ทำให้ตัวลายเกิดแสงประกายเพิ่มความโดดเด่น

องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่ สะท้อนให้เห็นในผลงาน

งานจำหลักบานประตู่วิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม มีทั้งหมดรวม 6 บาน บานหน้าต่างจำหลัก 32 บาน โดยเป็นบานคู่อยู่ในแต่ละช่องของประตู และช่องหน้าต่าง งาน จำหลักในแต่ละบานมีรูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกบานคือ เป็นการการจัดวางแบบซ้ำ ๆ กัน โดยให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่สมดุลทั้งสองด้าน แบ่งเป็นด้านซ้ายและขวา กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ ด้านล่าง ตามหลักการของจิตรกรรมไทย ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดต่างกันบ้างเมื่อมองโดย สังเกตอย่างละเอียด คือมีขนาดไม่เท่ากันทั้งหมดในบางจุด แต่เมื่อมองภาพรวมแล้วจะให้ความรู้สึกรู้ว่ามีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมีความลึกตั้งแต่ 2 – 5 เซนติเมตร โดยตัวลวดลายแบ่ง ออกเป็นสองชั้น ชั้นแรกอยู่ติดกับพื้นตัวลายจะสูงขึ้นมา 1 ซม. ส่วนชั้นที่ 2 เป็นลายฉลุจะอยู่สูง ขึ้นมาจากพื้น 2 ซม. เพื่อเน้นตัวลายให้เด่นชัดมากขึ้น

อิทธิพลของงานจำหลักของวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม บานประตูและบาน หน้าต่างจำหลักไม้ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายในเรื่องศิลปะการจำหลักไม้ ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ที่นิยม สืบทอดความคิดมาจากอยุธยาอย่างเคร่งครัด คือ การจำหลักภาพธรรมชาติ ภาพดอกไม้ที่วางเรียงกัน และกลุ่มคนดูกรูกรัง เป็นต้น (น. ณ ปากน้ำ. 2537 : 29)

ไชแสง สุขะวัฒน์ กล่าวว่าประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีนมาตั้งแต่กรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาในด้านธุรกิจการค้าขาย ในระยะเวลาการคบค้าอันยาวนานชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยนำเอาศิลปวัฒนธรรมของตน ติดตัวมาเผยแพร่แก่คนไทย โดยสร้างรูปแบบผลงานศิลปะของตนรวมผสมกับรูปแบบงานศิลปกรรมของไทย สมัยรัตนโกสินทร์สภาวะทางเศรษฐกิจประเทศไทยดี การเมืองไม่มีศึกสงคราม จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น เป็นการบ่งชี้ถึงการมีรสนิยมทางด้านศิลปะของสังคมในช่วงระยะเวลานั้น และเพื่อเป็นมรดกสืบทอดทางศิลปวัฒนธรรมของไทย เป็นกิจกรรมทางสังคมส่วนหนึ่งที่ผู้สร้างงานศิลปะนำมาบันทึกไว้สำหรับสื่อออกมาในรูปแบบทางด้านศิลปะในช่วงระยะเวลานั้น ๆ

งานจำหลักบานประตูและหน้าต่างวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม รับอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาตอนปลายในเรื่องศิลปะการจำหลักไม้ และรูปดอกไม้ประดับด้วยมุขสีต่าง ๆ ได้รับเทคนิคศิลปะการประดับมุขจากจีน ซึ่งวิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ กล่าวว่าสำหรับการประดับตกแต่งด้วยมุขสี กระฉกสี ของไทย เป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากจีน ที่นิยมใช้มุขประดับตกแต่งไว้ตามเครื่องใช้ต่าง ๆ ของเจ้านายชั้นสูง รวมถึงการปั้นรูปหรือลวดลายต่าง ๆ ที่ติดตามโบสถ์ วิหาร แล้วประดับด้วยมุขสีหรือกระฉกสี เป็นงานศิลปหัตถกรรมประเภทประณีตศิลป์ ผู้ทำงานด้านนี้โดยมากมีทักษะและมีความชำนาญสูง

วัดเพลงวิปัสสนา

วัดเพลงวิปัสสนา ตั้งอยู่เลขที่ 481 ถนนจรัสสนิทวงศ์ ซอย 37 แขวงบางขุนศรี เขต บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 10 ไร่ อาณาเขตทิศตะวันออกจดซอย 37 จรัสสนิทวงศ์และคลอง ทิศตะวันตกกับทิศเหนือจดคลอง ทิศใต้จดที่ดินเอกชน พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง การคมนาคมสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ ภายในวัดมีอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ดังนี้ อุโบสถกว้าง 13 เมตร ยาว 27 เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เช่นเดียวกับวิหารมีขนาดกว้าง 10 เมตร ยาว 22 เมตร ศาลาการเปรียญสร้างด้วยไม้ขนาดกว้าง 13.50 เมตร ยาว 14 เมตร ส่วนกุฏิสงฆ์มี 65 หลังส่วนมากเป็นกุฏิกรรมฐาน ก่อสร้างด้วยไม้ 30 หลัง ครึ่งตึกครึ่งไม้ 11 หลัง และเป็นตึก 24 หลัง นอกจากนี้มีหอระฆังและกำแพงวัดด้วย ปุชนิยัตถุสำคัญของวัดได้แก่ พระพุทธรูป 2 องค์ที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และประดิษฐานไว้ภายในเก๋งจีนให้เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน วัดเพลงวิปัสสนาสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ประมาณ พ.ศ. 2375 โดยกรมหลวงรักษัรณเรศ โปรดให้กรมปลัดขำ สร้างวัดฝ่ายวิปัสสนาธุระขึ้นในบริเวณที่ดินชาวจีนทำสวนผักและได้ขนานนามว่า “วัดเพลงวิปัสสนา” เหตุที่ตั้งชื่อนั้นสันนิษฐานว่าบริเวณที่สร้างวัดนี้เป็นสถานที่ที่พระเจ้าตากสินมหาราช เคยเสด็จมาและประชาชน ได้ร้องเพลงถวายพระพรเป็นการสรรเสริญบารมีนั่นเอง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517 สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) วัดมหาธาตุกรุงเทพมหานคร เป็นประธานจัดผูกพัทธสีมาแล้วครั้งหนึ่ง ขณะนี้ทางวัดให้การสนับสนุนการศึกษาทั้งในด้านปริยัติธรรมและการปฏิบัติธรรม โดยขึ้นกับสำนักศึกษาวัดมหาธาตุ ตั้งแต่ พ.ศ. 2484 เป็นต้นมา พ.ศ. 2507 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) วัดสามพระยา ได้ส่งพระครูสังวรสมาธิวัตร (ประเดิม โกมล) มาเป็นเจ้าอาวาสในช่วงนี้ ส่วนเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือ พระครูวิมลศิริธรรม (ทองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. : 2526 : 216 – 217)

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้วิหารวัดเพลงวิปัสสนา มีจำนวนทั้งหมด 28 บานแบ่งออกเป็นบานประตู ขนาด 64 x 284 ซม. จำนวน 8 บาน บานหน้าต่างขนาด 55 x 203 ซม. จำนวน 20 บาน มีบานประตูจำหลักไม้สำหรับการศึกษาวิเคราะห์จำนวน 8 บาน และบานหน้าต่างจำหลักไม้ 20 บาน รวมทั้งสิ้น 28 บาน

ภาพประกอบ 130 ประตูทางเข้าด้านหน้าวัดเฟื่องวิปัสสนา

ภาพประกอบ 131 วิหารวัดเฟื่องวิปัสสนา

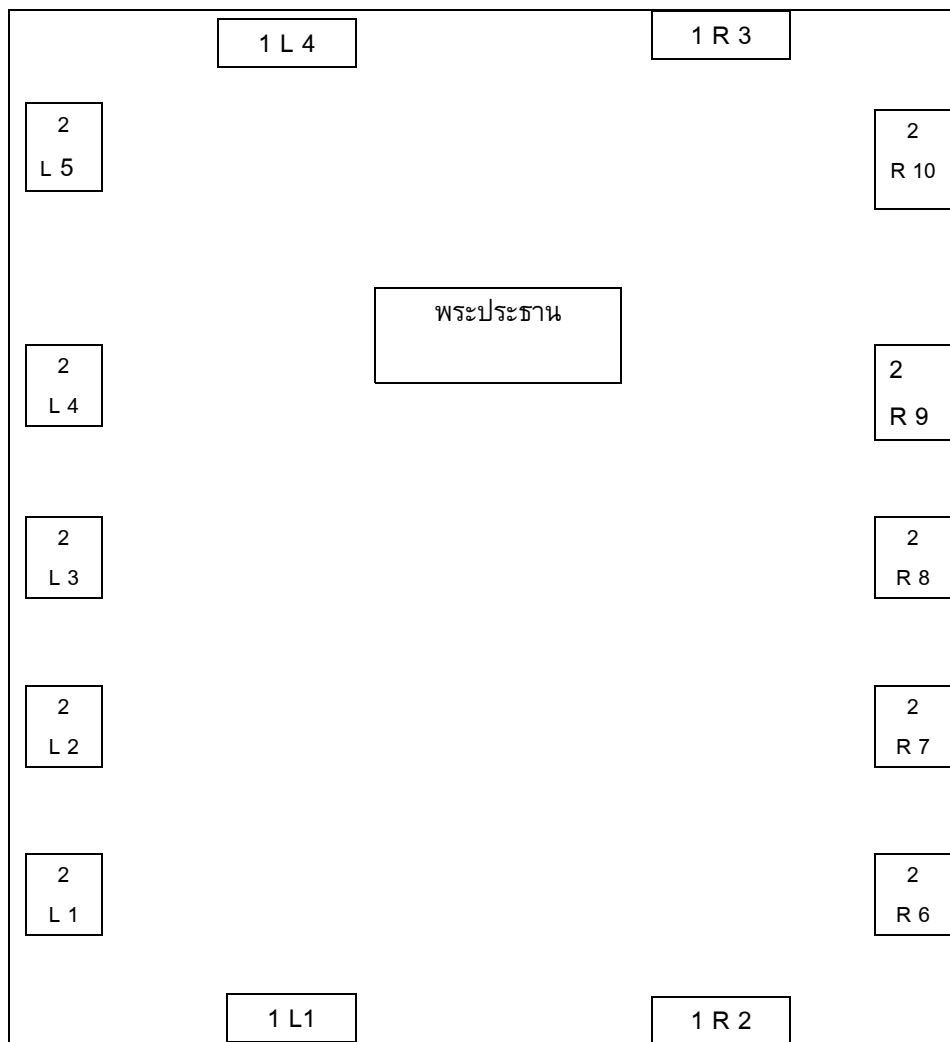

ภาพประกอบ 132 พระประธานในวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพประกอบ 133 ผนังด้านซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา อิฐบางส่วนแตกหักและหลุดออกจาก
ฐาน

ด้านหลัง

ด้านหน้า

หมายเลข 1 บานประตู (1 L 1 = บานประตูช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (1 R 2 = บานประตูช่องที่ 2 ด้านขวา)

หมายเลข 2 บานหน้าต่าง (2 L 1 = บานหน้าต่างช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (2 R 6 = บานหน้าต่างช่องที่ 6 ด้านขวา)

ภาพประกอบ 134 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดเพ่งวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 135 บานประตูหลักช่อง 1 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานประตูวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวของ รามเกียรติ์ ตอน กำเนิดนางมณโฑ จากช่วงบนเป็นท้องฟ้ามีเมฆลอยอยู่ ถัดลงมามีปราสาทตั้งอยู่บนเขาไกรลาสภายในมีพระอิศวรประทับอยู่ ด้านหน้ามีต้นไม้ยืนต้น และโขดหินพร้อมกับไม้พุ่มที่ขึ้นอยู่ข้าง ๆ ต่ำลงมามีบรรดาอสูรและเทพเทวดา ถัดต่ำลงมามีปราสาทตั้งอยู่บนโขดหินด้านหน้ามีสรภู(ตุ๊กแกที่เกาะอยู่บนเขากำลังขบขันที่เห็นยักษ์วิรุพหกราบขันบันไดก่อนหน้า) ต่ำลงมามีบันไดพร้อมกับไม้พุ่ม ถัดลงมามียักษ์วิรุพหกรอเพราะถูกตุ๊กแกสรภูหัวเราะเยาะ กำลังจะขว้างสังวาลย์ขนาด เมื่อขว้างไปแล้วถูกเขาไกรลาสทุดเอียง ต่ำลงมามีเส้นกันภาพ(สิงห์) แบ่งพื้นที่ระหว่างเมืองกับป่า ไล่ต่ำลงมาด้านล่างสุดเป็นเสือที่มีไม้พุ่มอยู่รอบ ๆ และต้นไม้ใหญ่ด้านขวา ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักกลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

ภาพจริง

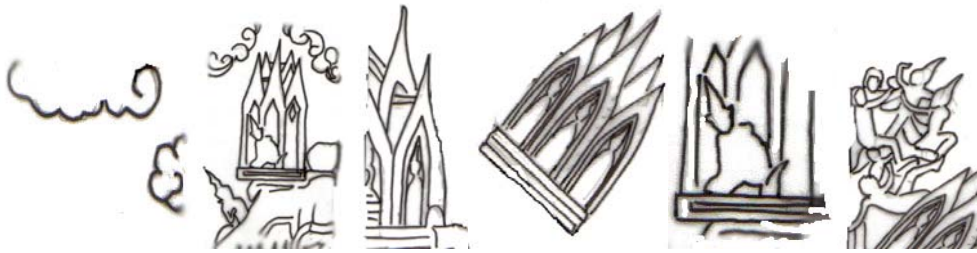

ลายเส้น

ภาพประกอบ 136 บานประตูหลักช่อง 1 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานประตูวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวของ รามเกียรติ์ ตอน กำเนิดนางมณโฑ จากช่วงบนเป็นท้องฟ้ามีเมฆลอยอยู่ ถัดลงมามีปราสาทตั้งอยู่บนเขาไกรลาสภายในมีพระอิศวรประทับอยู่ ด้านหน้ามีต้นไม้ยืนต้น และโชดหินพร้อมกับไม้พุ่มที่ขึ้นอยู่ข้าง ๆ ต่ำลงมามีเทวดาช่วยกันยกภูเขาให้ตรงแต่ไม่สำเร็จ ถัดลงมายักษ์ทศกรรฐ์ยืนบนโชดหินกำลังยกภูเขาไกรลาสให้ตั้งตรงจนสำเร็จ ต่ำลงมาจากโชดหินเป็นพื้นที่ป่า ไล่ต่ำลงมาด้านล่างสุดเป็นเสือกำลังไล่กัดกวางที่มีไม้พุ่มอยู่รอบ ๆ ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลงลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจายามีก้านแยกต่อยอด

เมฆ

ปราสาท

พระอิศวร

เหล่าเทพเทวดา

ยักษ์วิรูปหก

ทศกรรฐ์ยกภูเขา

ต้นไม้อะพุ่มไม้

บันได

ภูเขาและโขดหิน

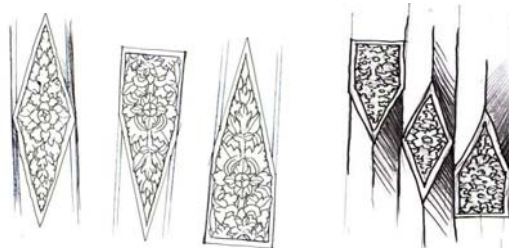
กวางและเสือ

ตุ๊กแกสรภ

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

ลายดอกพุดตานบนอกเสา

ภาพประกอบ 137 รูปแบบลวดลายบานประตูหลักช่องที่ 1 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

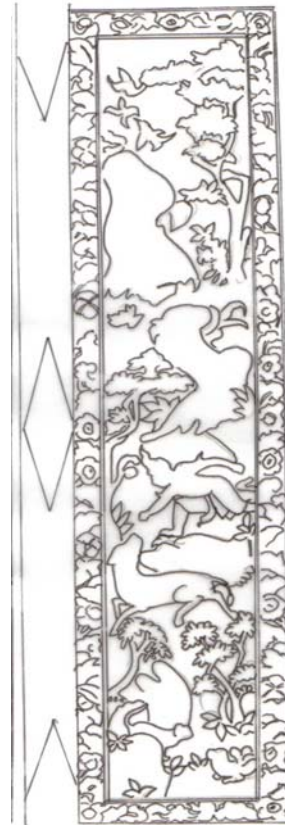
ภาพประกอบ 138 บานประตูหลักช่องที่ 2 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 2 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานประตูวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวของ รามเกียรติ์ ตอนศึก บรรลัย-กัลป์ จากช่วงบนเป็นท้องฟ้ามีเมฆลอยอยู่ ถัดลงมาเป็นพระรามทรงราชรถโดยมีเส้น วงกลมล้อมรอบ ต่ำลงมามีปูเมฆและต้นไม้อีกพร้อมกับมีนกเกาะอยู่บนยอดกับกิ่งที่ต่ำลงมา เยื้องถัดลงมามีนกอีกตัวเกาะบนยอดไม้ต้นเล็กที่โผล่ขึ้นมาจากข้างภูเขา ต่ำลงมาเป็นยักษ์ บรรลัยกัลป์กำลังต่อสู้กับหนุมานที่แปลงกายเป็นควายป่า บริเวณรอบจะเป็นพุ่มไม้ ด้านล่างมี ต้นไม้ยืนต้นและโคหิน ไส้ต่ำลงมาด้านล่างสุดเป็นเสือกำลังไล่กัดนกยูง ตรงกรอบเดินรอบด้วย เส้นเล็ก ๆ สลักลงลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ

ภาพจริง

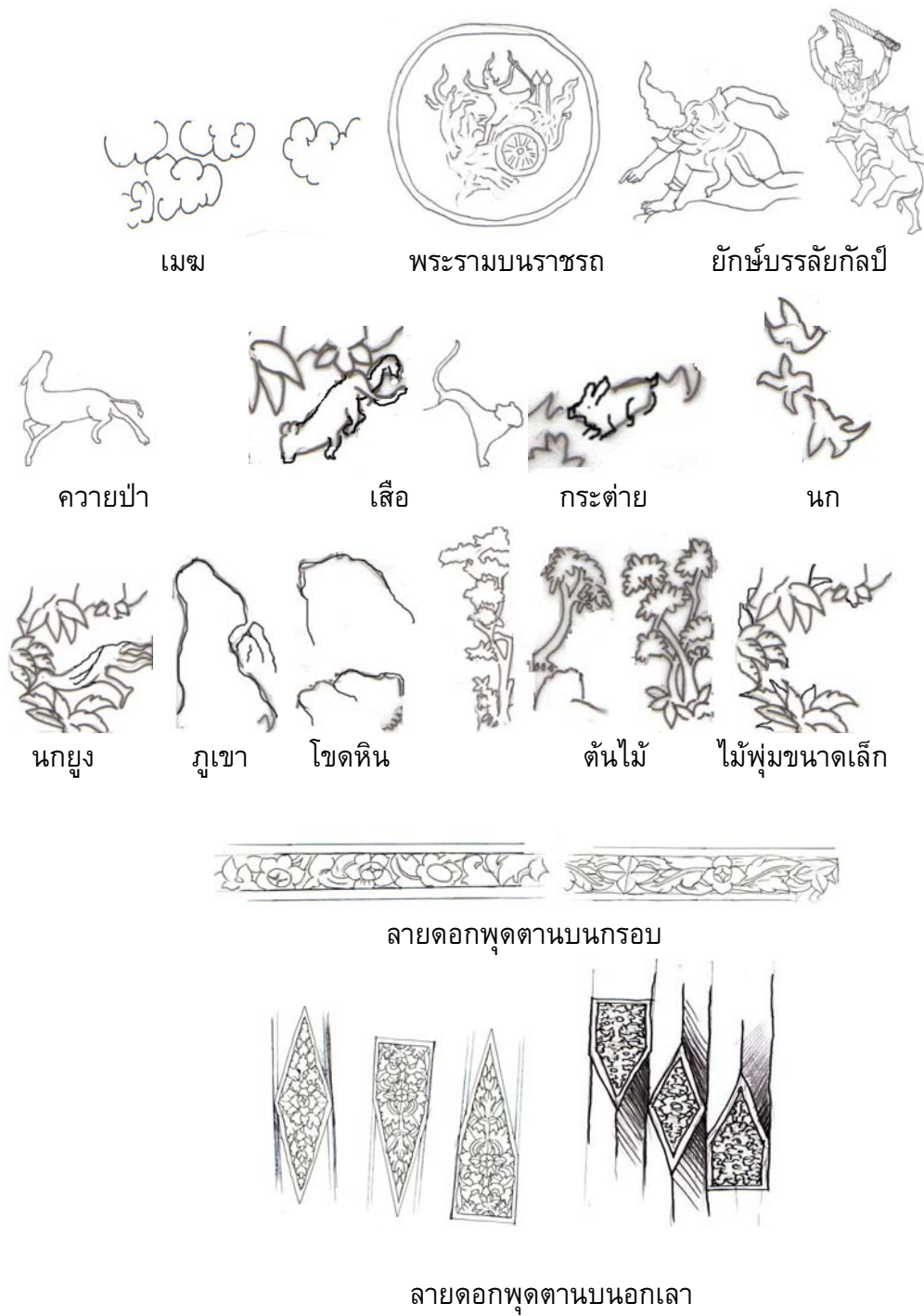

ลายเส้น

ภาพประกอบ 139 บานประตูหลักช่องที่ 2 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 2 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานประตูวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวของ รามเกียรติ์ ตอน ศีก
บรรลัยกัลป์ จากด้านบนเป็นยอดไม้ที่มีพุ่มใบ 5 พุ่ม เยื้องกันจะมีนกบินอยู่ 3 ตัว ถัดลงมามี
ภูเขาตรงโคนเขามีกระต่าย 1 ตัวหมอบอยู่ ต่ำลงมามีภูเขาอีกหนึ่งลูกตั้งอยู่ ถัดต่ำลงอีกเป็นยักษ์
บรรลัยกัลป์ กำลังชี้หน้าตำควายป่า (หนุมานแปลงกาย) ต่ำลงมาเป็นต้นไม้และโขดหิน ด้าน
ล่างสุด มีเสื่อยืนอยู่ตรงช่องโขดหินเยื้องกันมีพุ่มไม้เล็กที่โผล่จากข้าง ๆ ตรงกรอบเดินรอบด้วย
เส้นเล็ก ๆ สลักลงลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอก
เลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจายามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพประกอบ 140 รูปแบบลวดลายบานประตูหลักช่องที่ 2 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 141 บานประตูหลักช่องที่ 3 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 3 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานประตูวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวของรามเกียรติ์ ตอนสุครีพหักฉัตร จากช่วงบนเป็นท้องฟ้ามีเมฆลอยอยู่พร้อมกับฉัตรขนาดใหญ่วางอยู่ในลักษณะเฉียงมียักษ์สุครีพ กำลังจะหักฉัตร ถัดลงมาเป็นไพร่พลของพระรามอยู่ในช่วงซุ้มเนื่องจากทศกรรฐ์ได้นำฉัตรไปบังแสงพระอาทิตย์ทำให้โลกมืดมิด เพื่อจะได้ฆ่าพลวานรของพระรามได้สะดวก ในช่วงกลางเป็นรูปเสาดิจิตรตั้งตรงและบริเวณข้างเสาทั้งสองด้านมีรูปชอกนกเปลวลอยข้างละหนึ่งดอก ถัดต่ำลงมาบรรดาพลวานรถูกลูกศรพรหมมาสตร์ อยู่ในลักษณะท่าทางต่างๆ อย่างโกลาหล อยู่บนพื้นที่มีพุ่มไม้อยู่ด้านล่างสุด ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตาน พร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจำยามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

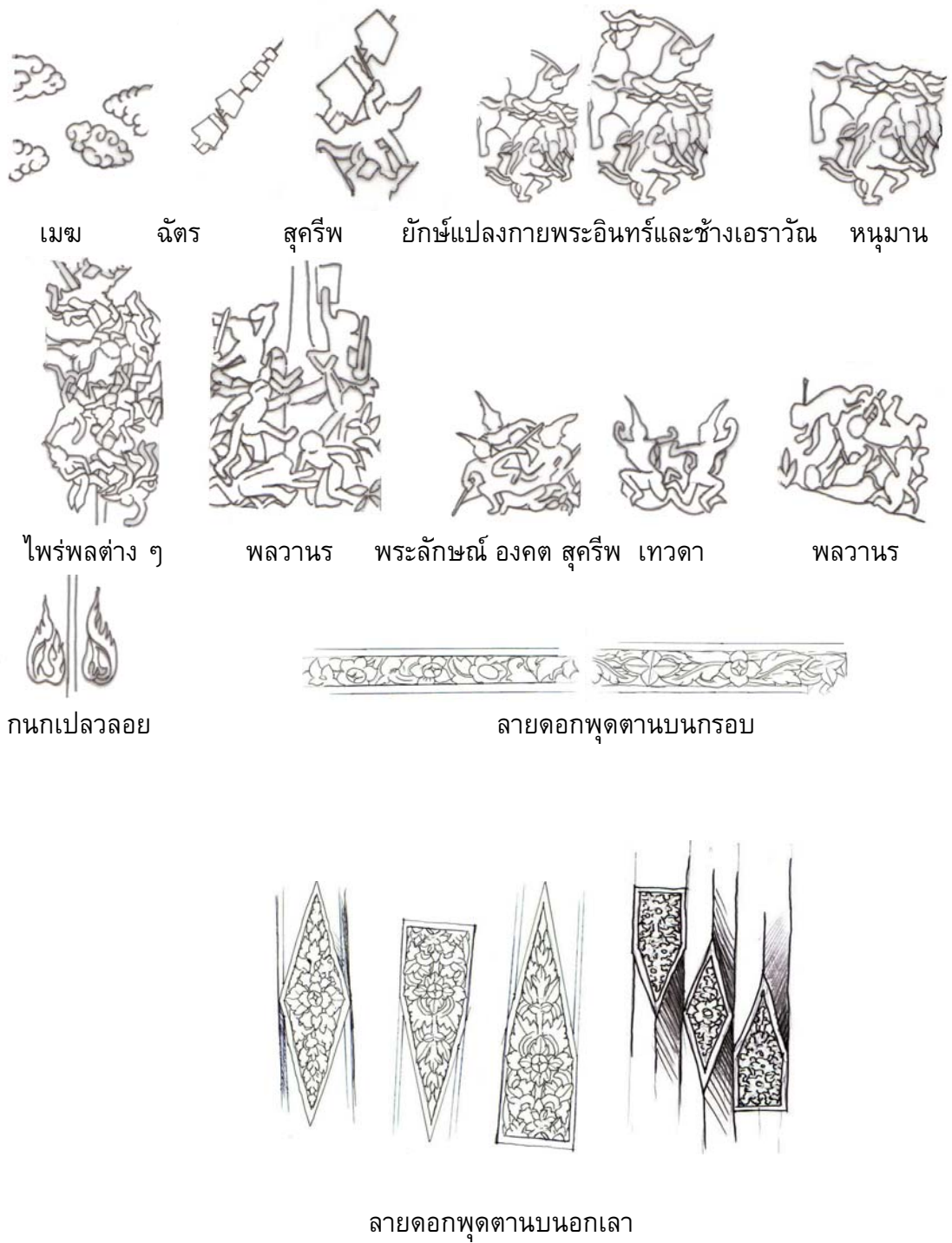

ลายเส้น

ภาพประกอบ 142 บานประตูหลักช่องที่ 3 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 3 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

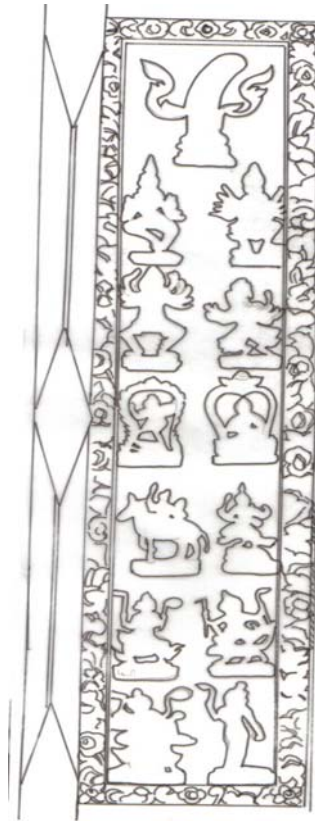
บานประตูวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวของ รามเกียรติ์ ตอน หนุมาน หักคอช้างเอราวัณ จากช่วงบนเป็นท้องฟ้ามีเมฆลอยอยู่ พร้อมกับพร้อมกับเทวดา 2 องค์(ยักษ์แปลงกาย) ถัดลงมาเป็นพระอินทร์(ยักษ์อินทรีชิตแปลงกาย) นั่งอยู่บนช้างเอราวัณ(ยักษ์การุณราชแปลงกายเป็นช้างเอราวัณ) กำลังยกศรขึ้นตีหนุมาน เยื้องต่ำลงเป็นหนุมานกำลังจะหักคอช้างเอราวัณต่ำลงมาอีกเป็นเทวดา(ยักษ์แปลงกาย) ทำร้ายรำถัดต่ำลงมาเป็นก้อนเมฆพร้อมกับลูกศรพรหมมาศตร์ ต่ำลงมาเป็นพระลักษมณ์ องคต สุครีพ อยู่ในช่วงเปลือ ถัดต่ำลงมาเป็นไพร่พลลิงกำลังถูกศรพรหมมาศตร์นอนล้มตายอยู่บนพื้น และมีพุ่มไม้อยู่ด้านซ้ายและขวาเป็นช่วงล่างสุด ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

ภาพประกอบ 143 รูปแบบลวดลายบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 3 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

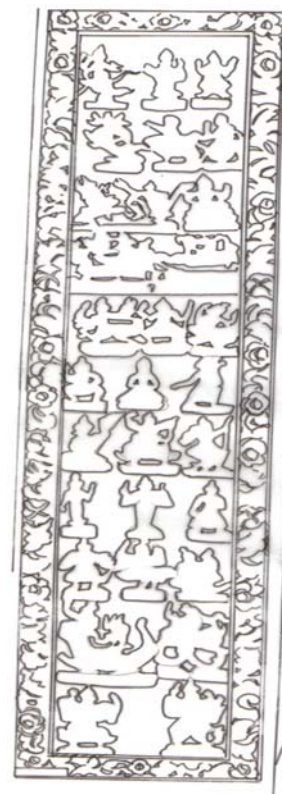
ภาพประกอบ 144 บานประตูหลักช่องที่ 4 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 4 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานประตูวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 4 เป็นตัวละครของรามเกียรติ์ด้านบนสุดเป็นรูปศิวลึงค์มีปีก ถัดลงมาเป็นรูปพระวิฆเนศวรท่าทางต่าง ๆ 4 ท่าทาง ต่ำลงมาเป็นรูปเสมา 2 แบบด้านซ้ายและด้านขวา ต่ำลงมาเป็นพระอิศวรทำนั่งทรงม้าและทำนั่งบนสัตว์ต่ำลงมาเป็นพระมหาวิฆเนตรัตตะหมาต 3 ท่าทางประทับบนแท่นและบนหลังสัตว์ มุมขวาล่างสุดเป็นรูปพระอุมาเทวีทำยืน ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลักกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจำยามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 145 บานประตูจำหลักช่องที่ 4 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานประตูจำหลักช่องที่ 4 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานประตูวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นตัวละครของรามเกียรติ์ ด้านบนสุดไล่ต่ำลงมาจนถึงล่างสุดเป็นภาพเทวรูปและเทวดานพเคราะห์ทำทางต่าง ๆ เริ่มจากบนสุดเป็นทำยืน ต่ำลงมาทำยืนหันข้าง ถัดต่ำลงมาเป็นทำยกเท้า ถัดลงมาเป็นทำนั่งและทำนอน ต่ำลงมาเป็นทำนั่งประทับบนแท่น 9 ทำทาง ต่ำลงมาอีกเป็นทำยืนหน้าตรง 6 ทำทาง ส่วนด้านล่างสุดเป็นประทับบนสัตว์ต่าง ๆ 4 ทำทาง ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอก พุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ (ภาพเทวรูปและเทวดานพเคราะห์ต่าง ๆ ของบานประตูช่องที่ 4 ด้านซ้ายบานขวา ปัจจุบันมีความชำรุดทรุดโทรมมาก ภาพขาดรายละเอียดในเรื่องของหน้าตาและเครื่องประดับเหลือเพียงโครงร่างภายนอก และการจำหลักฝีมือการจำหลักดูจากผลงานที่ปรากฏยังไม่ประณีตมีความละเอียดสูง ตามแบบฉบับช่างหลวงช่างจำหลักตามความคิดของตนเองหรือตามความเชื่อที่ได้ยินเรื่องเล่าต่อกันมา ตัวละครรามเกียรติ์จึงผิดเพี้ยนไปจากต้นฉบับเดิมพอสมควร)

คิ่วลิ่งค์

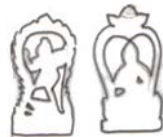
พระอิศวร

พระวิกขิเนศวร

พระมหาวิกขิเนตรัตตะหมาต

เสมา

พระอุมา

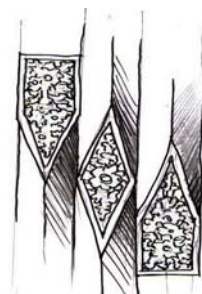
เทวรูปและเทวดานพเคราะห์ต่าง ๆ

เทวรูปและเทวดานพเคราะห์ต่าง ๆ

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

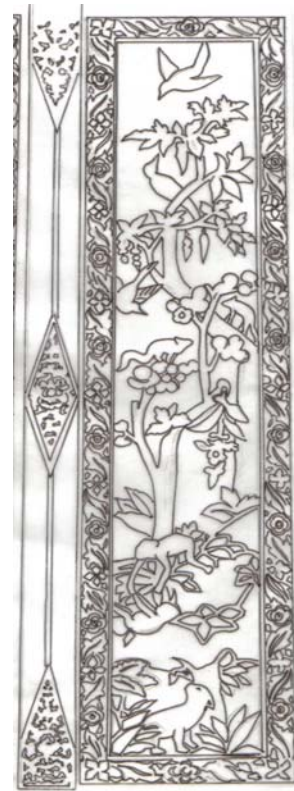

ลายดอกพุดตานบนนอกเสา

ภาพประกอบ 146 รูปแบบลวดลายบานประตูจำหลักช่องที่ 4 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 147 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 1 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนมีนกบินโฉบลงมาตรงยอดไม้ ถัดลงมามีนกอีกตัวเกาะอยู่บนกิ่งไม้บริเวณช่วงล่างมีกิ่งแยกออกจากต้นมีใบและดอก เยื้องต่ำลงมามีนกอีกตัวบินโฉบอยู่ด้านซ้ายของต้นไม้ เยื้องถัดต่ำลงมามีกระรอกไต่อยู่บนต้นไม้ลักษณะหันหัวไปทางด้านบน เยื้องมาทางด้านซ้ายมีกระรอกอีกตัวเกาะอยู่บนยอดต้นไม้อีกต้นที่เล็กกว่า ต่ำลงมาตรงโคนต้นไม้มีโชดหินและลิงสองตัว โดยมีพุ่มไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่ตามซอกและโคนหิน ตรงด้านล่างสุดมีกระต่ายเล็มกินยอดใบไม้ อ่อนบริเวณรอบตัวจะเป็นพุ่มไม้ขนาดเล็กล้อมรอบอยู่ กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบนกลางและล่างเป็นลายดอกประจำยามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 148 บานหน้าต่างหลักวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 บานขววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนมีนกกำลังบินจิกกันอยู่ ต่ำลงมาเป็นต้นไม้ 2 ต้นลักษณะลำต้นหักงอและชี้ตรงขึ้น ด้านบน บริเวณกลางลำต้นมีนกเกาะอยู่ 2 ตัว ถัดต่ำลงมามีกระรอกอีก 2 ตัวเกาะอยู่บนต้นไม้ หันหน้าเข้าหากันโดยมีตัวหนึ่งอยู่ด้านบนและอีกตัวอยู่ด้านล่าง บริเวณโคนต้นไม้มีโขดหินและไม้พุ่มอยู่ตรงบริเวณตรงซอกและโคนหินพร้อมกับด้านข้างมีต้นไม้ขนาดเล็กอีกต้น ส่วนด้านล่างสุดเป็นช้างลักษณะกำลังชูวง ยกเท้าด้านหน้าใช้เท้าหลังสองเท้ายืนอยู่บนพื้น ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

ต้นไม้

โชดหิน

ลิง

กระต่าย

กระรอก

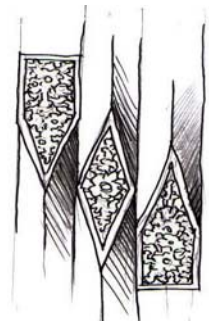
ไม้พุ่มขนาดเล็ก

นก

ช้าง

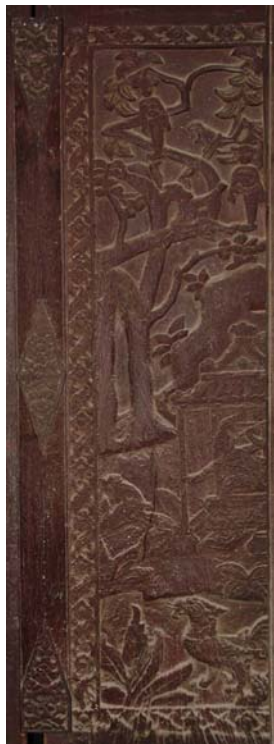

ลายดอกพุดตานบนนอกเสา

ลายดอกพุดตานบนนกรอบ

ภาพประกอบ 149 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 1 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 150 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 2 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 2 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 2 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ ในป่าหิมพานต์ จากด้านบนเป็นยอดต้นไม้มีกะลีผล(นารีผล) ที่ขั้วลูกอยู่ด้านบนศีรษะ มีรูปร่างเป็นหญิง โดยมีกิ่งบน 1 ผล กิ่งล่าง 1 ผล ระหว่างดอกมีนกเกาะอยู่เยื้องลงมาเป็นลิงกำลังจะเด็ดลูกมีกะลีผล(นารีผล) ถัดต่ำลงมาตรงโคนต้นไม้มีภูเขาล้อมรอบ มีศาลาภายในมีฤๅษี กำลังเงื้อไม้เหมือนกำลังขับไล่สัตว์ ตรงโคนศาลามีพุ่มไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่โดยรอบ ส่วนด้านล่างสุดเป็นนกการเวก ตรงแถบซ้ายเป็นที่โผล่ขึ้นมาเห็นเป็นใบขนาดใหญ่ กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจำยามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

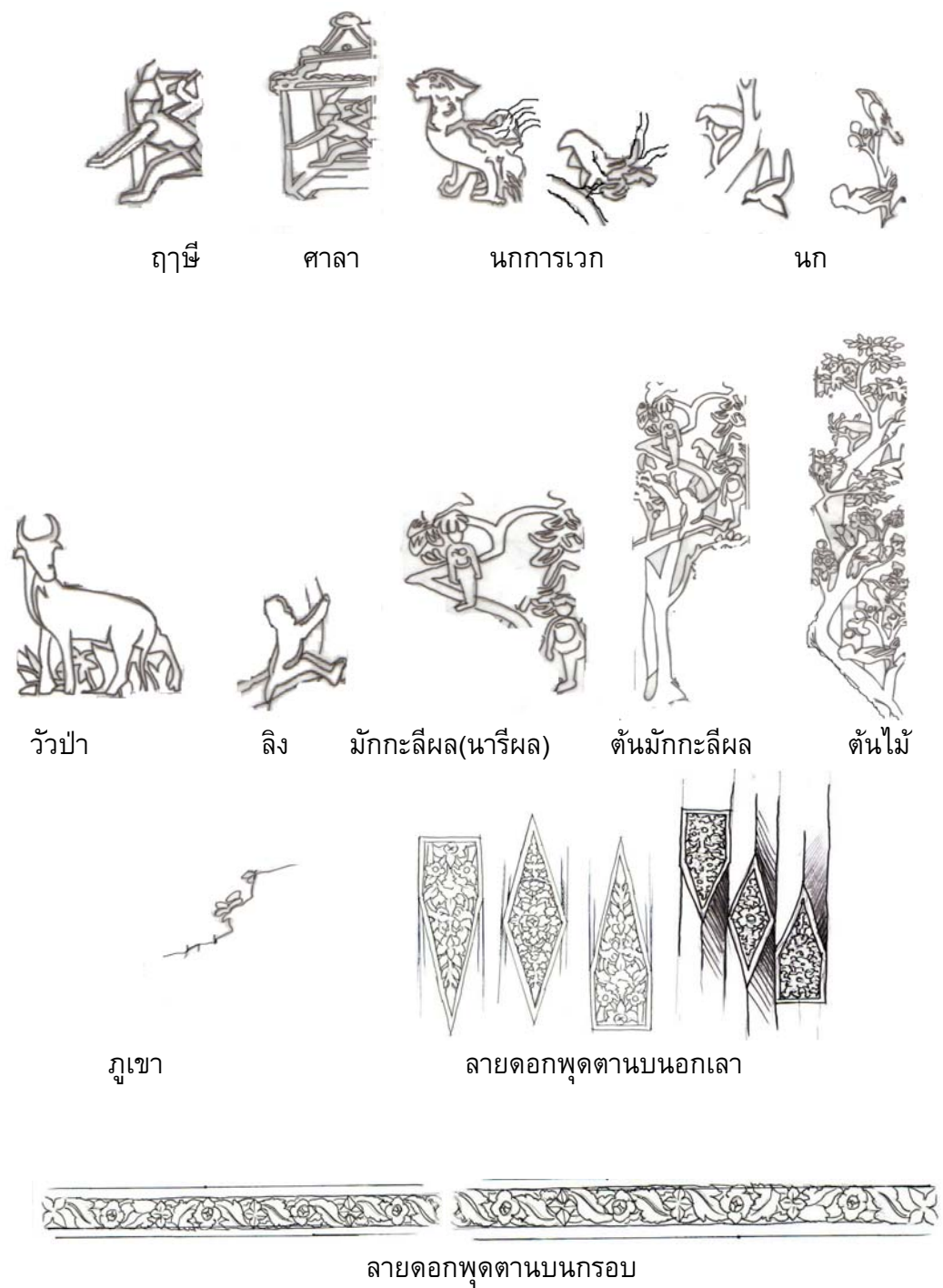

ลายเส้น

ภาพประกอบ 151 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 2 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 2 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

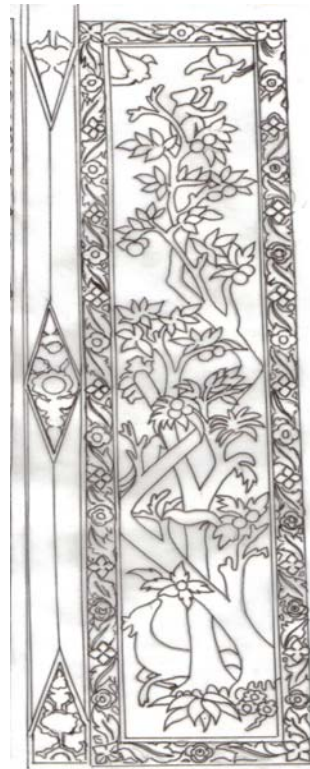
บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนเป็นพุ่มใบของยอดต้นไม้ที่มีลำต้นขนาดใหญ่จากด้านล่างสูงขึ้นมาจนเกือบสุดกรอบบน ถัดต่ำลงมาเป็นนกเกาะอยู่บนกิ่ง ต่ำลงมาอีกเป็นนกอีกตัวกำลังบิน ต่ำลงมามีต้นไม้ใหญ่อีกต้นที่มีกิ่งหักหนึ่งกิ่งและมีกิ่งแยกอีกหนึ่งกิ่งและตรงโคนมีลำกิ่งโผล่ขึ้นมาโดยมีนกเกาะอยู่ช่วงบน ตัวเล็ก 1 ตัวช่วงล่างตัวใหญ่ 1 ตัว ถัดมาด้านล่างสุดเป็นวัวป่าและบริเวณพื้นมีไม้พุ่มเล็ก ๆ ขึ้นอยู่ ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

ภาพประกอบ 152 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 2 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 153 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 3 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 3 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 3 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดเป็นนกบินอยู่ 2 ตัว ต่ำลงมามีลิงนั่งอยู่บนยอดไม้ ถัดต่ำลงมาเป็นต้นไม้อำต้นลักษณะซิกแซกมีกิ่ง ใบ และผล อยู่เป็นช่วง ๆ ต่ำลงมาเป็นนกเกาะอยู่ในช่วงชอกกิ่งของต้นไม้ เยื้องต่ำลงมามีนกอีกตัวเกาะอยู่บนต้นไม้อีกต้นที่มีลำต้นตรง ส่วนบริเวณช่วงล่างสุดมีกวางหมอบเหลียวหลังมาเล็มใบไม้ ด้านหน้ากวางเป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ที่ขึ้นอยู่ใต้โคนต้นไม้ กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจายามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

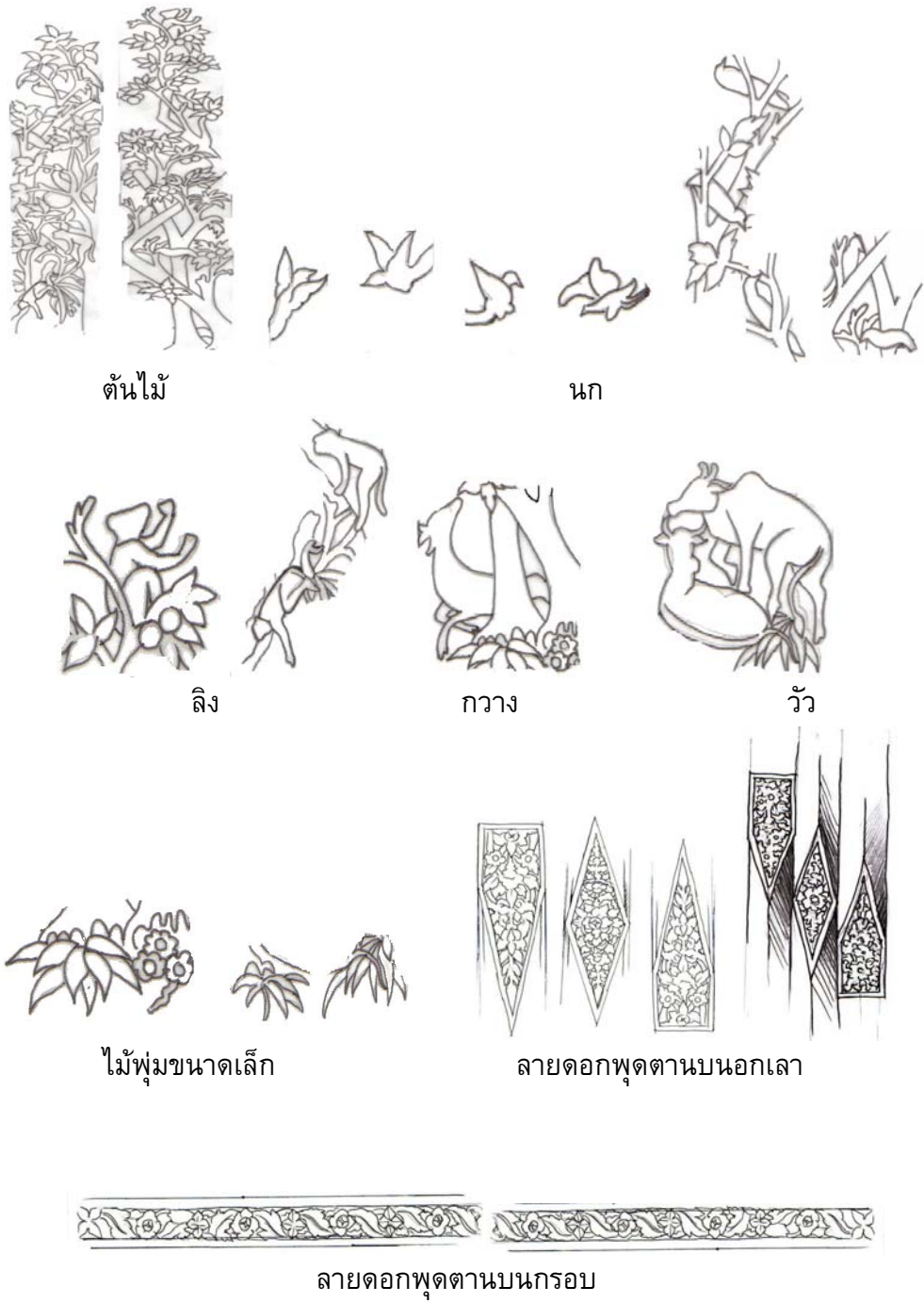

ลายเส้น

ภาพประกอบ 154 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 3 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 3 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนมีนกบินอยู่ 2 ตัว ถัดต่ำลงมาเป็นพุ่มใบไม้ที่มีลำต้นขึ้นมาจากส่วนด้านล่าง โดยมีนกเกาะอยู่ตามกิ่งแบ่งเป็นช่วงบน 2 ตัว ช่วงตรงกลาง 2 ตัว ต่ำลงมามีลิงเกาะบนต้นไม้เถียง ต่ำลงมามีลิงอีกตัวกำลังไต่ต้นไม้อีกต้นโดยหันหัวลงมาทางด้านล่าง ด้านล่างสุดมีวัวอยู่ 2 ตัว ลักษณะนอนอยู่ 1 ตัวและอีกตัวยืนอยู่ด้านข้าง บริเวณพื้นตรงวั้นอนเป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

ภาพประกอบ 155 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 3 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 156 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 4 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 4 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 4 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดนกเกาะอยู่บนยอดไม้ 2 ตัว ต่ำลงมาก็มีกระรอกเกาะบนต้นไม้เอียงต่ำลงมาก็มีกระรอกอีกตัวนั่งอยู่บนพุ่มยอดใบไม้ ถัดต่ำลงมาเป็นลิงยืนอยู่บนกิ่งไม้ ต่ำลงมามีนก 2 ตัวคู่กันเกาะอยู่บนกิ่งต้นไม้อีกต้น ถัดต่ำลงมามีลิงอีกตัวกำลังจะกระโดดไปปีนต้นไม้อีกต้น ด้านซ้าย ถัดต่ำลงมามีโชดหินอยู่โคนต้นไม้ทั้งสองต้น ข้าง ๆ โชดหินด้านขวามีไม้พุ่มขนาดเล็ก มีดอกโผล่ออกจากปลายยอดพุ่ม บริเวณด้านล่างสุดเป็นหมี่ทำนึ่ง 1 ตัวและอีกตัวอยู่ในท่าคลาน กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลักกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจายามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

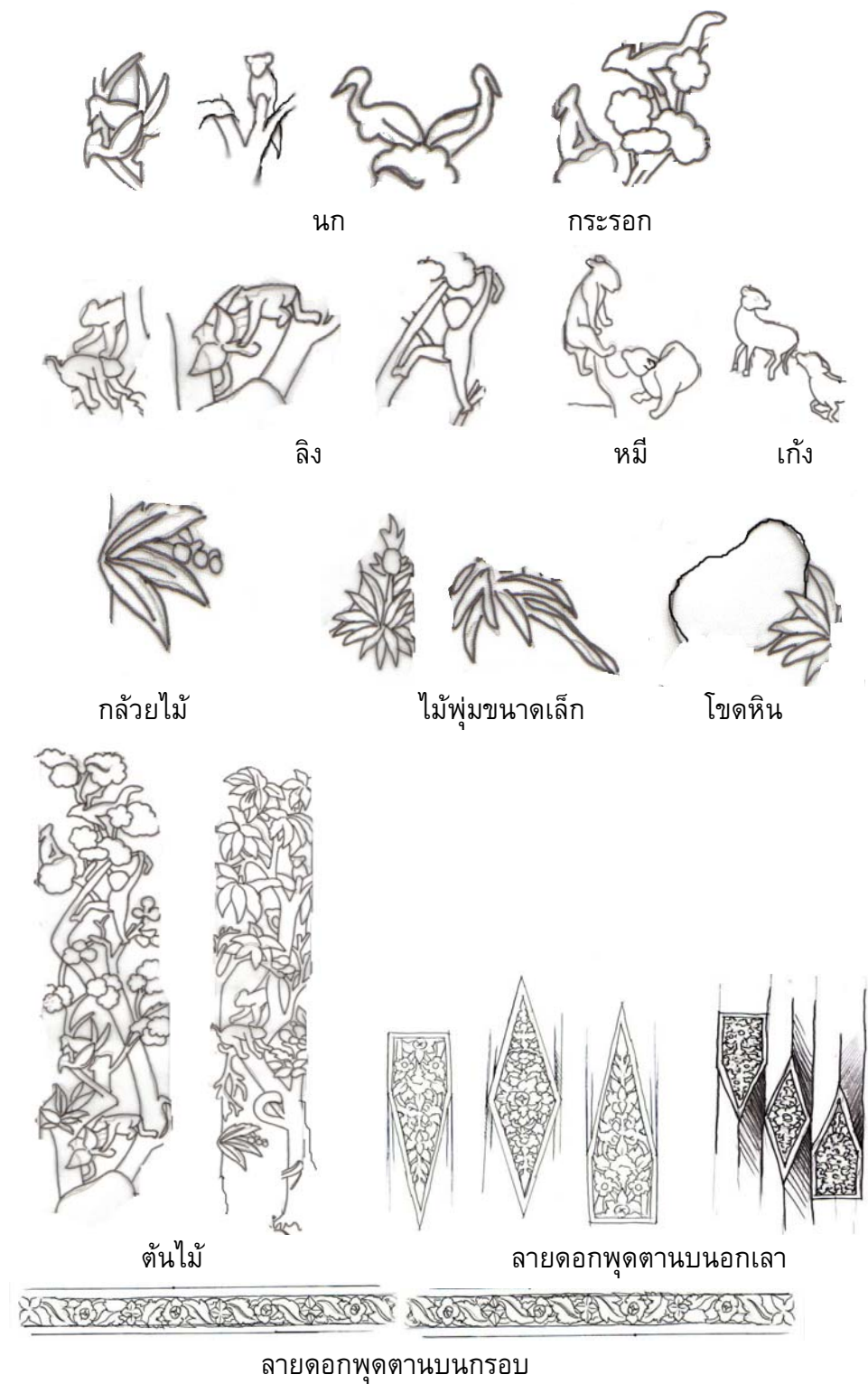

ลายเส้น

ภาพประกอบ 157 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 4 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 4 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนเป็นยอดใบไม้ของต้นไม้ที่มีลำต้นยาวลงไปจนถึงด้านล่าง ถัดต่ำลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ ต่ำลงมามีลิง 2 ตัว ตัวแรกอยู่ช่วงบนหันหน้าไปทางด้านซ้ายอีกตัวอยู่ช่วงล่างหันหน้าไปทางด้านขวา ถัดต่ำลงมาบนต้นไม้มีอีกต้นมีกล้วยไม้ขึ้นอยู่ บริเวณด้านล่างสุดเป็นกึ่งตัวแรกหันหน้ามาทางด้านหลังอีกตัวกำลังวิ่งตาม บนพื้นดินมีไม้พุ่มขนาดเล็กขึ้นอยู่บริเวณโคนต้นไม้ และด้านหน้าตัวกึ่ง ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

ภาพประกอบ 158 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 4 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 159 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 5 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 5 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 5 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดเป็นยอดไม้ที่มีทั้งใบและผล ต้นไม้ลักษณะลำต้นยาวซิกแซกไปทางด้านซ้ายและขวาสลับกัน จากเล็กลงไปสู่ขนาดใหญ่จนถึงด้านล่างสุด ลำต้นจะมีนกเกาะอยู่ 3 ช่วงแบ่งเป็น บน กลาง ล่าง มีนกเกาะอยู่ช่วงละ 1 ตัว บริเวณด้านล่างสุดเป็นกวางลักษณะกำลังวิ่งและหันหน้ามาทางด้านหลัง (กวางเหลิยวหลัง) กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจายามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 160 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 5 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 5 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดเป็นยอดไม้ที่มีทั้งใบและผล ต้นไม้ลักษณะลำต้นยาวซิกแซกไปทางด้านซ้ายและขวาสลับกัน จากเล็กลงไปสู่ขนาดใหญ่จนถึงด้านล่างสุด ถัดต่ำลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ เยื้องต่ำลงมาทางด้านซ้ายมีนกอีกตัวกำลังบิน ต่ำลงมามีกระรอก 2 ตัวยืนอยู่บนกิ่งไม้โดยมีระดับต่างกันเล็กน้อยตัวแรกอยู่บนปลายกิ่งของต้นไม้ขนาดเล็กกว่าต้นแรก ตัวถัดต่ำลงมาจะยืนอยู่บนต้นแรกที่มีลำต้นใหญ่กว่าต้นที่ 2 บริเวณล่างสุดเป็นวัวทำยืนแหงนหน้าขึ้นไปทางด้านบน บนพื้นจะมีไม้พุ่มอยู่ทางด้านขวามือ ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลงลายดอกพุดตาน พร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

นก

กระรอก

กวาง

วัว

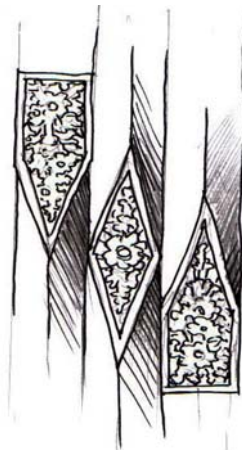
ไม้พุ่มขนาดเล็ก

ต้นไม้

ลายดอกพุดตานบนอกเสา

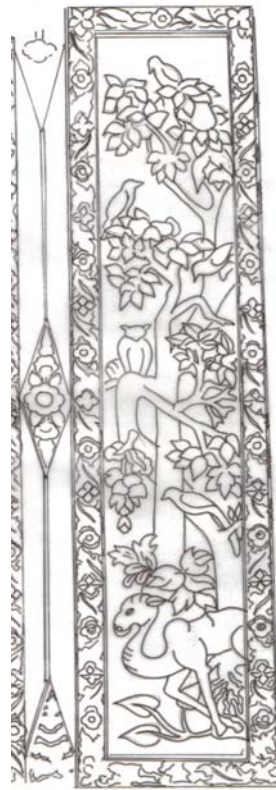

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

ภาพประกอบ 161 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 5 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 162 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 6 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 6 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 6 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดเป็นนกเกาะอยู่บนยอดพุ่มใบไม้ที่มีลำต้นยาวไล่ลงมาจนถึงด้านล่าง ถัดต่ำลงมา มีนกอีก 1 ตัวเกาะอยู่บนยอดพุ่มใบไม้ ที่มีกิ่งแยกออกมา เยื้องต่ำลงมาอีกตัวเกาะอยู่ตรงข้ามต้นไม้มักห้วมาทางด้านล่าง ถัดต่ำเยื้องมาทางด้านซ้ายมีนกอีกตัวเกาะอยู่บนต้นไม้อีกต้นมีลำกิ่งหักชี้ลงไปทางด้านขวา ต่ำลงมา มีนกอีกตัวเกาะอยู่บนลำต้นไม้บริเวณเกือบถึงโคนต้น ด้านล่างสุดมีอุฐกำลังเดินไปทางซ้าย บนพื้นมีต้นบอนขึ้นอยู่ 3 ใบ กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงออกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจำยามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

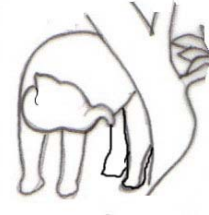
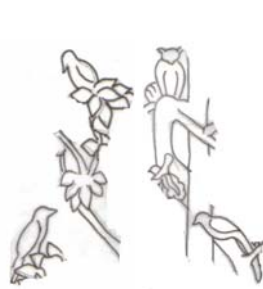

ลายเส้น

ภาพประกอบ 163 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 6 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 6 บานขววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดเป็นยอดไม้ที่มีทั้งใบและผล ต้นไม้ลักษณะลำต้นยาว จากเล็กลงไปสู่ขนาดใหญ่ จนถึงด้านล่างสุด ถัดต่ำลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ เยื้องต่ำลงมาทางด้านซ้ายมีนกอีกตัวกำลังบิน ต่ำลงมามีนก 2 ตัวยืนอยู่บนกิ่งไม้โดยมีระดับต่างกันเล็กน้อย ตัวแรกยืนอยู่บนปลายกิ่งไม้ ต้นด้านหลัง และอีกตัวยืนอยู่บนต้นด้านหน้า บริเวณด้านล่างสุดมีช้างตัวเล็กยืนอยู่โดยหันหน้ามาทางด้านขวามือ บนพื้นมีไม้พุ่มขนาดเล็กขึ้นอยู่ 3 พุ่มและมีโขดหินตั้งอยู่ตรงโคนต้นไม้ ต้นด้านหน้าแถบขวามือ ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

นก

อุฐ

ช้าง

บอน

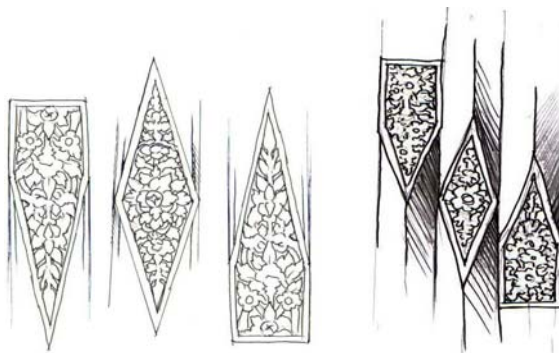
โชดหิน

ต้นไม้

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

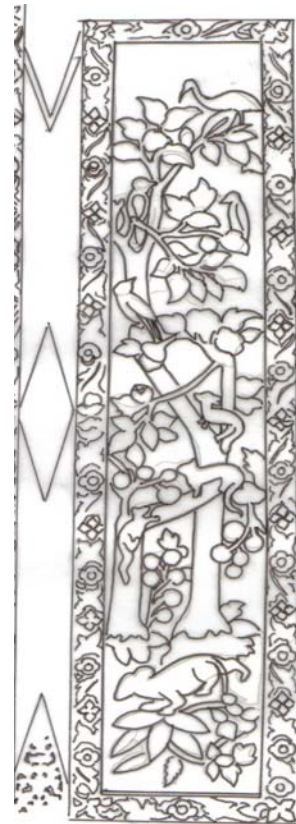

ลายดอกพุดตานบนอกเสา

ภาพประกอบ 164 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 6 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 165 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 7 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 7 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 7 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดเป็นนกเกาะอยู่บนยอดพุ่มใบไม้ที่มีลำต้นยาวไต่ลงมาถึงด้านล่าง ถัดต่ำลงมาขึ้นอีก 2 ตัวเกาะอยู่บนยอดพุ่มใบไม้ 1 ตัวและบนกิ่งไม้ 1 ตัว ที่มีกิ่งแยกออกมา หันหน้าเข้าหากัน เยื้องต่ำลงมาขึ้นอีกตัวเกาะอยู่ตรงง่ามต้นไม้หันหัวขึ้นไปทางด้านบน ถัดต่ำลงมาขึ้นอีก 2 ตัวตัวแรกยืนอยู่บนต้นไม้ด้านขวามือ ส่วนอีกตัวอยู่บนต้นไม้ด้านซ้ายมือ บริเวณด้านล่างสุดมีเสือกำลังเดินอยู่บนกิ่งพุ่มไม้ที่มีทั้งดอกและใบโดยมีกิ่งม้วนหันไปทางด้านขวา กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจายามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

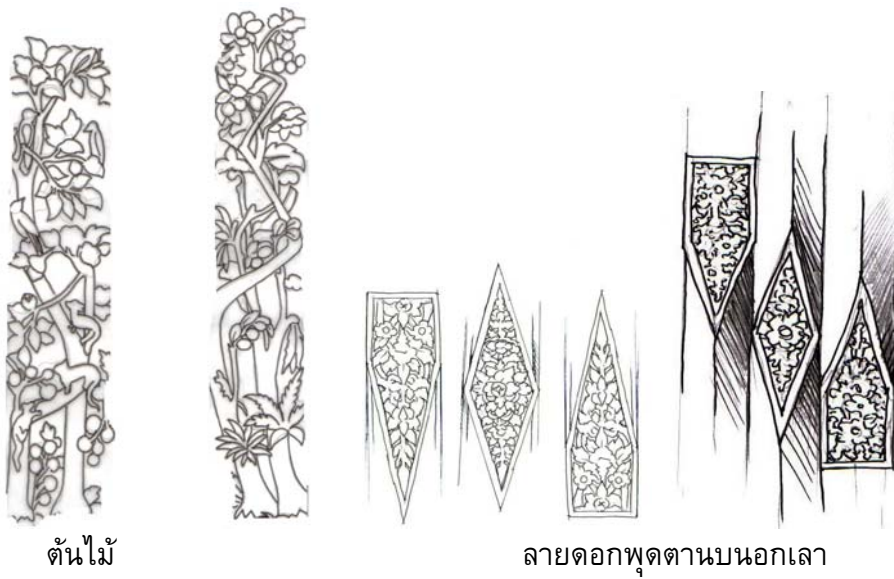
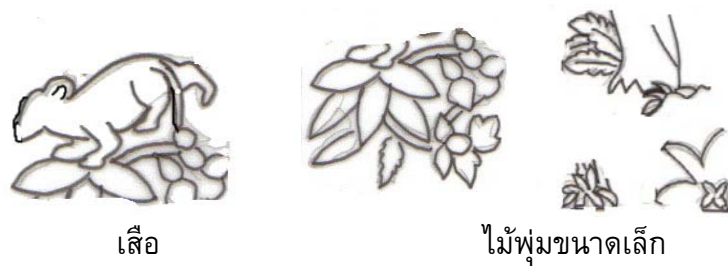
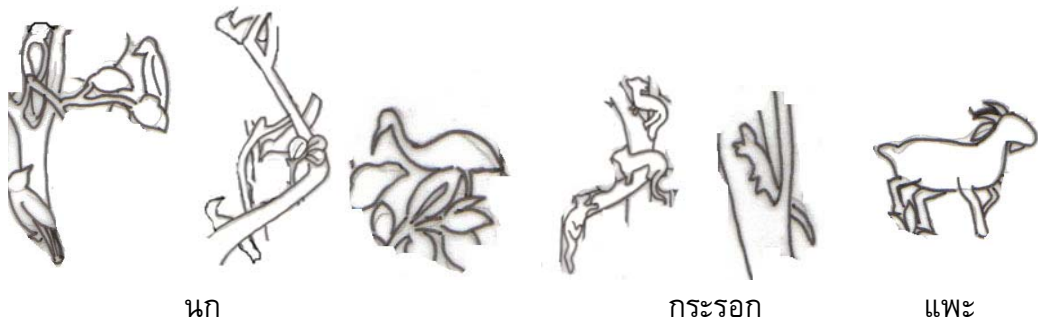

ลายเส้น

ภาพประกอบ 166 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 7 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 7 บานขววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดเป็นยอดไม้ที่มีทั้งใบและผล ต้นไม้ลักษณะลำต้นยาวซิกแซก จากเล็กลงไปสู่ขนาดใหญ่จนถึงด้านล่างสุด ถัดต่ำลงมามีนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ เยื้องต่ำลงมาทางด้านซ้ายมีนกอีกตัวเกาะอยู่บนต้นไม้หันหัวขึ้นไปสู่ด้านบน ต่ำลงมามีนก 2 ตัวยืนอยู่บนกิ่งไม้โดยมีระดับต่างกัน ตัวแรกยืนอยู่บนปลายกิ่งไม้ต้นด้านขวา และอีกตัวยืนอยู่บนต้นด้านซ้าย ต่ำลงมามีกระรอกกำลังปีนไต่ต้นไม้ ต่ำลงมามีกอกกล้วยไม้ต้นด้านซ้ายเป็นใบเรียวยาวเล็กด้านขวามือเป็นใบใหญ่มีรอยหยัก บริเวณด้านล่างสุดมีพะยูนอยู่และมีพุ่มไม้ขนาดเล็กอยู่ตรงมุมทั้งสองด้าน ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

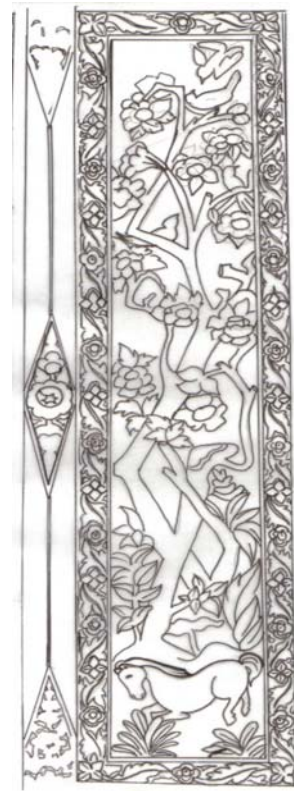

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

ภาพประกอบ 167 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 7 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 168 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 8 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 8 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 8 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดมีนกบินอยู่ถัดมาเป็นนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ที่มีดอกพร้อมใบและลำต้นยาวไถ่ลงมาถึงด้านล่าง ถัดต่ำลงมามีนกอีก 2 ตัวเกาะอยู่บนกิ่งไม้ 1 ตัวและบนลำต้นไม้ 1 ตัวต่ำลงมามีกระรอกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ บริเวณล่างสุดมีม้าทำทางกระโดดโดยบนพื้นอยู่ทางด้านซ้ายและขวา กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจายามมีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

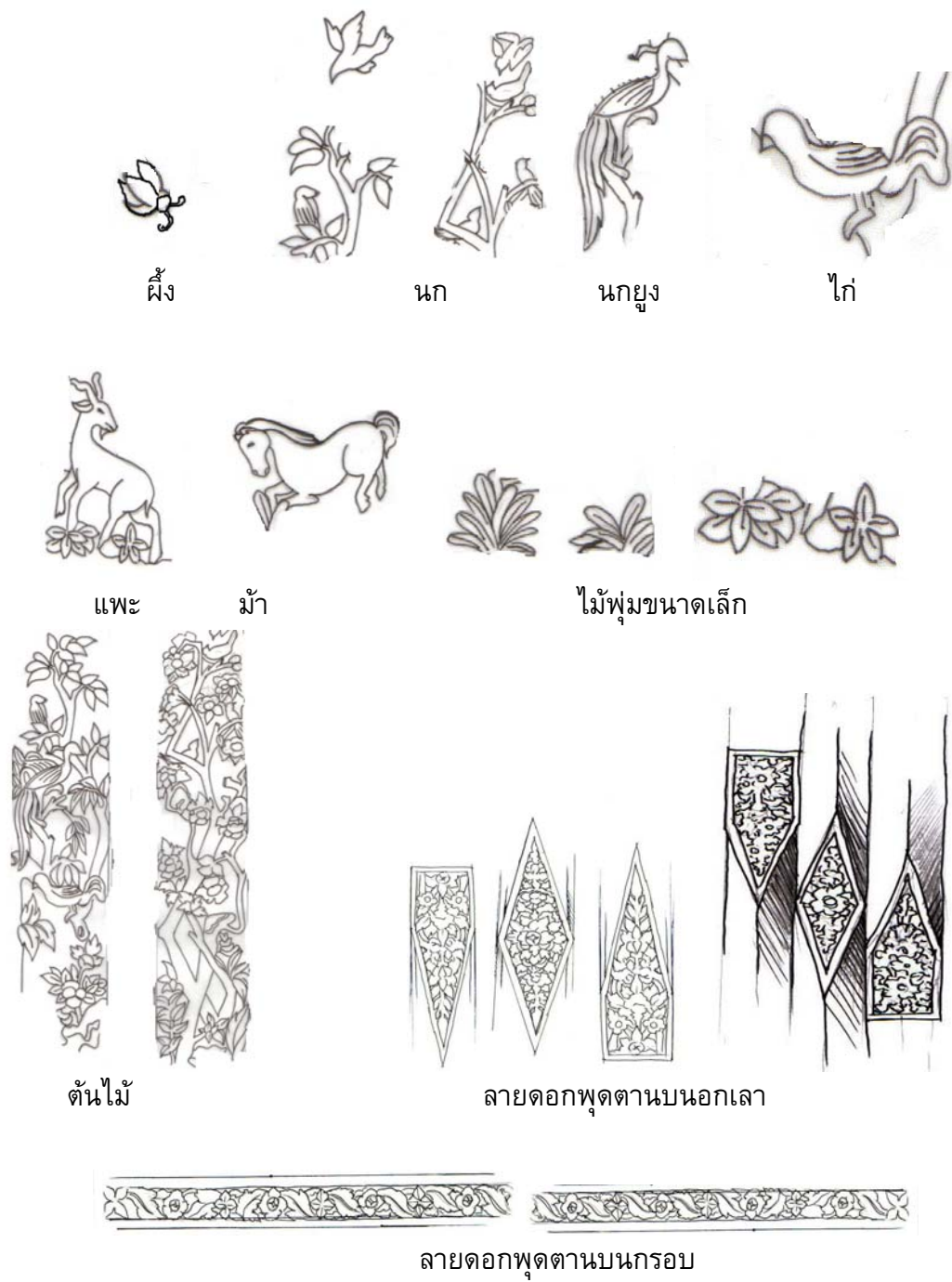

ลายเส้น

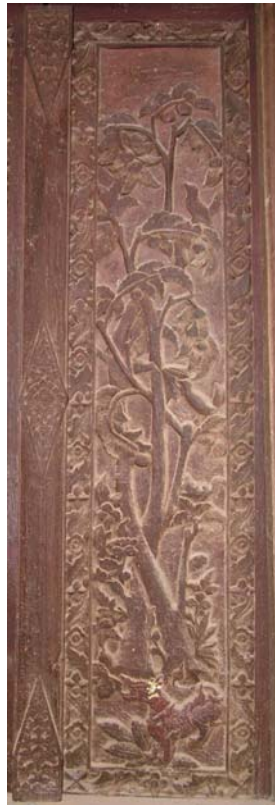
ภาพประกอบ 169 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 8 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 8 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

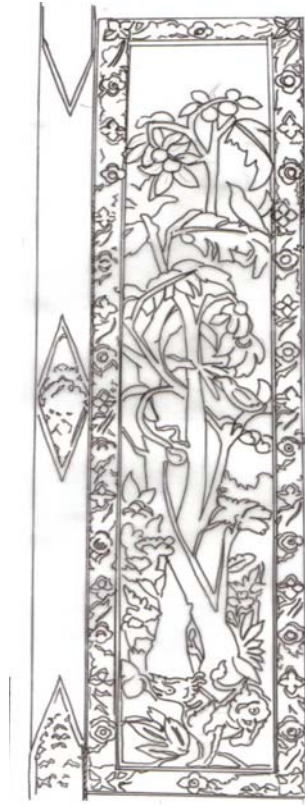
บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดมีนกบินเยื้องมาทางด้านซ้ายมือมีผึ้งกำลังบินเหนือพุ่มใบไม้ที่มีลำต้นยาวลักษณะคดงอในช่วงกลาง จากช่วงกลางตรงลงไปถึงด้านล่าง ถัดต่ำลงมา มีนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ ต่ำลงมา มีนกยูงเกาะอยู่บนกิ่งโดยหันหน้าไปทางด้านขวา ถัดต่ำลงมา มีไก่เกาะอยู่บนลำต้นตรงช่วงรอยพับหักของต้นไม้ บริเวณด้านล่างสุดเป็นพะยูนหันหลังมาทางด้านขวาที่มีโขดหินและพุ่มดอกไม้ ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

ภาพประกอบ 170 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 8 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 171 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 9 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดเป็นยอดต้นไม้ที่มีดอกพร้อมใบและลำต้นยาวไล่ลงมาจนถึงด้านล่าง ถัดต่ำลงมามีนกอีก 1 ตัวเกาะอยู่บนกิ่งไม้ ต่ำลงมาช่วงกลางต้นไม้มีนกเกาะอยู่บนต้นไม้ทางด้านซ้ายมือ 1 ตัว เยื้องต่ำลงมามีนกอีก 1 ตัวยืนอยู่บนกิ่งไม้อีกต้น บริเวณด้านล่างสุดมีคชสีห์ (สัตว์หิมพานต์) ยืนอยู่บนพุ่มไม้ขนาดเล็ก กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลงลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและล่างเป็นลายดอกประจายามีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 172 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดมีนกบินเฝ้ามาทางด้านซ้ายมือมีนก 2 ตัวกำลังป้อนเหยื่อมีจะงอยปากติดกัน เกาะอยู่บนยอดไม้ที่มีทั้งใบและดอกโดยมีลำต้นยาวลงไปจนถึงด้านล่าง ถัดต่ำลงมามีนก 1 ตัว เกาะอยู่บนลำต้นไม้เฝ้ามาทางด้านขวามีกระรอกอีกตัวยืนอยู่ ต่ำลงมาตรงต้นไม้ทางด้านซ้ายมือมีกระรอกยืนอยู่บนกิ่ง ส่วนบริเวณด้านล่างสุดมีกระรอกและไม้พุ่มหลายชนิดขึ้นอยู่จนเต็มทั้งทางด้านซ้ายและขวา ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลวดลายดอกพุดตาน พร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

นก

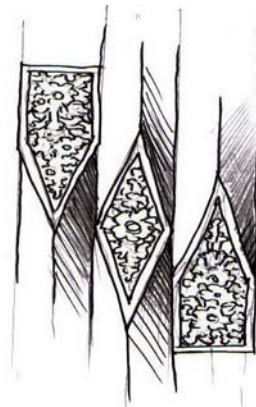
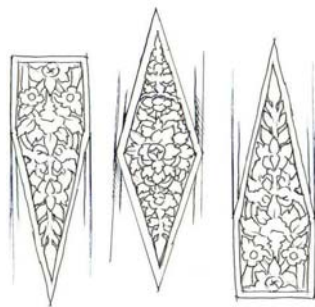
กระรอก

คชสีห์ (สัตว์หิมพานต์)

ต้นไม้

ลายดอกพุดตานบนนอกเสา

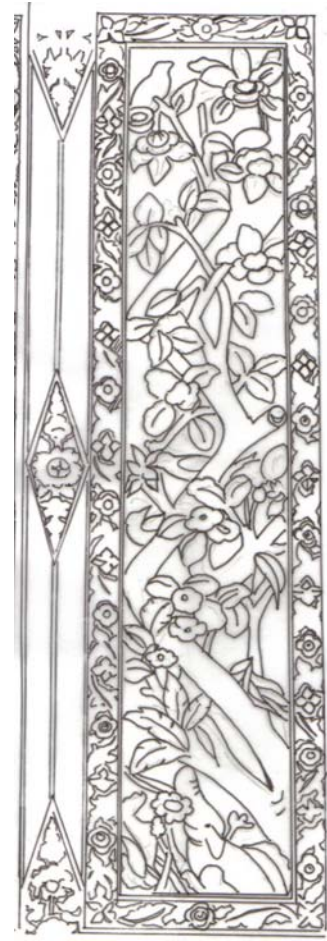

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

ภาพประกอบ 173 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 9 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 174 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 บานซ้ายวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา ช่องที่ 10 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ ธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดมีนกเกาะอยู่บนยอดไม้ที่มีดอกบานใหญ่พร้อมใบ ต้นไม้มี ลักษณะลำต้นยาวซิกแซก จากเล็กลงไปสู่ขนาดใหญ่จนถึงด้านล่างสุด ถัดลงไปจนถึงช่วงกลาง มีนกเกาะอยู่ 2 ตัวโดยตัวแรกอยู่ช่วงบนตัวต่อมาอยู่ช่วงล่าง บริเวณด้านล่างสุดมีช้างยืนหัน หูขึ้นสู่ด้านบน ด้านหน้าเป็นต้นดอกไม้ กรอบภาพเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลักลงลาย ดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันจนเต็มพื้นที่ของกรอบ ส่วนตรงอกเลามีช่วงบน กลางและ ล่างเป็นลายดอกประจายามีก้านแยกต่อยอด

ภาพจริง

ลายเส้น

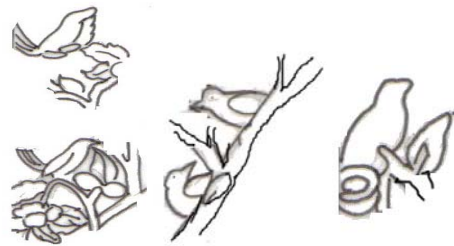
ภาพประกอบ 175 บานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพบานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 บานขาววิหารวัดเพลงวิปัสสนา

บานหน้าต่างวิหารจำหลักไม้วัดเพลงวิปัสสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติในป่า จากด้านบนสุดมีนกบินอยู่ถัดมาเป็นนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ที่มีดอกพร้อมใบและลำต้นยาวไล่ลงมา จนถึงด้านล่าง ถัดต่ำลงมามีนกอีก 2 ตัวเกาะอยู่บนกิ่งไม้ 1 ตัวด้านซ้ายและบนพุ่มใบไม้ 1 ตัว ด้านขวา ไล่ต่ำลงมามีนกอีกหนึ่งตัวเกาะอยู่ตรงง่ามกิ่งไม้ ถัดต่ำลงมามีลิง 2 ตัวนั่งอยู่บนต้นไม้ อีกต้นโดยอยู่ในระดับต่างกัน ถัดต่ำลงมามีกระรอกกำลังปีนต้นไม้ ต้นที่อยู่ด้านหน้า บริเวณล่างสุดมีคน 3 คนกำลังยื้อแย่งนารีผล (นารีผลคือผลไม้ในป่าหิมพานต์มีรูปร่างเป็นผู้หญิง) บนพื้นมีไม้พุ่มขนาดเล็กขึ้นอยู่ทางด้านซ้ายและขวา ตรงกรอบเดินรอบด้วยเส้นเล็ก ๆ สลัก ลวดลายดอกพุดตานพร้อมกับใบวางสลับกันเต็มพื้นที่ของกรอบ

คนย้อยแย่งนาฬิกาผล

นก

ลิง

กระรอก

ไม้พุ่มขนาดเล็ก

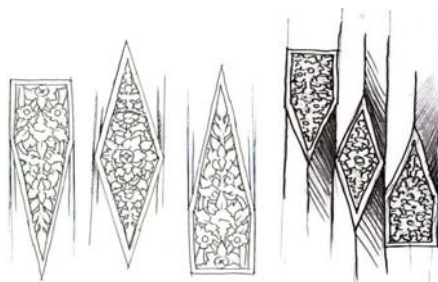
ช้าง

ดอกไม้

ต้นไม้

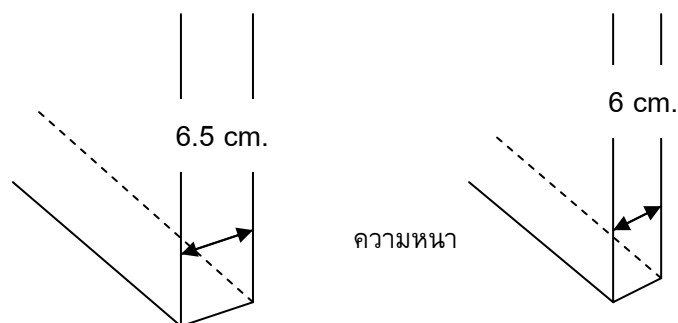
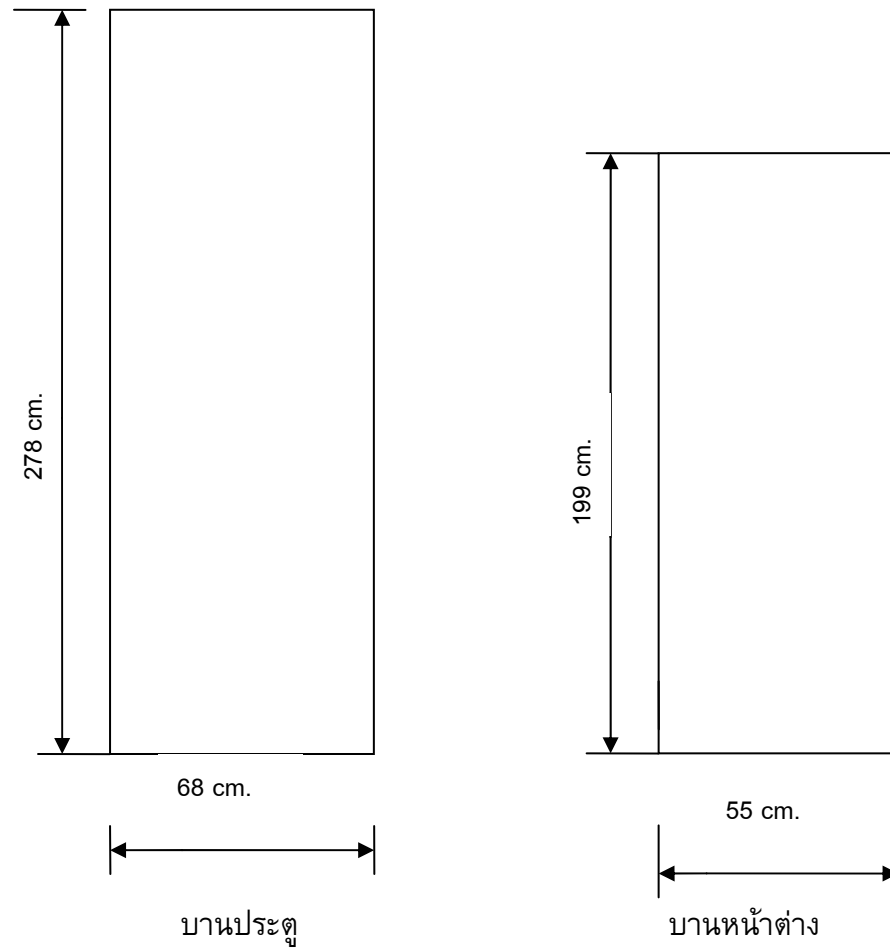

ลายดอกพุดตานบนนอกเสา

ลายดอกพุดตานบนกรอบ

ภาพประกอบ 176 รูปแบบลวดลายบานหน้าต่างหลักช่องที่ 10 วิหารวัดเพลงวิปัสสนา

ภาพประกอบ 177 , 178 , 179 , 180 ขนาดความกว้าง ความสูงและหนาบานประตูและหน้าต่าง
จำหลักวิหารวัดเพลงวิปัสสนา

กลวิธีการจำหลัก

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้วิหารวัดเพลงวิปัสสนา คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ขั้นตอนแรกเตรียมแผ่นไม้ความหนา 2-3 นิ้ว แล้วใช้ดินสอดำร่างตามแบบที่ได้ออกแบบไว้ จากนั้นใช้วิธีโกลนรูป (การโกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อโกลนเสร็จแล้วจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ ลงมาเรื่อย ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์ จากนั้นทำการตรวจเช็ครายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ว่าต้องเสริมแต่งหรือแกะเพิ่มเติมรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ บางสิ่งเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้ามีต้องทำในขั้นตอนนี้ก่อนที่จะทำการขัดเกลาให้เรียบ ในส่วนที่มีเส้นไม้ ปกติช่างบรมครูจะไม่นิยมการขัดเกลาชิ้นงานแกะสลัก โดยช่างจะใช้วิธีฝนเครื่องมือแกะให้คมกริบอยู่ตลอด ช่างจะใช้เครื่องมือที่มีความคมแกะสลักโดยทิ้งรอยสิ่วไว้ แกะทิ้งรอยให้ดูถึงความชำนาญของฝีแปรง การโชว์ร่องรอยสิ่วของการแกะสลักจะบ่งบอกถึงความรู้สึบบางอย่างที่แฝงไว้ในผลงานศิลปินผู้สร้างงาน กรณีที่ใช้กระดาษทลายขัดจะขัดเฉพาะในบางส่วนที่ไม่มีความเรียบร้อยเท่านั้น เช่น การแกะในส่วนที่เป็นตาไม้ หรือบางครั้งต้องแกะย้อนรอยเส้นไม้ เมื่อทำการขัดด้วยกระดาษทลายเรียบร้อยแล้วขั้นตอนต่อมานำชิ้นงานมาทำความสะอาดโดยใช้ปัมลมเป่าหรือด้วยวิธีการอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีผงฝุ่นเกาะอยู่ตามตัวลาย จากนั้นใช้ผ้าชุบน้ำอุ่นหรือชุบน้ำมันชักแห้งพอหมาด ๆ เสร็จแล้วจึงนำไปผึ่งตากลมให้แห้ง เพื่อเตรียมไว้สำหรับการตกแต่งในขั้นตอนต่อไป

รูปแบบ ลวดลาย

เป็นลักษณะเลียนแบบตามธรรมชาติและจินตนาการ ด้วยการรวมทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน เป็นการจำหลักเรื่องราววรรณคดีไทยเรื่อง รามเกียรติ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกจำหลักไว้บนบานประตู ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เป็นเรื่องราวของละครตอนต่าง ๆ เริ่มจากตอน กำเนิดนางมณโฑ , ศักยบรรลัยกัลป์ , สุครีพหักฉัตร , หนุมานหักคอช้างเอราวัณ , และตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนที่ 2 จำหลักบนบานหน้าต่างเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับป่าหิมพานต์ และสัตว์ป่าต่าง ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์ ตรงบนอกเลาจำหลักเป็นรูปดอกลอยพร้อมใบวางไ้วตรงส่วนบน กลาง ล่าง และบนกรอบเป็นลายดอกพร้อมใบวางสลัปเดตกันแบบซ้ำ ๆ จนครบทั้งกรอบ

การตกแต่งและโครงสร้างสี

บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้ วิหารวัดเพลงวิปัสสนา มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมด เป็นสีทองทั้งบาน เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเพื่อรักษา

เนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสี่ประตูจำหลักทุกบานที่ใช้คือสี่ทอง ณ ปัจจุบันไม่ได้มีการซ่อมแซม จึงเหลือให้เห็นเพียงรอยน้ำรักบางส่วนที่เคลือบทับไว้บนลวดลายเท่านั้น บานประตูหรือบานหน้าต่างโดยรวมจึงเป็นสีน้ำตาลเข้มออกดำ ที่เป็นลักษณะสีของน้ำรัก ที่ยังมีเหลืออยู่ และบางบานเริ่มเห็นสีของเนื้อไม้แท้ ๆ ให้เห็น เป็นบางส่วนเนื่องจากสีของรักเริ่มถูกอากาศชื้นเข้าทำลาย และมีเนื้อไม้บางส่วนเริ่มผุพัง น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งถ้าไม่ได้มีการดูแลหรือซ่อมแซมให้ถูกวิธี บานประตูบานหน้าต่างจำหลักไม้ ที่มีอายุยาวนานเป็นผลงานศิลปะอันล้ำค่าของไทย อาจเหลือไว้เป็นเพียงความทรงจำ

องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน

งานจำหลักบานประตูวิหารวัดเพลงวิปัสสนา มีทั้งหมดรวม 8 บาน บานหน้าต่างจำหลัก 20 บาน โดยเป็นบานคู่อยู่ในแต่ละช่องของประตู และช่องหน้าต่าง งานจำหลักในแต่ละบานมีรูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกบานคือ เป็นการจัดวางแบบซ้ำ ๆ กัน โดยให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่ไม่เป็นระเบียบแบบแผนสมดุลทั้งสองด้านเท่ากัน ตามหลักการเดิมของจิตรกรรมไทย แต่มีการแบ่งเป็นด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาไม่เท่ากันที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีน กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดต่างกันบ้างเมื่อมองโดยสังเกตอย่างละเอียด คือมีขนาดไม่เท่ากันทั้งหมดในบางจุด เมื่อมองภาพรวมให้ความรู้สึกว่ามีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมีความลึกตั้งแต่ 1 – 3 เซนติเมตร โดยตัวลวดลายแบ่งออกเป็นสองชั้น ชั้นแรกอยู่ติดกับพื้นตัวลายจะสูงขึ้นมา 1 ซม. ส่วนชั้นที่ 2 เป็นลายนูนจะอยู่สูงขึ้นมาจากพื้น 2 ซม. เพื่อเน้นตัวลายให้เด่นชัดมากขึ้น

อิทธิพลของงานจำหลักของวิหารวัดเพลงวิปัสสนา บานประตูและบานหน้าต่างจำหลักได้รับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายในเรื่องศิลปะการจำหลักไม้ ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ที่นิยม สืบทอดความคิดมาจากอยุธยาอย่างเคร่งครัด คือการจำหลักภาพธรรมชาติ ภาพดอกไม้ที่ทับซ้อนกันอย่างหนาแน่น หรือภาพเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา หรือเรื่องในวรรณคดี ซึ่งเป็นการบันทึกถึงระเบียบ ประเพณี ทางสังคมไว้ในผลงานศิลปกรรมของช่วงเวลานั้น (น. ณ ปากน้ำ. 2537 : 29)

งานจำหลักของวิหารวัดเพลงวิปัสสนา บานประตูและบานหน้าต่างจำหลักไม้ รับอิทธิพลการจัดวางมาจากศิลปะแบบจีน นพวัณณ์ สมพื้น กล่าวว่า ลวดลายประตูจำหลักไม้วัดเพลง บางขุนนนท์ ธนบุรี สมัย ร. 3 เป็นช่วงที่ช่างไทยกำลังนิยมเลียนแบบศิลปะแบบจีนมาก โดยนำวิธีการจัดวางศิลปะของจีนมาใช้ในงาน ซึ่งเห็นได้จากงานจำหลักบานประตูและหน้าต่างของวัดเพลง ที่ไม่ใช้การจัดวางองค์ประกอบของศิลปะแบบของไทยดั้งเดิม ที่มีความเป็นระเบียบ

แบบแผนมีเนื้อหาสองข้างเท่ากันอย่างเข้มงวด นอกจากการได้รับอิทธิพลศิลปะการจำหลักจาก
อยุธยาและการจัดวางองค์ประกอบศิลปะจากจีนแล้ว ยังพบว่าลวดลายงานจำหลักบานประตูและ
หน้าต่างวิหารวัดเพลงวิปัสสนา ยังมีวรรณคดีไทย เรื่อง รามเกียรติ์ บ่งบอกถึงกระแสนิยม
วรรณคดีของไทยในช่วงระยะเวลานั้นด้วย ซึ่ง บุญเกิด บุตรอำคา (2543 : 175) ได้ทำการ
วิจัยสรุปผลไว้ว่า จากการศึกษาการแกะสลักไม้บานประตูบานหน้าต่างอุโบสถ เกี่ยวกับคุณค่า
ทางด้านประวัติศาสตร์ พบว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ทำให้ทราบถึงความเป็นมา ที่มี
ความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและความต้องการของสังคม ซึ่งอยู่ใน
วิถีการดำรงชีวิตของคนแต่ละยุคแต่ละสมัย หลักฐานข้อมูลดังกล่าวสามารถสะท้อนให้เห็นถึง
สภาพโดยรวมของสังคมส่วนใหญ่ได้เป็นอย่างดี องค์ประกอบของงานแกะสลักบานประตูและ
หน้าต่าง มีเนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่พุทธประวัติ ชาดก หรือ
วรรณคดีต่าง ๆ และหลักธรรม เรื่องทวารบาลเทพผู้พิทักษ์รักษาประตู และเรื่องธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อมผนวกกับจินตนาการได้แก่ลายพันธุ์พฤกษาและลายกระหนกเครือเถาเลื้อยภาพ มี
รูปทรงเกิดจากมูลฐานทางศิลปะ ได้แก่ เส้น รูปทรง สีและช่องว่าง ใช้หลักการจัดภาพแบบ
สมดุลอย่างมีเอกภาพ โดยใช้กรรมวิธีการแกะสลักไม้

วัดนางชีโชติการาม

ตั้งอยู่เลขที่ 312 ถนนเทิดไท แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่อยู่ในคลองด่าน ฝั่งเหนือ นอกวัดหนึ่งออกมาในเขตธนบุรี ปัจจุบันมีการแบ่งเขตพื้นที่ใหม่อยู่ในเขตภาษีเจริญ เป็นวัดโบราณซึ่งพระยาราชานุชิต(จ้อง) ปฏิสังขรณ์ วัดนี้มีพระปรางค์สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นหลักของวัด โดยมีพระอุโบสถและพระวิหารขนาดใหญ่และขวา ขนาดใหญ่ ทัดเทียมกันเป็นอาคารแบบรัชกาลที่ 3 ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา แต่บันปุนเป็นลวดลายเครือเถาประดับด้วยกระเบื้องสี ลายกระเดียดไปทางจีน ผนังของวัดคล้ายกับวัดหนึ่ง มีพระเจดีย์รายอยู่นอกพระระเบียง มีพระเจดีย์ย่อมุมสิบสองเรียงรายกัน 4 องค์ เป็นพระเจดีย์แบบรัชกาลที่ 3 บางที่อาจจะเป็นเจดีย์สมัยอยุธยาตอนปลายก็ได้ ภายในพระอุโบสถมีลักษณะให้เห็นเค้าว่าเป็นวัดโบราณ มีมาก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 คือพระประธานขนาดใหญ่ตั้งอยู่ห่างผนังด้านหลังมาก หลังพระประธานเป็นพระนอน แม้จะถูกปฏิสังขรณ์แล้วก็ยังเห็นเค้าศิลปะอยุธยาได้ ใบเสมาทำด้วยหินทรายขาว ตั้งบนแท่นแบบอยุธยา คือมีบัวรองรับด้านใต้เป็นเชิงสิงห์ทรงฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม ใบเสมายอดตัดเป็นแบบใบเสมาสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ผนังพระอุโบสถมีภาพเขียนเต็มผนัง 4 ผนัง แม้บางส่วนจะชำรุดก็ยังเหลือของเก่าอยู่มาก ผนังด้านบนเหนือขอบหน้าต่าง เขียนรูปเทพชุมนุม มีแปลกกว่าที่อื่น คือแถวบน เขียนรูปพระที่นั่งเรียงรายหันพระพักตร์ด้านตรงและมีพัตรองรูปกลมสลัก แถวล่างลงมาเป็นรูปเทพชุมนุม เข้าใจว่าเดิมเป็นภาพเขียนสมัยอยุธยา ด้วยมีคติพระที่นั่งอันดับปรากฏเหลืออยู่ สมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งวัด จึงได้เขียนเพิ่มเติมขึ้นบริบูรณ์ เหนือรูปเทพชุมนุมเป็นรูปฤาษี นักสิทธิ์พิทยาร ถากำลังเหาะในท่าพนมมือ ผนังด้านหลังเขียนรูปเทวดาเหาะ ลอยเหนือก้อนเมฆลอยเป็นทำนองเหาะมาบูชาพระประธาน มีซุ้มเรือนแก้วขนาดใหญ่แบบรัชกาลที่ 3 การเขียนก่อนเมฆลอยบนฟ้าสีดำผสมคราม คล้ายคลึงกับภาพเขียนหลังพระประธานพระอุโบสถวัดชีโนรสฯ เข้าใจว่าภาพเขียนตอนนี้อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 4 สิ่งที่ยังคงมีค่ามากของวัดคือ บานประตูพระอุโบสถสลักไม้รูปเขี้ยววง และไม้รูปนักรบจีนสวมเสื้อเกราะ มือถือง้าวยืนบนสิงห์โต ฝีมือการแกะสลักงดงามมีความประณีตมาก บ่งบอกถึงลักษณะของความเป็นทักขะความชำนาญในเชิงช่างชั้นครู นอกจากนี้บานประตูหน้าต่างด้านในฝั่งมุข เป็นรูปภาพแบบจีน คือมีรูปมังกรต้นเมฆ รูปต้นไม้ นก ดอกไม้ มีความงดงามมาก หน้ากำแพงพุทธสถาน มีอ่างลายมังกรขนาดใหญ่ ใส่น้ำไว้เติมปลูกบัวขนาดเล็ก ปลูกต้นไม้ ตกแต่งอย่างมีระเบียบ มีต้นตะโกตัด ต้นเข็ม ต้นแก้ว ในพระวิหารมีพระพุทธรูปจำนวนมาก ล้วนเป็นสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นพระยืน มีเตียงไม้แกะสลักฝีมือช่างจีน ได้ความว่าพระยาโชฎิกกราชเศรษฐีนำมาถวายวัด เนื่องด้วยบุตรสาวของท่านคลอดบุตรตายบนเตียงนี้ เดิมทางวัดใช้เป็นที่พักพระนอน แต่ภายหลังเอาออกปล่อยเตียงว่างไว้วัดนางชีเป็นวัดที่ปลูกสร้างอย่างเป็นระเบียบ ตกแต่งวัดอย่างสะอาด มีลานสนามหญ้า

หน้าวัดไปจนถึงริมคลอง ซึ่งมีศาลาท่าน้ำเรียงอย่างมีระเบียบ เป็นวัดที่จัดได้สวยงาม
กลมกลืนไปกับธรรมชาติ (น.ณ ปากน้ำ : 2542 : 279-280)

ภาพประกอบ 181 บริเวณด้านหน้าอุโบสถวัดนางชีโชติการาม

ภาพประกอบ 182 พระประธานในอุโบสถวัดนางชีโชติการาม

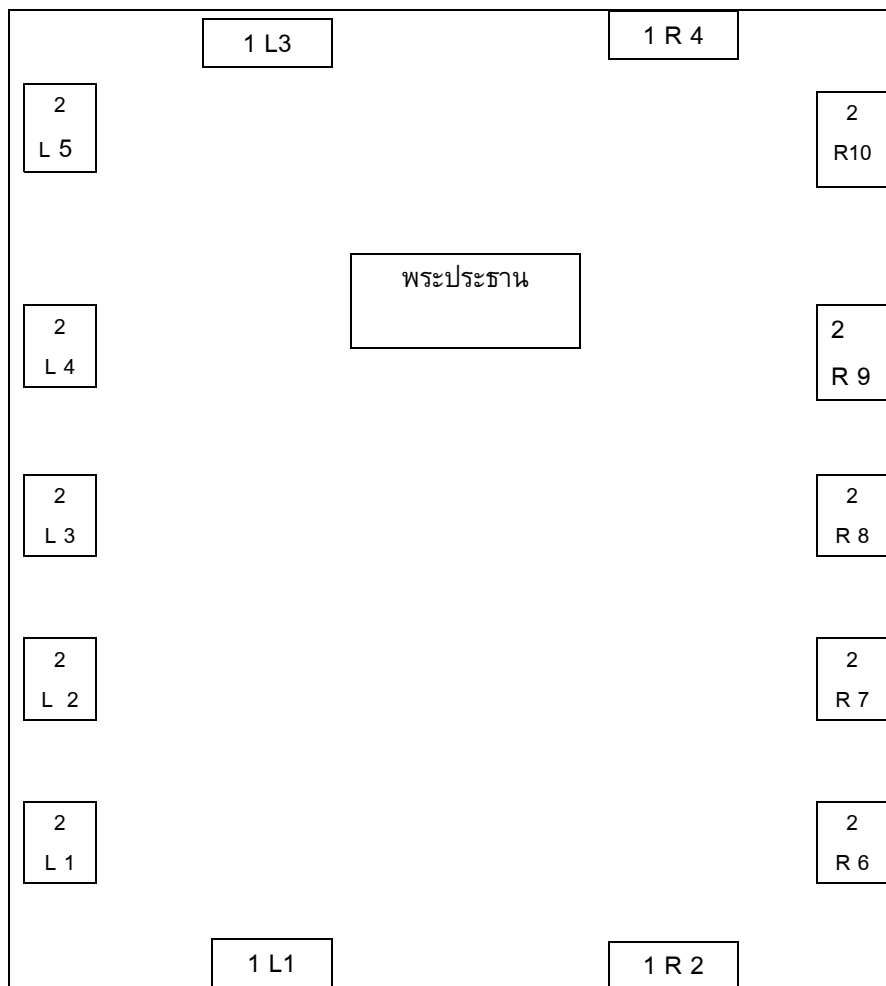
ภาพประกอบ 183 บานหน้าต่างอุโบสถวัดนางชีโชติการาม เป็นงานลงรักปิดทองเขียนลวดลาย
รูปมังกร

ภาพประกอบ 184 , 185 อุโบสถวัดนางชีโชติการาม

บานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม มีจำนวนทั้งหมด 8 บาน ขนาด 66 X 254 ซม. สำหรับบานหน้าต่างไม่ได้มีการแกะสลัก จึงมีบานประตูจำหลักสำหรับการศึกษา จำนวน 8 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตูจำหลักบานหน้าต่างจำหลักของวัดอุโบสถวัดนางชีโชติการาม จะนำมาศึกษาวิเคราะห์เพียง 2 บาน โดยการสุ่มเลือกบานที่มีความงดงามมีลวดลายที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดมาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนบานประตูจำหลัก รวมทั้งสิ้น 8 บาน มีลวดลายเหมือนกันทั้งหมดและมีความแตกต่างกันเฉพาะลักษณะหมวดและโครงของนักรบ มีขนาดไม่เท่ากันบานซ้ายหมวดของนักรบมีลักษณะบานใหญ่ บานขวาหมวดของนักรบมีลักษณะเรียวยาวเล็ก และวางลวดลายสลับกันด้าน ระหว่างบานซ้ายและขวา รวมถึงรายละเอียดเล็ก ๆ บางส่วนมีขนาดไม่เท่ากัน

ด้านหลัง

ด้านหน้า

หมายเลข 1 บานประตู (1 L 1 = บานประตูช่องที่ 1 แถบซ้าย) (1 R 2 = บานประตูช่องที่ 2 แถบขวา)

หมายเลข 2 บานหน้าต่าง (2 L 1 = บานหน้าต่างช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (2 R 6 = บานหน้าต่างช่องที่ 6 ด้านขวา)

ภาพประกอบ 186 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักอุโบสถ
วัดนางชีโชติการาม

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 187 บานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 อุโบสถวัดนางชีโชติการาม

ภาพบานประตูเจ้าหลักช่องที่ 1 บานซ้ายอุโบสถวัดนางชีโชติการาม

บานประตูอุโบสถวัดนางชีโชติการาม ภาพรวมทั้งบานเป็นภาพงานสลักไม้รูปเชี้ยวกาง เป็นรูปนักรบจีนสวมเสื้อเกราะ ยืนอยู่บนหลังสิงโตเหยียบบนก้อนเมฆ จากด้านบนสุดของบานประตูมีก้อนเมฆเล็กๆ ลอยอยู่บนหมวกชุดเกราะนักรบ ลักษณะหมวกด้านบนตรงกลางเป็นกระป๋องไว้โดยทำมุมเอียงเฉียงไปทางด้านซ้าย ด้านนอกหมวกเป็นรูปแฉกและมีเส้นเหล็กหุ้มอีกชั้น ใบหน้านักรบมีหนวดเครารวมกันสามแฉกบานกว้างยาวคลุมลงมาถึงส่วนอกหันหน้าตรงดวงตามองต่ำลงเล็กน้อย มือซ้ายถือง้าวส่วนโคนด้ามตั้งอยู่บนหัวสิงห์โตเลยดวงตาขึ้นมาส่วนปลายง้าวชี้ไปทางด้านซ้าย ตรงไหล่เสื้อคลุมทั้งสองด้านมีลักษณะเป็นเส้นเล็ก ๆ เรียงติดกันเป็นแถบห้อยต่ำลงมาถึงแถบเม็ดกลมต่อลงมาเป็นแขนเสื้อยาวลงมาถึงหลังฝ่ามือ สำหรับกางเกงเกราะแถบกลางมีลายเกล็ดปลา ส่วนขาทั้งสองข้างเป็นลายเม็ดกลม หุ้มทับกางเกงยาวลงมาถึงรองเท้าหันไปทางขวา นักรบยืนตรงท่าพักเท้ามือขวาเท้าสะโพกเป็นลักษณะการวางฝ่ามือลงบนสะโพกที่สามารถมองเห็นนิ้วมือทั้งห้า นิ้วบนหลังสิงห์โตตัวโตพอประมาณยืนลำตัวหันข้างชี้ไปทางด้านขวาและหันหัวไปทางด้านขวา ยืนอยู่บนก้อนเมฆเล็ก ๆ ห้าก้อน

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 188 บานประตูหลักช่องที่ 1 อุโบสถวัดนางชีโชติการาม

ภาพบานประตูหลักช่องที่ 1 บานขาวอุโบสถวัดนางชีโชติการาม

บานประตูอุโบสถวัดนางชีโชติการาม ภาพรวมทั้งบานเป็นภาพงานสลักไม้รูปเชี้ยวทาง เป็นรูปนักรบจีนสวมเสื้อเกราะ ยืนอยู่บนหลังสิงโตเหยียบบนก้อนเมฆ จากด้านบนสุดของบานประตูมีก้อนเมฆเล็กๆ ลอยอยู่บนหมวกชุดเกราะนักรบ ลักษณะหมวกด้านบนตรงกลางเป็นกระป๋องไว้โดยทำมุมเอียงเฉียงไปทางด้านขวา ด้านนอกหมวกเป็นรูปแจกและมีเส้นเหล็กหุ้ม อีกชั้นปลายหมวกแถบหูสองด้านมีแถบด้านละเส้นไปหน้านักรบมีหนวดเครารวมกันสามแถบเล็กยาวคลุมลงมาถึงส่วนอกหันหน้าตรงดวงตามองต่ำลงเล็กน้อย มือขวาถือง้าวส่วนโคนด้ามตั้งอยู่บนหัวเหนือดวงตาสองข้างหันไปทางด้านขวา ตรงไหล่เสื้อคลุมทั้งสองด้านมีลักษณะเป็นเส้นเล็ก ๆ เรียงติดกันเป็นแถบห้อยต่ำลงมาถึงแถบเม็ดกลมต่อลงมาเป็นแขนเสื้อยาวลงมาจนถึงหลังฝ่ามือ สำหรับกางเกงเกราะแถบกลางมีลายเกล็ดปลา ส่วนขาทั้งสองข้างเป็นลายเม็ดกลม หุ้มทับกางเกงยาวลงมาถึงรองเท้าหันไปทางขวา นักรบยืนตรงท่าพักเท้ามือซ้ายทำสะโพกเป็นลักษณะการวางฝ่ามือลงบนสะโพกที่สามารถมองเห็นนิ้วมือทั้งห้า นิ้ว ยืนบนหลังสิงโตตัวโตพอประมาณ ยืนลักษณะหัวและลำตัวหันข้างชี้ไปทางด้านซ้าย ยืนอยู่บนก้อนเมฆเล็ก ๆ เจ็ดก้อน ส่วนลายบนนอกเลาเป็นรูปดอกสี่แฉกมีใบและยอดต่อออกเป็นลายสั้น ๆ

นักรบจีน

ภาพประกอบ 189 รูปแบบลวดลายบานประตูเจ้าหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม

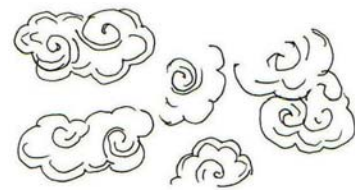

สิงห์โต

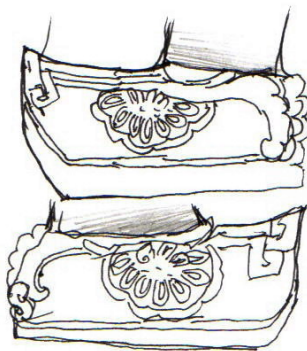
หมวก

ลายดอกบนอกเลาตรงส่วนบน ,กลาง ,ล่าง

เมฆ

รองเท้า

ง้าว

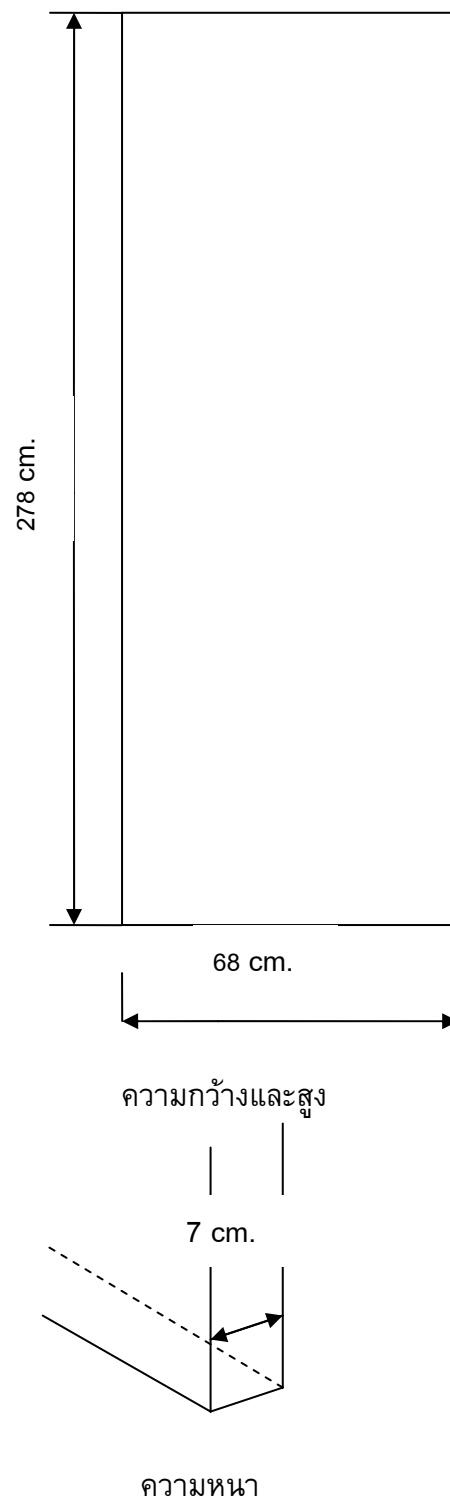
ภาพประกอบ 190 รูปแบบลวดลายบานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม

ภาพประกอบ 191 บานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานขวาด้านหน้าอุโบสถวัดนางชีโชติการาม

ภาพประกอบ 192 บานประตูจำหลักช่องที่ 1 บานซ้ายและขวาด้านหน้าอุโบสถ
วัดนางชีโชติการาม

ภาพประกอบ 193 , 194 ขนาดความกว้าง ความสูงและหนาบานประตูเจ้าหลักอุโบสถ
วัดนางชีโชติการาม

กลวิธีการจำหลัก

บานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกจะวิธีการเตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน แล้วร่างด้วยดินสอเป็นรูปนักรบจีนถือง้าว ยืนบนหลังสิงห์โต แล้วทำการโกลนให้เป็นรูปหยาบคร่าว ๆ (การโกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อโกลนเสร็จแล้วจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ ลงมาเรื่อย ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์ จากนั้นทำการตรวจเช็ครายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ว่าต้องเสริมแต่ง หรือแกะเพิ่มเติมรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ บางสิ่งเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้ามีต้องทำในขั้นตอนนี้ ก่อนที่จะทำการขัดเกลาให้เรียบ ในส่วนที่มีเส้นไม้ ปกติช่างบรมครูจะไม่นิยมการขัดเกลาชิ้นงานแกะสลัก โดยช่างจะใช้วิธีฝนเครื่องมือแกะให้คมกริบอยู่ตลอด ช่างจะใช้เครื่องมือที่มีความคมแกะสลักโดยทิ้งรอยสิ่วไว้ แกะทิ้งรอยให้ดูถึงความชำนาญของฝีแปรง การโชว์ร่องรอยสิ่วของการแกะสลักจะบ่งบอกถึงความรู้สึกบางอย่างที่แฝงไว้ในผลงานศิลปินผู้สร้างงาน กรณีที่ใช้กระดาษทรายขัดจะขัดเฉพาะในบางส่วนที่ไม่มีความเรียบร้อยเท่านั้น เช่น การแกะในส่วนที่เป็นตาไม้ หรือบางครั้งต้องแกะย้อนรอยเส้นไม้ เมื่อทำการขัดด้วยกระดาษทรายเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อมานำชิ้นงานมาทำความสะอาดโดยใช้ปัมลมเป่า หรือด้วยวิธีการอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีผงฝุ่นเกาะอยู่ตามตัวลาย จากนั้นใช้ผ้าชุบน้ำอุ่นหรือชุบน้ำมันชักแห้งพอหมาด ๆ เสร็จแล้วจึงนำไปผึ่งตากลมให้แห้ง เพื่อเตรียมไว้สำหรับการตกแต่งในขั้นตอนต่อไป

รูปแบบ ลวดลาย

บานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม เป็นลักษณะเลียนแบบธรรมชาติเป็นมนุษย์ สัตว์และสิ่งของประกอบด้วยภาพนักรบถือง้าวมือเท้าเอวยืนอยู่บนหลังสิงห์โตเหยียบบนก้อนเมฆ ขนาดเล็ก ตรงกลางเป็นรูปดอกสี่แฉกมีใบและยอดต่อออกเป็นลายสัน ๆ แกะเฉพาะส่วนมุมบน ตรงกลาง มุมล่าง มุมบนและล่างเป็นกรอบรูปครึ่งข้าวหลามตัด ส่วนตรงกลางเป็นทรงข้าวหลามตัดเต็ม

การตกแต่งและโครงสร้างสี

บานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมด ส่วนตรงพื้นจะทาด้วยรัก ทำให้ขับตัวลวดลายแยกออกจากพื้นมีความเด่นชัดมากขึ้น เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มี

ความโดดเด่นชัดเจน และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสี่ประตู
จำหลักทุกบานที่ใช้คือสีทอง

องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่ สะท้อนให้เห็นในผลงาน

งานจำหลักบานประตูโบสถ์วัดนางชีโชติการาม มีทั้งหมดรวม 8 บาน โดยเป็นบาน
คู่อันในแต่ละช่องของประตู งานจำหลักในแต่ละบานมีรูปแบบการจัดวางแบบเดียวโดยวางเต็ม
พื้นที่เหมือนกันทุกบาน มีที่ว่างตรงส่วนช่วงบนและล่าง กำหนดให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ
ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่สมดุลแบบใช้ความรู้สึกว่าเท่ากันทั้งสองด้าน แบ่งเป็น
ด้านซ้ายและขวาตรงช่วงบนและช่วงล่าง กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจาก
ด้านบนสู่ด้านล่าง ตามหลักการของศิลปะ ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดต่างกันในบางจุดเมื่อมอง
โดยสังเกตุอย่างละเอียด แต่เมื่อมองภาพรวมแล้วจะให้ความรู้สึกว่ามีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมี
ความลึกตั้งแต่ 2 – 5 เซนติเมตร โดยตัวลวดลายจะอยู่สูงขึ้นมาจากพื้น เพื่อเน้นตัวลายให้
เด่นชัดมากขึ้น อิทธิพลของศิลปะจีนในไทยเริ่มจาก ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีน
มาตั้งแต่กรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาในด้านธุรกิจการค้าขาย ในระยะเวลาการคบค้าอัน
ยาวนาน ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมของตน ติดตัวมาเผยแพร่แก่
คนไทย มีผลการวิจัยในปี 2526 ของไชแสง สุขะวัฒน์ะ สรุปไว้ว่า การที่พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดศิลปกรรมแบบจีน ก็เนื่องมาจากพระองค์ได้ทรงทำมาค้าขายกับเมือง
จีน ทรงรู้จักมักคุ้นกับชาวจีนและทรงพบเห็นศิลปวัตถุและสถาปัตยกรรมของชาวจีนมาเป็นอัน
มาก เมื่อพระองค์ได้โปรดฯ ให้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ก็ได้โปรดฯ ให้
นำเอาศิลปะแบบจีนมาประยุกต์กับงานสถาปัตยกรรมแบบไทยจนเกิดเป็น สถาปัตยกรรมแบบ
ใหม่ที่สร้างเลียนแบบจีนหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าสร้างขึ้นตามแบบพระราชนิยมของพระองค์
ท่าน จากการที่ได้ทรงกระทำเช่นนี้ ยังได้ก่อผลดีในแง่จิตวิทยาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อ
บรรดาชาวจีนได้เห็นพระองค์ท่าน ทรงนำเอาศิลปะแบบจีนไปใช้ในการสร้างสรรค์งาน
สถาปัตยกรรมทางพระศาสนา(ซึ่งเท่ากับพระองค์ทรงยอมรับในคุณค่าของศิลปะแบบจีนอย่าง
สูงส่ง) พวกเขาก็ย่อมจะเกิดความภูมิใจเป็นอันมาก คนจีนที่ร่ำรวยก็ยินดีที่จะบริจาคทรัพย์
ทำบุญสร้างวัดและกระตือรือร้นที่จะหาศิลปวัตถุแบบจีนต่าง ๆ มาถวายเพื่อใช้ในการประดับวัด
ให้งดงาม ส่วนคนจีนที่เป็นช่างเข้ามาทำการก่อสร้างและตกแต่งก็อยากที่จะแสดงฝีมือและศิลปะ
ของตนให้ปรากฏดังนั้นจึงเป็นผลให้งานบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และผลแห่ง
การสร้างสรรค์ก็ได้บรรลุถึงความเพียบพร้อมด้วยคุณค่าแห่งศิลปะอย่างประมาณค่ามิได้

ปัจจุบันงานจำหลักไม้บานประตูบานหน้าต่างบางส่วนมีช่างซ่อมใช้การซ่อมผิดวิธี คือใช้
สีน้ำมันสีดำทาแทนการลงน้ำรักเคลือบ หรือใช้สีน้ำมันสีแดงทาแทนการลงชาด แล้วทาด้วยสีทอง
ทำให้ผลงานลดคุณค่าลงพอสมควร เพราะสีน้ำมันจะไปทำลายลวดลายของงานจำหลักให้ขาด

ความคมชัดและสีน้ำมันมีอายุการใช้งานที่สั้นกว่าการลงรักปิดทอง ที่เป็นเช่นนี้สาเหตุมาจากวิธีการทำแบบโบราณที่มีขั้นตอนการทำหลายขั้นตอนมีความยุ่งยากและใช้เวลานาน ส่วนสีน้ำมันสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว และอีกสาเหตุหนึ่งอาจมาจากปัจจุบันน้ำรักมีราคาแพงและไม่สามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาดโดยทั่วไป หรือทางวัดขาดงบประมาณในการซ่อมแซมเพราะราคาการลงรักปิดทองต่อบานมีราคาแพง แต่คุณภาพจะแตกต่างกัน ประตูลำหลักไม้ที่ใช้การลงรักปิดทองตามกรรมวิธีแบบโบราณจะมีอายุคงทนอยู่นานเป็น ร้อย ๆ ปี ส่วนสีน้ำมันมีอายุราว 10-50 ปี (ความคงทนอยู่ที่คุณภาพของสีและสภาพอากาศที่ไม่มีความชื้นสูง)

อิทธิพลของงานจำหลักของอุโบสถวัดนางชีโชติการาม บานประตูลำหลัก ได้รับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายในเรื่องศิลปะการจำหลักไม้ ส่วนรูปแบบดอกไม้ นักรบ สิงห์โตและเมฆได้รับอิทธิพลจากงานศิลปะจีน โดยช่างจำหลักได้นำมาไว้ในผลงานเป็นหลัก มีรูปแบบศิลปะไทย เป็นส่วนประกอบ จากนั้นจึงประดับตกแต่งด้วยเทคนิคงานศิลปะแบบไทยคือการลงรักปิดทอง เพื่อเป็นการรักษาเนื้อไม้ให้คงทน และการปิดทองทำให้ผลงานจำหลักมีความคมชัดของเส้นและรูปทรงได้ชัดเจน เพราะแผ่นทองคำเปลวมีความบางเบาเมื่อปิดทับส่งผลให้ลวดลายต่าง ๆ ในผลงานเกิดความเด่นชัดและดูมีคุณค่า งานจำหลักบานประตูลำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม พบว่ามีรูปแบบลวดลายที่บ่งบอกถึงความเชื่อความศรัทธาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ลวดลายรูปนักรบของจีน แฉ่งน้อย ปัญจพรรค์, สมชาย ฒ นครพนม กล่าวว่างานจำหลักไม้บานประตูลำหลักและวิหารเป็นศิลปกรรมสำคัญของชาติส่วนหนึ่งและยังเป็นศิลปะที่วิจิตรบรรจง ประณีต ตระการตา มีชีวิตชีวามีลูกเล่นและมีเสน่ห์แฝงด้วยความเชื่อความศรัทธาในรูปแบบลวดลาย เทพเจ้า นักรบ ทวารบาลเทพผู้พิทักษ์รักษาประตู สิ่งเหล่านี้ซ่อนลึกอยู่ในจิตวิญญาณของผู้แกะสลัก เห็นได้จากผลงานจำหลักไม้บานประตูที่สามารถบอกสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

วัดนางนอง

ตั้งอยู่เลขที่ 76 ถนนวุฒากาศ แขวงบางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณอยู่ริมคลองด้านฝั่งใต้ ตรงข้ามวัดหนัง ธนบุรี รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงริ่สถาปนาใหม่ทั้งวัดพระอุโบสถและวิหารหันหน้าไปทางคลองด้านเนื่องจากสร้างขึ้นเพื่อความสะดวกในการรับเสด็จของพระมหากษัตริย์และการขนส่งซึ่งช่วงแรกการคมนาคมยังไม่มีถนน การเดินทางจึงใช้เฉพาะทางเรือ พระอุโบสถวัดนางนองสร้างด้วยฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่มีช่อฟ้าใบระกา แต่มีลายปูนปั้นบนหน้าบัน ทั้งด้านหน้าและหลังเสาพาไลรูปสี่เหลี่ยม บานทวารพระอุโบสถบุด้วยมุกเต็มทั้งบาน เขียนลายทองเป็นแห่ง ๆ ขอบประตูด้านนอกเขียนลายทองบนรักเป็นรูปต้นกัลปพฤกษ์และโคตรเพชร ที่หน้าต่างตรงฝาผนังด้านนอกเขียนรูปโคตรเพชร มีเพชรบริวารล้อมรอบ เปล่งรัศมีพวยพุ่งมายังต้นกัลปพฤกษ์ พระเจดีย์ด้านหน้าพระอุโบสถเป็นพระเจดีย์ใหญ่แบบเจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุมยี่สิบ เป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงเจดีย์งดงามมาก องค์พระเจดีย์ตั้งบนฐานประทักษิณแปดเหลี่ยม ถัดจากพระเจดีย์เป็นลานกว้าง มีพระวิหารใหญ่อยู่สองข้างลาน พระวิหารมีกำแพงแก้วสูงใหญ่ ประตูทางเข้าเป็นประตูรูปโค้งแบบฝรั่ง ทำชอนกับประตูโค้งรูปวงกลมแบบจีนที่อยู่ข้างในพระวิหารก่อแบบศิลปะจีน เลียนมาจากวัดราชโอรส ฯ ลายปูนปั้นบนหน้าบันเป็นรูปมังกร เจดีย์จีน ประดับกระเบื้องสี ลานพระวิหารทิศเหนือด้านหน้าพระวิหารมีย่อมุมยี่สิบ ขนาดใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลางลานด้วยพระปรางค์ขนาดย่อม ข้างละสององค์ หลังพระวิหารเป็นพระปรางค์ขนาดใหญ่ งานสลักไม้ของวัดนางนองคือ ออกเลาบานประตูพระอุโบสถของวัด เป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นลายจำหลักไม้ตรงจำหลักให้เข้ากับมุกประดับบานประตูอันเป็นแบบแผนศิลปะแบบจีน ลายตรงออกเลาจึงจำหลักรูปดอกลายพุดตานแบบศิลปะจีน ส่วนบนตรงมุมแหลมประจูปดอกตูม แม้ว่าประดับมุกจำหลักรูปดอกพุดตานทำให้ละม้ายไปทางจีน สังเกตให้ดี ประตูมีอกเลากับกรอบลาย ตรงออกเลาเป็นแบบศิลปะไทย โดยการนำศิลปะแบบจีนมาประยุกต์ใช้ด้วยกัน โดยมองแบบรวม ๆ ยังคงความเป็นไทยอยู่ ลานสนามหญ้าหน้าวัดไปจนถึงริมคลอง ซึ่งมีศาลาทำน้ำเรียงอย่างมีระเบียบ เป็นวัดที่จัดได้สวยงามกลมกลืนกับธรรมชาติ (น.ณ ปากน้ำ : 2542 : 279-280)

ภาพประกอบ 195 วัดนางนอง

ภาพประกอบ 196 อุโบสถวัดนางนอง

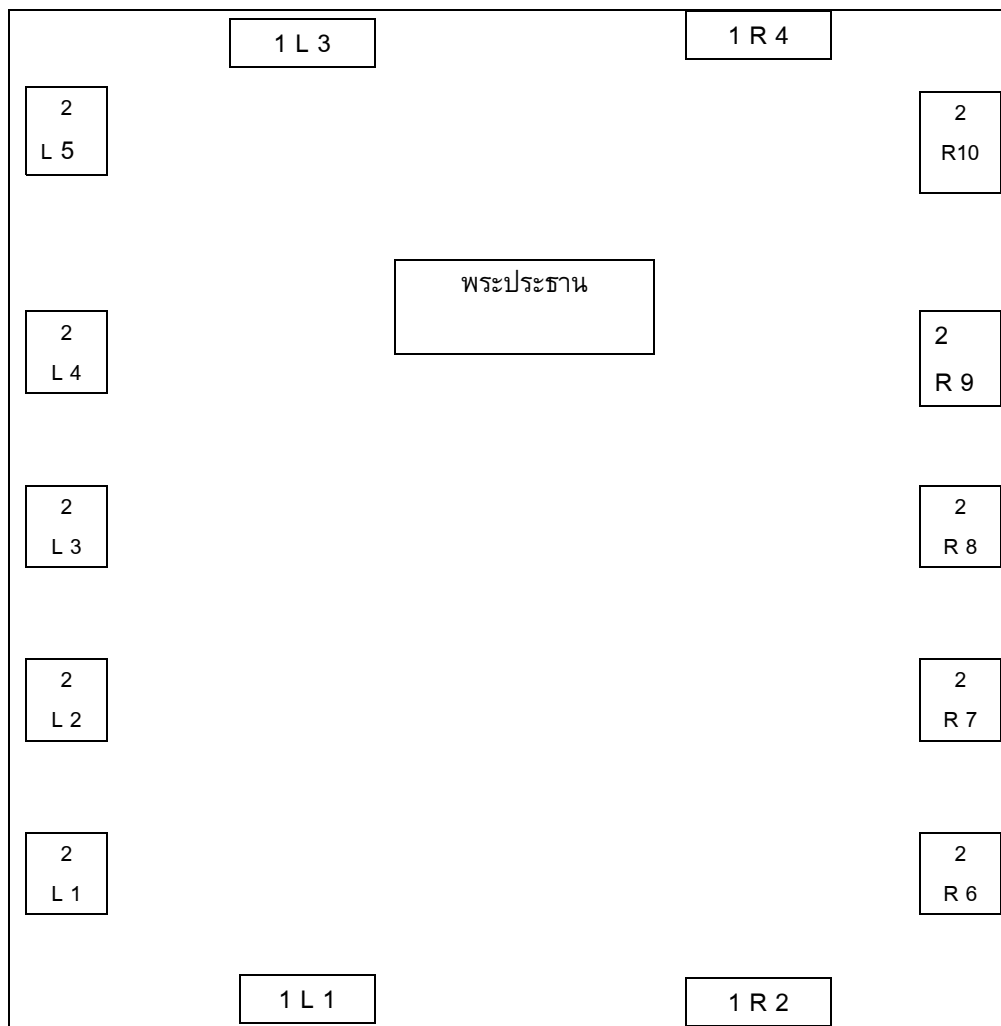

ภาพประกอบ 197 พระประธานพระพุทธรูปมหาจักรพรรดิภายในอุโบสถวัดนางนอง

ภาพประกอบ 198 บริเวณด้านหน้าวัดนางนองติดคลองด่าน

ด้านหลัง

ด้านหน้า

หมายเลข 1 บานประตู (1 L 1 = บานประตูช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (1 R 2 = บานประตูช่องที่ 2 ด้านขวา)

หมายเลข 2 บานหน้าต่าง (2 L 1 = บานหน้าต่างช่องที่ 1 ด้านซ้าย) (2 R 6 = บานหน้าต่างช่องที่ 6 ด้านขวา)

ภาพประกอบ 199 แผนผังแสดงตำแหน่งบานประตูและหน้าต่างจำหลักอุโบสถวัดนางนอง

ภาพประกอบ 200 บานประตูอุโบสถวัดนางนอง ภาพประกอบ 201 บานหน้าต่างอุโบสถ
วัดนางนอง

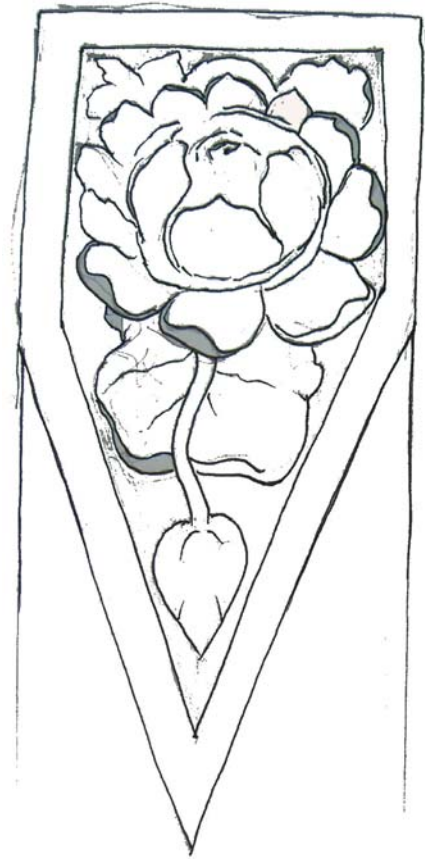
บานประตูอุโบสถวัดนางนอง มีจำนวนทั้งหมด 8 บาน ขนาด 74 X 300 ซม. บานหน้าต่าง 20 บาน ขนาด 55 X 256 ซม. มีบานประตูและบานหน้าต่างสำหรับการศึกษาจำนวน 28 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตูและหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง นำมาศึกษาวิเคราะห์ 2 บาน ประกอบด้วยบานประตู 1 บาน บานหน้าต่าง 1 บาน ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะออกเลาอย่างละ 1 บาน ในส่วนช่วงบน ช่วงกลางและล่างที่มีการแกะสลักไว้ส่วนที่เหลือเป็นวิธีการเขียนลายและประดับด้วยมุก ออกเลาบานประตูทั้งอันมีขนาด 14 X 275 ซม. ส่วนที่เป็นลายแกะสลักช่วงบนและล่างมีขนาดเท่ากัน 14 X 30 ซม. ช่วงกลางขนาด 14 X 39.5 ซม. ออกเลาหน้าต่างทั้งอันมีขนาด 10 X 227 ซม. ส่วนที่เป็นลายแกะสลักช่วงบนและล่างมีขนาด 10 X 22 ซม. ช่วงกลางขนาด 10 X 30 ซม. ในส่วนที่เหลือเป็นการลงรักปิดทอง โดยการสุมเลือกออกเลาที่มีความงดงามลวดลายมีความสมบูรณ์มากที่สุดมาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนออกเลาหลักบานประตูบานหน้าต่าง รวมทั้งสิ้น 14 อัน มีเนื้อหาเหมือนกันทั้งหมดและมีความแตกต่างกันเฉพาะขนาด และในส่วนขนาดของลายที่มีรายละเอียดเล็ก ๆ บางส่วนไม่เท่ากัน

ภาพประกอบ 202 , 203 , 204 ออกเลาช่วงบน ช่วงกลางและล่างบานประตูอุโบสถวัดนางนอง
ภาพประกอบ 205 , 206, 207 ออกเลาช่วงบน ช่วงกลางและล่าง บานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง

ภาพจริง

ลายเส้น

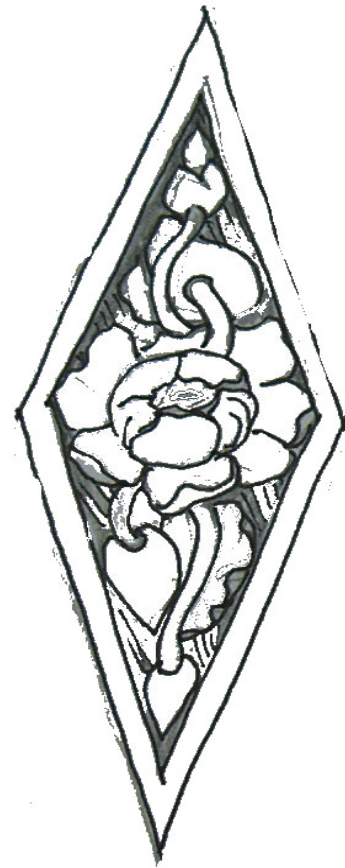
ภาพประกอบ 208 ลวดลายจำหลักอกเลาช่วงบนบานประตูอุโบสถวัดนางนอง

ภาพอกเลาจำหลักช่วงบนบานประตูช่องที่ 1 บานขวาอุโบสถวัดนางนอง

อกเลาช่วงบนบานประตูอุโบสถวัดนางนอง เป็นภาพดอกพุดตาน พร้อมทั้งใบและก้าน ชี้ลงมาทางด้านล่าง เริ่มจากช่วงบนมีก้านดอกโผล่ขึ้นมาทับใบใหญ่ที่อยู่ใต้ดอกพุดตานขนาดใหญ่มีกลีบเก๋ากลับ จากช่วงปลายดอกมีก้านใบขนาดเล็กโผล่ขึ้นไปและปลายของใบมีก้านขนาดเล็กโผล่ขึ้นไปรองรับดอกตูมที่เป็นดอกขนาดเล็กที่สุด

ภาพจริง

ลายเส้น

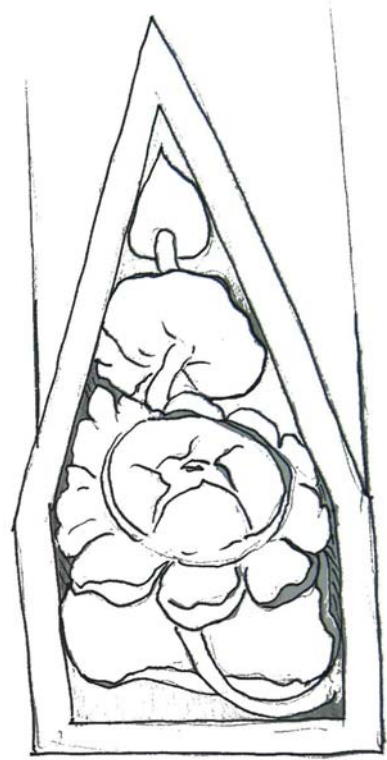
ภาพประกอบ 209 ลวดลายจำหลักดอกเลาช่วงกลางบานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางนอง

ภาพดอกเลาจำหลักช่วงกลางบานประตูช่องที่ 1 บานขาวอุโบสถวัดนางนอง

ดอกเลาช่วงกลางบานประตูอุโบสถวัดนางนอง เป็นภาพดอกพุทธานุภาพ พร้อมทั้งใบและก้านขึ้นและลงมาทางด้านล่าง เริ่มจากช่วงบนมีดอกตูมขนาดเล็กโผล่ขึ้นมาจากช่วงกลีบดอกใหญ่บังดอกตูมอีกดอกที่มีขนาดใหญ่กว่า ที่อยู่ถัดลงมา มีก้านดอกโผล่มาทางชอกกลีบดอกใหญ่ที่อยู่ตรงกลาง จากดอกใหญ่ลงมาจะเหมือนกันกับด้านบนแต่จะสลับฝั่งของการวางดอกตูมเพื่อให้เกิดน้ำหนักเท่ากันทั้งสองด้าน

ภาพจริง

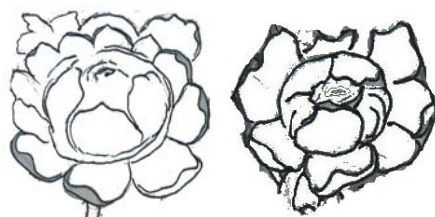

ลายเส้น

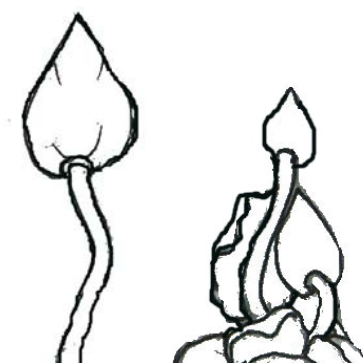
ภาพประกอบ 210 ลวดลายจำหลักอกเลาช่วงล่างบานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางนอง

ภาพจำหลักอกเลาช่วงล่างบานประตูช่องที่ 1 บานขาวอุโบสถวัดนางนอง

อกเลาช่วงล่างบานประตูอุโบสถวัดนางนอง เป็นภาพดอกพุทธานุภาพ ทั้งใบและก้าน ชี้ขึ้นไปทางด้านบน เริ่มจากช่วงบนมีดอกตูมโผล่ออกจากใต้ใบที่มีก้านโผล่ออกมาจากซอกกลีบ ดอกใหญ่ ส่วนดอกใหญ่จะมีก้านรองรับจากกลีบดอกกลางด้านล่าง ที่ทับใบขนาดใหญ่อยู่ช่วงล่างของดอก

ดอกบาน

ดอกตูม

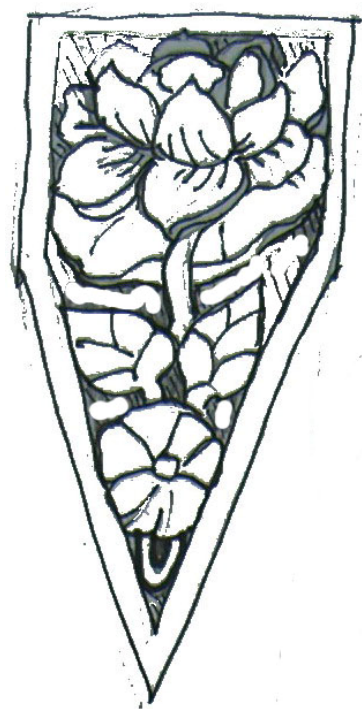

ใบและก้าน

ภาพประกอบ 211 รูปแบบลวดลายออกเลาจำหลักบานประตูปอสถวัตนางนอง

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 212 ลวดลายจำหลักดอกเลาช่วงบนบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง

ภาพดอกเลาจำหลักช่วงบนบานหน้าต่างช่องที่ 1 บานขวาอุโบสถวัดนางนอง

ดอกเลาช่วงบนบานประตูอุโบสถวัดนางนอง เป็นภาพดอกพุดตาน พร้อมทั้งใบและก้าน ชูดอกขึ้นไปด้านบน เริ่มจากช่วงบนมีดอกใหญ่โผล่ขึ้นมาทับใบใหญ่ที่อยู่ใต้ดอกใหญ่ ถัดลงมามี ดอกตูมคู่กันอยู่สองดอกที่ชูก้านผ่านใต้ใบขนาดเล็กขึ้นมา จากช่วงล่างใบพุดตานมีก้านดอกเป็น ลักษณะขด

ภาพจริง

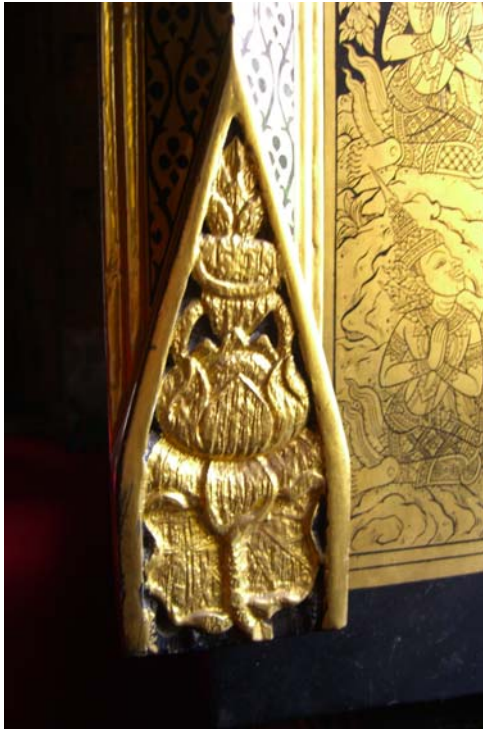

ลายเส้น

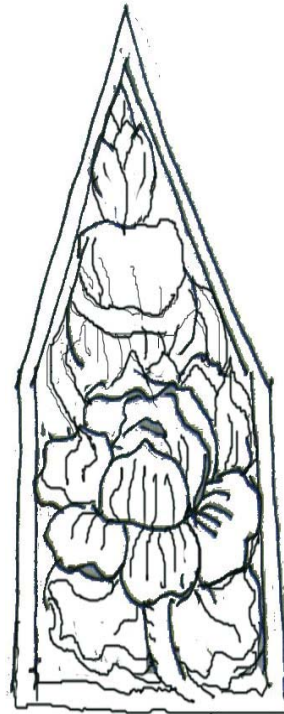
ภาพประกอบ 213 ลวดลายจำหลักอกเลาช่วงกลางบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง

ภาพอกเลาจำหลักช่วงกลางบานหน้าต่างช่องที่ 1 บานชาอุโบสถวัดนางนอง

อกเลาช่วงกลางบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง เป็นภาพดอกพุดตาน พร้อมทั้งใบและก้านช่ขึ้นและลงมาทางด้านล่าง เริ่มจากช่วงบนมีดอกตูมขนาดเล็กโผล่ขึ้นมาจากช่วงกลีบดอกใหญ่ โดยมีก้านโผล่ทับใบขนาดใหญ่ที่อยู่ใต้ดอกบานขนาดใหญ่ จากดอกใหญ่ลงมาจะมีดอกตูมและใบขนาดเล็กโผล่ขึ้นมาจากกลีบดอกเดียวกัน ถัดลงมาระหว่างดอกและใบเป็นก้านของดอกตูมโผล่ไปรองรับดอกตูมขนาดเล็กที่อยู่ล่างสุด

ภาพจริง

ลายเส้น

ภาพประกอบ 214 ลวดลายจำหลักดอกเลาช่วงล่างบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง

ภาพจำหลักดอกเลาช่วงล่างบานหน้าต่างช่องที่ 1 บานขาวอุโบสถวัดนางนอง

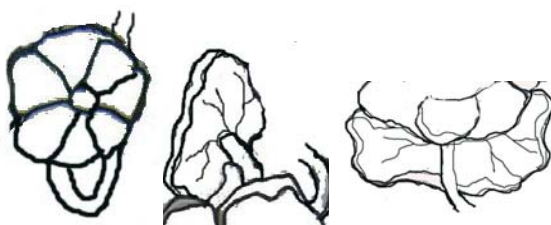
ดอกเลาช่วงล่างบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง เป็นภาพดอกพุทตาน พร้อมทั้งใบและก้านชี้ขึ้นไปทางด้านบน เริ่มจากช่วงบนมีดอกตูมโผล่ออกจากใบที่มีก้านพาดผ่านใบ ถัดลงมาเป็นดอกใหญ่จะมีก้านรองรับจากกลีบดอกกกลางด้านล่าง ที่ทับใบขนาดใหญ่อยู่ช่วงล่างของดอก

ดอกบาน

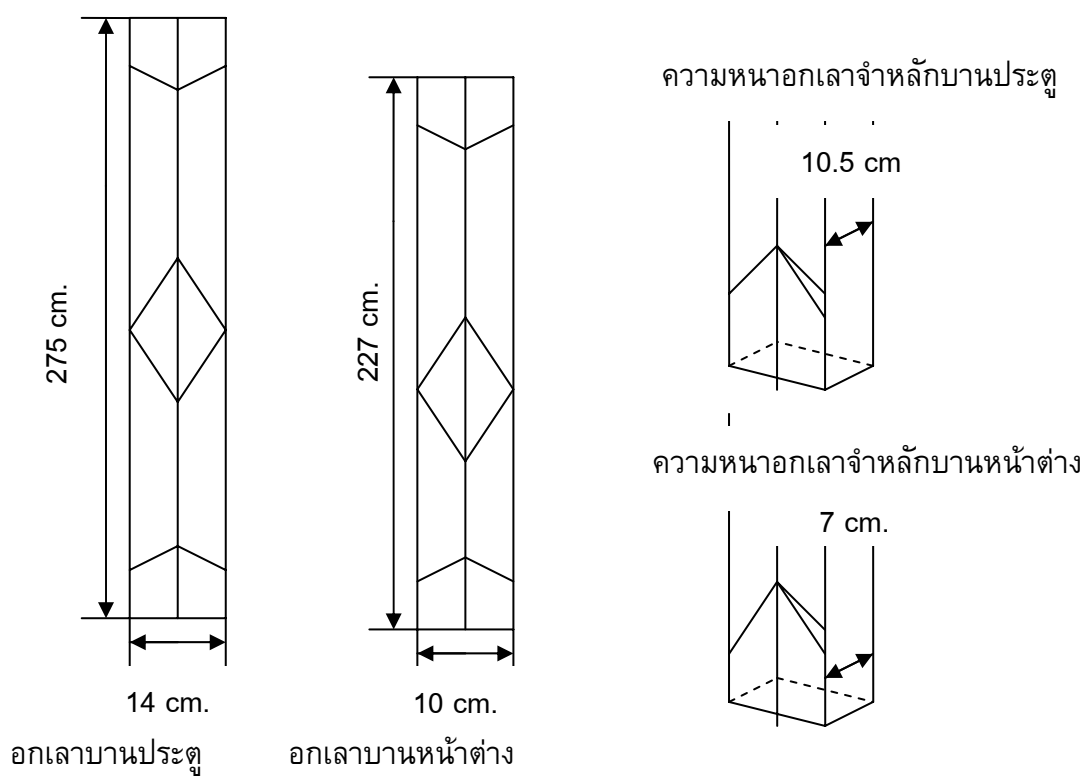
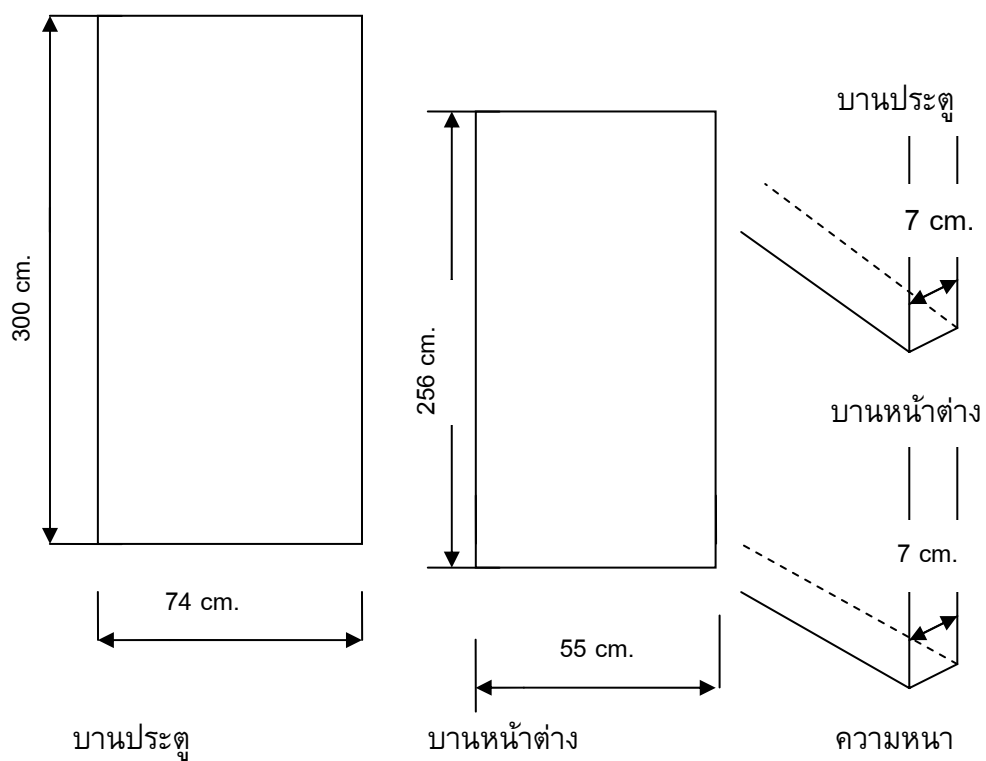

ดอกตูม

ใบและก้าน

ภาพประกอบ 215 รูปแบบลวดลายออกเลาจ้าหลักบานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง

ภาพประกอบ 216 , 217 , 218 , 219 , 220 , 221 , 222 , 223 รายละเอียดความกว้าง
ความสูงและหนา บานประตู บานหน้าต่างและอกเลาจำหลักอุโบสถวัดนางนอง

กลวิธีการจำหลัก

อกเลาจำหลักบานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้อุโบสถวัดนางนอง คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกจะวิธีการเตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน แล้วร่างด้วยดินสอเป็นรูปดอกบัวพร้อมก้านใบ แล้วทำการโกลนให้เป็นรูปหยาบ คร่าว ๆ (การโกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อโกลนเสร็จแล้วจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ ลงมาเรื่อย ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์ จากนั้นทำการตรวจเช็ครายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ว่าต้องเสริมแต่ง หรือแกะเพิ่มเติมรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ บางสิ่งเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้ามีต้องทำในขั้นตอนนี้ ก่อนที่จะทำการขัดเกลาให้เรียบ ในส่วนที่มีเส้นไม้ ปกติช่างบรมครูจะไม่นิยมการขัดเกลาชิ้นงานแกะสลัก โดยช่างจะใช้วิธีฝนเครื่องมือแกะให้คมกริบอยู่ตลอด ช่างจะใช้เครื่องมือที่มีความคมแกะสลักโดยทิ้งรอยสิ่วไว้ แกะทิ้งรอยให้ดูถึงความชำนาญของฝีแปรง การใช้ร่องรอยสิ่วของการแกะสลักจะบ่งบอกถึงความรู้สึกบางอย่างที่แฝงไว้ในผลงานศิลปผู้สร้างงาน กรณีที่ใช้กระดาดทรายขัดจะขัดเฉพาะในบางส่วนที่ไม่มีความเรียบร้อยเท่านั้น เช่น การแกะในส่วนที่เป็นตาไม้ หรือบางครั้งต้องแกะย้อนรอยเส้นไม้ เมื่อทำการขัดด้วยกระดาดทรายเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อมานำชิ้นงานมาทำความสะอาดโดยใช้ปัมลมเป่า หรือด้วยวิธีการอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีผงฝุ่นเกาะอยู่ตามตัวลาย จากนั้นใช้ผ้าชุบน้ำอุ่นหรือชุบน้ำมันชักแห้งพอหมาด ๆ เสร็จแล้วจึงนำไปผึ่งตากลมให้แห้ง เพื่อเตรียมไว้สำหรับการตกแต่งในขั้นตอนต่อไป

รูปแบบ ลวดลาย

อกเลาบานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้อุโบสถวัดนางนองเป็นลักษณะเลียนแบบธรรมชาติเป็น รูปดอกพุดตาน ดอกตูม ดอกบาน พร้อมก้านและใบ ที่มีรายละเอียดเลียนแบบธรรมชาติ เช่น ดอกมีกลีบบานมองเห็นถึงรายละเอียดของลายเส้นของกลีบพุดตานเป็นริ้วเล็ก ๆ พร้อมก้านโผล่มาจับ หรือที่มีดอกแทรกโผล่ขึ้นมาระหว่างใบ กับดอกตูม ใบมีรายละเอียดที่เป็นรอยย่นและมีรอยพับของใบอย่างชัดเจน รูปแบบของภาพทั้งหมดจะอยู่ตรงมุมบนและล่างเป็นกรอบรูปครึ่งข้าวหลามตัด ส่วนตรงกลางเป็นทรงข้าวหลามตัดเต็ม

การตกแต่งและโครงสร้างสี

อกเลาจำหลักบานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้อุโบสถวัดนางนอง มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมด พื้นของอกเลาบานประตูทาสีพื้นด้วยชาดสีแดงส่วนอกเลาบานหน้าต่างพื้นจะทาสีด้วยรักสีดำ เพื่อให้งานจำหลักที่มีความ

ประณีต ความละเอียด มีความลึกซึ้งกันหลายชั้น มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสื่อกลางจำหลักบานประตู บานหน้าต่างทุกบานที่ใช้คือสีทอง

องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน

อกเลาจำหลักบานประตู บานหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง มีทั้งหมดรวม 14 อัน โดยเป็นอันเดียวอยู่ในแต่ละช่องตรงกลางของประตู และหน้าต่าง เพื่อเป็นตัวรับน้ำหนักการปิดประตูหรือหน้าต่าง งานจำหลักในแต่ละอันมีรูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกบานคือ เป็นการจัดวางแบบเดี่ยวเต็มพื้นที่ให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีพื้นที่ตามซอกของดอกบัวทั้งสองด้าน แบ่งเป็นด้านซ้ายและขวา กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของภาพจากด้านบนสู่ด้านล่าง ตามหลักการของศิลปะ ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดต่างกันในบางจุดเมื่อมองโดยสังเกตุอย่างละเอียด แต่เมื่อมองภาพรวมแล้วจะให้ความรู้สึกว่ามีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมีความลึกตั้งแต่ 1 – 2 เซนติเมตร โดยตัวลอยจะอยู่สูงขึ้นมาจากพื้น เพื่อเน้นตัวลายให้เด่นชัดมากขึ้น สำหรับอิทธิพลทางด้านศิลปกรรม ไขแสง สุชะวันนะกล่าวว่า ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีนมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาในด้านธุรกิจการค้าขาย ในระยะเวลาการคบค้าอันยาวนานเช่นนี้ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเมืองไทย นำเอาศิลปวัฒนธรรมของตน ติดตัวมาเผยแพร่แก่คนไทย สมัยรัตนโกสินทร์สภาวะทางเศรษฐกิจประเทศไทยดีขึ้น ในทางการเมืองไม่มีศึกสงคราม จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น เป็นการบ่งชี้ถึงการมีรสนิยมทางด้านศิลปะของสังคมในช่วงระยะเวลานั้น และเพื่อเป็นมรดกสืบทอดทางศิลปวัฒนธรรมของไทย

อิทธิพลของงานจำหลักอกเลาของอุโบสถวัดนางนอง อกเลาจำหลักบานประตู และหน้าต่างได้รับอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาตอนปลายในเรื่องศิลปะการจำหลักไม้ ส่วนรูปแบบลวดลายดอกพุดตานมีอิทธิพลของงานศิลปะจีนผสมกับไทย และเพื่อความสอดคล้องกับบานประตูบานหน้าต่างโดยรวมจนถึงรูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมของอุโบสถที่มีรูปทรงเลียนแบบจีน กับภาพรวมของบานประตูเป็นงานฝังมุก เป็นรูปผลไม้และสัตว์มงคลของจีน ส่วนบานหน้าต่างเป็นภาพไทย คือภาพประกอบลาย (กนกเปลว) เทคนิคการเขียนลายรดน้ำ (ลงรักปิดทอง) เรื่อง พุทธประวัติ ลวดลายดอกพุดตานบนอกเลาจำหลักบานประตูและหน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง แสดงถึงความศรัทธาต่อศาสนา เนื่องจากดอกพุดตานเชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์ของความโชคดี ประเสริฐ ศีลรัตน์กล่าวว่า งานจำหลักบานประตูและหน้าต่างตามวัดมักใช้รูปแบบลวดลายเกี่ยวกับธรรมชาติประเภทดอกไม้ มาประกอบหรือตกแต่งตามส่วนต่าง ๆ บ่งบอกถึงความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาหรือแฝงด้วยคติธรรม เช่น ดอกพุดตาน

ดอกเบญจมาศ ดอกบัว ฯลฯ ซึ่ง น. ณ ปากน้ำ กล่าวว่างานจำหลักสมัยอยุธยาตอนกลางระยะ
หลัง มักนิยมจำหลักลงลายวิจิตรเป็นรูปดอกไม้หรือเครือเถาดอกพุดตาน เช่น วัดใหญ่จอม
ปราสาท มหาชัย วัดคงคาราม อำเภอโพธาราม ราชบุรี เป็นต้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานครทั้งหมดจำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม, วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, วัดบุปผาราม, วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, วัดเพลงวิปัสสนา วัดนางชีโชติการาม, และวัดนางนอง โดยการค้นคว้า รวบรวม เอกสารอ้างอิงและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ออกสำรวจเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีจดบันทึกรายละเอียดบันทึกโดยใช้กล้องบันทึกภาพพร้อมเสียง ใช้เทปบันทึกเสียง ถ่ายภาพ เขียนภาพลายเส้น ทำแผนผังและอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ในเรื่องที่ต้องการศึกษาเป็นพิเศษ จึงได้ผลสรุปจากการศึกษาค้นคว้าดังรายงานต่อไปนี้

จุดมุ่งหมาย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ลวดลายจำหลักบานประตูบานหน้าต่างของพระอุโบสถและวิหารในวัดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร ในประเด็น กลวิธี รูปแบบ ลวดลาย การตกแต่ง และอิทธิพลตลอดจนบริบททางสังคมที่มีผลสะท้อนให้เห็นในผลงาน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งหมดจำนวน 7 วัด ได้แก่

1. ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในวิหาร
 - วัดสุทัศนเทพวราราม
 - วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
 - วัดบุปผาราม
 - วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม
 - วัดเพลงวิปัสสนา
2. ลวดลายจำหลักบานประตูในอุโบสถ
 - วัดนางชีโชติการาม
3. ลวดลายจำหลักบนนอกเลาบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถ

- วัดนางนอง

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาวิเคราะห์ ลวดลายจำหลักบานประตู บานหน้าต่างของพระอุโบสถและวิหาร ในวัดสมัรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม, วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, วัดบุปผาราม, วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, วัดเพลงวิปัสสนา วัดนางชีโชติการาม, และวัดนางนอง พบว่าลวดลายจำหลักของแต่ละวัดมีกลวิธีเหมือนกัน สำหรับรูปแบบลวดลาย มีความแตกต่างกัน ส่วนการประดับตกแต่ง แบ่งออกได้ 4 วิธี คือ การลงรักปิดทอง ปิดทองล่องชาด และการประดับด้วยมุกสีและกระจกสี แต่ละวัดมีรูปแบบลวดลาย เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแต่ละที่

ทำให้แบ่งกลุ่มรูปแบบของลวดลายออกเป็น 3 กลุ่ม โดยการใช้ องค์ประกอบรูปแบบลวดลายที่จัดวางคล้ายกัน และวิธีการตกแต่งที่เหมือนกัน เป็นตัวกำหนด คือ

1. รูปแบบลวดลายเลียนแบบธรรมชาติประกอบด้วย ต้นไม้ ภูเขา คน สัตว์ สิ่งก่อสร้าง สิ่งของต่าง ๆ และวิธีการตกแต่งเหมือนกัน ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นลวดลายเลียนแบบตามธรรมชาติประกอบด้วย ลวดลายประเภทพืช เช่น ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ กล้วยไม้ ฯลฯ ประเภทสัตว์ คือ นก กระรอก ลิง แพะ ช้าง ฯลฯ ประเภทกำเนิดตามธรรมชาติ คือ โขดหิน หน้าผา ประเภทสิ่งก่อสร้าง คือ ศาลา เจดีย์ ภูเขา บันได ประเภทสิ่งของ คือ โต๊ะ เก้าอี้ดิน ประเภทมนุษย์ ได้แก่ คน และมนุษย์ในเทพนิยาย เช่น เทพเจ้าต่าง ๆ ของจีน กิณรี(สัตว์หิมพานต์ในวรรณคดีไทย) กลวิธี วัดสุทัศนเทพวราราม ใช้วิธีการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ขั้นตอนแรกเตรียมแผ่นไม้ความหนา 4-6 นิ้ว แล้วใช้ดินสอดำร่างตามแบบที่ได้ออกแบบไว้ จากนั้นใช้วิธีโกนรูป (การโกนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อโกนเสร็จจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ ลงมาเรื่อย ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์ การตกแต่ง บานประตูวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมด เป็นสีทองทั้งบาน เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีความลึกซึ้งกันหลายชั้น มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสีประตูจำหลักทุกบานสีที่ใช้คือสีทอง

วัดเพลงวิปัสสนา เป็นลักษณะเลียนแบบตามธรรมชาติและจินตนาการ โดยการรวมทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน เป็นการจำลองเรื่องราววรรณคดีไทยเรื่อง รามเกียรติ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกจำลองไว้บนบานประตู ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เป็นเรื่องราวของละครตอนต่าง ๆ เริ่มจากตอน กำเนิดนางมณโฑ , ศักดิ์บรลย์กัลป์ , สุครีพหักฉัตร , หนุมานหักคอช้างเอราวัณ , และตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนที่ 2 จำลองบนบานหน้าต่าง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับป่าหิมพานต์ และสัตว์ป่าต่าง ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์ ตรงบนนอกเลาจำลองเป็นรูปดอกกลอย พร้อมใบวางไว้ตรงส่วน บน กลาง ล่าง และบนกรอบเป็นลายดอกพร้อมใบวางสลับต่อกันแบบซ้ำ ๆ จนครบทั้งกรอบ กลวิธี บานประตู และหน้าต่างจำลองวิหารวัดเพลงวิปัสสนา ใช้วิธีการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ขั้นตอนแรกเตรียมแผ่นไม้ความหนา 2-3 นิ้ว แล้วใช้ดินสอดำร่างตามแบบที่ได้ออกแบบไว้ จากนั้นใช้วิธีกลนรูป (การกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อกลนเสร็จแล้วจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์ การตกแต่ง บานประตูและหน้าต่างจำลอง วิหารวัดเพลงวิปัสสนา มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำลองทั้งหมด เป็นสีทองทั้งบาน เพื่อให้งานจำลองที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจน และเพื่อรักษาเนื้อไม้ให้คงอยู่นาน โครงสร้างของสี่ประตูจำลองทุกบาน สีที่ใช้คือสีทอง ณ ปัจจุบันขาดการซ่อมแซม จึงเหลือให้เห็นรอยน้ำรักรางบางส่วนที่เคลือบทับไว้บนลวดลาย บานประตูและบานหน้าต่างโดยรวมเป็นสีน้ำตาลเข้มออกดำ ที่เป็นลักษณะสีของน้ำรัก ที่ยังมีเหลืออยู่ และบางบานเริ่มเห็นสีของเนื้อไม้แท้ ๆ ให้เห็น เป็นบางส่วนเนื่องจากสีของรักเริ่มถูกอากาศชื้นเข้าทำลาย

2. รูปแบบลวดลายธรรมชาติเป็นเครือเถาและรูปแบบลวดลายแบบเดียว นำมาจัดวางเป็นจุดเด่น และวิธีการตกแต่งเหมือนกันหรือคล้ายกัน ได้แก่ วัดบุปผาราม ลักษณะเลียนแบบธรรมชาติเป็นลายดอกไม้เครือเถา พันเกี่ยวขึ้นไปเต็มบาน ส่วนตรงกลางของบานจะมีตราสัญลักษณ์เป็นดอกแบ่งได้แปดกลีบ ส่วนภายในดอกจะเป็นรูปวงกลม ภายวงกลมเป็นภาพใบหน้าของผู้สร้างวัด

กลวิธี บานประตูและหน้าต่างจำลองวิหารวัดบุปผาราม ใช้วิธีการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกจะวิธีการเตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน จากนั้นจึงนำลวดลายที่แกะไว้มาปิดทับอีกครั้งหนึ่งโดยการยกตัวลายสูงจากพื้นขึ้นมาเล็กน้อย การสลักลายทำโดยเมื่อได้ทำการร่างเสร็จแล้วจึงฉลุตัวลายโดยการเจาะให้ทะลุแยกช่องว่างกับตัวลายออกจากกันอย่างชัดเจน จากนั้นจึงแกะตามรอยร่างในส่วนลายละเอียดต่าง ๆ จนเกิดเป็นลวดลายที่ออกแบบไว้ ลวดลายแกะมีความลึกประมาณ 2-5 เซนติเมตร จากนั้นจึงใช้กระดาษทรายขัดตกแต่งบางส่วนเพื่อความ

เรียบร้อย แล้วนำไปติดทับลงบนพื้นโดยให้ตัวลายลอยสูงจากพื้น 2 เซนติเมตร เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแกะสลัก และรอการตกแต่งในขั้นต่อไป **การตกแต่ง** วัดบุปผารามมีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่น โดยการปิดทองร่องชาติเคลือบลายจำหลักทั้งหมด ส่วนพื้นจะทาด้วยชาดสีแดงเข้ม เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่น และเพื่อรักษาเนื้อไม้ให้คงอยู่นาน โครงสร้างของสี่ประตูจำหลักทุกบาน สี่ที่ใช้คือสี่ทอง

วัดนางชีโชติการาม มีรูปแบบลวดลายเป็นลักษณะเลียนแบบธรรมชาติเป็นภาพนักรบ มือถือง้าวมือเท้าเอวยืนอยู่บนหลังสิงห์โต เขี่ยบบนก้อนเมฆ ขนาดเล็ก ตรงอกเลาเป็นรูปดอกสีแฉกมีใบและยอดต่อออกเป็นลายสั้น ๆ แกะเฉพาะส่วนมุมบน ตรงกลาง มุมล่าง มุมบนและล่างเป็นกรอบรูปครึ่งข้าวหลามตัด ส่วนตรงกลางเป็นทรงข้าวหลามตัดเต็ม **กลวิธี** บานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม ใช้วิธีการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกจะวิธีการเตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน แล้วร่างด้วยดินสอเป็นรูปนักรบจีนถือง้าวยืนบนหลังสิงห์โต จากนั้นทำการกลอนให้เป็นรูปหยาบคร่าว ๆ (การกลอนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อกลอนเสร็จจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ ลงมาเรื่อย ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์

การตกแต่ง บานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมด ส่วนตรงพื้นลงรัก สีดำของรักทำให้ขั้วตัวลวดลายแยกออกจากพื้นมีความเด่นชัดมากขึ้น เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสี่ประตูจำหลักทุกบาน สี่ที่ใช้คือสี่ทอง

วัดนางนอง ออกเลาบานประตูและหน้าต่างจำหลักไม้อุโบสถวัดนางนอง เป็นลักษณะเลียนแบบธรรมชาติเป็นรูปดอกพุดตาน ดอกตูม ดอกบาน พร้อมก้านและใบ ที่มีรายละเอียดเลียนแบบธรรมชาติ เช่น มีกลีบบานมองเห็นถึงรายละเอียดของลายเส้นของกลีบเป็นริ้วเล็ก ๆ พร้อมก้านโผล่มารับ หรือพุดตานที่มีดอกแทรกโผล่ขึ้นมาระหว่างใบ กับดอกตูม ใบมีรายละเอียดที่เป็นรอยย่นและมีรอยพับของใบอย่างชัดเจน รูปแบบของภาพทั้งหมดจะอยู่ตรงมุมบนและล่างเป็นกรอบรูปครึ่งข้าวหลามตัด ส่วนตรงกลางเป็นทรงข้าวหลามตัดเต็ม **กลวิธี** ออกเลาจำหลักบานประตูและหน้าต่างจำหลักอุโบสถวัดนางนอง ใช้วิธีการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกใช้วิธีการเตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน แล้วร่างด้วยดินสอเป็นรูปดอกบัวพร้อมก้านใบ จากนั้นทำการกลอนให้เป็นรูปหยาบ คร่าว ๆ (การกลอนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อกลอนเสร็จจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะ

รายละเอียดส่วนเล็ก ๆ ลงมาเรื่อย ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์ การตกแต่ง ออกเลาจำหลักบาน ประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้อุโบสถวัดนางนอง มีการตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมด พื้นของอกเลาบานประตูลายพื้นด้วยชาดสีแดง สำหรับอกเลาบานหน้าต่างพื้นทาดด้วยรักสีดำ เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสื่อกเลาจำหลักบานประตู บานหน้าต่างทุกบาน สีที่ใช้คือสีทอง

3. รูปแบบธรรมชาติ ร่วมกับตราสัญลักษณ์มาประกอบหรือรูปแบบบางส่วน ของธรรมชาติมาเรียงต่อ ๆ กัน โดยการนำส่วนดอก ก้าน เก้า มาจัดวางแบบซ้ำ ๆ กัน และวิธีการตกแต่งเหมือนกัน ได้แก่ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เป็นลักษณะเลียนแบบธรรมชาติ เป็นลายดอกลอย วางลายดอกสองชั้น ชั้นแรกวางดอกอยู่บนพื้นสลักดอกในแต่ละช่วงจากสอง ดอกครึ่งในช่วงแรกและสามดอกครึ่งในช่วงต่อไปจนครบ 23 ช่วงโดยมีเส้นเดินรอบดอกลักษณะ รูปทรงใบโพธิ์ ดอกลอยชั้นบนมีแบบต่าง ๆ เช่น ดอกลอยดอกใหญ่เจ็ดกลีบ ดอกลอยขนาดเล็ก กว่าดอกใหญ่หกกลีบโดยมีกลีบใหญ่สามกลีบและมีกลีบเล็กสามกลีบซ้อนอยู่ และดอกลอยขนาดเล็กไม่มีกลีบ มีเกาดอกเป็นเส้นเดินเชื่อมติดกันระหว่างดอกใหญ่ ดอกขนาดกลางและดอกขนาดเล็กลักษณะเหมือนใบโพธิ์ มองโดยรวมทั้งบานจะเหมือนรูปทรงข้าวหลามตัด ส่วนลวดลายบน อกเลา ช่วงบนช่วงล่างเป็นลายประจายาม ช่วงกลางเป็นลายเทพพนม ในส่วนที่เหลือระหว่าง ช่วงล่างกับช่วงกลาง ช่วงกลางกับช่วงบน เป็นลายดอกเครือเถา และลายบนกรอบเป็นลายดอก วางสลักต่อกันแบบซ้ำ ๆ จนครบทั้งกรอบ กลวิธี บานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัด ราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ใช้วิธีการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อ ไม้ นำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักชั้นแรกจะวิธีการ เตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน จากนั้นจึงนำลวดลายที่แกะไว้มาปิดทับอีกครั้งหนึ่งโดยการยกตัวลาย สูงจากพื้นขึ้นมาเล็กน้อย การสลักลายทำโดยเมื่อได้ทำการร่างเสร็จ ฉลุตัวลายโดยการเจาะให้ ทะลุแยกช่องว่างกับตัวลายออกจากกัน จากนั้นจึงแกะตามรอยร่างในส่วนลายละเอียดต่าง ๆ จนเกิดเป็นลวดลายที่ออกแบบไว้ ลวดลายแกะมีความลึกประมาณ 1-3 เซนติเมตร จากนั้นจึง ใช้กระดาษทรายขัดตกแต่งบางส่วนเพื่อความเรียบร้อย แล้วนำไปติดทับลงบนพื้นโดยให้ตัวลาย ลอยสูงจากพื้น 2 เซนติเมตร เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแกะสลัก และรอการตกแต่งในขั้น ต่อไป การตกแต่ง บานประตู บานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม การตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่น โดยการลงรักปิดทองเคลือบทับลายจำหลักทั้งหมดและประดับ กระจัก โดยพื้นชั้นแรกนอกจากดอกลอยและเถาเดินรอบดอก ในส่วนพื้นที่ว่างระหว่างดอกจะ ประดับด้วยกระจักสีน้ำเงิน เมื่อมีแสงส่องเข้ามาจะเห็นเป็นสีเขียวเนื่องจากสีทองที่อยู่บนชั้นที่ สองสะท้อนลงไปผสมกับสีน้ำเงิน ดอกลอยชั้นแรก ประดับด้วยมุกสีเม็ดกลม 7 สี ตามกลีบ โดยไล่สีต่าง ๆ ตั้งแต่สีแดง แดงส้ม น้ำเงิน ฟา เขียว เขียวเหลือง ขาว และม่วงตรงกลางดอก ประดับไว้ 3 เม็ด คือสีขาว,แดง,น้ำเงินหรือสลักเป็นสีอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความแตกต่างกัน ชั้นบน

ดอกใหญ่ประดับด้วยมุกสี 3 สีสลับตามกลีบจนครบเจ็ดกลีบโดยไล่สีดังนี้ สีขาว สีม่วง และเหลือง หรือสีขาว เหลือง ม่วง ขาว ส่วนตรงกลางดอกประดับด้วยเม็ดสีแดง ดอกขนาดกลางสามกลีบใหญ่ประดับด้วยสีแดง สามกลีบเล็กประดับด้วยสีเขียว ตรงกลางดอกประดับด้วยสีขาว สำหรับดอกเล็กประดับด้วยเม็ดสี 2-3 สี โดยไล่สี จากสีน้ำเงิน แดง หรือ แดง เขียว ขาว มุกสีต่าง ๆ ที่ประดับไว้เมื่อถูกแสงจะเกิดการสะท้อนสี จากสีของตัวลายที่อยู่ใกล้กัน ทำให้เกิดสีใหม่ ขึ้นมา ทำให้ลายต่างๆ มีความสวยงาม เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสีประตูลายจำหลักทุกบานสีที่ใช้คือสีทอง สีเหลืองสดใสเกิดจากการลงน้ำรักแล้วปิดทองทับอีกครั้ง ตกแต่งเพิ่มเติมด้วยการประดับมุกสีและกระจกสีเพื่อให้เกิดแสงสีสะท้อนกันระหว่างตัวลาย

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามบานประตูและหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มีลักษณะลวดลายเป็นตราประจำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ลงสีเหมือนของจริง ผสมกับลายไทยที่เป็นส่วนประกอบในช่องว่าง ลักษณะของลายไทยเป็นลายกนกเครือเถา หรือเครือวัลย์ต่อเป็นเถาขึ้นไปจนครบรอบตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ กลวิธี คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ นำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ขั้นตอนแรกเตรียมแผ่นไม้ความหนา 2-4 นิ้ว ใช้ดินสอดำร่างตามแบบที่ออกแบบไว้ จากนั้นใช้วิธีโกลนรูป (การโกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อโกลนเสร็จ ทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็ก ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์

การตกแต่ง บานประตู บานหน้าต่างจำหลักวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ใช้การตกแต่งหรือประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักส่วนที่เป็นลายกระหนกเครือเถาทั้งหมด ใช้มุกสีประดับตกแต่งบนตัวลายเป็นชั้นวงกลมเล็ก มีสีขาว สีเขียว น้ำเงิน แดง ชมพู ส้ม และใช้กระจกสีน้ำเงินติดบนพื้น ส่วนตรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใช้สีทาตามความเป็นจริงของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่กำหนดสีเป็นสัญลักษณ์ไว้ เช่น บางดวงพื้นสีเหลืองล้อมรอบด้วยแถบสีเขียว บางดวงเป็นสีชมพูหรือสีเหลืองไม่มีแถบ หรือพื้นสีแดงหรือสีน้ำเงิน เป็นต้น เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่น และเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสีประตูลายจำหลักทุกบานสีที่ใช้คือสีทอง แล้วประดับด้วยมุกสีต่าง ๆ และกระจกสีเพื่อให้เกิดแวว เมื่อตัวลายกระทบด้วยแสง

องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ และบริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน

จากการศึกษาวิเคราะห์ ลวดลายจำหลักบานประตู บานหน้าต่างของพระอุโบสถและวิหาร ในวัดสมัรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม, วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, วัดบุปผาราม, วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, วัดเพลงวิปัสสนา วัดนางชีโชติการาม, และวัดนางนอง ในประเด็น กลวิธี รูปแบบ ลวดลาย การตกแต่ง และอิทธิพลตลอดจนบริบททางสังคมที่มีผลสะท้อนให้เห็นในผลงาน สามารถสรุปผลจากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายจำหลักบานประตู บานหน้าต่างของพระอุโบสถและวิหาร ในวัดสมัรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในกรุงเทพมหานครได้ดังนี้

วัดสุทัศนเทพวราราม มีบานประตูจำหลักไม้วิหาร มีจำนวนทั้งหมด 12 บานแบ่งออกเป็นบานใหญ่ขนาด 129 x 512 ซม. จำนวน 4 บาน บานเล็กขนาด 97 x 400 ซม. จำนวน 8 บาน มีบานใหญ่ด้านหลังวิหารไม้ได้แกะสลัก ใช้เขียนภาพเป็นรูปดอกไม้อันและกิ่งพันธุ์พุทธรูปเป็นบานที่ทำขึ้นมาใหม่ทดแทนบานด้านหน้าที่ถูกไฟไหม้ โดยนำบานแกะสลักจากด้านหลังไปติดตั้งไว้ด้านหน้าและนำบานที่ทำขึ้นมาใหม่ไว้ด้านหลัง บานชำรุดปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้จึงเหลือบานประตูจำหลักไม้สำหรับการศึกษาจำนวน 10 บาน ส่วนบานหน้าต่างจำหลักไม้จำนวน 20 บานเดิมเป็นลวดลายจำหลักรูปแก้วชิงดวงปิดทองประดับกระจกสี ได้รับการแก้ไขสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โดยทำเป็นลวดลายปูนน้ำมันปั้นปิดทองคำเปลวรูปต้นไม้ชาวมอและสัตว์ป่า ปิดทับลายแก้วชิงดวงลายจำหลักไม้เดิมทั้งหมด สำหรับการนำมาศึกษาวิเคราะห์ มีบานประตูจำหลักไม้รวมทั้งสิ้น 10 บาน แบ่งออกเป็นบานประตูด้านหน้าวิหาร 6 บานด้านหลัง 4 บานโดยเลือกมาวิเคราะห์ช่องละ 1 บาน เฉพาะบานที่มีอกเลา เนื่องจากลวดลายบานประตูที่มีอกเลาจะมีลวดลายเพิ่มขึ้นในส่วนของอกเลา นอกเหนือจากนั้นมีลวดลายเหมือนกันทุกบาน แตกต่างในส่วนลวดลายที่กลีบด้านและในส่วนรายละเอียดของเนื้อหาที่แตกต่างในบางส่วน เมื่อมองภาพรวมเหมือนกัน ลายจำหลักไม้บานประตูทุกบานลงรักปิดทองทับลายทั้งหมด

- กลวิธี ใช้วิธีการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกตามรูปแบบที่กำหนดไว้
- รูปแบบ ลวดลาย เป็นลวดลายเลียนแบบตามธรรมชาติประกอบด้วย ลวดลายประเภทพืช เช่น ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ กล้วยไม้ ฯลฯ ประเภทสัตว์ คือ นก กระรอก ลิง แพะ ช้าง ฯลฯ ประเภทที่มีตามธรรมชาติ คือ ฆาตหิน หน้าผา ประเภทสิ่งก่อสร้าง คือ ศาลา เจดีย์ ภูเขา บันไดประเภทสิ่งของ โถ กระถางดิน ประเภทมนุษย์ ได้แก่ คน และมนุษย์ในเทพนิยาย เช่น เทพเจ้าต่างๆ ของจีน กิณรี(สัตว์หิมพานต์ในวรรณคดีไทย)
- การตกแต่ง ใช้วิธีการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมด เป็นสีทองทั้งบาน เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความโดดเด่นชัดเจน
- องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ งานจำหลักในแต่ละบานมีรูปแบบ

- การจัดวางที่คล้ายคลึงกันทุกบานคือ เป็นรูปพฤษภา มีกิ่ง ก้าน ใบ ดอก ลักษณะเกาะเกี่ยวต่อเนื่อง จัดวางเต็มพื้นที่ทั้งบาน ทับซ้อนบางส่วน
- พร้อมกับมีสัตว์เกาะอยู่ตามต้นไม้และกิ่งไม้ เหมือนจริงตามธรรมชาติ จัดวางแบบคละ กั้น กำหนดให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพหรือเยื้องกัน โดยอยู่บริเวณช่วงบน ช่วงกลาง หรือช่วงล่างของบาน ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่ไม่เป็นระเบียบแบบแผนสมดุลทั้งสองด้านเท่ากัน ตามหลักการเดิมของจิตรกรรมไทย มีการแบ่งเป็นด้านซ้ายและขวา มีเนื้อหาไม่เท่ากันรับอิทธิพลมาจากจีน กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ภาพทั้งสองด้านมีจำนวนกิ่ง ก้าน ดอกไม้ สัตว์ ขนาดไม่เท่ากัน มองภาพรวมให้ความรู้สึกมีน้ำหนักเท่ากันงานสลักมีความลึกตั้งแต่ 2 - 4 ซม.ทำให้เกิดมิติชัดเจน เลียนแบบตามธรรมชาติ จัดวางลำต้นดอกพุดตาน กิ่ง ก้าน ใบ ดอก และสัตว์เต็มพื้นที่
- อิทธิพลของงานจำหลักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลายนิยมการจำหลักไม้บนบานประตูและบานหน้าต่างของโบสถ์และวิหาร บานประตูจำหลักไม้ของวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม ได้รับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายในเรื่อง การจำหลักรวมถึงรูปแบบและการจัดวางร่วมกับศิลปะจีนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดศิลปะจีน งานจำหลักวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงกำหนดลักษณะลายแบบวิธีการแกะและเริ่มแกะด้วยพระองค์ก่อนแล้วโปรดเกล้าฯ ให้ช่างฝีมือแกะต่อ บานประตูจำหลักวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม มีอิทธิพลศิลปะจีนเข้ามาผสมอยู่ในงาน เช่น ลำต้นดอกพุดตาน แป๊ะกง เทพอาร์ักษ์ นักบวช ก้อนเมฆ เป็นต้น
- บริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน สังคมไทยค้าขายกับจีนมา ยาวนานงานศิลปะจีนจึงได้เข้ามาร่วมอยู่ในงานศิลปกรรมของไทย กิจกรรมทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลสะท้อนปรากฏให้เห็นในผลงานทางศิลปะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบันทึกถึงระเบียบ ประเพณี ความเชื่อ ความเป็นอยู่ทางสังคม งานจำหลักบานประตูวัดสุทัศนเทพวราราม พบว่ามีรูปแบบ ลวดลายที่บ่งบอกถึงความเชื่อความศรัทธาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ลวดลายรูปเทพเจ้าของจีน ลวดลายรูปเจดีย์ของไทย
- วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม** มีบานประตูจำหลักไม้วิหาร มีจำนวนทั้งหมด 10 บาน แบ่งออกเป็นบานใหญ่ขนาด 72 x 356 ซม. จำนวน 2 บานบานเล็กขนาด 65 x 276 ซม. จำนวน 8บาน จึงมีบานประตูจำหลักสำหรับการศึกษาจำนวน 10 บาน และบานหน้าต่างจำหลักไม้ขนาด 40 X 170 ซม. จำนวน 28 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตูจำหลักบานหน้าต่างจำหลักของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม นำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างละ 1 บาน โดยการสุ่มเลือกบานที่มีความงดงามมีลวดลายสมบูรณ์มากที่สุดมาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนบานประตูจำหลัก บานหน้าต่างจำหลัก รวมทั้งสิ้น 38 บาน มีลวดลายเหมือนกันและมีความแตกต่าง

เฉพาะ ขนาดความกว้างและความยาวเล็กใหญ่ไม่เท่ากันและวางตำแหน่งลวดลายกลับด้านกัน ระหว่างบานซ้ายมือและบานขวามือ

- กลวิธี ใช้วิธีการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้
- รูปแบบ ลวดลาย มีลักษณะลวดลาย เป็นตราประจำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ลงสีเลียนแบบของจริง ผสมกับลายไทยที่เป็นส่วนประกอบในช่องว่าง ลักษณะของลายไทยเป็นลายกนกเครือเถาหรือเครือวัลย์ต่อเนื่องเป็นเถาขึ้นไป ครอบรอบตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์
- การตกแต่ง โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักส่วนที่เป็นลายกระหนกเครือเถาทั้งหมด ใช้มุกสีประดับตกแต่งบนตัวลายเป็นชั้นวงกลมเล็ก มีสีขาว สีเขียว น้ำเงิน แดง ชมพู ส้ม และใช้กระจกสีน้ำเงินติดบนพื้น ส่วนตรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใช้สีทาเลียนแบบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่กำหนดสีเป็นสัญลักษณ์ไว้อยู่แล้ว เช่น บางดวงพื้นสีเหลืองล้อมรอบด้วยแถบสีเขียว บางดวงเป็นสีชมพูหรือสีเหลืองไม่มีแถบหรือพื้นสีแดงหรือสีน้ำเงิน เป็นต้น เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียดมีความลึกซึ้งกันหลายชั้น มีมิติ มีความโดดเด่นและเพื่อรักษาเนื้อไม้ให้คงอยู่ยาวนานโครงสร้างของสีประจำหลักทุกบานสีที่ใช้คือสีทอง แล้วประดับด้วยมุกสีต่าง ๆ
- องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ มีรูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกบานคือ เป็นการจัดวางแบบให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่สมดุลทั้งสองด้าน แบ่งเป็นด้านซ้ายและขวา กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ตามหลักการของจิตรกรรมไทย ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดไม่เท่ากันเล็กน้อยในบางส่วน แต่เมื่อมองภาพรวมให้ความรู้สึกมีน้ำหนักเท่ากัน อิทธิพลของงานจำหลักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดที่มีงานจำหลักไม้บานประตู บานหน้าต่างของโบสถ์และวิหาร โดยมากจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่นิยมทำบานทวารประตูหน้าต่างเป็นลายทองรดน้ำ หรือทำเป็นลายมุก สำหรับการประดับตกแต่งด้วยมุกสี เป็นการได้รับอิทธิพลมาจากจีนที่นิยมใช้มุกประดับตกแต่งไว้ตามเครื่องใช้ต่าง ๆ ของเจ้านายชั้นสูง การปั้นรูปหรือลวดลายต่าง ๆ ที่ประดับตามโบสถ์แล้วประดับลวดลายตามส่วนต่างด้วยมุกสีหรือกระจกสี บานประตูบานหน้าต่างจำหลักไม้วิหารวัดราชบพิธ จึงได้รับอิทธิพลมาจากส่วนนี้ บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นการจัดวางแบบสมดุลกัน กำหนดให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพหรือเยื้องกันเล็กน้อย โดยอยู่บริเวณช่วงบน ช่วงกลาง หรือช่วงล่างของบานส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่เป็นระเบียบแบบแผนสมดุลทั้งสองด้านเท่ากันตามหลัก

จิตรกรรมไทยกำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ที่วางตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ส่วนด้านซ้ายและขวาใช้ตัวลายกนกเครือเถาประดับ ด้วยมุขสีต่าง ๆ มาจัดวาง โดยมีขนาดและจำนวนเท่า ๆ กัน พื้นที่ว่างระหว่างตัว ลวดลายที่เป็นพื้นใช้วิธีการประดับด้วยกระจกสีน้ำเงิน

- บริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน สังคมไทยค้าขายกับจีนเป็น ระยะเวลา ยาวนาน งานศิลปะจีนจึงได้เข้ามาร่วมอยู่ในงานศิลปกรรมของไทย กิจกรรมทาง สังคม เป็นส่วนหนึ่งที่ผู้สร้างงานศิลปกรรมนำไปสร้างเป็นผลงานทางศิลปะ ซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งของการบันทึกถึงระเบียบ ประเพณี ความเป็นอยู่ทางสังคม

วัดบุปผาราม บานประตูเจ้าหลักวิหารวัดบุปผาราม มีจำนวนทั้งหมด 8 บาน ขนาด 64 X 284 ซม. จึงมีบานประตูเจ้าหลักสำหรับการศึกษาจำนวน 8 บาน และบานหน้าต่างเจ้าหลัก ขนาด 54 x 210 ซม. จำนวน 20 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตูเจ้าหลักบานหน้าต่าง เจ้าหลักของวัดบุปผาราม นำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างละ 1 บาน โดยการสุ่มเลือกบานที่มีความ งดงามมีลวดลายที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดมาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนบานประตู เจ้าหลัก บานหน้าต่างเจ้าหลัก รวมทั้งสิ้น 28 บาน มีลวดลายเหมือนกันและมีความแตกต่างกัน เฉพาะ ขนาดความกว้างและความยาวที่เล็กใหญ่ไม่เท่ากัน

- กลวิธี บานประตู และหน้าต่างเจ้าหลักวิหารวัดบุปผาราม คือการแกะสลักเป็น กระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมาขุด สกัด หรือถากออกจน ได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกจะวิธีการเตรียมพื้นไม้ให้เรียบก่อน จากนั้นจึงนำลวดลายที่แกะไว้มาปิดทับอีกครั้งหนึ่งโดยการยกตัวลายสูงจากพื้นขึ้นมา 2 ซม.การสลักลายทำโดยเมื่อได้ทำการร่างเสร็จ ทำการเจาะตัวลายโดยการสลักให้ ทะลุแยกช่องว่างกับตัวลายออกจากกันอย่างชัดเจน จากนั้นแกะตามรอยร่างในส่วน รายละเอียดต่าง ๆ จนเกิดเป็นลวดลายที่ออกแบบไว้ ลวดลายแกะมีความลึก ประมาณ 2-3 ซม. จากนั้นจึงใช้กระดาษทรายขัดตกแต่งบางส่วนเพื่อความ เรียบร้อย นำไปติดทับลงบนพื้นโดยให้ตัวลายลอยสูงจากพื้น 2 ซม.
- รูปแบบ ลวดลาย เป็นลักษณะเลียนแบบธรรมชาติเป็นลายดอกไม้เครือเถา เกี่ยวพัน ขึ้นไป เต็มทั้งบาน ส่วนตรงกลางของบานเป็นภาพดอกแบ่งได้แปดกลีบ ภายในดอกจะเป็นรูปวงกลมภายในวงกลมเป็นภาพใบหน้าของ ผู้สร้างวัด
- การตกแต่ง บานประตู บานหน้าต่างเจ้าหลักวิหารวัดบุปผาราม มีการตกแต่งหรือ ประดับให้โดดเด่นขึ้น โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายเจ้าหลักทั้งหมด ส่วนพื้นจะทา ด้วยชาดสีแดงเข้ม เพื่อให้งานเจ้าหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีมิติ มีความ โดดเด่น และเพื่อรักษาเนื้อไม้ให้คงอยู่นาน ประตูเจ้าหลักทุกบาน สีที่ใช้คือสีทอง
- องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ งานเจ้าหลักในแต่ละบานมีรูปแบบ การจัดวางที่เหมือนกันทุกบาน คือ เป็นการการจัดวางแบบให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ

ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่สมดุลทั้งสองด้าน แบ่งเป็นด้านซ้ายและขวา กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ตามหลักการ จิตรกรรมไทย ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดต่างกันบ้างเมื่อมองโดยสังเกตุอย่าง ละเอียด คือมี ขนาดไม่เท่ากันทั้งหมดในบางจุด เมื่อมองภาพรวมให้ ความรู้สึกมีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมีความลึกตั้งแต่ 2 – 3 ซม. โดยตัว ลวดลายจะอยู่สูงขึ้นมาจากพื้น เพื่อเน้นตัว ลายให้เด่นชัดมากขึ้น รับอิทธิพลศิลปะ สมัยอยุธยาตอนปลายเรื่องศิลปะการจำหลักไม้ ในสมัย รัชกาลที่ 1 และรัชกาล ที่ 2 ที่นิยม สืบทอดความคิดมาจากอยุธยา คือการจำหลักภาพธรรมชาติ ภาพดอกไม้ จัดวางเรียงเต็มพื้นที่ ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีนมา ตั้งแต่กรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาในด้านธุรกิจการค้าขาย ในระยะเวลาการคบค้าอันยาวนาน ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเมืองไทย นำเอาศิลปวัฒนธรรมของตนติดตัวมาเผยแพร่แก่คน ไทย สมัยรัตนโกสินทร์สภาวะทางเศรษฐกิจประเทศไทยดีขึ้น จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ ทำให้มีการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ ที่มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น เป็นการบ่งชี้ถึงการมี รสนิยมทางด้านศิลปะของสังคม บานประตูและหน้าต่างพบว่ามีรูปแบบลวดลาย ใบหน้าที่บ่ง บอกถึงความศรัทธา เกี่ยวกับผู้มีอำนาจเจ้านายชั้นสูงรวมถึง พระมหากษัตริย์ ซึ่ง บุญเยี่ยม แยมเมือง กล่าวว่าการสร้างงานแนวนี้ เพื่อสนอง ความรู้สึกทางใจ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทาง จิตใจให้ยึดมั่นในการทำมาหากิน เป็น แบบอย่างที่ดี เพื่อเป็นเกียรติประวัติ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของ ภาพบุคคลทั้งตัว ครึ่งตัว ภาพใบหน้าหรือสิ่งของเครื่องใช้หรือรูปแบบสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคล นั้นๆ

- บริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน สังคมไทยค้าขายกับจีนมา ยาวนาน งานศิลปะจีนจึงได้เข้ามาร่วมอยู่รวมกับงานศิลปกรรมของไทย กิจกรรมทาง สังคมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลสะท้อนปรากฏให้เห็นในผลงานทางศิลปะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของการบันทึกถึงระเบียบ ประเพณี ความเชื่อ ความเป็นอยู่ทางสังคม

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม มีบานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้วิหาร จำนวน ทั้งหมด 38 บาน แบ่งออกเป็นบานประตู 6 บาน โดยมีบานใหญ่ขนาด 55 X 307 ซม. จำนวน 2 บาน บานเล็กขนาด 33 X 203 ซม.จำนวน 4 บาน จึงมีบานประตูจำหลักสำหรับ การศึกษาจำนวน 6 บาน และบานหน้าต่างจำหลักขนาด 31 x 150 ซม. จำนวน 32 บาน ใน การศึกษาวิเคราะห์บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้ของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม นำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างละ 1 บาน โดยการสุ่มเลือกบานที่มีความงดงามมีลวดลายที่มีความ สมบูรณ์มากที่สุดมาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนบานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้ รวมทั้งสิ้น 38 บาน มีลวดลายเหมือนกันทั้งหมดและมีความแตกต่างกันเฉพาะ ขนาดความกว้าง

และความยาวเล็กใหญ่ไม่เท่ากันและวางตำแหน่งลวดลายกลับด้านกันระหว่างบานซ้ายมือและบานขวามือ

- กลวิธี คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมา ขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกใช้วิธีการเตรียมพื้น ไม้ให้เรียบก่อน จากนั้นนำลวดลายที่แกะไว้มาปิดทับอีกครั้งหนึ่งโดยการยกตัวลาย สูงจากพื้น 2 ซม. การสลักลายทำโดยเมื่อได้ทำการร่างเสร็จ ทำการสลัก โดยการเจาะให้ทะลุแยกช่องว่างกับตัวลายออกจากกัน จากนั้นแกะตามรอยร่างในส่วนลายละเอียดต่าง ๆ จนเกิดเป็นลวดลายที่ออกแบบไว้ ลวดลายแกะมีความลึกประมาณ 1-3 เซนติเมตร จากนั้นใช้กระดาษทรายขัดตกแต่งบางส่วนเพื่อความเรียบร้อย แล้วนำไปติดทับลงบนพื้นโดยให้ตัวลายลอยสูงจากพื้น 2 ซม. เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแกะสลัก และรอการตกแต่งในขั้นต่อไป
- รูปแบบ ลวดลายเป็นลักษณะเลียนแบบธรรมชาติเป็นลายดอกลอยวางลายดอกสองชั้น ชั้นแรกวางดอกอยู่บนพื้นสลักดอกในแต่ละช่วงจากสองดอกครึ่งในช่วงแรกและสามดอกครึ่งในช่วงต่อไปจนครบ 23 ช่วงโดยมีเส้นเดินรอบดอกลักษณะรูปทรงใบโพธิ์ ดอกลอยชั้นบนมีแบบต่าง ๆ เช่น ดอกลอยดอกใหญ่เจ็ดกลีบ ดอกลอยขนาดเล็กกว่าดอกใหญ่หกกลีบโดยมีกลีบใหญ่สามกลีบและมีกลีบเล็กสามกลีบซ้อนอยู่ และดอกลอยขนาดเล็กไม่มีกลีบ มีเถาดอกเป็นเส้นเดินเชื่อมติดกันระหว่างดอกใหญ่ ดอกขนาดกลางและดอกขนาดเล็กลักษณะเหมือนใบโพธิ์มองโดยรวมทั้งบานจะเหมือนรูปทรงข้าวหลามตัดส่วนลวดลายบนนอกเถา ช่วงบนช่วงล่างเป็นลายประจำยาม ช่วงกลางเป็นลายเทพพนม ในส่วนที่เหลือระหว่างช่วงล่าง – กลางช่วงกลาง – บน เป็นลายดอกเครือเถา และลายบนกรอบเป็นลายดอกวางสลับต่อกันแบบซ้ำ ๆ จนครบทั้งกรอบ
- การตกแต่ง โดยการลงรักปิดทองเคลือบลายจำหลักทั้งหมดและประดับกระจก โดยพื้นชั้นแรกนอกจากดอกลอยและเถาเดินรอบดอกแล้วในส่วนของที่ว่างระหว่างดอกประดับด้วยกระจกสีน้ำเงิน เมื่อดอกถูกแสง บางส่วนของดอกปรากฏเป็นสีเขียวเนื่องจากสีทองที่อยู่บนชั้นที่สองสะท้อนลงไปผสมกับสีน้ำเงิน ดอกลอยชั้นแรกประดับด้วยมุกสีเม็ดกลม 7 สี ตามกลีบโดยไล่สีต่าง ๆ ตั้งแต่สีแดง แดงส้ม น้ำเงิน ฟา เขียว เขียวเหลือง ขาว และม่วงตรงกลางดอกประดับไว้ 3 เม็ด คือสีขาว,แดง,น้ำเงินหรือสลับเป็นสีอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความแตกต่างกัน ชั้นบนดอกใหญ่ประดับด้วยมุกสี 3 สี สลับตามกลีบจนครบเจ็ดกลีบโดยไล่สีดังนี้ สีขาว สีม่วง และเหลืองหรือสีขาว เหลือง ม่วง ขาว ส่วนตรงกลางดอกประดับด้วยเม็ดสีแดง ดอกขนาดกลางสามกลีบใหญ่ประดับด้วยสีแดง สามกลีบเล็กประดับด้วยสีเขียว ตรงกลางดอกประดับด้วยสีขาว สำหรับดอกเล็กประดับ ด้วยเม็ดสี 2-3 สี โดยไล่สี จากสีน้ำเงิน แดง หรือ แดง เขียว

ขาว มุกสีต่าง ๆ ที่ประดับไว้เมื่อถูกแสงจะมีการสะท้อนสีกัน จากสีของตัวลายที่อยู่ใกล้กัน ทำให้เกิดสีใหม่ ๆ ขึ้นมา ทำให้ลายต่าง ๆ มีความสวยงามมากขึ้น เพื่อให้งานจำหลักที่มีความประณีต ความละเอียด มีความลึกซึ้งกันหลายชั้น มีมิติ มีความโดดเด่นและเพื่อรักษาเนื้อไม้จำหลักให้คงอยู่ยาวนาน โครงสร้างของสีบานประตูจำหลักทุกบาน สีที่ใช้คือสีทอง

- องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ คือ เป็นการจัดวางแบบซ้ำ ๆ กัน โดยให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่สมดุลทั้งสองด้าน แบ่งเป็นด้านซ้ายและขวา กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ตามหลักจิตกรรมไทย ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดต่างกัน เมื่อมองโดยสังเกตอย่างละเอียด คือมีขนาดไม่เท่ากันทั้งหมดในบางจุด เมื่อมองภาพรวมให้ความรู้สึกมีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมีความลึกตั้งแต่ 2 – 3 ซม. โดยตัวลวดลายแบ่งออกเป็นสองชั้น ชั้นแรกอยู่ติดกับพื้นตัวลายจะสูงขึ้นมา 1 ซม. ส่วนชั้นที่ 2 เป็นลายฉลุจะอยู่สูงขึ้นมาจากพื้น 2 ซม. เพื่อเน้นตัวลายให้เด่น อิทธิพลของงานจำหลักของวิหารวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม บานประตูและหน้าต่างจำหลัก ได้รับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลาย เรื่องศิลปะการจำหลักไม้ ในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ที่นิยม สืบทอดความคิดมาจากอยุธยา

- บริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน สังคมไทยค้าขายกับจีนมายาวนาน กิจกรรมต่างๆ รวมถึงงานศิลปะจีนจึงได้เข้ามาร่วมอยู่ในงานศิลปกรรมของไทย

วัดเพลงวิปัสสนา มีบานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้ จำนวนทั้งหมด 28 บานแบ่งออกเป็นบานประตู ขนาด 64 x 284 ซม. จำนวน 8 บาน บานหน้าต่างขนาด 55 x 203 ซม. จำนวน 20 บาน มีบานประตูจำหลักไม้สำหรับการศึกษาวิเคราะห์จำนวน 8 บาน และบานหน้าต่างจำหลักไม้ 20 บาน รวมทั้งสิ้น 28 บาน

- กลวิธี บานประตู บานหน้าต่างจำหลักไม้วิหารวัดเพลงวิปัสสนา คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ นำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ขั้นตอนแรกเตรียมแผ่นไม้ความหนา 2-3 นิ้ว แล้วใช้ดินสอดำร่างตามแบบที่ได้ออกแบบไว้ จากนั้นใช้วิธีโกลนรูป (การโกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของโครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่างๆ ของหุ่น) เมื่อโกลนเสร็จแล้วจึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียดส่วนเล็กๆ ทั้งหมดครบเสร็จสมบูรณ์
- รูปแบบ ลวดลาย เป็นลักษณะเลียนแบบตามธรรมชาติและจินตนาการ ด้วยการรวมทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน เป็นการจำหลักเรื่องราววรรณคดีไทยเรื่อง รามเกียรติ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกจำหลักไว้บนบานประตู ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เป็น

- เรื่องราวของละครตอนต่าง ๆ เริ่มจากตอน กำเนิดนางมณโฑ , ศักดิ์บรลัยกัลป์ , สุครีพหักฉัตร , หนุมานหักคอช้างเอราวัณ , และตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนที่ 2 จำหลักบนบานหน้าต่างเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับป่าหิมพานต์ และสัตว์ป่าต่าง ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์ตรงบนนอกเสาหลักเป็นรูปดอกกลอยพร้อมใบวางไ้วตรงส่วน บน กลาง ล่าง และบนกรอบเป็นลายดอกพร้อมใบวางสลับท่อกันแบบซ้ำ ๆ จนครบทั้งกรอบ
- องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ งานจำหลักบานประตู่วิหารวัดเพลงวิปัสสนารับอิทธิพลจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายในเรื่องศิลปะการจำหลักไม้ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ที่นิยม สืบทอดความคิดมาจากอยุธยาอย่างเคร่งครัด คือการจำหลักภาพธรรมชาติ ภาพดอกไม้ที่ทับซ้อนกันอย่างหนาแน่น หรือภาพเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่ เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา หรือเรื่องในวรรณคดี ซึ่งเป็นการบันทึกถึงระเบียบ ประเพณี ทางสังคมไว้ในผลงานศิลปกรรมของช่วงเวลานั้น (น. ณ ปากน้ำ. 2537 : 29) งานจำหลักของวิหารวัดเพลงวิปัสสนา บานประตูและบานหน้าต่างจำหลักไม้ รับอิทธิพลการจัดวางมาจากศิลปะแบบจีน นพวัฒน์ สมพันธ์ กล่าวว่า ลวดลายประตูจำหลักไม้วัดเพลง บางขุนนนท์ ธนบุรี สมัย ร. 3 เป็นช่วงที่ช่างไทยกำลังนิยมเลียนแบบศิลปะแบบจีน โดยนำวิธีการจัดวางศิลปะของจีนมาใช้ในงาน ซึ่งเห็นได้จากงานจำหลักบานประตูและหน้าต่างของวัดเพลง ที่ไม่ใช้การจัดวางองค์ประกอบของศิลปะแบบของไทยดั้งเดิม ที่มีความเป็นระเบียบแบบแผนมีเนื้อหาสองข้างเท่ากันอย่างเข้มงวด นอกจากการได้รับอิทธิพลศิลปะการจำหลักจากอยุธยาและการจัดวางองค์ประกอบศิลปะจากจีนแล้ว ยังพบว่าลวดลายงานจำหลักบานประตูและหน้าต่างวิหารวัดเพลงวิปัสสนา ยังมีวรรณคดีไทย เรื่อง รามเกียรติ์ บ่งบอกถึงกระแสความนิยมวรรณคดีของไทยในช่วงเวลานั้น
 - บริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน สังคมไทยมีการทำมาค้าขายกับจีนมายาวนานกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงงานศิลปะจีนจึงได้เข้ามาร่วมอยู่ในงานศิลปกรรมของไทย

วัดนางชีโชติการาม บานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางชีโชติการาม มีจำนวนทั้งหมด 8 บาน ขนาด 66 X 254 ซม. สำหรับบานหน้าต่างไม่ได้มีการแกะสลัก จึงมีบานประตูจำหลักสำหรับการศึกษาจำนวน 8 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตูจำหลักบานหน้าต่างจำหลักของวัดอุโบสถวัดนางชีโชติการาม นำมาศึกษาวิเคราะห์ 2 บาน โดยการสุ่มเลือกบานที่มีความงดงามมีลวดลายที่มีความสมบูรณ์มาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนบานประตูจำหลักรวมทั้งสิ้น 8 บาน มีลวดลายเหมือนกันและมีความแตกต่างกันเฉพาะลักษณะหนดและคราของนักรบ มีขนาดไม่เท่ากันบานซ้ายหนดของนักรบมีลักษณะบานใหญ่ บานขวาหนดของนักรบมีลักษณะเรียวยาวเล็ก และวางลวดลายสลักลับด้าน ระหว่างบานซ้ายและขวา รวมถึงรายละเอียดเล็ก ๆ บางส่วนขนาดไม่เท่ากัน

- กลวิธี คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ นำมาขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกใช้วิธีการเตรียมพื้น ไม้ให้เรียบก่อน แล้วร่างด้วยดินสอรูปร่างคร่าวๆ ยึดกับด้านหลังสิงห์โต แล้ว โกลนให้เป็นรูปหยาบคร่าวๆ (การโกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบๆ ของ โครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อ โกลนเสร็จทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะ รายละเอียดส่วนเล็ก ๆ จนครบเสร็จสมบูรณ์
- รูปแบบ ลวดลายมีลักษณะเลียนแบบคน สัตว์ และสิ่งของเป็นภาพนูนมือถือง้าวมือ เท้าเอวยืนอยู่บนหลังสิงห์โตเหยียบบนก้อนเมฆ ขนาดเล็ก ตรงอกเลาเป็นรูปดอกสี แฉกมีใบและ ยอดต้อออกเป็นลายสั้น ๆ แกะเฉพาะส่วนมุมบน ตรงกลางและล่าง มุม บนและล่างเป็นกรอบรูปครึ่งข้าวหลามตัด ส่วนตรงกลางเป็นทรงข้าวหลามตัดเต็ม
- องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ งานจำหลักบานประตูอุโบสถวัดนาง ชีโชติการาม มีทั้งหมดรวม 8 บาน โดยเป็นบานคู่อยู่ในแต่ละช่องของประตู งาน จำหลักในแต่ละบานมีรูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกบาน มีรูปแบบการจัดวางแบบ เตี่ยวโดยวางเต็มพื้นที่เหมือนกันทุกบาน มีที่ว่างตรงส่วนช่วงบนและล่าง กำหนดให้ มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่สมดุลแบบใช้ ความรู้สึกว่าเท่ากันทั้งสองด้าน แบ่งเป็นด้านซ้ายและขวาตรงช่วงบนและช่วงล่าง กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลางของบานจากด้านบนสู่ด้านล่าง ตามหลักการ ของศิลปะ ภาพทั้งสองด้านจะมีขนาดต่างกันในบางจุดเมื่อมองโดยสังเกตุอย่าง ละเอียด เมื่อมองภาพรวมให้ความรู้สึกมีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมีความลึกตั้งแต่ 2-3 ซม. โดยตัวลวดลายจะอยู่สูงขึ้นมาจากพื้น เพื่อเน้นตัวลายให้เด่นชัด อิทธิพล ของศิลปะจีนในไทยเริ่มจากประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีนตั้งแต่กรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาในด้านธุรกิจการค้าขาย ในระยะเวลาการคบค้าอัน ยาวนานชาวจีน ที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยนำเอาศิลปวัฒนธรรมของตน ติดตัวมา เผยแพร่แก่คนไทย สมัยรัตนโกสินทร์สภาวะทางเศรษฐกิจประเทศไทยอยู่ในขั้นดี ในทางการเมืองไม่มี ศักสงครามจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ ที่มี คุณค่าเพิ่มมากขึ้น งานจำหลักไม้บานประตูของวัดนางชี ที่อยู่ในช่วงนี้จึงรับอิทธิพล ศิลปะของจีนเข้ามามาก
- บริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน สังคมไทยค้าขายกับจีนมายาวนาน กิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงงานศิลปะจีนจึงได้เข้ามาร่วมอยู่ในงานศิลปกรรมของไทย

วัดนางนอง บานประตูจำหลักอุโบสถวัดนางนอง มีจำนวนทั้งหมด 8 บาน ขนาด

72.5 X 300 ซม. บานหน้าต่าง 20 บาน ขนาด 40 X 170 ซม. จึงมีบานประตูและบาน หน้าต่างสำหรับการศึกษาจำนวน 28 บาน ในการศึกษาวิเคราะห์บานประตู บานหน้าต่าง

อุโบสถวัดนางนอง นำมาศึกษาวิเคราะห์เพียง 2 บาน ประกอบด้วยบานประตู 1 บาน บานหน้าต่าง 1 บาน จะทำการศึกษาวิเคราะห์เฉพาะอกเลาในส่วนช่วงบน ช่วงกลาง ช่วงด้านล่างที่มีการแกะสลักไว้ส่วนที่เหลือเป็นวิธีการเขียนลายและประดับด้วยมุก อกเลาบานประตูทั้งอันมีขนาด 13.5×275 ซม. ส่วนที่เป็นลายแกะสลักช่วงบนและล่างมีขนาดเท่ากัน 13.5×17.5 ซม. ช่วงกลางขนาด 13.5×29 ซม. อกเลาบานประตูมีจำนวน 4 อัน อกเลาหน้าต่างมีขนาด 12.5×165 ซม. ส่วนที่เป็นลายแกะสลักช่วงบนและล่างมีขนาด 12.5×15.5 ซม. ช่วงกลางขนาด 12.5×26.5 ซม. ในส่วนที่เหลือเป็นการลงรักปิดทอง อกเลาบานหน้าต่างมีจำนวน 10 อัน โดยการสุ่มเลือกอกเลาที่มีความงดงามมีลวดลายที่มีความสมบูรณ์มาเป็นตัวแทนทั้งหมด เนื่องจากในจำนวนอกเลาจำหลักบานประตูบานหน้าต่าง รวมทั้งสิ้น 14 อัน มีเนื้อหาเหมือนกันและมีความแตกต่างกันเฉพาะ ขนาด และในส่วนขนาดของลายที่มีรายละเอียดเล็ก ๆ บางส่วนไม่เท่ากัน

- กลวิธี คือการแกะสลักเป็นกระบวนการทำงานทางลบ โดยการใช้เนื้อไม้ แล้วนำมา ขุด สกัด หรือถากออกจนได้รูปแบบที่กำหนดไว้ ในการแกะสลักขั้นแรกจะวิธีการเตรียม ไม้ไม่ให้เรียบก่อน แล้วร่างด้วยดินสอเป็นรูปดอกบัวพร้อมก้านใบ แล้วทำการโกลน ให้เป็นรูปหยาบ คร่าว ๆ (การโกลนรูป หมายถึงวิธีการแกะสลักแบบหยาบ ๆ ของ โครงสร้างหลักโดยรวมทั้งหมด โดยยังไม่มีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ของหุ่น) เมื่อ โกลนเสร็จ จึงทำการแกะรายละเอียดในส่วนรองลงมาทั้งหมดแล้วจึงมาแกะรายละเอียด ส่วนเล็ก ๆ ทั้งหมดครบเสร็จสมบูรณ์
- รูปแบบ ลวดลาย เป็นลักษณะเลียนแบบธรรมชาติรูปดอกพุดตานตูมและบานพร้อม ก้านและใบ ที่มีรายละเอียดเลียนแบบธรรมชาติ เช่น ดอกมีกลีบบานมองเห็นถึง รายละเอียดของลายเส้นของกลีบเป็นริ้วเล็ก ๆ พร้อมก้านโผล่มารับ หรือพุดตานมี ดอกแทรกโผล่ขึ้นมาระหว่างใบ กับดอกตูม ใบมีรายละเอียดที่เป็นรอยย่นและมีรอย พับของใบพุดตาน อย่างชัดเจน รูปแบบของภาพทั้งหมดจะอยู่ตรงมุมบนและล่าง เป็นกรอบรูปครึ่งข้าวหลามตัด ส่วนตรงกลางเป็นทรงข้าวหลามตัดเต็ม
- องค์ประกอบและอิทธิพลของศิลปะในด้านต่าง ๆ อกเลาจำหลักบานประตู บาน หน้าต่างอุโบสถวัดนางนอง มีทั้งหมดรวม 14 อัน โดยเป็นอันเดียวอยู่ในแต่ละช่อง ตรงกลางของประตู และหน้าต่าง เพื่อเป็นตัวรับน้ำหนักการปิดประตูหรือหน้าต่าง งานจำหลักในแต่ละอันมีรูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกบานคือ เป็น เป็นการ จัดวางแบบแบบให้มีจุดเด่นอยู่ตรงกลางภาพ ส่วนช่องว่างด้านซ้ายและขวามีเนื้อหาที่ สมดุลทั้งสองด้าน แบ่งเป็นด้านซ้ายและขวา กำหนดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ตรงกลาง ของภาพจากด้านบนสู่ด้านล่าง ตามหลักการของจิตรกรรมไทย ภาพทั้งสองด้านจะมี ขนาดต่างกันในบางจุดเมื่อมองโดยสังเกตุอย่างละเอียด เมื่อมองภาพรวมให้ ความรู้สึกมีน้ำหนักเท่ากัน งานสลักมีความลึกตั้งแต่ 1 – 2 เซนติเมตร โดยตัว ลวดลายจะอยู่สูงขึ้นมาจากพื้น เพื่อเน้นตัวลายให้เด่นชัด

- ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีนมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาในด้าน
ธุรกิจการค้าขาย ในระยะเวลาการคบค้าอันยาวนานชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเมืองไทย
นำเอาศิลปวัฒนธรรมของตน ติดตัวมาเผยแพร่แก่คนไทย ออกเลาจ้าหลักวัดนางนอง
อยู่ในช่วงนี้จึงได้รับอิทธิพลศิลปะของจีนเข้ามาผสมผสานอยู่ในผลงาน
- บริบททางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในผลงาน เนื่องจากสังคมไทยค้าขายกับ
จีนมายาวนาน งานศิลปะจีนจึงได้เข้ามาร่วมอยู่ในงานศิลปกรรมของไทย
กิจกรรมทางสังคมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีการบันทึกไว้ในผลงานศิลปะ ในช่วงสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าลวดลายจำหลักของแต่ละวัดมีกลวิธีเหมือนกัน สำหรับรูปแบบ
ลวดลาย และการประดับตกแต่งมีความแตกต่างกัน มีดังนี้ การลงรักปิดทอง
ปิดทองล่องชาด และการประดับด้วยมุกสี กระเจกสี แต่ละวัดมีลวดลายเฉพาะของแต่ละที่ เป็น
เอกลักษณ์เฉพาะแต่ละวัด

ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร สามารถแบ่งออกได้เป็นกลุ่ม ได้ 3 กลุ่ม โดยกำหนดการจัด
องค์ประกอบรูปแบบลวดลายที่จัดวางคล้ายกัน เทคนิคการตกแต่งและกลวิธีเหมือนกัน ได้แก่

1. รูปแบบลวดลายเลียนแบบธรรมชาติประกอบด้วย ต้นไม้ ภูเขา คน สัตว์
สิ่งก่อสร้าง สิ่งของต่าง ๆ และวิธีการตกแต่งเหมือนกัน ได้แก่ วัดสุทัศน์เทพวราราม วัด
เพลงวิปัสสนา

2. รูปแบบลวดลายธรรมชาติเป็นเครือเถาและรูปแบบลวดลายแบบเดี่ยว นำมาจัดวาง
เป็นจุดเด่น และวิธีการตกแต่งเหมือนกันหรือคล้ายกัน ได้แก่ วัดบุปผาราม วัดนางชีโชติการาม
วัดนางนอง

3. รูปแบบธรรมชาติ ร่วมกับตราสัญลักษณ์มาประกอบหรือรูปแบบบางส่วนของ
ธรรมชาติมาเรียงต่อ ๆ กัน โดยการนำส่วนดอก ก้าน เถา มาจัดวางแบบซ้ำ ๆ กัน และวิธีการ
ตกแต่งเหมือนกัน ได้แก่ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหารในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ด้านการค้ากับประเทศจีน
อย่างมาก ทำให้งานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทยได้รับอิทธิพลมาจากจีนค่อนข้างมาก มี
ผลการวิจัยในปี 2526 ของ ไชแสง สุขะวัฒนะ สรุปไว้ว่า การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว โปรดศิลปกรรมแบบจีน เนื่องมาจากพระองค์ได้ทรงทำมาค้าขายกับเมืองจีน ทรงรู้จัก

มักคุ้นกับชาวจีนและทรงพบเห็นศิลปวัตถุ และสถาปัตยกรรมของชาวจีนมาเป็นอันมาก เมื่อพระองค์ได้โปรดฯ ให้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ก็ได้โปรดฯ ให้นำเอาศิลปะแบบจีนมาประยุกต์กับงานสถาปัตยกรรมแบบไทยจนเกิดเป็น สถาปัตยกรรมแบบใหม่ที่สร้างเลียนแบบจีน รวมถึงการประดับตกแต่งอื่น ๆ ที่เป็นส่วนประกอบของอาคาร

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างในอุโบสถและวิหาร ในวัดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขตกรุงเทพมหานคร ทุกวัดได้รับอิทธิพลศิลปะการจำหลักจากสมัยอยุธยา ส่วนการรับอิทธิพลศิลปะจากจีนแบ่งออกได้ ดังนี้ รูปแบบลวดลายเข้าผสมอยู่ในผลงาน ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม วัดบุปผาราม วัดนางชีโชติการาม วัดนางนอง วัดเพลงวิปัสสนา สำหรับรูปแบบการจัดองค์ประกอบและการตกแต่งด้วยมุก ได้แก่ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม และยังพบว่าบานประตูและหน้าต่างจำหลักส่วนมากเนื้อหาในผลงานแฝงไว้ด้วยความเชื่อ ความศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และเป็นส่วนหนึ่งของการบันทึกเกี่ยวกับคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ทำให้ทราบถึงความ เป็นมา ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและความต้องการของสังคม ซึ่งอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของคนแต่ละยุคแต่ละสมัย หลักฐานข้อมูลดังกล่าวสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพโดยรวมของสังคมเป็นส่วนใหญ่ องค์ประกอบของงานแกะสลักบานประตูและหน้าต่าง มีรูปแบบลวดลายที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ ภาพเจดีย์ นักบวช รวมถึงวรรณคดีต่าง ๆ เช่นรามเกียรติ์ และในด้านความเชื่อ ความศรัทธา เช่น เทพผู้พิทักษ์รักษาประตู และเรื่องธรรมชาติสิ่งแวดล้อมผนวกกับจินตนาการ ได้แก่ ลายพันธุ์พฤษภษาและลายกระหนกเครือเถา มีรูปทรงเกิดจากมูลฐานทางศิลปะ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง สีและที่ว่าง บานประตูและหน้าต่างจำหลักส่วนมากใช้หลักการจัดภาพแบบสมดุลโดยความรู้สึก และมีเอกภาพ โดยใช้กลวิธีวิธีการจำหลัก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ ลวดลายจำหลักบานประตูและหน้าต่างของพระอุโบสถและวิหาร ในวัดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในกรุงเทพมหานคร พบว่างานวิจัยในด้านนี้มีน้อยทำให้ยากต่อการสืบค้นข้อมูล นอกจากนั้นการถอดลวดลายจากงานจำหลัก ที่มีมิติลึกลวดลายมีความละเอียดสูง เช่นวัดสุทัศนเทพวราราม ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการถอดลายโดยใช้แผ่นใสวางทับบนแบบ โดยใช้การถ่ายภาพแล้วนำมาย่อให้เล็กลง จากนั้นใช้ปากกาเขียนแบบหมึกจำลองลวดลายตามแบบจนครบแล้วนำมาสแกนผ่านคอมพิวเตอร์ ปรากฏว่าเส้นของลวดลายที่ผ่านการสแกนยังไม่คมชัด และมีเงาสีเทาปรากฏอยู่ตามลายเส้น เป็นช่วง ๆ ดังปรากฏให้เห็นในงานวิจัยเล่มนี้ ขณะที่ถอดลวดลายเสร็จสมบูรณ์ผู้วิจัยได้ค้นพบแนวทางใหม่ในการถอดลาย แบบดิจิทัล โดย

ใช้เครื่องมือปากกา graphire 4 , Intuos 3 A 6 PTZ จาก WACOM (Pen Tablet) ร่วมกับโปรแกรม Photoshop ผ่านคอมพิวเตอร์ ซึ่งสามารถถอดลายได้คมชัดโดยไม่ต้องผ่านการสแกน ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางการถอดลวดลายเพื่อเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งในการทำวิจัยทางด้านศิลปะในครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย. (2540). ช่างสิบหมู่. กรุงเทพมหานคร : การทำอากาศยาน-
แห่งประเทศไทย. ถ่ายเอกสาร.
- ไชแสง ศุขะวัฒนะ. (2526). วัดพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. (2525). ศิลปวัฒนธรรมไทย วัดสำคัญกรุง
รัตนโกสินทร์. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.
_____. (2525). สมุดภาพประติมากรรมกรุง-รัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : คณะทำงาน
เฉพาะกิจ.
- เชิดชัย เพชรพันธ์. (2529). ลายไทย. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- น. ณ ปากน้ำ. (2514). ศิลปกรรมในบางกอก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร.
- _____. (2530). จิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลายระยะแรกสกุลช่างนนทบุรี ณ
วัดชมพูเวกและวัดปราสาท. กรุงเทพมหานคร : ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์.
- _____. (2537). งานจำหลักไม้: ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุ-
ธาการพิมพ์.
- _____. (2542). ศิลปกรรมในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมแพคท์พรีนซ์
จำกัด.
- นพวัฒน์ สมพิน. (2541). งานช่างแกะสลักในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน
จำกัด.
- _____. (2542). งานช่างศิลปกรรมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด.
- แน่นน้อย ปัญจพรรค์, สมชาย ณ นครพนม. (2535). ศิลปะไม้แกะสลัก, สุโขทัย, อยุธยา,
รัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เจ.ฟิล์ม โปรเซส.
- _____. (2536). วิทยุณไม้แกะสลักอีสาน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์เรีงมัย
จำกัด.
- บุญเกิด บุตรอำคา. (2543). การแกะสลักไม้บานประตูหน้าต่างอุโบสถของช่างบ้านนาสะไมย์.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.ไทยคดีศึกษา (กลุ่มมนุษยศาสตร์).มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่าย-
เอกสาร.

บุญประเสริฐ ณ เชียงใหม่, พระคุณเจ้า. (ม.ป.ป.). "ห้ายนต์" ศิลปะไม้แกะสลักของชาวล้านนาไทย.

กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตศึกษา.

บุญเยี่ยม แยมเมือง. (2537). *สุนทรีเยทางทัศนศิลป์*. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

ประเสริฐ ศีลรัตน. (2538). *จิตรกรรม*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ธนาภิต. (2543). *พระราชประวัติ ๙ รัชกาลและพระบรมราชินี*. กรุงเทพมหานคร : ปิรามิด
จัดพิมพ์.

วุฒินันท์ งามฤทธิ์. (2540). *ระบบการผลิตเชิงอุตสาหกรรมและการแกะสลักไม้บ้านหนองหลัก ตำบล
หัววัง อำเภอ สนม จังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ทยคดีศึกษา (เน้น
สังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.

วิทย์ พิณคณเงิน และ จุลพรรณ พยาฆรานนท์. (2515). *ช่างไทยสิบหมู่*. กรุงเทพมหานคร : โรง-
พิมพ์ไทยเกษม.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2534). *ศิลปสมัยใหม่ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

วีรพล จ้อยทองมูล และ จักรชัย เข้มนางน. (ม.ป.ป.). *๑๑๑ วัดไทยไม่ธรรมดา*.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไลออน คิงส์ บุ๊คส์.

วัลลภ ไชยพรหม. (2529). *เทคนิคในการแกะสลักไม้*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ยูไนเต็ท-
บุ๊คส์.

วสันต์ เกรียงโกมล. (2541). *การวิเคราะห์รูปแบบและกลวิธีการสร้างภาพประกอบในนิตยสาร
สตรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 จนถึง พ.ศ. 2539*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ศิลปศึกษา).

กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่าย-
เอกสาร.

ศิลป พีระศรี. (2504). *เครื่องไม้จำหลัก*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล. (ม.ป.ป.). *เส้นสายลายไทย ชุด สัตว์หิมพานต์*. กรุงเทพมหานคร : โรง-
พิมพ์ ดีแอลเอส กรุงเทพฯ.

สมชาติ มณีโชติ. (2529). *จิตรกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. (2521). *องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทการ-
พิมพ์สตรีสาร.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย	นายวรวิทย์ จันทร์เนย
วันเดือนปีเกิด	6 เม.ย. 07
สถานที่เกิด	กาญจนบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	830/23 ซ.ประชาอุทิศ 61 แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ 2 ระดับ 6 สายศิลปกรรม
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ พระนครใต้
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2532	ปวช.วิจิตรศิลป์ จากโรงเรียนกรุงเทพวิจิตรศิลป์ฯ
พ.ศ. 2536	ศษ.บ.(จิตรกรรม)จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล คลองหก จ. ปทุมธานี
พ.ศ. 2549	กศ.ม.(ศิลปศึกษา)จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร